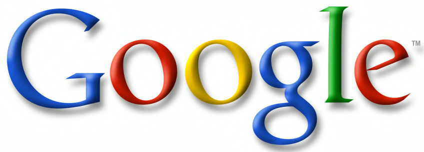
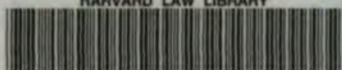

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 097 721 088

ITALY

PRÆLECTIONES
JURIS CANONICI

QUAS

JUXTA ORDINEM DECRETALIUM GREGORII IX.

TRADEBAT

IN SCHOLIS PONT. SEMINARII ROMANI

FRANCISCUS SANTI
PROFESSOR.

LIBER IV.

RATISBONÆ, NEO EBORACI ET CINCINNATII.
SUMPTIBUS ET TYPIS FRIDERICI PUSTET,
S. SEDIS APOSTOLICÆ TYPOGRAPHI.
MDCCCLXXXVI.

Rec. June, 21, 1899.

PRÆLECTIONES
JURIS CANONICI.
LIBER IV.

Decretalium Gregorii IX.

Liber IV.

TITULUS I.

De Sponsalibus et Matrimonio.

1. Matrimonium quod in statu innocentiæ ad officium naturæ et ad mutuum viri et mulieris adjutorium fuerat institutum, *(Gen. II. 18)* quodque, posita hominum integritate, fini suo optime respondisset, in statu corruptæ naturæ primitivam dignitatem suam non conservavit. Quapropter rerum humanarum restaurator, Christus Dominus, cum voluisset ad primævam institutionem et nobilitatem matrimonium in Ecclesia sua revocare, debuit eidem redemptionis suæ virtutem adjungere, gratiam nempe supernaturalem, qua matrimonium sanctificaretur, et conjuges congruis auxiliis munirentur ad fines matrimonii assequendos, et ad onera conjugalis status propria sustinenda. Hinc teste Paulo *(Eph. V.)* assumptum est matrimonium ad significandum et efficaciter imitandum amorem et unionem supernaturalem inter Christum et Ecclesiam. Videlicet conjugalis contractus a Christo Domino ad dignitatem Sacramenti evectus est. Quare matrimonium religiosam et sacram indolem ex Christi institutione referens, Ecclesiæ potestati subjectum fuit ut disciplinaribus ejusdem legibus regeretur. Merito igitur in Jure nostro specialis tractatio de Matrimonio exhibetur. Quoniam vero Matrimonium naturam integram retinet aliorum contractuum, in quibus ante initam formaliter conventionem potest locum habere promissio de contractu in posterum perficiendo, hinc etiam inductum est ut matrimonio præmitterentur *sponsalia*.

Sit igitur primo sermo:

De Sponsalibus.

2. Sponsalia aliquando sumuntur ad exprimendum matrimonium ratum sed nondum consummatum; et dicuntur *Sponsalia de præsenti.* Ita in *Capp. 22. et 31. h. t.*, et passim in jure. Verum in stricto tituli sensu, sponsalia sumuntur per relationem ad contractum matrimonii et definiuntur *'Promissio vera, libera, mutua et signo aliquo sensibili expressa futuri matrimonii inter personas de jure habiles'.*

3. Promissio vera dicitur 1°. per oppositionem ad *simulatam* seu fictam, quæ proprie dictam obligationem non parit, quamvis subsecuta fuerit carnalis copula. Quo in casu erit utique contra simulantem actio stupri vel dolosæ deflorationis, non autem poterit urgeri actio ex contractu sponsalitio.

4. De hac re species reperitur in *cap. 26. h. t.* in quo proprie agitur de matrimonio inito per consensum fictum, sed theoria in eodem capite descripta applicatur etiam sponsalibus. Fictio autem etiam exterius innotescere debet atque probari, secus enim sponsalia vel matrimonium sustinentur coram Ecclesia, et verificatur casus contrariæ sententiæ inter forum externum et forum internum.

5. Vera etiam 2°. promissio necessaria dicitur in sponsalibus ad excludendam quamcumque velleitatem, seu tendentiam licet vehementem aut propensionem amicalem, præsertim inter juvenes frequentem, per verba aut signa amatoria manifestatam. Immo ad contrahenda sponsalia simplex desiderium et propositum nubendi, licet verbis expressum, non sufficit, sed necessaria est seria et proprie dicta promissio, qua quis se adstringit ad contrahendum aliquando matrimonium. Hinc sponsalia constituunt proprie dictum contractum.

6. *Libera* debet esse promissio; ex eo enim enascitur legitima obligatio, cujus observantia urgeri potest etiam coram judice. Libertas autem duo secumfert 1°. ut qui contrahit sponsalia intelligat quid agit, et adhibeat sufficientem advertentiam et deliberationem. Hinc infantes ante usum rationis, amentes, et ebrii contrahere sponsalia nequeunt. *Cfr. c. 24. h. t. et can. 2. caus. 32. q. 7.*

7. 2°. Libertas secumfert immunitatem a *vi* et a *metu.* Quod sponsalia sint ipso jure nulla si contrahantur sub influxu vis, dubium esse nequit. Vis enim est *'majoris rei impetus qui repelli*

non potest' (1. 2. ff. quod metus causa). Quare sub influxu vis consensus non habetur, sine quo sponsalia consistere nequeunt.

8. Quid vero si contrahantur sub influxu metus? In genere certum est actiones sub metu positas esse ipso jure validas. Licet enim ob periculum imminentis vel futuri damni mens trepidet, tamen naturalis consensus semper remanet. Hinc adagium commune *,coacta voluntas semper est voluntas'.* Verum actus sub metu positi, licet validi sint, tamen ad petitionem partis per metum læsæ a judice rescinduntur.

9. Nonnulli autem actus sub metu positi ex juris dispositione sunt per se invalidi. Inter istos est præsertim matrimonium, ita ut matrimonium ipso jure non valeat, quoties fuerit contractum sub influxu metus extrinseci gravis, injuste et directe incussi ad extorquendum consensum.

Quid dicendum de sponsalibus? Nonnulli Doctores adhærentes Sanchesio *(L. 4. disp. 7. n. 4.)* ob nexum et relationem inter matrimonium et sponsalia, quæ in eumdem scopum tendunt, tenent etiam sponsalia sub metu inita eodem modo ac matrimonium esse ipso jure nulla. Alii autem doctores tenent ipso jure valere, sed rescindi posse a judice, petitione partis, quæ metum passa est.

10. Si theoretice inspiciatur quæstio melior videtur altera opinio. Leges enim quos ipso jure nullos actus voluerunt, explicite nominarunt, uti ex. gr. matrimonium, professionem religiosam, testamentum. Igitur si de sponsalibus siluerunt, dicendum est sponsalia sub metu gravi contracta per se valida esse sed rescindi posse ad petitionem partis. Ratio autem intrinseca disparitatis adest inter matrimonium et sponsalia. Matrimonium enim cum sit Sacramentum excludit rescindibilitatem. Etenim vel statim nullum est, vel si validum est, simul est natura perpetuum. At sponsalia rescindi possunt.

11. *Mutua* debet esse in sponsalibus promissio. In jure enim sponsalia accensentur inter contractus bilaterales, in quibus ex utraque parte enascitur obligatio. Quare simplex promissio ab una parte proposita non constituit contractum sponsalium, licet ab altera parte fuerit acceptata.

12. Quid ergo si una pars nuptias promiserit, et altera pars solummodo acceptaverit promissionem, quin repromitteret et sese obligaret?

Profecto si pars quæ promittit intendit promittere animo contrahendi sponsalia, nihil valet promissio quia implicitam habet conditionem, dummodo altera pars repromitteret. Quod si una pars simpliciter et gratuito voluerit alteri promittere matrimonium futurum, valebit utique promissio, ita ut altera pars possit urgere implementum ejusdem, verum non habebitur contractus sponsalitius. Hinc 1°. non dabitur in hypothesi actio sponsalium, 2°. non exoritur ex illa promissione impedimentum publicæ honestatis, de quo in *c. 4. h. t.* Hinc remissa vel sublata obligatione promissionis alterutra pars poterit licite inire matrimonium cum consaguineo alterius in primo gradu. Hinc etiam manente eadem obligatione, matrimonium contractum ab alterutra parte cum consanguinea alterius erit validum.

13. In sponsalibus tum promissio tum repromissio debet exprimi *signo aliquo sensibili.* Constituunt enim contractum bilateralem in externa Ecclesiæ societate servandum.

14. Quæritur 1°. An proposita ex una parte promissione, sufficiat ex altera mera taciturnitas? Profecto ad sponsalia constituenda sufficit ut implicite manifestetur repromissio. Hinc juxta regulam 43. Juris in VI°. 'Qui tacet consentire videtur' possent fortasse valida renunciari sponsalia ex solo alterius partis silentio.

Verum cum communi sententia dicendum est argui non posse repromissionem ex sola taciturnitate. Nam consensus ex sola taciturnitate non est verus consensus, sed solum præsumptus, qui admittit contrariam probationem, imo eliditur præsumptione contraria, præsertim in causis, quæ magnum præjudicium afferre possunt, quemadmodum est matrimonium et sponsalia. Qui enim tacet in istis causis videtur consentire solum in quantum sibi favet silentium, non autem in commodum alterius. Videlicet tacere videtur saltem eo fine ut adhuc possit deliberare utrum promittere vel consensum negare expediat.

15. Quæritur 2°. Quænam verba vel signa requirantur in sponsalibus?

Respondemus ad contrahenda valide sponsalia non requiri verba solemnia, neque necessariam esse aliquam solemnitatem. Sufficiunt enim verba vel signa quæ juxta morem præsertim loci, satis exprimunt consensum contrahentium *(cap. 7. h. t.).* Hinc etiam sponsalia clandestina obligant in conscientia et si possunt probari etiam in foro externo coram judice Ecclesiastico sustinen-

tur Concilium enim Tridentinum *(Sess. 24. De Matrimonio)* rejecit matrimonia clandestina et nihil dixit de sponsalibus. Jure ergo communi sponsalia clandestina valent.

16. Quare cum potestas Episcoporum non sit supra jus commune, sequitur non posse Episcopos statuere aliquam solemnitatem uti necessariam ad valide contrahenda sponsalia. Unde S. Congratio Concilii non semel et inter alias in *Causa Melphitensi,* proposita mense Julio 1865, reprobavit decretum episcopale, quo declarabantur invalida sponsalia quæ non contraherentur coram Parocho loci *(Cf. Ben. XIV. De Syn. Diœces. L. 12. c. 5.).*

17. Quæritur 3°. Quid dicendum si dubium exurgat de valore sponsalium ex ambiguitate verborum vel signorum?

Resp. Quoad *forum internum* si quis revera dubius sit utrum promiserit nec ne matrimonium, non est obligandus in conscientia ad illud contrahendum. Quia propter dubium non est aliquis cogendus ad suscipiendam certam et gravem obligationem.

18. Hoc principium adoptari potest etiam in *foro externo* quando verba vel signa ambigua sint et incerta, ut scilicet non debeat sustineri obligatio sponsalium. Valet enim etiam in casu regula *cap. 3.* De Probationibus '*Promptiora sunt jura ad absolvendum quam ad condemnandum'* et reg. 30. Juris in VI°. *In obscuris minimum est sequendum.*

19. Quod si contra negantem militent gravia judicia, poterit judex illum cogere ad sese purgandum per juramentum. Quemadmodum enim notat glossa *in cap. 18. De homic. volunt.* quando controversia agitatur de conscientia alicujus, depositio ejus juramento firmata maxime attenditur.

20. Dixi non esse admittendam in foro externo obligationem sponsalium, quando verba vel signa clara fuerint, et determinata, contra negantem lis decidenda est; nec ei credendum est, licet paratus sit juramento confirmare assertionem suam, qua contendit se vel per jocum, vel per fraudem, ad obtinendum usum corporis alterius, nuptias promisisse.

21. Quæritur 4°. Quid in specie dicendum sit de copula carnali, an scilicet haberi debeat veluti signum sufficiens contractorum sponsalium?

Resp. In titulo *de Adulteriis et Stupro,* videbimus quando ex copula carnali absque ulla relatione ad sponsalia oriatur obligatio contrahendi matrimonium. Nunc igitur consideramus copulam

carnalem in ordine ad sponsalitium contractum. In genere copula carnalis inter duos per se non est signum sufficiens consensus sponsalitii, sed potius præsumitur posita ad explendam libidinem. Verum si femina fuerit honesta, et si præsertim fuerit virgo, simulque præcesserit tractatus matrimonii, idest clara et certa promissio matrimonii ex parte viri, copula carnalis jure meritoque accipitur in foro externo ceu signum præstiti consensus mulieris, quæ non præsumitur corporis sui copiam fecisse, nisi animo matrimonii ineundi per quod honori suo consultum fore confidit. Hæc duo elementa simul concurrere debent ad habendum contractum sponsalium, nam tota res præsumptionis est. Nec enim ex solo amore et signis amatoriis præsumi potest ex parte viri intentio suscipiendæ obligationis ineundi matrimonium, nec ex parte mulieris præsumi potest contractus sponsalitius, nisi mulier honestate fuerit decorata. Quare ob corruptos præsertim in aliquibus regionibus populi mores factum est ut in omnibus ferme controversiis in Sacra Congregatione Concilii nostra ætate propositis, causæ de valore sponsalium naufragium fecerint, licet copula carnalis interfuerit, et eam præcesserint amatoria verba, et familiaris frequens conversatio.

22. Tandem sponsalia contrahi debent inter *personas de jure habiles;* scilicet nullum intercedere debet impedimentum vel dirimens vel impediens, quo matrimonium prohibeatur. Nemo enim potest sese obligare ad id quod implere nequit, sive quia nullus esset actus, sive quia esset illicitus. Ad rem facit reg. 58. Juris in VI°. Porro habilitas in casu necesse non est ut sit *actualis,* sed sufficit *habitualis*, idest sufficit ut persona capacitatem habeat, qua aliquando fiat habilis ad contrahendum matrimonium. Hinc valent sponsalia impuberum.

23. Sponsalia contrahi possunt *vel per se vel per alios.* Contrahuntur per alios scilicet per procuratorem. Juxta *cap. ult. De Procurat. in VI°.* matrimonium per procuratorem potest contrahi; a fortiori igitur contrahi possunt sponsalia per procuratorem. Verum non sufficit generale mandatum sed requiritur mandatum speciale in determinatam personam cum qua quis vult sponsalitium contractum celebrare.

24. Juxta *cap. un. de Despons. impuber. in VI°.* parentes contrahere possunt sponsalia pro filiis suis puberibus vel impuberibus. Hæc vero sponsalia ut valeant debet accedere consensus vel ex-

pressus vel saltem tacitus ipsorum filiorum. Hinc sponsalia a parentibus pro filiis contracta proprie dici nequeunt contracta per alios. Consensus filiorum sufficit ut sit tacitus, qui consensus verificatur si filii præsentes adsint et taceant, dum parentes eorum nomine matrimonium futurum promittunt. Tale enim est negotium et a talibus personis geritur, ut filii indifferentes non possint permanere, sed debeant vel consensum præbere, vel adversam voluntatem manifestare. Hinc valet reg. 43. Juris in VI°. *'Qui tacet consentire vidētur.'*

25. Diximus *si præsentes* adsint; nam si parentes in absentia filiorum pro eis sponsalia contrahant, non sufficit ad eorum valorem ut filii contractum sponsalitium quomodocumque sciant, et taceant, sed necesse est ut ratum habeant contractum celebratum a parentibus. Ita *in cit. cap. un. De desp. impub. in VI°. § Porro.* Hæc vero ratihabitio potest fieri *vel tacite vel expresse.* Ut autem tacite dicantur filii consensisse in contractum sponsalitium, a parentibus in eorum absentia celebratum, requiritur talis manifestatio contractus, et talis taciturnitas filiorum, quæ merito præsumatur eorum adhæsio voluntati parentum. Hæc omnia verificari dicunt auctores, si ipsis parentibus manifestantibus etiam per epistolam contractum sponsalitium filii taceant. Hoc enim in casu filii sese indifferentes gerere nequeunt, sed saltem ex honestate tenentur vel parentibus consentire vel illico contrariam pandere voluntatem.

26. Sponsalia contrahi possunt vel *absolute,* vel *sub conditione.* Cum sponsalia considerentur ceu alii contractus, nil mirum si iisdem apponi possunt conditiones, quarum effectus est ut suspendatur obligatio matrimonium contrahendi usque ad conditionis exitum. Quæ conditiones apponi possint in sponsalibus, et quanti valeat specialis quædam conditio apparebit ex dicendis in *tit. 5. 'De conditionibus appositis'.*

27. Quæritur utrum in sponsalibus locum habere possint *arrhæ* et *pœnæ* contra injuste resilientes a sponsalitio contractu. Arrhæ nomine venit quidquid a sponsis vel eorum parentibus sibi invicem traditur, quasi pignus in securitatem matrimonii futuri sub ea lege, ut qui absque causa recedat a sponsalitio contractu, amittat quod alteri dedit, et quod recepit restituere debeat. Arrhæ distinguuntur a jocalibus aliisque donationibus, quæ non fiunt in pignus secuturi matrimonii, vel sub implicita conditione ut sequatur matri-

monium, sed solum in signum affectus, ac proinde obligatio non urget res acceptas restituendi si matrimonium non celebretur.

Arrhas in contractu sponsalitio locum habere posse tradunt communiter doctores, innixi dispositioni juris Cæsarei in *leg. I. C. et 18. D. 'De Sponsalibus'* quas leges Jus Canonicum non reprobavit, imo probare videtur in *Can. 14. Caus. 27. quæst. 2.* nec non in *canonibus 3. et 7. Caus. 30. q. 5.*

28. Quæritur etiam utrum pœnæ quoque adjici possint sponsalibus; ex. gr.: si mecum matrimonium non contraxeris, in pœnam centum mihi solves? Resp. Certum est Romanorum Jus prohibere quominus stipulatio pœnalis contractibus sponsalitiis adjiciatur. Ita *in l. 5. c. h. t. et in 1. 134. § 8. De verborum obligat.*

29. Si Jus canonicum consideremus, in varias abeunt sententias expositores. Communis sententia est eorum qui cum Abbate Panormitano in *cap. 29. h. t.* tenent etiam Jure canonico interdici in sponsalibus conditiones pœnales. Eorum ratio potissima est dispositio cit. *cap. 29. h. t.* in quo pœna sponsalibus adnexa reprobatur. Sponsalia contracta fuere a quadam Teberga infra septennium cum quodam Petro filio Benedicti de Alferis. Parentes qui aderant, pœnam adjecerunt ab ea parte solvendam quæ a sponsalibus recessisset. Accidit ut inde Teberga facti pœnitens alteri viro nuberet. Quare Benedictus de Alferis judicio pulsavit Gemman Tebergæ matrem ut pœnam statutam solveret. Res a Gemma relata est ad Gregorium IX., qui judici mandavit, ut adhibita etiam ecclesiastica censura, ab extorsione hujus pœnæ Benedictum desistere faceret.

30. Adversæ sententiæ patroni propugnant, dispositionem capitis alienam esse a quæstione præsenti, 1°. quia species capitis est de sponsalibus ante septennium contractis, quæ nulla sunt per se ob defectum usus rationis 2°. quia saltem ipsis applicanda esset theoria sponsalium impuberum, a quibus adveniente pubertate impune recedere licet, ob quas causas Pontifex pœnam reprobavit. Quare dici potest Jus canonicum silere in hac re, idest non reprobare pœnam; quæ in sponsalibus validis et irretractabilibus apponatur. Confirmant propriam opinionem ex validitate arrharum quæ juxta communem sententiam Doctorum locum habere possunt in sponsalibus. Porro arrhæ indolem referunt pœnæ, præsertim in sententia Doctorum valida facientium sponsalia quibus pactum

adnectitur, quo caveatur eum qui recesserit a data fide, soluturum fore arrhas in duplum vel in triplum.

31. Ex duabus expositis sententiis prior probabilior videtur. Non solum enim Pontifex absolute reprobat pœnam sponsalibus adjectam, sed etiam rationem suæ decisionis proponit quæ omnibus prorsus sponsalibus applicari potest. Ratio hæc est quia matrimonia libera esse debent; ideoque nullam facit mentionem Pontifex ætatis contrahentium, vel impubertatis, quam facere profecto debuisset si dispositionem suam de nullitate pœnæ adjectæ ad sponsalia nulla, vel ad sponsalia impuberum restringere voluisset. Cœterum relate ad comparationem pœnæ cum arrhis animadverti potest aliquam adesse discrepantiam inter utrasque. Nam arrha, quæ tradita est in securitatem matrimonii non influit in libertatem eodem modo quo influit pœna. Sane 1°. arrhæ solent constitui in modica quantitate. 2°. Quod solutum est si amittatur, minus displicere solet quam si aliquid de novo est solvendum, et magis si solutio facienda est in pœnam.

32. Tamen in eorum sententiam facile descendam, qui dicunt valere pœnas, quæ sponsalibus adjiciantur ab extraneis. Pœna enim solvenda ab extraneo non videtur adeo influere in libertatem matrimonii. Namque in casu solutio pœnæ haberi potest tamquam factum alienum quod partes contrahentes directe non tangit.

De effectibus Sponsalium.

33. Duplex est effectus sponsalium 1°. *Impedimentum publicæ honestatis*, de quo inferius suo loco sermo erit. 2°. *Mutua obligatio contrahendi matrimonium.* Videlicet sponsalia valide contracta sive clam sive cum aliqua solemnitate, sub gravi ex titulo justitiæ obligant ad matrimonium celebrandum. Hæc autem obligatio non solum urget in foro conscientiæ, sed etiam valet in foro externo, ita ut coram judice detur actio ad obtinendum adimplementum obligationis ejusdem contra reluctantem. Etenim sponsalia constituunt contractum mutuum, seu bilateralem, et utrique onerosum in materia gravi, prout est conjugalis status hominis.

34. Hæc est propria notio, juxta principia juris nostri, de sponsalibus *(Cap. 10. et 17. h. t. et in canonib. 46. et 47. Caus. 27. q. 2.).* Quidquid sit de jure civili Romanorum, in quo licet initio sponsalia per stipulationem contraherentur, ac proinde parerent *actionem civilem ex stipulato,* tamen inde mutatis in pejus mori-

bus factum est ut sponsalia in irritum sæpe sæpius cederent, et juxta legem *1. c. De sponsalibus,* liceret utrique ex contrahentibus conditioni desponsatæ renuntiare et alteri nubere. Quare sponsalia in *L. 1. ff. h. t.* dicta sunt *nuda mentio et repromissio futurarum nuptiarum.*

35. Legislatio civilis pro Regno Italiæ §§ 53 et 54. contra resilientem injuste a sponsalibus, et quidem in forma solemni contractis, solummodo admittit actionem, infra annum promovendam ad refectionem expensarum assequendam.

Quod si sponsalitio contractui adjectum fuerit juramentum, præter obligationem justitiæ adest etiam obligatio religionis, quæ obligatio religionis est distincta ab obligatione justitiæ et quandoque juxta *Cap. 16. h. t.* et juxta principium, quod regit materiam juramenti, urget, licet obligatio justitiæ non possit urgeri.

36. Quæritur quando urgeat obligatio sponsalium. Profecto si adjecta fuerit *conditio* vel fuerit *præfinitum tempus* ad celebrandum matrimonium obligatio non urget antequam conditionis eventus contingat, vel terminus designatus adveniat. Juxta enim *reg. 85. Juris in VI°. Contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur.*

37. Quod si *pure* et *simpliciter* contracta fuerint sponsalia, *rigore juris* statim *cedit et venit* dies explendæ obligationis. Talis enim est indoles contractuum, quibus nec dies adjectus fuerit nec conditio. Verum ipsa præsumptiva intentio utriusque sponsi suadet aliquod tempus sibi invicem concessisse ante celebrationem matrimonii, secus enim si omnia in promptu fuissent, omniaque plana et expedita, certe non sponsalia sed ipsum matrimonium contraxissent.

Si quæratur autem quodnam sit tale tempus, respondemus in foro conscientiæ unam partem teneri ad contrahendum matrimonium, quando altera parte exquirente, ipsa nullo probabili obstaculo detineatur.

In foro autem externo cum jus positivum taceat æqua ad contrahendum dilatio a judice definiri poterit.

38. Quæritur an possit compelli ad matrimonium is, qui absque justa causa renuat implere promissionem sponsalium.

Binæ dispositiones, quæ sibi invicem adversari videntur, in Jure nostro exhibentur. In *cap.* enim *10. h. t.* traditur virum quemdam renuentem, observare fidem datam in sponsalibus, in judicium vocatum fuisse. Cum adhuc renueret matrimonium con-

trahere cum sponsa, judex expostulavit a Romano Pontifice, quid esset agendum. Alexander III. respondit, virum esse monendum, quod si monitis non acquievisset absque legitima causa, ait Pontifex, ecclesiastica censura esse compellendum, ad recipiendam mulierem in uxorem, et maritali affectione tractandam. In *cap. 17.* autem *eodem tit.* quæsitum est a Lucio III., quid esset agendum in quæstione sponsalium, in qua mulier renuebat contrahere matrimonium, ad quod contrahendum sese per sponsalia juramento firmata obstrinxerat. Romanus Pontifex respondit monendam esse potius mulierem, quam cogendam, et rationem affert quia coactiones solent habere difficiles exitus. Ipso primo intuitu oppositio inter utrumque caput apparet. In cap. enim 10. traditur reluctantem posse mediis juridicis compelli ad observandam fidem datam in sponsalibus; in cap. autem 17. coactio juridica excluditur, et potius monitio facienda proponitur.

39. Dicendum non est cum aliquibus canonistis in cap. 10. agi de viro reluctante, in cap. autem 17. agi de muliere, quæ majori indulgentia digna est. Nam quando sermo est de obligatione suscipienda utique jura sunt mitiora mulieribus præ viris, sed quando agitur de obligatione legitime suscepta jus non distinguit inter virum et mulierem, sed obligatio ab utroque adimplenda est. Nec admitti potest explicatio eorum, qui docent illud *potius* cap. 17. idem significare ac *prius,* quasi diceret Pontifex, *prius* mulier monenda est, deinde cogenda. Nam ratio adducta a Pontifice excludit coactionem sive ante sive post monitionem.

40. Quomodo ergo conciliantur hæc duo capita? Resp. Verior conciliatio et in praxi tenenda est ut dicamus in cap. 17. tradi regulam generalem, in cap. autem 10. exhiberi exceptionem. Prior ratio hujus conciliationis deducitur ex diversa forma eorumdem capitum. In capite enim 17. quæstio proponitur et resolvitur in forma generali; in capite autem 10. quæstio peculiaris et specifica tractatur, relate ad aliquod matrimonium, inter quædam individua contrahendum.

41. Secunda ratio deducitur ex indole cap. 10. In eo enim coactio moralis censurarum non jubetur absolute, sed quia in casu proposito Pontifici verificabatur ratio specialis. Scilicet tales circumstantiæ concurrebant ob quas non timebantur mali exitus matrimonii. Unde Alexander III. noluit constituere legem generalem de coactione semper adhibenda contra resilientem a spon-

salibus. Quod vero mens fuerit Alexandri III. in cap. 10. compellendi reluctantem ad ineundum matrimonium solummodo in hypothesi in qua mali exitus non timerentur, patet ex specie eidem proposita. Sane agebatur de sponsalibus a duobus nobilibus pubescentibus, et ab eorum parentibus ideo contractis, ut interveniente matrimonio quæstio inter familias extingueretur. Cumque parens viri vellet iterum arma sumere contra parentem mulieris, persuasit filio suo ut a sponsalibus recederet. Filius forsan inscius malæ intentionis parentis cum nullam aversionem haberet erga puellam ex solo respectu erga patrem a sponsalibus resilire conatus est. Alexander III. considerans juvenem non odio sed ex velleitate quadam a data fide resilire, et cœteroquin timeri non posse malos exitus ex matrimonio immo sperari posse felices, nempe pacem familiarum respondit virum esse compellendum ad celebrandum contractum matrimonii.

Quapropter in præsenti materia sequens est præ oculis habenda regula: Scilicet si quæstio implorandæ fidei sponsalium coram judice agitetur, et liquido constet de valore sponsalium, judex debet serio admonere partem reluctantem de gravi obligatione, qua in conscientia adstringitur ad contrahendum matrimonium.

Quod si nihilominus obstinata voluntate obsistat ita ut appareat etiam in posterum duratura, adhiberi non debent pœnæ ecclesiasticæ, et coactio moralis ad obtinendum consensum matrimonialem, nam coacta conjugia solent habere difficiles exitus.

Hæc procedendi ratio capit. 17. œconomiæ gratia proponitur. Videlicet optime et indubie a Jure agnoscitur obligatio sponsalium, sed ea non semper urgetur ob majus malum quod prudenter prævideri potest; infelices nempe exitus coacti conjugii. Verum si omnibus circumstantiis perspectis, infelices effectus conjugii non possint timeri, hoc in casu servanda est dispositio cap. 10. qua statuitur reluctantem esse prius monendum, si monitis non acquiescat, esse compellendum ad servandam fidem datam alteri parti. Unde aliquando judex potest compellere invitum ad servandam fidem datam in sponsalibus.

42. Quæritur modo quænam media eidem præsto erunt ad hanc coactionem exercendam.

Jure antiquo expresso in *cap. 10. h. t.* poterat judex statim gladio censurarum ferire sponsum reluctantem contrahere matrimonium. Verum jus hoc correctum fuit a Conc. Trident. *in cap. 3.*

Sess. 25. De Reform. ubi statuit non posse judicem uti gladio censurarum in causis expediendis, nisi quando via eidem præcludatur ad alia media efficacia exercenda, quæ præcipue sunt executio realis vel personalis.

De Dissolutione Sponsalium.

43. Sponsalia in genere resolvi possunt; sequuntur enim naturam aliorum contractuum.

Plures sunt modi quibus sponsalia dissolvuntur. I°. Dissolvuntur sponsalia mutuo consensu. Valet enim in sponsalibus regula 1. Juris in VI°. '*Omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur*'. Igitur quemadmodum per mutuum consensum sponsalia contrahuntur, ita etiam per mutuum dissensum possunt resolvi. Hinc modus iste resolutionis sponsalium est non solum validus sed etiam licitus.

44. Et quidem per mutuum consensum dissolvuntur sponsalia etiam juramento firmata *(c. 2. h. t.)* Nam juramentum consideratur ceu qualitas posita ad confirmandum ipsum contractum sponsalitium. Hinc resoluto per mutuam voluntatem contractu, etiam obligatio religionis vires suas amittit. Impleri enim non potest modo distincto ab ipso contractu.

45. Verum notandum est, per mutuum dissensum revolvi non posse sponsalia ab impuberibus contracta, quoadusque pubertas non advenerit. Ita *in cap. 8. De Despons. Impub.* Ratio hujus juridicæ dispositionis est, quia non est nimis favendum temeritati impuberum.

46. II^us^. modus quo sponsalia resolvuntur est *ingressio,* vel *professio in religione approbata, vel promotio ad sacros ordines*. Conf. possunt *cap. 16. h. t. et cap. 7. De conversione conjugatorum.* Quamvis per solum ingressum in religionem non dissolvatur matrimonium ratum et nondum consummatum pro alterutro conjuge; tamen quia sponsalium vinculum minus est, sponsalia solvuntur pro parte quæ in sæculo remanet.

Ratio est quia pars quæ ingreditur religionem præsumitur firmum propositum habere, suscipiendi meliorem statum, ac proinde præsumitur renunciasse juri acquisito ex alterius partis promissione. Hæc enim pars non tenetur exspectare alteram, quoadusque velit experiri suam vocationem ad vitam perfectiorem, ut inde in conjugem assumat personam, quæ habitum religiosum deposuit.

47. At sponsalia in casu non solvuntur relate ad partem quæ religionem ingressa est. Si enim exeat et pars, quæ in sæculo mansit nihil posuit, per quod manifestaret contrariam voluntatem, et recessum a sponsalibus, tenebitur cum ea matrimonium contrahere.

Solvuntur etiam sponsalia per susceptionem ordinis sacri et quidem ex utraque parte.

48. Non item vero dissolvuntur sponsalia per susceptionem ordinum minorum. Non enim incompatibiles sunt cum statu conjugali.

Notant tamen Doctores solvi sponsalia saltem ex parte mulieris si ea inscia vel invita vir ordines minores susceperit. Mutatio enim notabilis ex parte viri inducitur; qui insuper videtur sese disponere ad suscipiendos ordines majores, ac proinde præsumitur renunciare juribus sponsalitiis.

49. III[us]. casus dissolutionis sponsalium est *contractus matrimonii* cum alia persona, et quidem satis est ut matrimonium sit tantummodo ratum. Ita *in Capp. 31. h. t. et 1. De despons. duorum.*

Ratio est quia per matrimonium de præsenti a partibus contrahentibus acquiritur utrinque jus conjugale ita ut vicissim constituantur vir et uxor ac proinde non detur recessus ad priorem personam, cum qua contracta fuere solummodo sponsalia, idest solummodo fuit promissum jus conjugale.

50. Verum solutio hæc sponsalium eritne prorsus absoluta, ita ut soluto inde matrimonio, reviviscat obligatio eorumdem sponsalium?

Procul dubio pars, quæ matrimonium non contrahit, ex facto alterius liberatur prorsus ab obligatione suscepta erga eam partem, quæ contraxit matrimonium. Relate ad partem, quæ contraxit matrimonium, sunt qui dicunt resoluta esse etiam pro ipsa absolute sponsalia per matrimonium; nam contractus conjugalis inducit de se, idest ex ordinaria lege, statum perpetuum, contrarium sponsalibus antea initis ac proinde quamvis illicite tamen valide videtur prorsus esse extincta obligatio orta ex iisdem sponsalibus.

Verum inspecto rigore justitiæ, cum aliis doctoribus melius retinendum est, sponsalia per matrimonium cum alia persona contractum non extinqui penitus sed suspendi, ita ut soluto matrimonio hujusmodi sponsalia reviviscant. Scilicet si altera pars

voluerit exspectare, nec aliquod factum ponat per quod juri suo renunciet, simulque verificetur solutio matrimonii, pars, quæ per injuriam matrimonium contraxit, tenetur matrimonium celebrare cum ea persona cum qua contraxerat sponsalia. Nam obligatio ex sponsalibus orta natura sua est perpetua et solummodo ob matrimonium celebratum ad effectum reduci nequit, id est ob interjectum impedimentum matrimonii suspenditur. Sublato igitur hoc impedimento, obligatio illa totam vim suam exerit, et executioni mandanda est si altera pars velit.

51. IV^us. casus solutionis sponsalium relate ad unam partem verificatur per *discessum* sponsi, qui inscia aut invita sponsa vel domicilium alibi figat, vel in alias partes sese transferat brevi non rediturus, sive id peragat ex causa utili et necessaria sive id peragat ex libera ejus electione. Conclusio hujusmodi eruitur ex *cap. 5. h. t.* Ratio est quia notabilis rerum mutatio ex parte sponsi inducta est, qua sponsa vel teneretur domicilium mutare, vel diu expectare reditum sponsi, cum gravi incommodo et periculo amittendi occasionem aliarum nuptiarum.

52. Huic causæ est similis altera, quæ est nimia temporis dilatio, et quidem si præfinitus terminus fuerit ad extinguendam obligationem statim eo tempore adveniente sponsalia soluta erunt, pro utraque parte vel saltem pro una, prout per utrumque sponsum, vel per unum, non steterit, quominus matrimonium intra tempus adsignatum contraheretur. *(Cap. 22. h. t.)*

53. Si tempus præfinitum fuerit ad differendam obligationem, scilicet ita ut ante illud tempus obligatio non urgeat, dilatio ad hoc tempus decurrens non solvit sponsalia. Quod si tempus præfinitum non fuerit, et una pars instet ut celebretur matrimonium, altera vero renuat absque legitima causa dilationis, prior pars poterit in genere resilire a contractibus. Pars enim quæ injuste recusat obligationi susceptæ satisfacere, eo ipso præsumitur renunciare juri suo et aliam partem solvere a quocumque onere.

54. V^us. modus solvendi sponsalia, juxta *cap. 25. De Jurejurando,* verificatur *ob crimen fornicationis.* Distinguendum vero est inter fornicationem sponsalia subsequentem, et antecedentem. Subsequens fornicatio sive viri, sive mulieris semper solvit sponsalia in favorem partis innocentis, quia læsionem importat in eo quod est fides futuri conjugii.

55. Non solvit vero fornicatio sponsalia in favorem partis nocentis, quia nemo reportare debet ex suo crimine commodum. Id vero in genere verificatur, nam si per fornicationem contrahatur impedimentum dirimens affinitatis, quemadmodum contingeret si sponsus copulam haberet carnalem cum consanguinea sponsæ in primo vel secundo gradu, in hac hypothesi sponsalia dissolvuntur pro utraque parte. Res enim incidit in eum casum a quo incipere non poterat.

56. Quod si fornicatio præcessit, distinguendus est duplex casus, idest vel fornicatio fuerit ab altera parte cognita, vel non. Si cognita fuerit tempore contractus sponsalium, non nocet sponsalibus, censetur enim unus contrahens alteri quemlibet defectum condonare.

57. Si vero fuerit ignorata, nocet, quia obligatio sponsalium suscepta præsumitur sub hac conditione 'dummodo res se habeant quemadmodum apparent'. Jamvero unus ex contrahentibus apparuisset honestus, cum criminosus fuisset.

58. Non desunt tamen Doctores, qui bene animadvertunt, ob præcedentem quidem fornicationem mulieris solvi sponsalia, quando vir crediderit eam esse virginem, eamque fama communis eousque talem existimaverit, non autem viri, quia in opinione communi magis est præjudicium honestatis mulieris, quam viri ob crimen fornicationis.

59. Quod si objiciatur textus *cap. 25. De Jurejur.* in quo statuitur posse quidem opponi contra mulierem fornicationem subsequentem non vero præcedentem, respondemus juxta glossam in eodem capite sermonem esse de præcedente fornicatione cognita tempore contractorum sponsalium. Ideo enim fornicatio præcedens opponi nequit, quia censentur mores mulieris fuisse a viro probati per sponsalia; at certe probari non poterat, quod ignorabatur a viro.

60. VI[us]. casus solutionis sponsalium verificatur ex ***mutatione notabili in bonis animi, corporis, vel fortunæ*** alterutrius ex contrahentibus; sive mutatio sit superveniens, sive præcesserit sed ignorata fuerit. Si enim superveniat hæc mutatio notabilis, obligatio perseverat solum pro parte, quæ notabilem mutationem passa est, non vero tenet amplius pro alia parte. Nam obligatio præsumitur suscepta cum implicita conditione 'si res ita permanent quemadmodum sunt tempore contractus'. Quod si præcesserit

mutatio, solvuntur sponsalia ob aliud principium, quia sponsalia præsumuntur contracta sub implicita conditione: 'Si res ita sint quomodo apparent'. Indifferens autem est si mutatio sit animi vel corporis vel etiam fortunæ etc. Sufficit ut sit mutatio gravis momenti idest talis, quam si altera pars cognovisset procul dubio sponsalia non contraxisset.

61. Porro mutatio notabilis animi censetur verificari quoties alteruter ex sponsis contrahat infamiam ob furtum, homicidium, apostasiam vel aliud grave crimen. Item si appareat vitio aliquo ex. gr. ebrietatis maculatus, vel fiat aleator, turbulentus, vel demens.

62. Mutatio notabilis corporis verificatur quoties alteruter ex sponsis incidat in morbum incurabilem, et præsertim contagiosum. Item si corporis vel membrorum deformitatem contrahat. *Confer. Cap. 25. De Jurejurando.*

63. Mutatio notabilis in bonis fortunæ contingit cum unus ex sponsis ex honesta conditione in paupertatem incidat, quæ prævideri non poterat. Hinc immutatio fortunæ quæ poterat prævideri, sponsalia non solvit.

64. Inter mutationes notabiles doctores adsignant inimicitias graves, quæ exoriantur inter parentes utriusque sponsi, vel inter ipsos sponsos, quia difficiles exitus solent in matrimoniis producere.

Verum in hac re a judice qui de dissolutionis causa decernere debet, caute est procedendum et præsertim consideranda est dispositio animi utriusque sponsi, et probabilitas futuræ conjunctionis animorum inter utrumque. Quæ probabilitas si verificetur, non est admodum attendenda actualis dissociatio animorum. Insuper investigandum sedulo est, utrum dissociatio actualis sit necne vera an simulata.

65. VII^{us}. casus dissolutionis sponsalium est *impedimentum* superveniens, ex quo matrimonium celebrari nequit inter sponsos. Ex. gr. impotentia, affinitas ex copula illicita, quam habeat alteruter ex sponsis cum persona consanguinea alterius in primo vel in secundo gradu.

66. Dicunt vero doctores, in casu quod superveniat ex culpa unius ex sponsis, quodque dispensari soleat a Romano Pontifice, teneri ad procurandam dispensationem solummodo ordinariis expensis eam partem, quæ causam posuit impedimenti. Rationem

vero inferunt ex eo, quod dispensatio necessaria est ad sarciendum damnum alteri illatum ex propria culpa.

67. Restat ut duo animadvertamus 1°. non eandem requiri in omnibus supra expositis probationem. Nam si causa solutionis sponsalium procedat ex impedimento sive dirimente sive impediente matrimonium, cum interveniat periculum animæ, non requiritur plena probatio, sed sufficit probatio semiplena, quæ nempe rationabile dubium ingerat de valore aut etiam de licitudine matrimonii contrahendi in executionem sponsalium.

68. Si vero agatur de causa solutionis, quæ solum concedat facultatem uni ex contrahentibus resiliendi a sponsalibus, probatio causæ debet esse plena, quæ nempe rationabile dubium in contrarium removeat. Nam in hypothesi agitur de damno inferendo tertiæ personæ, seu illi contra quam sponsalia nulla esse dicuntur.

69. 2ª. Animadversio respicit ipsum actum solutionis sponsalium. Scilicet si causa resiliendi a sponsalibus non sit certa et explorata, sed sit dubia, sive quoad suam existentiam, sive quoad suam extensionem et valorem et altera pars sit invita; non poterit quis illico a sponsalibus resilire, sed opus erit ut ecclesiastica auctoritas interveniat et quæstionem dirimat. Casus enim est in quo decisio judicialis necessaria est, quæ certum finem imponat dubietati ne partium arbitrio lis finienda remittatur. Quod si causa moraliter certa sit solutionis sponsalium, *in genere et per se* non est necessaria auctoritas Ecclesiæ, quæ decernat de valore sponsalium, sed pars, quæ cognoscit propriam libertatem, potest auctoritate privata a sponsalibus resilire; atque ita agere perinde ac si sponsalia non intercessissent. Nam ipsa certitudo moralis eximit unam partem ab obligatione in sponsalibus contracta.

70. Dixi *de se et in genere,* nam in specie et ob relationes speciales potest requiri auctoritas ecclesiæ; ex. gr. si causa resiliendi non fuerit publice, et sufficienter cognita, et e contra communiter cognoscantur sponsalia valida. In hac enim hypothesi ob periculum scandali fidelium necessaria erit auctoritas Ecclesiæ, quæ pronunciet de cessatione obligationis.

De Matrimonio.

71. Matrimonium potest in genere considerari prout est officium naturæ, et definitur: *'Maris et feminæ legitima conjunctio,*

individuam vitæ consuetudinem retinens'. Definitio hæc conjugiis convenit sive christianorum sive infidelium.

72. In specie matrimonium accipitur prout est sacramentum idest prout exstat in Ecclesia Christi, ex Christi ipsius institutione, qui assumpsit ipsum contractum naturalem conjugii in signum unionis suæ cum Ecclesia eique gratiam supernaturalem tribuit, qua contractus ipse naturalis, et legitimus fieret Sacramentum, quod definiri potest *'contractus legitimus et indissolubilis inter virum et mulierem, quo traditur et acceptatur mutua corporum potestas in ordine ad actus de se aptos ad prolis procreationem, evectus a Christo Domino ad dignitatem sacramenti.*

73. Dicitur 1°. *contractus legitimus;* debet enim celebrari a *personis de jure habilibus;* et quidem habilitas hæc debet verificari in ordine ad jus naturale, divino-positivum et ecclesiasticum.

2°. *Indissolubilis.* Hæc qualitas ex lege evangelica propria est matrimonio christiano, in quo facta maritali conjunctione, verificatur plena ratio similitudinis unionis perpetuæ, quæ est inter Christum et Ecclesiam. Hinc matrimonium infidelium absolute indissolubile non est, quia ex privilegio fidei (quod vocant Paulinum, ex S. Paulo) dissolvi potest. Hinc pariter matrimonium fidelium solummodo ratum dissolvi potest virtute clavium.

3°. *In quo traditur et acceptatur mutua potestas etc.*

Verba hujusmodi exprimunt specifice jus, quod traditur vicissim a personis contrahentibus. Quamvis enim matrimonium institutum sit etiam in mutuum adjutorium, et quamvis in statu naturæ corruptæ habitum sit ceu remedium concupiscentiæ, juxta illud Pauli 'melius est nubere quam uri'; tamen principaliter ordinatur ad procreationem prolis.

4°. *Evectus a Christo Domino etc.;* scilicet Christus Dominus ipsum contractum matrimonialem fidelium fecit signum sacrum, quod sanctificaret ipsos fideles, et eorumdem animos gratia sibi invicem conciliaret et devinceret in ordine ad fines conjugii obtinendos, nec non conjuges adjuvaret ad onera status conjugalis ferenda.

74. *Divisiones* matrimonii plures sunt: 1°. Dividi solet *in legitimum, ratum simpliciter,* et in *ratum* et *consummatum* simul:

Legitimum est illud quod contrahitur ab infidelibus, servatis tamen legibus naturalibus, et jure divino-positivo. Huic matrimonio opponitur matrimonium *illegitimum.* — Diximus *ab infidelibus.*

Nam matrimonium, quod contrahitur inter fideles, vel est sacramentum, vel est prorsus nullum. Hinc matrimonium quod civile appellant, ad exclusionem matrimonii christiani inter fideles, juxta doctrinam et praxim Ecclesiæ est *illegitimum* prorsus, et vitæ consuetudo inde sequens est *concubinatus.*

Ratum matrimonium dicitur illud quod contractum est servatis dispositionibus juris tum naturalis, tum divino-positivi, tum ecclesiastici, quodque proinde ab Ecclesia recognitum est et ratihabitum. Hoc matrimonium ut dicatur simpliciter ratum, subsequi non debet copula carnalis inter contrahentes.

Quod si matrimonio *rato* accedat commixtio carnis, idest copula carnalis, matrimonium appellatur *ratum* et *consummatum.*

75. 2°. Matrimonium aliud est publicum, aliud quod dicitur *conscientiæ,* cui accedit *matrimonium morganaticum.*

Publicum est matrimonium illud, quod in facie Ecclesiæ contrahitur, et contrahentes tum quoad conversationem, tum quoad jura conjugalia, ceu vir et uxor ab omnibus habentur.

Matrimonium *conscientiæ* illud est, quod contrahitur præsertim in remedium conscientiæ, et quidem contrahitur cum solemnitatibus substantialibus requisitis, quin tamen celebratio ejus in populo vulgetur, immo ea lege contrahitur ut occultum remaneat. Hinc omittuntur denunciationes, et contrahitur coram Parocho et duobus testibus fidelissimis, qui perpetuo silentio obstringuntur. Hoc matrimonium urgente aliqua necessitate, et remoto periculo luctuosi exitus contrahi potest. De hoc matrimonio agit Benedictus XIV. in sua constitutione ‚*Satis vobis*' quæ est 35ª in ejus Bullario, et in ea tractat quomodo matrimonia occulta sint permittenda, quibus cautelis, et in quibus actis sint describenda et quomodo consulendum sit educationi et idoneitati prolis.

Morganaticum vero illud est, quod aliquando contrahitur a personis nobilibus occulte, sed coram Parocho et testibus, ea tamen conditione ut uxor et liberi ex tali matrimonio suscepti obtineant solum portionem certam bonorum ad sustentationem congruam necessariam, quin tamen jus habeant succedendi in omnia bona defuncti illustris, et in jura nobilitatis, dignitates et titulos defuncti ipsius. Hoc matrimonium præsertim in Germania frequentabatur.

76. 3°. Matrimonium aliud est *verum,* aliud *putativum,* aliud *præsumptivum. Verum* illud est quod adhibitis solemnitatibus requi-

sitis contractum fuerit inter personas de jure habiles. *Putativum* matrimonium illud est quod re quidem est irritum, ob latens impedimentum, sub quo contrahitur, tamen in facie Ecclesiæ contractum fuit bona fide saltem ab uno ex conjugibus, et contrahentes in opinione communi reputantur ut veri conjuges. Igitur ut matrimonium in se nullum dici possit putativum requiritur a) credulitas probabilis communitatis, qua nempe communiter omnes cives retineant, illud esse validum; b) bona fides saltem ex parte unius conjugis. Si enim desit ex utraque parte bona fides, deerit prorsus fundamentum legitimæ cohabitationis, et erit potius occultus concubinatus. Hinc statim ac conjuges in notitiam deveniant nullitatis conjugii, debent ab usu matrimonii cessare, et dispensationem ab Ecclesia postulare. Quod si dispensatio concedi nequeat, matrimonium haberi debet ceu nullum, et partes contrahentes ab omni vinculo solutæ sunt. Filii qui ex matrimonio putativo nascuntur, licet unus tantum ex conjugibus fuerit in bona fide, a jure ceu legitimi retinentur. Ita in *cap. 3. 'qui filii sint legitimi'* et in praxi S. Congr. Concilii. Legitimitas enim est in jure causa favorabilis.

77. *Præsumptum* matrimonium illud est, quod ab ipso jure, posito aliquo facto, supponitur et retinetur contigisse, ita ut probatio in contrarium directa non admittatur. De hoc matrimonio agit *cap. 30. h. t.*, ex quo infertur matrimonium præsumptum esse illud, quod præsumptione juris et de jure censetur intervenisse inter personas quæ post inita valide sponsalia copulam liberam inter se habuerunt. Scilicet jus præsumit copulam hanc liberam affectu maritali positam ac proinde illam recipit ceu signum consensus conjugalis. Consensus enim potest in matrimonio exprimi vel verbis vel signis. Hæc quidem præsumptio respicit forum externum solummodo. In foro enim interno videndum est, utrum revera copula carnalis affectu maritali intercesserit necne; quod si maritalis affectus non extiterit, nec verum extitit matrimonium, neque conjuges poterunt sese gerere ceu vir et uxor, sed in foro externo pro valore matrimonii militat præsumptio juris et de jure, scilicet præsumptio supra quam legislator fundavit legem suam; ac proinde si directe oppugnaretur, fieret oppositio ipsi legislatori. Quare præsumptio hujusmodi non admittit probationem directam in contrarium.

78. Dixi *directam*, nam indirecta probatio potest proponi contra præsumptionem, quæ in eo consistit, ut demonstretur personas præsumptive contrahentes ligari aliquo impedimento dirimente. Probata existentia impedimenti, stante etiam in suo robore præsumptione, matrimonium valide non contrahitur. Verumtamen matrimonium præsumptum fuit sublatum a Concilio Trident. *in cap. 1. sess. 24. de Ref. matrim.*, in quo decrevit solemnitatem substantialem contractus conjugalis. Irritum scilicet et nullius valoris declaravit esse matrimonium, quod non fuisset deinceps contractum coram Parocho, et duobus testibus. Hæc autem dispositio valet in locis in quibus facta est publicatio decreti ejusdem. In aliis vero locis adhuc valet dispositio juris antiqui, juxta quam matrimonia clandestina sustinentur, ac proinde valet etiam matrimonium præsumptum.

79. Hac tamen in re præ oculis habenda est *Instructio S. Congregationis de propaganda fide, diei 17. Januarii 1821* pro Vicariis apostolicis imperii Sinensis duo dubia proponentibus.

In responsione ad primum dubium S. Congregatio exhibet theoriam a nobis superius expositam. Videlicet si duo sponsi animo fornicario copulam habeant, præcedentia sponsalia in foro conscientiæ et coram Deo non transeunt in matrimonium. Si autem copula hæc probatur in foro judiciali externo, sponsi poterunt ab auctoritate ecclesiastica adigi ad sese habendos uti conjuges, ita ut vivente uno consorte alter non possit ad alia vota transire, juxta *cap. 30. de spons. et matrimonio.*

Ad 2um. dubium respondit, si quis fidelium post sponsalia et subsequentem copulam, publice matrimonium cum altera muliere contrahat, et accedat ad tribunal pœnitentiæ, missionarius debebit pœnitentem interrogare, an copula cum prima muliere fuit habita ex affectu maritali, vel ex affectu fornicario. In hoc secundo casu nullum dubium missionarius movebit pœnitenti de valore præsentis matrimonii. In primo autem casu graviter monebit pœnitentem de onere redeundi ad primam mulierem, quæ est vera ejus uxor. Immo si pœnitens nequeat probare in foro externo factum copulæ cum priore muliere, et ab auctoritate ecclesiastica cogatur convivere cum secunda; non potest ipse carnale commercium exercere cum hac secunda muliere, sed potius humiliter ferre debet pœnas, et ipsam excommunicationem si forte infligantur. *Cap. 41. de Sent. Excom.*

80. Quæstiones quædam solvendæ sunt quæ naturam matrimonii melius patefaciunt.

Ad substantiam matrimonii requiritur mutua traditio et acceptatio juris in corpora. Hæc autem mutua traditio debet exprimi per consensum mutuum. Hinc consensus mutuus necessarius est, et debet sufficienter exprimi exterius per verba vel signa. Quid vero dicendum si verba vel signa exprimant consensum sed tamen consensus internus seu animi adhæsio non adest?

Profecto matrimonium non adest. Nam consensus verus et sincerus deest, si solummodo in verbis et non in animo consistat. Quid vero de hac re canonice sentiendum sit deprehenditur ex *cap. 26. h. t. 'Tua nos duxit'*. Quidam cum non posset pertrahere ad turpia puellam, finxit se illam ducere velle in uxorem eique absque ulla solemnitate et absque ullo teste dixit: 'Joannes te desponsat', cum ipse revera Joannes non vocaretur. Sequutum est inde carnale commercium; deinde vir pertæsus conversationis cum illa, adiit Episcopum eique exposuit se non vocari Joannem, et ficto animo matrimonium contraxisse.

Episcopus exposuit speciem Romano Pontifici, qui animadvertit mutationem nominis non officere validitati matrimonii. Nam vir in propria persona contraxerat cum puella. Solum potuisset officere fictio. Idest, ait Pontifex, si probari posset non interfuisse verum et sincerum consensum, utique matrimonium invalidum erit. At nescio, ait Pontifex, quomodo potuisset id constare Episcopo, cum nullus adesset testis, et cum verba prolata a Joanne consensum ipsum verum ac sincerum exprimerent. Igitur ut matrimonium nullum declararetur, necesse erat probare fictionem interfuisse; secus pro valore matrimonii judicandum erat. Quare ex hoc capite infertur consensum fictum non sufficere in contractu conjugali, sed præsumi semper in foro externo verum et sincerum consensum esse illum, quem exprimunt verba contrahentium, donec contrarium probetur.

81. Hic autem consensus verus et sincerus est prorsus personalis, idest concipi et exprimi debet ab ipsis contrahentibus. Hinc non tenet matrimonium contractum a parentibus, licet filii præsentes tacuerint. Electio enim status perpetui tale est negotium, quod requirat consensum positivum, ita ut sola taciturnitas nequeat haberi ceu signum certum voluntatis interioris. Neque nimis urgenda est paritas matrimonii cum sponsalibus, quæ juxta

cap. un. *De despons. impuberum in VI°.*, sustinentur si a parentibus contrahantur pro filiis præsentibus et tacentibus. Non enim est eadem indissolubilitas sponsalium et matrimonii. Parentes utique poterunt disponere et præparare pro filiis statum conjugalem, filiorum vero erit statum ipsum figere et acceptare. Proinde præsumptio consensus quæ agnoscitur a jure in negotio sponsalium, non invenitur extensa et applicata contractui matrimonii. Hinc si parentes pro filiis contrahere matrimonium contenderent, agerent extra limites patriæ potestatis, et filii non tenerentur assensum præbere. Nec per consequens filii tacentes præsumi possunt consensum præbuisse.

82. Quæritur utrum ad valorem matrimonii filiorum familias requiratur tanquam essentiale elementum consensus parentum?

In cap. 12. t. 31. lib. 3. *De Regul.* ait Clemens III. puellam in ætate nubili constitutam in electione propositi liberum arbitrium habere, neque cogi posse ad sequendam voluntatem parentum. Ex hujusmodi principio sequitur neque jure antiquo fuisse requisitum consensum parentum, ut filii familias valide contraherent matrimonium. Quidquid vero sit de jure antiquo, certum nunc est ex dispositione Conc. Trident. in *cap. I. sess. 24. De Reform. matrimonii,* valere matrimonia filiorum familias, contracta invitis et reluctantibus parentibus, quamvis *ordinarie* requiratur consensus parentum ex honestate, ita ut ab Ecclesia reprobentur, ceu illicita conjugia contracta a filiis familias, parentibus *rationabiliter* adversantibus.

83. Sciendum siquidem est oratores Regis Gallorum a Patribus Conc. Trid. duo expostulasse, 1°. ut declararentur irrita matrimonia clandestina; 2°. ut declararentur pariter irrita matrimonia filiorum familias, contracta absque consensu parentum. Concilium in cit. *c. 1. sess. 24. De Ref. Matrim.* accepit primam petitionem, secundam vero non accepit, scilicet non declaravit invalida matrimonia filiorum familias celebrata contra votum parentum. Et merito. Quamvis enim judicium parentum plurimum sit attendendum a filiis in electione status perpetui, ac proinde habeantur uti illicita matrimonia filiorum familias, quando rationabiliter parentes adversantur, tamen semper verum est, electionem hujus status debere esse factum personale ipsorum filiorum, et licet mala prævideri possint ex conjugiis filiorum contractis, parentibus contradicentibus, tamen majora mala præviderentur secutura ex matrimoniis, quæ

contraherentur sub imperio alieno, quamvis hoc imperium esset voluntas ipsorum parentum. In conjugiis enim ubi vinculum dirigitur ad mutuum amorem, et ad animorum conjunctionem, consensus ipsorum contrahentium est essentialiter attendendus.

84. Quæritur utrum per alium possit hic consensus præstari; utrum nempe per procuratorem matrimonium possit contrahi?

Juxta cap. ult. *De Procurat. in VI°.*, matrimonium contrahi potest per procuratorem, nam in hac re imitatur naturam reliquorum contractuum in quibus contrahens potest per alium consensum præbere. Verum visum est doctoribus, matrimoniis per procuratorem contractis non favorem adsistere sed potius odium juris obstare, quare magna in iis adhibenda est cautela. Hinc ipsum jus nonnullas conditiones ponit.

85. 1°. Requiritur speciale mandatum tum in ordine ad ipsum negotium explendum, scilicet ad contrahendum matrimonium tum etiam in ordine ad personam cum qua vult contrahi conjugium.

86. 2°. Requiritur ut procurator *per seipsum* mandatum exequatur. Procurator igitur non potest subdelegare aliam personam in suo officio, nisi hæc facultas sit eidem tributa in mandato. Præsumitur enim electam fuisse industriam personæ determinatæ.

87. 3°. Requiritur ut mandatum in sua virtute permaneat usque ad momentum celebrationis contractus. Ratum enim mandatum potest revocari, ita ut matrimonium contractum a mandatario dissentiente mandante nullum sit, licet revocatio mandati seu dissensus non innotuerit mandatario. Ratio est quia matrimonium contrahitur per consensum de præsente, idest requiritur consensus actu, quo matrimonium contrahitur. Revocatio autem non intimata procuratori debet probari, quare revocatio hæc fieri debet coram testibus. Posita autem revocatione mandati, matrimonium contractum a procuratore invalide non potest reddi validum ratihabitione, quæ in aliis contractibus supplere potest actum celebrationis contractus. Nam indoles propria matrimonii talis est, ut consensus utriusque partis debeat esse uno contextu emissus. Matrimonium enim est sacramentum, quod vel actu conficitur, vel nullum est et nova celebratione indiget.

88. Ob allatam rationem mutui consensus de præsenti tenendum est neque quoad aliquos effectus valere matrimonium contractum a mandatario pro mandante præmortuo. Contractus enim matrimonii ceu actus præsens non retro trahitur ad diem mandati.

89. Quæritur utrum in matrimonio in concreto spectato, quodque inter Christianos sit celebratum, distingui possit ratio contractus a ratione sacramenti, ita nempe ut dari possit aliquod matrimonium fidelium, quod valeat ceu contractus et tamen non sit sacramentum.

90. Resp. Ex quæstione ita proposita quisque videt in ea non quæri utrum in *abstracto et logice* ratio contractus in matrimonio secerni possit a ratione sacramenti, sed quæstionem ipsam esse prorsus concretam; utrum nempe existat vel existere possit aliquod matrimonium fidelium validum, quod non sit simul sacramentum.

91. Vasquesius et alii affirmativam sententiam propugnarunt. Eorum opinio innitebatur præsertim capiti 2°. *De clandest. respons.* et *cap. 1°. sess. 24. de Reform. matrim., in Tridentino.* In istis enim locis traditur, matrimonia fidelium clandestina, idest contracta absque ulla benedictione sacerdotali, et absque ritu religioso, fuisse utique recognita ab Ecclesia uti valida, et rata fuisse, verum fortiter reprobata. Cur vero, ajunt Doctores isti, matrimonia hujusmodi reprobata fuerunt, nisi quia non erant sacramenta?

92. Verum contra sentiendum est cum communi et certa sententia. Si enim attendamus ad conceptum matrimonii Christiani, habemus Christum Dominum penes Matthæum XIX. revocasse matrimonium ad primævam suam institutionem. Videlicet Christus Dominus fecit esse sacramentum illud ipsum matrimonium quod antea fuerat legitimus contractus naturalis. Ubi ergo inter fideles desit sacramentum deest etiam legitimus contractus.

93. In hoc insuper est constans loquendi ratio sacrorum canonum, ut nempe dicant, ipsum matrimonium christianum esse sacramentum, et Christum Dominum promeruisse gratiam, quæ sanctificaret amorem naturalem conjugum, et firmaret indissolubilem unitatem. Ita Trid. *sess. 24. De Reform. matrim.* in expositione doctrinæ de sacramento matrimonii.

Quod vero attinet ad rationem adversariorum, possumus ex ea inferre secundum argumentum pro nostra sententia. Et sane in cap. 2°. *De clandest. despons.* traditur matrimonia clandestina quæ ab ipsis conjugibus manifestantur, perinde habenda esse, ac si fuissent primitus coram Ecclesia celebrata, idest inter matrimonia rata recensentur. Conc. vero Trid. in cit. cap. 1°. sess. 24.

de Ref. matrim. explicite uti rata habet matrimonia clandestina, ante suum decretum contracta, scilicet matrimonia quæ fuerunt inita absque ritu religioso et sacerdotis adsistentia. Jam vero in sensu canonum matrimonium ratum idem est ac sacramentum. Igitur matrimonium clandestinum ante Concilium Trident. eo ipso quod erat contractus, idest absque etiam cærimonia religiosa, erat pariter sacramentum.

94. Probanda est minor propositio. Ita autem probatur: in *cap. 7°. lib. 4. tit. 19. De divortiis* proposita fuit Jnnoc. III. quæstio, utrum in casu quo conjux in hæresim laberetur, et vellet pacifice et sine contumelia creatoris cum altera parte, quæ in fide permansit, cohabitare, posset hæc pars fidelis ad alia vota transire. In favorem partis fidelis proponebatur privilegium fidei, quod juxta Apostolum Paulum competit fidelibus conversis ex infidelitate. Verum Innocentius respondit, partem quæ in vera fide permansit, non posse novas nuptias inire. Et quidem ratio privilegii concessi fidelibus conversis ex gentilitate militabat etiam in casu nostro, ut scilicet ex vera fide, quam quis profitetur, non debeat imminutionem pati in juribus suis. Cur ergo in casu hæreseos unius ex conjugibus non potest alter novum matrimonium contrahere in similitudinem fidelis illius, qui ab infidelitate conversus est? Unica ratio ab Innocentio adducitur ex diversitate vinculi matrimonii contracti in Ecclesia, a vinculo matrimonii contracti in infidelitate. Nam ait Innocentius vinculum matrimonii contracti inter fideles fortius est præ illo matrimonii infidelium, eo quod matrimonium infidelium est solummodo legitimum, e contra matrimonium fidelium est ratum seu sacramentum.

Igitur matrimonium quod est *ratum,* est etiam *sacramentum* et proinde matrimonia clandestina quæ rata dicuntur sunt etiam sacramenta. Et merito; nam posito quod Christus voluerit matrimonium esse unum ex septem sacramentis, absonum prorsus fuisset, ut Ecclesia reciperet ut rata matrimonia quæ non essent sacramenta. Ergo matrimonia fidelium eo ipso quod sint legitima debent esse sacramenta, licet contracta fuerint absque ritu sacro, absque sacerdotis benedictione.

Non est ergo sacramentum quædam qualitas supernaturalis, quæ ex benedictione sacerdotis accedat contractui conjugali jure valide posito, sed est proprietas inhærens ipsi contractui legitime celebrato.

95. At ex adverso adverti potest: si matrimonia clandestina erant sacramenta, cur Ecclesia vehementer eadem reprobavit?

Respondeo: ob malos exitus quos solebant habere, et eo quod fideles eadem celebrantes videbantur contemnere ritus et præscriptiones canonicas, non autem quia non essent sacramenta.

96. Tertium argumentum infertur ex aliis locis juris. Omittentes literas apostolicas Pii VI., Pii VIII. et Greg. XVI., commemoramus solum literas apostolicas Pii IX., directas ad Regem Sardiniæ die 9ª. Sept. a. 1852, et allocutionem consistorialem diei 27. Sept. ejusdem anni, quæ incipit '*Acerbissimum*' in quibus expresse docet Pontifex inter fideles legitimum matrimonium non dari, quod non sit pariter sacramentum. Unde in Syllabo edito die 8. Decembris a. 1864 damnata recensetur propositio sub n. 66 quæ ita se habet: '*matrimonii sacramentum non est nisi quid contractui accessorium, ab eoque separabile, ipsumque sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm est.*' Necnon damnata est propositio 73 quæ ita legitur: '*Vi contractus mere civilis potest inter Christianos constare veri nominis matrimonium; falsumque est aut contractum matrimonii inter Christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum si sacramentum excludatur.*' Igitur ex sensu contrario harum damnatarum propositionum potest inferri, veram esse et retinendam doctrinam, quæ tenet in concreto, rationem sacramenti matrimoniorum Christianorum non esse separabilem a ratione contractus. Hinc adversa sententia modo nec uti vera sententia, nec uti probabilis haberi potest. Accedunt literæ Encyclica Leonis XIII. 'Arcanum', in quibus hæc sententia expresse rejicitur.

97. Ex doctrina superius exposita sequitur non sacerdotem sed ipsos contrahentes esse ministros sacramenti matrimonii. Nam ipsi ponunt et verbis vel signis exprimunt consensum, contractum legitimum celebrant, in quo ratio sacramenti residet. Hinc si sacerdos post dispositionem Tridentinam de præsentia Parochi solummodo præsens sit, et intelligat voluntatem manifestatam a contrahentibus, licet sit ipse invitus et nullum verbum proferat sustinetur matrimonium, scilicet est ratum et proinde sacramentum.

98. Ex theoria superius a nobis propugnata sequitur etiam ad Ecclesiam pertinere potestatem ea decernendi, quæ spectant ad vinculum matrimonii, sive quoad causas matrimoniales idest quæ vinculum conjugale respiciunt, sive quoad impedimenta præ-

sertim dirimentia. Nam cum ratio contractus in matrimonio christiano non secernatur a sacramento, potestas Ecclesiastica, non autem potestas civilis erit, quæ decernet, quænam sit materia apta matrimonii, et quæstiones definiet, quæ ipsum valorem contractus respiciunt seu judicabit utrum necne elementa sacramenti posita fuerint. Sit

I.

De potestate Ecclesiæ in causis matrimonialibus.

99. De istis causis ita decernit concilium Tridentinum in can. 12. sess. 24. *de Reform. matrimon.* Si quis dixerit *'causas matrimoniales non spectare ad judices Ecclesiasticos. A. S.'*

100. Janseniani et regalistæ, ut censuram concilii effugerent, non dubitarunt asserere 1°. nomine judicum ecclesiasticorum venire posse ipsos principes christianos, qui sacra potestate inter fideles gaudent; concilium vero non designare quinam in specie essent judices Ecclesiastici. Ita Launojus in opere *De regia in matrimonium potestate.* 2°. Adnotarunt Tridentinos Patres non determinasse originem potestatis judicum Ecclesiasticorum, ac proinde dixerunt potestatem in causis matrimonialibus decernendis posse competere judicibus ecclesiasticis ex indulgentia et concessione principum laicorum; 3°. tandem adnotarunt concilium non exclusisse comparticipem potestatem principis et Ecclesiæ, in rebus matrimonialibus.

101. Hanc theoriam in hisce tribus animadversionibus expressam, suam fecit Pseudo-Synodus Pistoriensis a. 1786. Eam vero expresse reprobavit Pius VI. in epistola quam in forma Brevis misit ad Episcopum Mojulensem die 17. Sept. 1788. Adnotat vero Pontifex primam animadversionem Jansenistarum et regalistarum esse prorsus captiosam. Ubi enim agitur de causis matrimonialibus, ad solos judices ecclesiasticos spectat earum decisio. Nam contractus ipse matrimonialis est inter Christianos unum ex septem Sacramentis evangelicæ legis. Hinc consequitur pariter judicem laicum, quoad validitatem vel nullitatem matrimonii, nihil posse decernere. Ex qua animadversione Pontificis refutatur secunda et tertia adnotatio adversariorum. Si enim judicibus Ecclesiasticis competit munus decernendi causas matrimoniales, eo quia contractus matrimonialis fidelium est Sacramentum, liquido descendit Ecclesiam auctoritate propria, et non aliena et derivata

a principibus civilibus, hoc munus habere decernendi causas matrimoniales. Descendit etiam non posse principes laicos concurrere cum judicibus ecclesiasticis, in definiendis causis ecclesiasticis, quæ excedunt limites potestatis civilis.

102. Quare Pius IX. in literis apostolicis *'Ad Apostolicæ'*, diei 2. Aug. 1851, et in allocutione consistoriali 27. Sept. 1852 condemnavit hanc propositionem: *'Causæ matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent.'* Ita refertur in Syllabo a. 1864 sub. n. 74. quæ propositio ex sensu contrario aperte excludit concursum potestatis civilis in causis matrimonialibus, quæ proinde pertinent exclusive ad potestatem Ecclesiæ.

II.
De potestate Ecclesiæ constituendi impedimenta præsertim matrimonium dirimentia.

103. Diximus secundo loco ex exposita superius doctrina descendere, Ecclesiæ potestati jure proprio et exclusivo competere facultatem constituendi impedimenta, quæ præsertim dirimentia dicuntur, scilicet, quæ ipsum vinculum et valorem contractus respiciunt. Cum enim in christiano matrimonio ipse legitimus contractus sit realiter sacramentum, ipse contractus est res sacra, et ab ea auctoritate ordinabitur, quæ res sacras ordinat et disponit. Scilicet Ecclesia, cui commissum fuit a Christo regimen animarum et administratio sacramentorum, jure suo, et exclusivo determinabit conditiones, quibus personæ fideles reddantur idoneæ ad legitimam celebrationem conjugii.

104. Hinc a primis etiam sæculis, Ecclesia impedimenta posuit dirimentia, quin ullam relationem exprimeret ad societatem civilem, immo inter christianos habita fuerunt ut illegitima matrimonia contracta solummodo juxta leges imperiales. Id referunt. S. Justinus Martyr. in *Apologia majori n. 15.*, et Athenagoras in *Orat. pro Christianis nn. 32. 33.* Hinc etiam videmus Ecclesiam ex legibus imperialibus nonnullas fecisse suas et adoptasse, alias vero expresse reprobasse; ex. gr. legem Constantini relatam in *Codice Theodosiano in tit. De Repudiis*, in qua definiuntur crimina ob quæ solveretur matrimonii vinculum.

105. Tandem exemplum exclusionis potestatis civilis, in impedimentis constituendis quoad matrimonium, nobis dedit concilium Tridentinum, cum petentibus oratoribus regis Galliæ, ut statueren-

tur duo impedimenta, scilicet clandestinitas et dissensus parentum, admisit quidem clandestinitatem, respuit vero parentum dissensum. Quare in parte dogmatica sessionis de matrimonio ponit ceu principium et fundamentum suarum definitionum, matrimonium esse sacramentum et deinde definit in canonibus 3° et 4° Ecclesiam posse statuere impedimenta matrimonium dirimentia.

106. Quam definitionem Pistorienses explicantes de potestate Ecclesiæ non *originaria sed derivata* a civili auctoritate condemnavit Pius VI. in Constitut. Dogmatica *'Auctorem fidei'* in censura propositionis LIX., scilicet hanc propositionem, in qua Synodus Pistoriensis docuerat potestatem Ecclesiæ in statuendis impedimentis non esse originariam, condemnavit ceu eversivam canonum 3. 4. 9. et 12. tridentinorum sess. 24. et ceu propositionem hæreticam.

107. Nihil ergo poterunt principes laici in matrimoniis suorum subditorum?*)

Nemo unquam id dixit, sed quoniam matrimonium non est solum in officium naturæ et sacramentum sed est etiam in officium communitatis, hinc lege etiam civili regi potest. Verum leges civiles non possunt reddere invalidum contractum conjugii, quod juxta leges Ecclesiæ initum est. Nec proinde possunt uti illegitimam habere prolem, quæ ex eodem matrimonio nascatur. Legitimitas enim filiorum est effectus inseparabilis matrimonii valide contracti, nec catholici possunt retinere uti validum conjugium juxta leges sæcularis principis initum a fidelibus contra dispositiones substantiales Ecclesiæ.

108. At primo loco admittimus posse principes laicos exigere, ut matrimonia in libris publicis status adnotentur, ad habendam probationem legalem eorundem. Insuper possunt principes conditiones matrimonio apponere quæ tamen solummodo afficiant effectus civiles. Possunt videlicet arcere a successionibus hæreditariis filios enatos ex matrimonio inito, spretis legibus status. Possunt leges ferre, quæ respiciunt dotem vel privilegia civilia contrahentium. Verum nullitas vel validitas contractus matrimonialis ab Ecclesiæ potestate semper pendebit, quia ipse legitimus contractus est sacramentum.

*) De potestate principum quoad matrimonia infidelium, vide Jus publicum ecclesiasticum Felicis Cavagnis, Romæ editum ann. 1883. lib. 4. num. 176. et seqq.

109. Quæritur, quænam potestas in Ecclesia statuere valeat impedimenta dirimentia?

Antiquis temporibus non desunt exempla aliquorum impedimentorum, quæ statuta sunt non a suprema auctoritate Ecclesiæ, sed a conciliis particularibus. Ex. gr. concilium Neocæsariense canone 2. constituit impedimentum affinitatis.

110. At tractu temporis ad vitandam confusionem, et ad inducendam uniformitatem in tanto negotio, factum est ut designatio et constitutio alicujus impedimenti recenseretur inter causas majores, quæ reservatæ sunt supremæ auctoritati in Ecclesia, Romano nempe Pontifici et concilio generali. Hinc cum archiepiscopus prohibuisset Parochis, ne adsisterent matrimoniis quæ contraherentur absque denunciationibus cumque hæc matrimonia irrita et nulla decrevisset, Sacra Congregatio Concilii mandavit eidem ut quam primum suam constitutionem revocaret. *(Ben. XIV. de Syn. Diœces. lib. XII. c. 5. n. 2.)* Hinc etiam in Sacra Congregatione diei 2. Decembr. 1828 nullius valoris habitæ sunt constitutiones Synodi Rioviensis die 11. Octob. 1619, quibus declarabantur irrita matrimonia clandestina, in locis in quibus promulgatum non fuit Decretum concilii Tridentini. *Conf. id. Ben. XIV. De Syn. Diœc. lib. XII. c. 5. nn. 7. et seq.*

111. Tandem animadvertimus, neque consuetudinem particularem modo posse introducere impedimentum matrimonii, nam uniformitas non servaretur. Utique universalis consuetudo id posset, sed consuetudo hæc vix concipi potest, quin innitatur auctoritati Ecclesiæ supremæ, ac proinde roboretur consensu saltem tacito Pontificis.

112. Quæritur an Episcopus possit impedimenta *impedientia* matrimonium statuere?

Impedimenta impedientia ea dicuntur, quæ matrimonium reddunt solummodo illicitum. Antiquitus poterant episcopis leges ferre generales in propria Diœcesi, quibus matrimonii honesta et licita celebratio regeretur. Hinc ex. gr. mos præmittendi publicas denunciationes matrimonio, primitus fuit proprius alicujus Diœceseos, et tandem obligatio præmittendarum denunciationum a Tridentino extensa fuit ad universam ecclesiam, ceu impedimentum impediens.

113. Verum cum legislatio Ecclesiæ ad modum juris communis, undique uniformiter aptata est, etiam in impedimentis impedientibus, induci cœpit uniformitas. Quare ne varia esset Diœce-

sium consuetudo, etiam materia de statuendis impedimentis impedientibus facta est causa major, ac proinde reservata supremæ potestati Ecclesiasticæ. Hinc hodiernis temporibus non possent episcopi vel Synodi particulares aliquod impedimentum impediens constituere ad modum legis, idest per modum dispositionis generalis in Diœcesi vel Provincia.

114. Dixi per modum *legis;* nam per modum *præcepti* in casibus particularibus potest utique episcopus matrimonium impedire, ita ut si matrimonium contra ejus interdictum contrahatur, licet validum, tamen sit illicitum. Hinc in tribunalibus Ecclesiasticis etiam primæ instantiæ invaluit, ut si nullum declaretur matrimonium ex titulo impotentiæ, pars, quæ impotens apparet prohibeatur, quominus alias contrahat matrimonium absque nova Ecclesiæ venia.

Hæc porro facultas prohibendi matrimonia in casibus particularibus ob rationabiles causas ad scandalum vitandum, ad detegendum latens impedimentum quod existere dubitatur, procedit ex ipso munere postorali episcoporum, quo tenentur peccatum, quo fieri possit impedire.

115. Quare ajunt Doctores, etiam Parochum posse ad aliquod tempus differre matrimonii alicujus celebrationem ob motivum aliquod rationabile. *(Cf. Bened. XIV. De Syn. Lib. VIII. c. 14. n. 5. et Lib. XII. c. 5. n. 4.)*

116. Quæritur quinam subjiciantur impedimentis dirimentibus et impedientibus matrimonium.

Profecto si sermo sit de impedimentis juris naturæ et legis Evangelicæ, impedimenta hujusmodi omnes etiam infideles obligant, lege enim naturali et Evangelica omnes tenentur. Quare Christus Dominus de impedimento ligaminis absolute ait *'ab initio autem non fuit sic; qui dimiserit uxorem suam et aliam duxerit mœchatur, et qui dimissam duxerit mœchatur'.* Impedimenta autem quæ ad jus naturæ vel ad legem Evangelicam pertinent sunt:

117. 1°. *Error in personam*, idest substantialis error, quia deest consensus sine quo ex jure ipso naturali contractus deficit. Accedit etiam impedimentum *vis* eo quod etiam posita vi, deest consensus. Qui enim sub influxu vis operatur, non agere sed pati dicitur.

118. 2°. *Impotentia perpetua et antecedens,* vel utriusque vel unius ex contrahentibus. Quia supposita impotentia alterutrius

deficit scopus primarius et essentialis ad quem dirigitur matrimonium, et deficit materia contractus, idest jus in corpus in ordine ad actus conjugales, quod tradi debet.

119. 3°. *Consanguinitas saltem in primo gradu lineæ rectæ*. Idest pater filiam ducere non potest nec mater filium. Ratio enim ordinis et dependentiæ immediatæ excludit rationem conjugii. Namque inter patrem et filiam ex arctissima conjunctione sanguinis, disponente natura ipsa, intercedit adeo vehemens vinculum amoris sui generis idest paterni et filialis, ut rationabiliter non possit componi cum amore alterius ordinis et generis, prout est amor concupiscentiæ et conjugii.

120. 4°. *Ligamen* idest vinculum existens cum alia persona. Jus enim quod irrevocabiliter uni traditum est, non potest alteri tradi.

121. 5°. *Aetas* idest incapacitas præcaria ob defectum ætatis necessariæ et sufficientis ad consensum exhibendum.

122. Hisce sepositis impedimentis, certum est infideles non subjici ceteris impedimentis, quæ sunt juris Ecclesiastici. Ecclesia enim infideles potestate sua non tangit, juxta illud S. Pauli *'quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare'?*

123. At quid de hæreticis et schismaticis?

Præscindimus ab impedimento clandestinitatis de quo infra in tit. *De clandestina desponsatione.* Quoad reliqua impedimenta juris Ecclesiastici, probabilior sententia est, quæ tenet etiam acatholicos hisce impedimentis subjici. Nam 1°. communis est doctorum sententia hæreticos et schismaticos teneri legibus Ecclesiæ. In re autem nostra, cum sermo præcipue sit de sectis hæreticorum, qui ab Ecclesiæ communione recesserunt, quando jam impedimenta in jure communi existebant, dicendum est eadem impedimenta etiam quoad ipsos acatholicos perseverasse, secus ex rebellione commodum reportassent, idest libertatem contrahendi matrimonium absque ullo obstaculo juris Ecclesiastici. Poterunt sectæ acatholicorum solvi ab impedimentis venia Ecclesiæ, at solutionem factam fuisse non constat. Immo potius contrarium patet. Nam sæpe nulla declarata sunt conjugia hæreticorum contracta contra leges Ecclesiæ. Ita pluries declaravit sacra Congregatio Concilii, ex. gr. die 26. Sept. 1602; die 19. Januarii 1605 et die 2. Augusti 1725. Accedit etiam Bened. XIV. in constitutione *'Singulæ Nobis'* in qua docet etiam acatholicos teneri impedimento cultus disparitatis,

quod certe est impedimentum juris Ecclesiastici, introductum per consuetudinem Ecclesiæ.

124. Accedit etiam in conjugiis acatholicorum ante conversionem contractis Ecclesiam solitam esse dispensare, quando veram fidem amplectuntur; ex adverso autem Ecclesia non dispensat in conjugio infidelium quando convertuntur. Hinc Sacra et Suprema Inquisitio tradidit Episcopis Germaniæ facultatem absolvendi ab impedimentis Ecclesiastici juris, circa matrimonia contracta in hæresi.

125. Neque dicant per hanc sententiam præjudicium gigni filiis progenitis ex matrimoniis hæreticorum absque solemnitatibus Ecclesiæ; nam filii habentur uti legitimi quando saltem unus ex parentibus fuerit in bona fide circa valorem sui matrimoniis. Ita tenuit S. Congregatio Concilii etiam nostris temporibus in causa Herbipolensi ann. 1858. Jamvero in partibus hæreticorum et schismaticorum conjuges præsumuntur esse in bona fide, præsertim mulier, ob imbecillitatem intellectus, qua incapax est ingrediendi et percipiendi quæstiones canonicas difficiliores. Hæc præsumptio augetur si animadvertatur sententiam contrariam, etiam aliquam sibi vindicare auctoritatem, quæ potest bonam fidem parentum roborare.

De impedimentis impedientibus.

126. Hæc sunt quatuor: *Ecclesiæ vetitum, tempus, sponsalia, votum.*

I. *Ecclesiæ vetitum* idest præceptum particulare auctoritatis Ecclesiasticæ, qua ob rationabiles causas, ex. gr. ob timorem gravium rixarum, publici scandali et præsertim ob suspicionem fundatam latentis impedimenti dirimentis, prohibet uni vel utrique, idest viro et mulieri ne audeant matrimonium inire.

127. Qua in re animadvertimus *vetitum Ecclesiæ*, posse esse aliquando impedimentum dirimens, idest quando Summus Pontifex, qui impedimenta dirimentia potest constituere, prohibet aliquod matrimonium cum clausula irritante.

128. II. *Tempus,* quod *feriatum* dicitur illud est quo solemnes nuptiæ interdicuntur. Hoc tempus olim diu perdurabat, a Tridentino *Sess. 22. cap. 10.* coarctatum est, ut decurrat tempore Adventus usque ad Epiphaniam inclusive, et a die Cinerum usque ad Octavam Paschæ inclusive. Hoc tempore in quo fideles præ-

sumuntur impensius vacare operibus pietatis, prohibentur solummodo solemnitates et nuptiales benedictiones, nec prohibetur celebratio contractus matrimonialis, si hic fiat absque solemnitatibus et absque nuptiali benedictione.

129. III. *Sponsalia* valida nec legitime resoluta, impediunt quominus relicta altera parte, alteruter ex sponsis contrahat matrimonium cum tertia persona. Per hoc enim matrimonium læditur obligatio legitime contracta in sponsalibus.

130. IV. *Votum simplex* perpetuæ castitatis, vel votum simplex ingrediendi religionem approbatam, aut suscipiendi sacros ordines matrimonium solummodo impedit. Nam matrimonium in casu procedit contra promissionem, quæ cum sit per se de bono meliori et possibili, a Deo acceptata esse præsumitur. Quare matrimonium hujusmodi censetur esse contra voluntatem Dei adeoque illicitum. Quomodo votum simplex a solemni distinguatur traditur in tit. *De voto et voti redemptione.*

131. Istis quatuor impedimentis impedientibus adjungenda est V. *clandestinitas* in locis, ubi Tridentinum non est promulgatum. Nam matrimonia clandestina semper prohibita fuerunt. *(Trid. Sess. 24. c. 1. De Ref.)*

132. VI. Adjungi insuper potest *omissio denunciationum trium* præmittendarum matrimonio, in quibus tamen ex rationabili causa potest Episcopus dispensare;

133. Necnon VII. *cultus disparitas* inter partem catholicam et acatholicam.

De impedimentis dirimentibus.

134. Memoriæ adjuvandæ gratia sequentibus versibus impedimenta dirimentia concluduntur.

„Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
„Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
„Aetas, affinis, si clandestinus, et impos,
„Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto,
„Hæc socianda vetant connubia, facta retractant".

Ex quibus versiculis patet, quindecim esse impedimenta dirimentia matrimonium. Nonnulla eorum in specialibus titulis proponuntur in Decretalibus, hinc in præsente titulo pertractabimus de illis solis quibus specialis titulus adsignatus non est. Sit:

1°. De impedimento erroris.

135. Error est: '*falsa apprehensio rei*'. Error potest dare causam contractui et appellatur *antecedens*, vel potest versari in mente contrahentis, dum contractus perficitur et dicitur error *concomitans*. Uterque error sive antecedens sive concomitans, potest esse in *personam* vel in *qualitates* personæ. Error personæ verificatur quando una persona accipitur pro alia. Error qualitatis verificatur, cum quis solummodo reputat in persona adesse aliquam qualitatem, quæ revera non adest, vel viceversa.

Error in personam qui dicitur etiam *substantialis* sive sit antecedens sive concomitans dirimit matrimonium. Nam revera non adest consensus et intentio contrahendi cum illa persona, cum qua contractus exterius perficitur. Apprime hoc verificatur adagium juris 'Errantis nulla est voluntas.' *Can. 2. quæst. 1. Caus. 29.* Deest ergo fundamentum contractus.

136. Error autem in qualitatibus regulariter non reddit nullum matrimonium. Nam qui errat circa qualitatem, cognoscit personam quoad substantiam, et per consequens etiam cum errore adhuc potest velle ipsam personam. Quare remanet substantia contractus idest sufficiens consensus habetur ad obligationem ineundam. Hinc ex. gr. si mulier credebatur virgo vel nobilis, vel dives, et revera destituta hisce qualitatibus inde reperiatur, matrimonium valet. Præsumitur enim virum voluisse contrahere cum muliere illa determinata, et qualitates illas suppositas solummodo reddidisse virum propensiorem ad matrimonium. Sic etiam error in nomine personæ præsentis non irritat matrimonii. Etenim qui contrahit sub ficto nomine: contrahit in propria persona. *Cap. 26. h. t.*

137. Verum error in qualitatibus matrimonium dirimit 1°. si error versetur circa qualitatem conditionis servilis. *C. 2. De conjugio servor.*

138. 2°. Si error qualitatis in personam refundatur. Id verificatur quando qualitas non est pluribus communis, sed est singularis et individuat personam, ex. gr. si Titius intendat contrahere cum filia primogenita, et loco istius adducitur secundo genita, vel si intendat contrahere cum filia nobilis alicujus determinatæ familiæ, et contrahit revera cum ignobili puella. Scilicet error debet versari circa qualitatem mente præconceptam et directe intentam, quæ personam secumfert omnino diversam ab ea cum qua actu

celebratur matrimonium, quemadmodum deducitur ex resolutione S. Congregat. Concilii die 29. Decemb. 1862. Hinc matrimonium non valet, quia consensus in hypothesi fertur solummodo in personam tali qualitate munitam, quæ qualitas si deest, neque reapse adest persona illa cum qua contractus vult perfici.

139. 3°. Si error versetur circa qualitatem, quæ vel actualiter, vel saltem virtualiter, vel interne vel externe ut conditio *sine qua non* sumitur ad contrahendum.

140. Similis huic esset casus, quo aliquis qualitatem determinatam sibi proponeret ceu finem unicum matrimonii, ita ut matrimonium esset unicum medium ad qualitatem etiam directum. Consensus enim in casu alligatus conditioni, deficiente conditione de præsenti deficit et ipse, idest pro non posito habetur. Verum ad dirimendum in hac hypothesi matrimonium, in foro externo requiritur ut intentio contrahentis exterius plene probetur.

2°. De impedimento vis et metus.

141. *Vis est impetus exterior cui resisti nequit.* Cum vis non possit ipsam voluntatem afficere, actus imperatos hominis solummodo potest attingere. Quare si sub influxu vis tantum externus actus ponatur deficiatque prorsus interior adhæsio et consensus, procul dubio matrimonium sub impulsu externæ vis initum nullum est.

142. *Metus differt a vi* quia licet ex impulsu externo incutiatur, tamen voluntatem ipsam agentem supponit. Definitur autem '*Instantis vel futuri damni causa mentis trepidatio*'.

In re nostra, hoc juxta canones tenendum est principium: '*Metus gravis, extrinsecus, injuste incussus, ad extorquendum consensum,* irritat ipso jure matrimonium.' Matrimonium enim debet plena securitate seu libertate gaudere, ne infelices exitus periat. *Cf. capp. 14. 15. h. t. C. 2. De eo qui duxit in matrim.*

Hinc matrimonium sub metu contractum non recensetur inter actus validos et rescindibiles, bene vero est per se invalidum. Nam ob suam connaturalem indissolubilitatem, si semel est validum non amplius dissolvitur. Hinc rescindibilitas cum matrimonii conceptu componi nequit; illud enim faceret solubile et temporaneum. 'Matrimonium, ait S. Thomas, est natura sua perpetuum; si esset validum sed rescindibile evaderet temporaneum'.

143. Prima qualitas metus est ut sit *gravis.* Gravis metus dicitur ille qui cadit in constantem virum, scilicet taliter debet esse incussus, ut sub ejus actione viri etiam prudentis et constantis mens trepidet, nec consilii sui plene sit domina, *c. 1. et 4. De his, quæ vi.* Cum vero metus sit affectio animi, sequitur naturam aliarum modificationum, quæ non pendent solummodo ab extrinseca causa, sed maxime a majori vel minori animi ipsius virtute et dispositione. Hinc in metus æstimatione attendenda est plurimum qualitas personæ, quæ metum passa est. Can. *'Indignantur', caus. 32. q. 36.*

Quare Panormitanus in *cap. 14. h. t. n. 6.* merito adnotat in casu mulieris ad irritandum matrimonium, requiri metum qui non in virum sed in mulierem constantem cadat.

144. Ex qua theoria bene inferunt Doctores, etiam metum *reverentialem* posse aliquando irritum facere matrimonium. Metus hic reverentialis est ille quo quis aliquid facit vel non facit ob timorem offendendi personam cui reverentiam præstare debet. Profecto si metus ex sola reverentia erga parentes vel alios majores concipiatur, solus regulariter non sufficit ad irritandum matrimonium. Sed si debitæ reverentiæ conjungatur continua objurgatio, seu vexatio, minæ et diuturna offensio, vel rigidæ et importunæ persuasiones austeri parentis vel superioris cui resisti non solet, potest inde metus excitari, qui in animo filii vel subditi adeo influat, ut filii vel subditi non amplius consilii sui domini, mens trepidet et impos fiat resistendi alieno imperio.

Ex quo metu taliter incusso matrimonium si contrahatur, quisque videt, ipsum ex libera electione et voluntate non procedere, sed potius ex fixo et irrevocabili proposito parentis vel superioris, qui modis omnibus vult obtinere consensum personæ sibi subditæ. Quare metus hujusmodi ceu gravis reputatur et sufficiens ad irritandum matrimonium. Ita sentit Lessius *De Just. et Jure lib. II. cap. 17.;* Sanches *De matrim. lib. 4. disp. 7. n. 7.* et S. Congregatio Concilii in variis resolutionibus, inter quas in una data die Maji 1875.

145. Ceterum qualitatem metus æstimabit prudens judicis arbitrium, omnibus circumstantiis inspectis tum in ordine ad entitatem ipsius incussi metus, tum in ordine ad relationem personarum.

146. Secunda qualitas metus est ut sit *ab extrinseco* incussus, nempe a causa libera, idest ab homine. Si enim a causa necessaria et naturali, ex. gr. si concipiatur ex periculo naufragii, vel alterius damni naturalis, matrimonium valet. Nam causa naturalis et intrinseca timoris homini injuriam non irrogat; nec proinde lædit libertatem matrimonii. Matrimonium enim in hac hypothesi, nullo cogente eligitur ab ipsa persona quæ contrahit, quæque eligit matrimonium ceu medium, quo conscientiæ suæ consulat.

147. Tertia qualitas metus est ut sit *injuste incussus.* Nam si legitime incutiatur idest a judice, qui ex. gr. urgeat matrimonium sub pœna excommunicationis, vel infamiæ vel carceris etc. matrimonium validum est. Censetur enim metus in casu ab ipso jure incussus, et per consequens non præsumitur ipsum jus irritare matrimonium.

148. Quarta tandem qualitas metus est, ut sit *directus ad extorquendum actum.* Hinc si pater ob læsum honorem filiæ suæ, simpliciter ulciscendi animo mortem minitetur juveni qui puellam oppressit, et hic ad vitandam mortem proponat matrimonium, valet. Ratio est quia matrimonium in casu eligitur a juvene ipso ad redimendam vexam et ad evitandum malum imminens, ac proinde non cadit sub dispositione legis irritantis, quæ loquitur de metu quoad matrimonium incusso.

149. Ceterum cum actus positus sub metu, naturali jure sustineatur, eo quod metus non auferat voluntarium, et solum ex jure positivo irritum fiat, non est jus extendendum ultra suos limites a legislatore positos. Leges enim irritantes odiosæ sunt et rigidæ interpretationis.

150. Quæritur utrum metus purgari possit.

Metus ideo irritat matrimonium quia impedit plenam libertatem consensus. Quare si pars quæ ex metu invita erat fiat volens, potest matrimonium revalidari. Quoties ergo consensus libere, sive per verba sive per signa manifestatur, verificatur purgatio metus. Hinc juxta *cap. 21. h. t. et cap. 4. tit. 18. h. lib. 'Qui matrimonium accus. poss.'* spontanea et diuturna cohabitatio, vel copula quæ libere et non coacte intercedat inter conjuges, habentur ceu juridica præsumptio purgati timoris et convalidati conjugii, ita ut probatio contra matrimonium metu initum non admittatur amplius.

Etenim longa et spontanea vitæ consuetudo, vel copula libere posita ostendit, cessasse timorem et accessisse consensum liberum.

151. Verum post formam substantialem contractus matrimonialis inductam a Tridentino *c. 1. sess. 24. De Ref. matrim.* distinguendum inter metum publice incussum et metum occultum, idest inter impedimentum publicum procedens ex metu, et impedimentum occultum. Si enim impedimentum est occultum, et altera pars perseverat in consensu suo, pars vero, quæ metum passa est, sciens matrimonium prius contractum fuisse nullum, consensu accedat, matrimonium validum redditur. Nam cum initio servata fuerit forma tridentina, ita ut coram Ecclesia prius matrimonium tanquam validum habeatur, consensus partis læsæ, qui accedit, quoad forum internum complet defectum, qui aderat. Ut autem hæc revalidatio locum habeat requiritur 1°. ut pars, quæ metum passa est, sciat primum matrimonium fuisse nullum. Nam secus errans poneret consensum et forsan consensus datus non fuisset si scivisset matrimonium esse nullum, 2°. ut perseveret consensus alterius partis.

152. Quod si impedimentum ex metu fuit publicum non sufficit consensus positus occulte, sed requiritur nova celebratio matrimonii, coram Ecclesia, servata forma tridentina. Nam prius matrimonium non solum in foro externo fuit nullum, sed nec fuit validum in foro externo. Cf. Bened. XIV. *In Inst. Eccl. 87. nn. 61 seqq.*

3°. De impedimento raptus.

153. In Decretalibus Greg. IX. legitur titulus *De Raptoribus* qui est 17. lib. V. At raptus de quo agit Gregorius IX. differt ad impedimento raptus de quo agit Tridentinum in *cap. 6. sess. 24. de Ref. matrim.* Nam impedimentum raptus, de quo sermo est in decretatibus Gregorii IX., confunditur cum impedimento vis et metus. Sane in cap. 7. *de Rapt.* species est de rapto, qui obstat matrimonio, et traditur raptum obstare solummodo ob dissensum et aversionem; ita ut si postea consensus accedat libere, et quod displicebat, incipiat placere, censeatur remotum esse impedimentum, ut valide contrahi possit matrimonium.

Ergo dissensus et aversio animi ad amussim procedebat ex vi et metu incusso ad matrimonium contrahendum. Igitur proprie dicta distinctio non erat jure decretalium inter impedimentum raptus, et impedimentum vis et metus.

154. Conc. Tridentinum cit. loco ponit impedimentum distinctum. Raptus hujusmodi, qui est veluti *furtum mulieris,* juxta Tridentinam legem dirimit matrimonium, quoadusque mulier sit sub potestate raptoris adhuc posita; etsi libere consentiat in matrimonium, tamen matrimonium nullum est. Si vero evaserit a potestate raptoris, et constituatur in loco tuto, in quo nempe non subjiciatur imperio raptoris ipsius, sed libera prorsus sit et domina actuum suorum poterit matrimonium celebrare. Tridentinum scilicet non respexit directe ad libertatem consensus, sed potius ad libertatem loci et personæ mulieris raptæ. Præsumit enim Concilium, mulierem sub potestate raptoris liberam non esse, sed esse sub influxu metus; hæc autem est præsumptio juris et de jure, quæ directe contrariam probationem non patitur. Perseverat ergo metus quoadusque mulier non evaserit e manu viri, et nisi hoc accidat, non potest inter utrumque consistere matrimonium validum.

Igitur raptus constituit impedimentum distinctum ab impedimento metus, quia in impedimento metus requiritur ut metus perseverat actu in ipsa celebratione matrimonii.

155. At quid est raptus?

'Raptus definitur violenta mulieris abductio de loco in locum, matrimonii ineundi causa.'

Dicitur *violenta abductio,* quia debet intervenire aliqua violentia, sive ea physica sit, prout est apprehensio personæ ejusque ranslatio ad alium locum, sive ea moralis sit, idest per gravem metum incussum. In utroque enim casu verificatur abductio contra voluntatem mulieris.

Dicitur *mulieris* sine ullo addito, quia ad constituendum impedimentum raptus sufficit, ut sit quælibet fœmina sive virgo, sive corrupta, sive honesta, sive non. Dicitur *de loco in locum,* quia raptus non est nisi mutatio loci contingat. Mutatur vero locus ut mulier sub potestate raptoris constituatur.

156. Dicitur *matrimonii ineundi causa,* quia jura considerant crimen raptus in ordine ad matrimonium ut consulant ejus libertati, et in odiosis et correctoriis antiqui juris extensio ad casus similes admittenda non est. Insuper raptus constituit impedimentum dirimens, quia leges præsumptione juris et de jure præsumunt metum. Igitur quemadmodum metus ut constituat impedimentum dirimens debet esse incussus in ordine ad matrimonium contrahendum, ita etiam in hunc finem debet esse directus raptus mu-

lieris. Hinc si mulier raperetur ob alium finem etiam turpem, et mulier deinde consentiret in matrimonium, validum esset matrimonium hujusmodi quia abducta non fuit mulier causa contrahendi matrimonium. Atque ita resolutum fuisse a S. Congr. Concilii die 23. Jan. 1585 refert Galemart. Cf. Giraldi *Expos. Juris Pontif., ad cap. 7. De Raptoribus.*

157. Ut melius explicetur indoles impedimenti raptus, sciendum est præter raptum violentiæ, in quo mulier invita de loco in locum traducitur, ut sub potestate raptoris posita contrahat matrimonium, dari etiam raptum *seductionis.* Quæritur inde utrum raptus seductionis constituat impedimentum dirimens?

158. Profecto non loquimur de casu, quo vir dolo et blanditiis inducat mulierem ut de loco in locum transeat, eo tamen scopo ut illam sub sua potestate etiam invitam constituat ad matrimonium contrahendum. Cum hoc in casu verificetur mulieris abductio de loco ad locum, et violentia relate ad locum novæ commorationis mulieris ejusdem, patet verificari elementa substantialia impedimenti raptus.

159. At quid dicendum si solummodo seductio intervenerit?

Duplex casus dari potest. Primus casus esset, si vir et mulier communi consensu fugam capiant et alio se transferant ad contrahendum matrimonium, quod in loco ubi mulier commorabatur, contrahere non potuissent ob resistentiam rationabilem parentum, vel custodum, curatorum, vel tutorum.

160. Secundus casus esset si mulier, cum prius fuisset invita et noluisset de loco ad locum transire, tamen blanditiis et circumventione viri aliquando de nolente facta sit volens, et fugam cum viro arripiat, ad scopum alibi contrahendi matrimonii, contra voluntatem parentum vel aliorum, sub quorum potestate est.

Cum in utroque casu abductio mulieris de loco in locum habeatur, cumque seductio libertati opponatur, quæritur utrum debeat in hoc raptu agnosci impedimentum dirimens de quo disponit Tridentinum, in *c. 6. Sessionis 24.*

161. Nonnulli Doctores affirmativam sententiam profitentur, alii vero contrariam sequuntur.

Nobis videtur probabilior sententia negans. Et sane relate ad primum casum, animadvertimus injuriam illatam non fuisse mulieri; quia ipsa eadem fugam cogitavit, sed solummodo parentibus vel tutoribus, curatoribus aut custodibus ejus rationabiliter

invitis. Primus ergo casus reducitur ad casum matrimonii contracti contra prudens justumque judicium parentum. Jam vero juxta dispositionem c. 1. sess. 22. *de Reform.*, rationabilis dissensus parentum, constituit quidem impedimentum impediens, non autem dirimens matrimonium.

162. Quoad vero utrumque casum, animadvertimus, ab ipso Innoc. III. in *cap. 7. De Rapt.* fuisse distinctum *crimen raptus ab impedimento raptus,* si quidem quamvis raptus fuerit consummatus, invita puella, et perseverat crimen raptus, tamen si puella libere consentiat, ait Innocentius matrimonium valere.

Concilium Tridentinum adjecit aliam conditionem nempe ut puella esset in loco tuto a potestate raptoris. Igitur ut verificetur impedimentum raptus, juxta jus antiquum præter violentiam requirebatur adversa voluntas puellæ adhuc perseverans, juxta jus novum Tridentinum requiritur insuper ut excludatur libertas loci, quia quoadusque puella maneat sub potestate raptoris, præsumitur esse sub influxu metus. Quare ad constituendum impedimentum raptus, requiritur metus vel verus vel saltem præsumptus, idest violentia. Atqui in utroque casu superius posito, neque tempore fugæ, neque tempore contracti matrimonii, dici nequit metum exstitisse vel adversam fuisse voluntatem puellæ, sed supponitur mulierem libere consensisse in fugam et inde libere commorantem cum viro contraxisse matrimonium. Ergo in utroque casu desunt elementa impedimenti raptus.

Esto quod vir illegitime egerit, et admiserit crimen raptus, qui puellam secum abduxit modo certe illegitimo et pudori et honestati mulieris adverso, tamen matrimonium ejus cum puella irritum non erit, siquidem alia est ratio criminis raptus, est alia ratio impedimenti raptus.

163. Auctores adversæ sententiæ præsertim innituntur *Leg. un. Cod. de Raptore virginum,* in quo statuit Imperator, nullum esse matrimonium contractum a puella, quæ consensit in fugam invitis parentibus. Certe in hac hypothesi vis et injuria infertur parentibus, et per consequens raptus contra parentes perpetratur. Scilicet procul dubio crimen raptus verificatur. At revera impedimentum raptus admitti nequit. Etenim in hac re jus civile correctum fuit a jure canonico, quod in matrimoniis voluit consulere præcipue libertati consensus inter ipsos contrahentes. Nec mirum est si jus civile in conjugio tantopere detulerit auctoritati

parentum, nam filia sub patria potestate constituta, quasi res patris habetur et proinde in raptu constituendo magis considerabatur injuria patri illata, quam injuria illata ipsi filiæ.

164. Juri huic Romanorum ante ejus correctionem ab Innocentio III. factam, et ampliatam a Tridentino, adhæserat Gratianus in can. 11. *Placuit. caus. 36. q. 2.*, et alii auctores plus æquo tribuentes potestati patriæ.

Inter istos auctores adnumerandus est S. Thomas *in 2. 2. q. 154. art. 7.* ubi tradit: 'Violentia quandoque infertur tum ipsi virgini, et quandoque infertur patri, puta cum ipsa consentit, qualitercunque violentia adsit, salvatur ratio raptus'.

Divus Thomas respexit ad jus ante correctionem illudque secutus est.

165. Nec mirum est si una vel altera Decisio S. Congr. Concilii, quæ contraria sententiæ nostræ videtur afferatur a Riganti com. *in Reg. cancellariæ,* nam una vel altera decisio S. Congregationis in casibus peculiaribus facta, regulam generalem non facit, absolute servandam. Ordinarie enim S. Congregatio non decernit punctum quæstionis in abstracto, sed solummodo considerat quæstiones in ordine ad factum sibi propositum. Hinc resolutiones quæ contrariæ videntur inter se dantur aliquando, quin tamen revera una ab alia discrepet.

In casu autem nostro a Giraldi in comm. ad c. 7 *'de Raptoribus'* refertur resolutio ejusdem Sacr. Congreg. sub die 3. Mart. 1714 in qua responsum est raptori non obstare raptum ad contrahendum matrimonium, si constet raptum fuisse factum nedum consentiente, sed etiam sollicitante ipsa puella.

Igitur licet verificetur crimen raptus, impedimentum tamen ex titulo raptus non verificatur, quoties puella passa non fuerit violentiam, sed volens rapta fuerit.

166. Quæritur utrum raptus viri possit esse impedimentum dirimens matrimonium.

In diversas sententias scinduntur Doctores.

Nonnulli sequuntur sententiam affirmativam, dicentes nomina maris et fœminæ in matrimonio esse correlativa, ac proinde juris dispositionem in cap. 6. sess. 24. *De Ref. matrim.* in Tridentino positam, viro etiam applicandam esse.

Accedit etiam principium: *Ubi eadem est ratio; ibi etiam et eadem esse debet juris dispositio.* Jam vero etiam vir et præ-

sertim adolescens, rapi violenter potest et constitui sub potestate mulieris ad contrahendum matrimonium. Ergo quia etiam relate ad virum verificari potest eadem injuria, idem crimen et metus vel verus vel præsumptus, dicendum est etiam relate ad virum raptum posse esse impedimentum dirimens matrimonium.

167. Alii e contra docent, juxta dispos. Trident. in cap. 6. sess. 24. *De Ref. matrim.* raptum viri non esse impedimentum dirimens matrimonium.

Nos cum istis sentimus. Dicimus ergo raptum viri non esse impedimentum dirimens ex cit. cap. 6. sess. 24. Nam si consideretur raptus juxta antiquam canonum dispositionem, quando impedimentum raptus confundebatur cum impedimento vis et metus, idest si vir raptus sit revera sub influxu vis et metus, profecto consistere non poterit matrimonium inter raptum virum et mulierem, quæ raptum fecit. Consideremus ergo raptum prout est impedimentum distinctum ab illo vis et metus.

Jam vero in cit. cap. 6. Tridentini sermo est expresse de muliere, statuitque concilium, inter raptorem et raptam matrimonium consistere non posse, quoadusque rapta mulier fuerit sub potestate raptoris. Accedit scopus Patrum Tridentinorum, qui hoc impedimentum constituerunt ceu pœnam ad impediendos frequentes casus raptus mulierum, qui contingere solebant. Jam vero infrequens prorsus est casus raptus viri. Ergo hic non incidit sub dispositione Tridentina.

Accedit, dispositionem Tridentinam esse pœnalem idest odiosam. Atqui in odiosis rigida adhibenda est interpetratio.

168. Neque dicant nomina maris et fœminæ in matrimoniis esse correlativa; nam Tridentinum sermonem suum coarctat ad mulierem raptam, et ob sexus infirmitatem vult aliquid distinctum disponere ad tutandam libertatem mulieris.

Neque valet secunda ratio adversariorum *'Ubi eadem ratio, ibi eadem esse debet legis dispositio'*; nam valeret ad summum, quando hoc impedimentum inductum fuisset dumtaxat ad libertatem tuendam in conjugali contractu. Sed impedimentum hoc inductum fuit ob frequentiam criminis raptus mulierum. Quæ ratio cum non verificetur relate ad viros dicendum est relate ad viros non verificari eamdem juris dispositionem. Quare licet in raptu viri agnoscendum sit crimen raptus, quia vir modo illegitimo abripitur,

tamen matrimonium si libere et absque vera vi vel metu incusso contrahatur a viro ipso, plene sustinetur.

4°. De impedimento cultus disparitatis.

169. Dispares cultu dicuntur personæ, quæ non in eadem sed in diversa religione versantur. Hinc disparitas cultus duplex est 1ª. inter baptizatam personam et infidelem, seu non baptizatam; 2ª. inter catholicam et acatholicam personam.

Rursus disparitas hæc cultus vel est antecedens vel subsequens matrimonium. Antecedens est quando contrahitur matrimonium existente ipsa disparitate cultus. Subsequens est quando post contractum matrimonium, vel una pars fidem abjiciat et fiat infidelis, vel incredula, aut una pars ex Religione catholica transeat ad castra hæreticorum vel schismaticorum.

Disparitas cultus antecedens inter personam fidelem et infidelem, idest baptizatam et aliam non baptizatam, constituit impedimentum dirimens matrimonium.

170. Altera disparitas cultus antecedens est solummodo impediens impedimentum.

De cultus disparitate primæ speciei agitur in canonibus XV. et XVII. caus. 28. q. 1. De secunda autem specie cultus disparitatis agitur in can. XVI. ejusdem causæ et ejusdem quæstionis.

171. Quæritur quo jure sit inductum impedimentum dirimens ex cultus disparitate.

Hanc quæstionem fuse pertractat Bened. XIV. in constitut. *Singulari Nobis,* data die 9. Febr. 1749. Affert Summus Pontifex sententiam Soti, qui in variis locis sacræ scripturæ V. T. agnoscit jus divinum dirimens matrimonium ob cultus disparitatem. Sic ex. gr. textus in cap. 7. Deuter. et alias lib. I°. Esdræ c. 10. Verum adnotat Pontifex in hisce locis non esse sermonem de impedimento dirimente, sed solummodo impediente. Nam cap. 1. lib. III. Regum supponitur validum conjugium Salomonis cum alienigena. Quod si autem fuerit impedimentum dirimens, illud certe non fuit generale, et quoad omnes nationes gentium sed solum relate ad quasdam, idest relate ad Hebræos, Cananæos etc. de quibus in cap. 7. Deuteronomii. Igitur per se disparitas cultus non erat impedimentum dirimens.

172. Insuper quidquid sit de hoc impedimento non valet ratio a Veteri ad Novum Testamentum. Nam conditio politico-religiosa reipublicæ Judaicæ exigebat ut populus non confunderetur cum

aliis nationibus. Hinc licet disparitas cultus fuisset jure divino impedimentum dirimens in V. T. non sequeretur et esse in N. T.

173. Sed dici posset Paulum interdixisse fidelibus ne jugum ducerent cum infidelibus IIa. Cor. cap. VI. At Ecclesiastica traditio hanc inhibitionem Pauli accepit de impedimento impediente ob periculum perversionis. Hinc remoto periculo ob justas rationes permissum fuit, primis Ecclesiæ temporibus, conjugium fidelium cum infidelibus et piissimæ mulieres absque criminis nota, contraxerunt matrimonium cum infidelibus, quos ad Christi fidem converterunt.

174. Canones autem citati, primus quidem habet auctorem S. Ambrosium, secundus vero ex concilio particulari Urbanensi desumptus est. Insuper uterque potest explicari de simplici prohibitione matrimonii.

175. Cum igitur nulla lege generali sub pœna nullitatis prohibitum fuisse reperiatur matrimonium christianorum cum infidelibus, dicendum est ab initio non obtinuisse in Ecclesia impedimentum dirimens cultus disparitatis et hujusmodi impedimentum introductum fuisse paullatim ex usu et consuetudine Ecclesiæ. Scilicet fideles et pastores videntes periculum et incommoda ex conjugio fidelium cum infidelibus derivare, horrorem concipere cœperunt adversus connubia cum infidelibus, et uti nulla traducere cœperunt. Hæc opinio et praxis propagatæ sunt, et in moribus populi christiani receptæ fuere. Quare hoc impedimentum dirimens ex cultus disparitate procedens, est solummodo impedimentum juris Ecclesiastici consuetudinarii.

176. Quo posito quæri potest, utrum impedimentum hujusmodi robur suum habeat inter illos, qui ad fidem convertuntur in regionibus, ubi christiana fides nunc primum prædicatur.

Quæstio hæc agitata est cum primum Sinenses et Japonenses incœperunt converti ex Ethnicismo ad fidem Christi. Et quidem videbatur, hoc impedimentum non vigere in regionibus in quibus fides christiana incipit prædicari. Nam cum impedimentum cultus disparitatis suam virtutem repetat non ab ipso jure Ecclesiastico scripto quod generale est et omnes Christi fideles ligat, sed a consuetudine, dicendum esse videbatur hoc impedimentum non valere ubi consuetudo introducta nondum fuerat.

177. Quod argumentum a fortiori valebat pro sectis separatis, quarum asseclæ forsan inter Japonenses vel Sinenses commorantes

matrimonium inierant cum infidelibus. Nam non omnes consuetudines Ecclesiæ Catholicæ communes sunt sectis ab ea separatis.

178. Verum dictum est a Bened. XIV. in cit. constit. impedimentum cultus disparitatis omnes Christianos urgere etiam acatholicos, licet commorentur ii in regionibus Ethnicorum. Nam impedimentum hujusmodi non procedit ex consuetudine aliqua particulari, sed procedit ex consuetudine universali, quæ universam complectitur societatem Christianam. Scilicet consuetudo hujusmodi induit naturam legis universalis, quæ omnes homines ligat, eo ipso quod per baptismum inter Christi fideles adscribantur.

179. Quare consuetudo hujusmodi constituit jus commune Christianorum, in quo proinde dispensare potest solummodo auctoritas suprema in Ecclesia.

Et revera refert Benedictus XIV. in cit. constit. Gregorium XIII. concessisse Missionariis Japoniæ facultatem dispensandi cum novis Christi fidelibus in isto impedimento, et etiam nunc vicariis Apostolicis S. Congregatio de Propaganda fide tribuit eandem facultatem dispensandi in eodem impedimento disparitatis cultus.

De matrimoniis mixtis.

180. Cultus disparitas inter personam catholicam et personam acatholicam non dirimit matrimonium. Nec objici potest can. 15. caus. 28. q. 1. in quo matrimonium cum hæretica persona contractum comparatur matrimonio contracto cum infideli. Nam quidquid sit de antiqua juris dispositione, præsertim in aliqua regione, nunc certum est saltem ex generali contraria consuetudine, non amplius irritum censeri matrimonium catholicos inter et acatholicos contractum, servata tamen forma substantiali ab Ecclesia statuta ubi promulgatum est Tridentinum concilium. Verum matrimonia hujusmodi in genere ab Ecclesia semper detestata est. Nam ut in sententia magnæ notæ auctorum docet Card. Petra in tom. IV. comm. ad Const. *'Cum nonnulli' 12*. *Joannis XXII. n. 12,* experientia compertum est ex hujusmodi matrimonio tot ac tanta sequi spiritualia incommoda tum ipsi conjugi catholico, tum liberis ac christianæ reipublicæ, ut plerunque charitatis legi adversetur omnino.

Huc afferri possunt can. 16. caus. 28. q. 1. necnon canones plurimorum antiquorum conciliorum et præsertim, can. 14. concilii Chalcedonensis.

181. Igitur cultus disparitas inter personam catholicam et acatholicam, habetur ceu impedimentum impediens matrimonium ex jure communi procedens. Quare *matrimonia mixta* solummodo fieri possunt licita ex dispensatione Pontificis, qui conditionibus impositis removet damna et pericula, quæ ordinarie loquendo, comitantur hæc mixta matrimonia.

182. Si quæratur quænam conditiones requirantur ab Ecclesia ut admittantur mixta matrimonia, respondemus, antiquitus requisitam fuisse promissionem conjugis hæretici amplectendi fidem catholicam. Ita Conc. Nicænum can. 53. et Concilium Chalcedonense can. 12.

Aucto autem periculo perversionis catholicorum, inductum fuit ut matrimonium non permitteretur nisi pars hæretica, hæresi renunciasset. Cf. Cardinalis Petra in cit. Comm. nn. 14. seqq.

183. At ob varias temporum et locorum exigentias, factum est ut S. Sedes per organum Sacræ Congregationis supremæ Inquisitionis, vel ipsa eadem concederet dispensationes, vel indulta tribueret Episcopis ad dispensandum in matrimoniis mixtis. Attamen nonnullas conditiones sub fide juramenti exegit.

1°. Ut absit periculum perversionis conjugis catholici. Hinc pars acatholica promittere debet, se non esse prohibituram ullo modo conjugi catholico, quominus religionis suæ officia plena libertate adimpleat.

2°. Ut filii omnes sive masculi sive fœminæ, ex matrimonio nascituri educentur in catholica religione. Hinc reprobatum pactum licet solummodo tacitum inter conjuges, educandi masculos in religione patris, fœminas vero in religiosa professione matris. Pars enim catholica vi hujus pacti positive promovet propagationem hæresis, et filios suos exponit periculo damnationis æternæ.

3°. Tertia conditio est ut conjux catholicus juxta principia charitatis christianæ spondeat se curaturum pro sua parte et viribus, ut pars hæretica vel schismatica, catholicam fidem suscipiat.

184. Binæ priores conditiones præ oculis haberi præcipue debent ab illis qui facultatibus a sede apostolica delegatis utuntur, et dispensant in matrimoniis mixtis.

Verum ob contrarias leges a Guberniis latas Ecclesia ad graviora mala vitanda toleravit ut juramentum non præstaretur a contrahentibus, tum circa secundam, tum quoad tertiam conditionem, sed sola promissio sufficeret. Ad rem facit Instructio

Secretariæ Status diei 15. Nov. 1858 ad omnes Patriarchas, Archiepiscopos etc.

185. Præter relatas conditiones, requiritur etiam gravis causa ut dispensatio concedi tuto possit.

186. Hæc matrimonia autem mixta juxta literas Pii VI. ad Archiepiscopum Mechliniensem diei 13. Juli 1783, posita etiam dispensatione celebrantur extra Ecclesiam sub quo nomine etiam sacristia comprehenditur. Parochus autem matrimonio adsistens absque sacris vestibus, negative se habere debet, idest neque nuptiis benedicere potest, neque ullam recitare orationem. Quod si celebretur matrimonium mixtum absque dispensatione, Parochus rigore juris teneretur abstinere sese etiam a passiva adsistentia præstanda. Verum ob majora mala quæ timeri possunt ex parte Gubernii laici, concessum est Parochis, ut passive ac veluti inviti istis matrimoniis adsistant, quando ex lege status civilis cogantur adstare. Conferri possunt *Epistola Pii VI. a. 1783. Instructio S. Univers. Inquisitionis* et plures responsiones ejusdem, præsertim resolutio diei 20. Dec. 1838.

Titulus II.

De desponsatione impuberum.

1. Impuberes in jure dicuntur qui nondum in ætate constituti sunt in qua præsumuntur habere potentiam ad prolis generationem. Aetas autem hæc pro masculis est annus 14 completus, pro fœminis vero annus 12 pariter completus.

Præsens titulus complectitur tum sponsalia, tum matrimonia impuberum. Primo loco agemus:

De sponsalibus impuberum.

2. Quænam ætas requiritur ad contrahenda sponsalia de futuro?

Sponsalia possunt contrahi post completum septennium. Quia ad ea contrahenda requiritur sufficiens usus rationis, qui non præsumitur haberi ante septennium. Cf. capp. 4. 5. et 13. h. t.

3. Hinc parentes possunt utique pro filiis ante septennium sponsalia contrahere, sed ut ea juridicum valorem habeant, necessaria est ratihabitio filiorum, quam præstare possunt, cum usum rationis adepti sunt, cap. un. h. t. in VI. Filii hanc ratihabitionem præstare tenentur ex debito honestatis et reverentiæ erga parentes

non autem absolute; et per consequens nisi præstiterint, sponsalia non sustinentur. Ita explicandum est cap. 1. h. t. juxta gloss. in eodem cap. verb. *debet.*

4. Quod si vero *malitia suppleat ætatem*, idest si sufficiens prudentia et rationis usus de facto in aliquo puero vel puella reperiatur ante septennium, docent Juristæ contracta sponsalia ante septennium sustineri. Nam substantiale requisitum ad contrahenda sponsalia est, ut contrahens intelligat quid agat et cognoscat vinculum obligationis, quod suscipere vult.

5. Proprium vero est sponsalium impuberum 1°. ut ante ætatem pubertatis solvi non possint etiam ex mutuo dissensu c. 7. h. t. Jus ita disposuit ut obviaret inconstantiæ et temeritati illius ætatis et impediret quominus plura sponsalia contraherent, pluresque foverent amores.

6. 2°. Proprium est ut completa pubertate, non solum possint dissolvi ex mutuo dissensu, sed etiam alteruter possit libere resilire, licet altera pars sit invita.

In istis siquidem sponsalibus unaquæque pars contrahens præsumitur contractui adjicere implicitam hanc conditionem: nisi adepta pubertate a data fide resiliero, cap. 10 et 11. h. t.

Notandum est necesse non esse ut utraque pars ad pubertatem advenerit, sed qui prior pubertatem adeptus est, potest illico a sponsalibus resilire, nec tenetur expectare donec altera pars fiat pubes cit. c. 7. h. t. § *si vero hic.*

7. Hoc vero privilegium conceditur impuberi non solum quando cum impubere contraxit sponsalia, sed etiam quando contraxit cum pubere, quo in casu pubes contrahit obligationem perpetuam, ita ut altera parte invita, non possit datam fidem frangere; impubes vero debet resilire a sponsalibus statim ac pubertatis annos attigerit.

8. Quodsi impuberes, puberes facti, rata habeant sponsalia, non amplius possunt ab iisdem resilire; nam evadunt sponsalia puberum, quæ perpetuam gignunt obligationem. Animadvertunt autem doctores, non requiri positivam ratihabitionem sed sufficere solum silentium seu taciturnitatem. Nam pubertate adveniente, non contrahuntur nova sponsalia, et per consequens non requiritur novus consensus positive emissus, sed continuant vigere eadem sponsalia, quæ valide fuerant contracta in impubertate. Pressius, pubertate adveniente, conceditur privilegium resiliendi ab obliga-

tione valide suscepta. Igitur qui tacet nec declarat se velle uti privilegio quod habet, censetur eidem renunciare voluisse.

De matrimonio impuberum.

9. Quæritur quæ ætas requiratur ad matrimonium contrahendum.

Matrimonium in jure Romano consideratum est velut actus solemnis et publicus; hinc in contrahentibus leges Romanæ requirunt pubertatem. Potior etiam adsistebat ratio ut pubertas requireretur, quia nempe in matrimonio traditur jus mutuum in corpus in ordine ad generationem prolis, quod nondum ab impuberibus actu possidetur. Juri civili adhæsit jus canonicum, et statuit ut ad matrimonium contrahendum requiratur pubertas. Jam vero pubertas a Legibus Romanis æstimata est juxta generalem experientiam, qua cognitum est mulieres pubescere anno 12°. et viros anno 14°. Quare ad contrahendum matrimonium pro viris requisitus est annus 14^{mus}. completus, pro mulieribus autem annus 12^{mus}. pariter completus.

Hanc dispositionem Juris civilis suam fecit legislatio Ecclesiastica, prout constitutum est in capp. 10. et ult. h. t.

10. Verum jus nostrum in cap. 3. h. t., posse quidem verificari pubertatem vel ante ætatem superius adsignatam vel etiam longe post eamdem ætatem dicit. Quare animadvertit Isidorus in eodem cap. 3. pubertatem juxta rei veritatem æstimandam esse ex potentia generandi. Ex qua animadversione factum est ut Jus Ecclesiasticum admitteret utique dispositionem juris Romani, circa ætatem habilem ad matrimonium contrahendum, tanquam regulam generalem, sed respexit etiam ad casus particulares, in quibus potentia procreandi prolem, verificatur ante ætatem designatam. Hinc jus canonicum in cap. 9. h. t. generalis regulæ exceptionem posuit, *nisi malitia suppleat ætatem;* idest nisi quis ante pubertatem, non solum intelligat quod agit, sed etiam ex habitu corporis pubertatem ostendat; et generare jam possit. Igitur in jure canonico inductum est impedimentum dirimens, quod venit nomine ætatis, per quod cautum est, nullum esse matrimonium si contrahatur ante annos completos pubertatis nisi in casu aliquo particulari malitia suppleat ætatem.

11. Quæritur ex quo jure procedat, hoc impedimentum ætatis.

Si impedimentum ætatis consideretur pro integro illo lapsu annorum, qui decurrunt ante annum 14^m^. vel 12^m^. et præcise consideratur impedimentum ad contrahendum in ætate infantiæ, profecto impedimentum hujusmodi est juris naturalis, quia ex jure naturali ad contrahendum matrimonium requiritur ut contrahentes intelligant quid agant.

12. Verum si hoc impedimentum restringatur ad ætatem, in qua adest quidem usus rationis, sed deest habitus corporis, sub quo respectu proprie accipitur impedimentum ætatis, dicendum est impedimentum hujusmodi esse solum juris Ecclesiastici. Nam ad matrimonium contrahendum ex jure naturæ non requiritur actualis capacitas generandi, sed sufficit ut futura sit aliquando. Hinc impotentia tum *absoluta* tum *relativa* ut dirimat matrimonium jure naturæ, necesse est ut sit *antecedens* matrimonium et *perpetua*. Quare si ætas impubertatis ob defectum potentiæ generandi, matrimonium dirimit, impedimentum hujusmodi procedit ex positiva dispositione Juris Ecclesiastici.

13. Ex quo duo sequuntur 1°. impedimentum ætatis distingui ab impedimento impotentiæ, 2°. sequitur in hoc impedimento dispensare posse Summum Pontificem qui id ex gravi et legitima causa concedere potest, ut impuberes, qui tamen completum usum rationis habeant matrimonium valide et licite contrahant, arg. c. 2. h. t., ubi dispensatio ab impedimento ætatis admittitur, solummodo ex aliqua urgentissima necessitate interveniente.

Consulendum est enim imbecillitati ætatis impuberum, qui tam facile non sunt admittendi ad contrahendam perpetuam obligationem, ne eos post susceptam obligationem facile pœniteat et ex matrimonio infelices exitus sequantur.

14. Quæritur utrum matrimonium de præsenti ab impuberibus nulliter contractum obtineat vim sponsalium.

Diximus *nulliter* contractum, idest contractum ab illis, qui habitu corporis incapaces sunt ad generandum, secus enim valeret matrimonium.

Quo posito matrimonium contractum ab illis, qui actu puberes non sint, non valet uti matrimonium de præsenti, valet vero ex juris interpretatione ceu sponsalia de futuro. Ita in cap. 14. h. t. cui consonat cap. un. eod. t. in VI°. § *'Idem quoque'*. Et ratio exhibetur a Bonifacio VIII. Videlicet actus positus, si non valet uti positus est, valet tamen uti possunt illi, qui actum ipsum posuere.

Idest contrahere matrimonium non poterant impuberes; igitur matrimonium non valet; poterant vero sponsalia contrahere, ergo consensus positus inducet obligationem et effectus sponsalitii contractus. Valet scilicet principium legis 27. ff. 8. *De Pactis* § 7. '*si actus non valent ut ago, valent meliori modo quo possint*'. Frustra enim agere nemo præsumitur.

15. Verum si impuberes voluissent absolute contrahere matrimonium de præsente, et expresse exclusissent sponsalia de futuro, contractus invalidus sub specie matrimonii, esset invalidus etiam ratione sponsalium. Actus enim agentium non operantur ultra voluntatem eorum l. 19. ff. *Si certum putatur.* Hoc in casu potest invocari principium cap. 23. *De officio Deleg.* '*Quod voluit non potuit, et quod potuit non voluit.*' Cf. Geraldi. Juris Pontif. parte 2°. section. 672.

16. Tandem animadverti debet juxta resolutionem Sacræ Congreg. Concilii 10. Martii 1583, matrimonium nullum ob impedimentum ætatis, si convalidari velit, illud contrahendum esse iterum, servata forma Tridentina, quamvis prius eadem forma servata fuerit. Nam ætas est impedimentum, quod vel est publice cognitum, vel facile cognosci potest in populo Christiano.

Titulus III.

De clandestina desponsatione.

1. Matrimonium duplicitur præcipue aut etiam tripliciter potest esse clandestinum 1°. si contrahatur absque denunciationibus de quibus sermo est in cap. ult. h. t. 2°. si contrahatur absque præsentia Parochi et testium, juxta formam substantialem statutam a Concilio Tridentino in c. 1. sess. 24. *De Ref. matrim.* 3°. etiam, si contrahatur absque illis solemnitatibus, quæ ad honestatem actus requiruntur juxta sacram Liturgiam. Sit

I.

De denunciationibus, quæ matrimoniis præmittuntur.

2. Jam antiquitus mos erat, ut presbyteri diligenter inquirerent utrum impedimentum extaret inter eos, qui contracturi essent matrimonium. Verum in Gallia consuetudo invaluerat proclamandi in Ecclesia futurum, inter determinatas personas matrimonium contrahendum ut si quis fidelis notitiam haberet alicujus impedi-

menti, illud Ecclesiæ revelaret. Hæ proclamationes appellatæ sunt *Banna*. Cf. Ben. XIV. Epist. *'Paucis ab hinc hebdomadis'* ad Archiep. Goanum die 19. Martii 1758.

3. Hanc consuetudinem particularem, Concilium Lateranense IV. sub Innoc. III. in legem generalem transtulit quemadmodum habemus ex cap. 3. h. t.

4. Concilium Tridentinum dispositionem hanc concilii Lateran. renovavit in cap. 1. sess. 24. *De Ref. matrim.* et expresse statuit, denunciationes faciendas esse, ter a proprio parocho contrahentium, tribus continuis diebus festis, inter missarum solemnia, quod si aliquando probabilis suspicio fuerit, matrimonium posse ex malitia impediri, statuit Tridentinum unam tantum denunciationem faciendam esse, vel nullam, sed statim celebrandum esse matrimonium et denunciationes, quæ omissæ sunt, faciendas esse ante consummationem matrimonii.

5. Tandem statuit Tridentinum posse Episcopum dispensare circa obligationem faciendarum denunciationum, et rem totam prudenti arbitrio, et conscientiæ Episcopi remitti.

6. *Primo* igitur a proprio Parocho faciendæ sunt publicationes. Igitur si sponsi ad distinctas parœcias pertineant, ab utroque Parocho Banna, seu denunciationes publicentur oportet, quemadmodum etiam S. Congregatio, confirmata a Gregorio XIII. declaravit et docet etiam Rituale Romanum in Tit. *De sacramento matrimonii.*

7. Quod si quis in una parochia a notabili tempore domicilium habeat, ita ut in ea habeat proprium parochum ad contrahendum matrimonium, in alia autem etiam diu commoratus fuerit, inspecto jure, denunciationes faciendæ non sunt in utraque parochia, sed sufficit ut fiant, ubi actu commoratur. Hæ sunt resolutiones S. Congreg. *in Vercellensi* 9. Maji 1719; *'in Senogalliensi'* 3. April 1734. Nam Tridentinum statuit denunciationes faciendas esse a proprio parocho; proprius autem Parochus est loci illius, ubi quis commoratur, ibi enim sacramenta recipit, audit verbum Domini, et jus habet sepulturæ, idest ea, quæ sunt curæ animarum obtinet.

Ceterum Parochus alterius Parochiæ libertatem contrahentis poterit investigare juxta dispositionem cap. 3. h. t.

8. Quod si brevis fuit commoratio in nova parœcia, adeo ut verisimile non sit, ibi adesse impedimentorum notitiam, denuncia-

tiones faciendæ sunt etiam in priori parœcia. Ita tenuit S. Congregatio *'in Senogall.'* die 29. Januar. 1684.

9. *Secundo* denunciationes fieri debent, tribus continuis diebus festis, et inter missarum solemnia.

Quærenti autem Episcopo Brunensi in Moravia, utrum denunciationes possint fieri diebus, in quibus non amplius urget præceptum audiendi missam, S. Congr. die 17. Jan. 1780 respondit, in genere esse religiose servandam tridentinam dispositionem. Sed ex mente Tridentini judicio et prudentiæ Episcopi permitti, ut si quandoque gravis causa intercederet, concederet Parochis facultatem denunciandi matrimonia diebus supradictis, dummodo adhuc frequens populi concursus ad Ecclesiam verificaretur.

10. Pariter in *Avenoniensi* 25. Octob. 1586 responsum est, ordinarium posse ex causa dispensare ut dum cantantur Vesperæ possint fieri denunciationes diebus festivis.

Consonat alia resolutio ejusdem S. Congreg. in Ravennatensi lib. II. Decret. pag. 260.

Ex quibus resolutionibus infertur posse ex Episcopi venia denunciationes fieri extra missarum solemnia dierum festivorum, et diebus etiam non festivis de præcepto dummodo frequens populi concursus habeatur quia scopus Concilii Tridentini in hac hypothesi procul dubio pertingi potest.

11. *Tertio:* potest Episcopus dispensare quominus denunciationes matrimonii fiant. Ita in Trid. loc. cit.

Potest insuper Prælatus veræ nullius Diœcesis, qui nempe jurisdictionem quasi Episcopalem obtinet dispensare, quia isti veniunt nomine Ordinariorum. Pariter potest dispensare ipse etiam Vicarius Generalis, vi generalis mandati, nisi fuerit expresse reservata potestas. Ita sentit S. Congr. in *Farfensi* die 25. Jan. et die 26. Martii 1707.

12. Non sufficit vero dispensatio concessa ab ordinario loci ubi contrahitur matrimonium, si alter ex contrahentibus ad alterius Episcopi diœcesim pertineat, sed requiritur ut alter ordinarius, vel remittat denunciationes, vel saltem fidem faciat de status libertate subditi sui. Ita S. Congreg. Concilii in *Visen.* 20. Aprilis 1606.

13. Animadvertendum est dispensationem a denunciationibus faciendis, ut adnotat Bened. XIV. in constitutione *'Satis Nobis'* 17. Novem. 1741, non esse remissam soli voluntati concedentis,

sed requiri justam causam ad eam concedendam; Concilium enim coërcet Ordinarium prudentiæ discretique arbitrii legibus.

14. Causæ plures a Doctoribus adsignantur. Præsertim vero sunt 1°. si prævideatur matrimonium ex malitia posse impediri vel unum ex sponsis a fide data in sponsalibus resilire injuste posse; 2°. si periculum sit scandali, aut infamiæ, vel si prævideatur gravis erubescentia, et pudor contrahentium, 3°. si dilatio matrimonii secumferat periculum gravis damni in bonis fortunæ vel quod magis est, secumferat periculum incontinentiæ, vel alterius gravis damni spiritualis. 4°. Remittuntur denunciationes in matrimoniis Principum et magnatum. Facile enim eorum impedimenta cognosci possunt, si adsint.

15. Ideo institutæ sunt denunciationes jure Ecclesiastico, ut impedimenta revelentur si adsunt inter personas, quæ matrimonium contrahere desiderant. Porro intentio juris est, ut qui sciant existentiam impedimenti, illud revelare teneantur. Quare in cap. 7. *De cognat. spirit.* Innocentius III. tradit eum qui sciat matrimonium contractum fuisse cum impedimento cognationis spiritualis, teneri ad illud matrimonium denunciandum Ecclesiæ. Agitur enim de avertenda ruina spirituali proximi nostri, et de vitanda irreverentia sacramenti. Adeo autem urgere tradunt Doctores præceptum nunciandi impedimentum, ut illud manifestare teneantur fideles licet cognoscant sub secreto naturali.

16. Verum idem Innocentius in c. 3. h. t. tradit denunciationes fieri, ut intra terminum præfixum, *qui potuerit, et voluerit, legitimum impedimentum opponat.* Quare verba videntur remittere arbitrio fidelium manifestationem impedimenti, quod cognoscant.

Ut Innocentius a contradictione purgaretur forsan dici posset *in cap. 7. de cognat. spirituali,* ipsum loqui de matrimonio jam *contracto; in cap.* autem *3. h. t.* loqui de matrimonio *contrahendo.*

At ratio hæc conciliandi duo capita est nullius valoris juridici. Etenim silentium in utroque casu occultat impedimentum, ex quo illegitima conjunctio maris et fœminæ resultat.

Verior conciliatio capitum habebitur, si dicatur etiam in cap. 3. h. t. sermonem esse de præcepto fidelibus imposito, manifestandi impedimentum quod cognoscant. Illud autem: *qui voluerit:* explicandum est ut significet, omnes quidem de populo indistincte admitti ad denunciandum impedimentum, nec fieri distinctionem gradus, sexus, ætatis vel conditionis personarum, sed omnes prorsus

indiscriminatim admitti debere, ad denunciandum impedimentum. Hinc illud *qui voluerit* idem significat ac *quicumque voluerit*. Ita Doctores cum Glossa ad idem verbum ,*voluerit*'.

17. Illud vero '*si potuerit*' Doctores ita explicant ut quis non teneatur impedimentum revelare cum gravi suo incommodo aut præjudicio, quia præceptum manifestandi impedimentum innititur legi charitatis erga proximum, quæ non exigit, ut quis periculum et damnum alienum, cum periculo et damno proprio removeat.

18. Matrimonium contractum absque denunciationibus est quidem illicitum, non autem invalidum et per consequens omissio denunciationum solummodo *impediens* impedimentum constituit. Tridentinum enim præcepit denunciationes præmittendas, non autem irritavit matrimonium, absque denunciationibus contractum.

19. Maxime autem institit concilium, ut denunciationes præmitterentur matrimonio, adeo ut si fuerint omissæ, fieri deberent etiam post matrimonium contractum; ante tamen ejus consummationem.

20. Hinc dignis pœnis puniuntur, qui in hac re delinquunt. Et 1°. *Parochus,* qui sciens denunciationes factas non esse, matrimonio adsistit, incurrit pœnam suspensionis *ferendæ sententiæ* per triennium duraturam et ab Episcopo applicandam. Cap. 3. h. t. § ult.

Circa hanc pœnam utpote constitutam a jure communi, non poterit infra triennium dispensare Episcopus. Cf. Bened. XIV. *De Synodo Diœc. lib. XII. c. 6. n. 2.*

Potest vero etiam gravius puniri juxta gravitatem culpæ. Ita in cap. 3. h. t. verbo '*sane*'.

21. Relate ad *testes*, qui scientes adsistunt matrimoniis, absque præviis denunciationibus contractis, pœna specialis statuta non est in jure. Verum adnotat Bened. XIV. *De Syn. Diœc. lib. XII. c. 6. n. 2.* posse Episcopos et particulares Synodos convenientem pœnam contra ipsos statuere, quia præsentia sua confirmant, et authenticum reddunt actum, celebratum contra expressam legem Ecclesiæ.

Hinc pœna hujusmodi non est contra dispositionem canonum et juris communis, quam pœnam non posset Episcopus aut Synodus particularis statuere, sed potius pœna hujusmodi adhæret intentioni juris ipsius, et illud tuetur. Jus commune enim interdicens graviter omissionem denunciationum, certe non vult impu-

nitam esse adsistentiam præstitam ab istis testibus, matrimonio inito contra leges Ecclesiæ. Cf. Bened. XIV. *loc. cit.*

22. Contra *ipsos contrahentes* triplex est statuta pœna. 1°. Juxta dispositionem Concilii Tridentini *in cap. 5. sess. 24. de Ref. matrimonii*, si contractum fuit matrimonium absque denunciationibus in gradibus ab Ecclesia prohibitis, contrahentes amittunt spem obtinendæ dispensationis. Non enim, ait Tridentinum, dignus est qui Ecclesiæ benignitatem facile experiatur, cujus salubria præcepta temere contempsit.

2°. Proles, quæ forte ex connubio nascatur, illegitima habetur, si impedimentum inter contrahentes existat, licet illud fuerit ab utroque, vel alterutro ignoratum. *C. 3. h. t.* § *'Si quis vero'.* Ratio est quia in casu sponsi prætermittentes medium ab Ecclesia designatum ad detegendum impedimentum præsumuntur versari in mala fide: hinc vel impedimentum agnovisse vel ignorantiam affectatam habuisse.

3°. Licet matrimonium contractum fuerit in gradu non prohibito, tamen convenienti pœna seu pœnitentia mulctandi sunt contrahentes. Ita *in cap. 3. h. t.* § *ult.* Sacra autem Congreg. Concilii in *'Florentina'* 17. Febr. 1629 tenuit posse imponi pœnam pecuniariam piis locis applicandam.

De matrimonio conscientiæ.

23. Quamvis intentio juris Ecclesiastici semper fuerit, ut matrimonia publice celebrarentur, adeo ut Ecclesia præcedentes denunciationes exegerit, tamen suadentibus prudentiæ rationibus, permissa sunt et permittuntur matrimonia conscientiæ, quæ nempe coram Parocho vel alio sacerdote specialiter deputato et duobus testibus confidentibus ac fidelissimis, contrahuntur ea lege, ut evulgari et manifestari non debeant, quamdiu conjugibus ipsis illud manifestare non placeat. De hoc matrimonio conscientiæ agit Ben. XIV. in const. *'Satis Nobis' die 17. Nov. 1741.*

24. In hac constitutione Summus Pontifex primo loco describit mala, quæ solent oriri ex matrimoniis occultis. Quare matrimonia hæc occulta et conscientiæ non possunt admitti nisi interveniat auctoritas Episcopi, qui judicet an expediat nec ne celebratio eorum. Videre scilicet debet Episcopus, utrum contrahentes sint sui vel alieni juris, an sint filii familias, quorum nuptiæ rationabili parentum voluntati sint contrariæ; an vir sit persona

Ecclesiastica in minoribus ordinibus constituta, obtinens pensiones vel beneficia ecclesiastica. Tunc vero permittendum est ab Episcopo matrimonium conscientiæ, quando vir et fœmina in figura matrimonii publice degentes, quin ulla contra suam honestatem ingerant suspicionem, tamen vivunt in occulto concubinatu.

25. Ante autem celebrationem curia Episcopalis prudenter inquirit, utrum inter personas contrahentes, extet nec ne impedimentum. Celebratio autem hujus matrimonii facienda est, absque ullis denunciationibus; in reliquo forma Tridentina servata, imposita Parocho vel sacerdoti adsistenti, et testibus lege de silentio in perpetuum servando.

26. Matrimonium vero describi et adnotari non debet in communi libro conjugiorum, quem ex præscripto concilii Tridentini Parochus servare tenetur *(c. 1. sess. 24. De Ref. matrim.)*, sed in libro secreto, qui in Cancellaria curiæ Episcopalis clausus, et sigillis obsignatus custodiendus est.

27. Quid vero dicendum de prole: quæ forte ex matrimonio occulto enascatur?

Statuit Benedictus XIV. § 17 constitutionis citatæ, per Parochum, seu per sacerdotem deputatum serio monendos esse conjuges eo pacto permitti matrimonium occultum, ut soboles inde procreanda, non solum regeneretur sacro baptismate, sed post baptismum denuncietur Episcopo, cum nota loci et temporis administrati sacramenti, ac sincera indicatione parentum a quibus ortum habuit, alioquin matrimonium licet contractum data per Episcopum secreti fide, in lucem proferri posse in gratiam filiorum, et ad propulsandam ab iis injuriam illegitimitatis. Unde in § 12. cit. const. statuitur vulganda esse matrimonia secreta, si proles baptizata fuerit suppressis nominibus parentum, et nulla præstita Episcopo notitia intra triginta dies renumerandos a nativitate prolis.

28. In curia autem Episcopali, nativitas et baptismus horum filiorum notabitur in libro secreto. Attestatio autem sive celebrati matrimonii, sive sobolis ex eo procreatæ, eandem fidem sibi promeretur, quam habent attestationes excerptæ ex libris publicis *(§ 14. cit. const.)*.

29. Quid vero dicendum, si ex matrimonio occulto scandalum in populo oriatur?

Scandalum oriri ex matrimonio conscientiæ dicendum est, quoties populus videat occultos conjuges continue se maritali affe-

ctione tractare, et nesciens ipsos esse veros legitimosqu econjuges, arbitretur eos esse concubinarios.

30. Profecto auctoritas Ecclesiastica, quæ lege silentii sese obstrinxit, ante omnia admonebit occultos conjuges, ut vel eo modo sese gerant ut scandalum removeatur, vel proprium matrimonium evulgent. Quod si admonitio in vacuum cedat, et nullum aliud remedium suppetat ad scandalum removendum, arbitramur posse ab eadem auctoritate Ecclesiastica, absque periculo læsæ datæ fidei vulgare matrimonium. Nam ex mente Ecclesiæ censentur permissa matrimonia occulta dummodo scandalum removeatur, prout insinuat Bened. XIV. in cit. Encyclicis litteris § 2. circa finem, et per consequens, quoties scandalum ex iisdem enascatur, cessat ratio ob quam possint ceu occulta retineri. *Cf. Giraldi Exposit. Juris Pontificii Part. 1. Sect. 674. Comm. ad c. 2. De cland. Despons.*

II.
De forma substantiali contractus matrimonii.

31. Diximus matrimonium secundo loco appellari clandestinum ex defectu solemnitatum essentialium.

Jure decretalium matrimonia alia sunt *publica,* quæ nempe in facie Ecclesiæ et servatis ritibus sacris contrahebantur, alia erant *clandestina,* quæ nempe per privatum et occultum contractum celebrabantur; alia tandem erant matrimonia *præsumpta,* de quibus agitur in c. 30. *De Spons. et Matrim.*

Quamvis Ecclesia semper voluerit ut matrimonia publice contraherentur, et ritu sacro consecrarentur, ceu testantur priores sex canones a Gratiano relati in caus. 30. q. 5. tamen aliquando recepit etiam ceu vera matrimonia ea, quæ clam contrahebantur.

32. Jus antiquum circa hæc matrimonia exhibetur in capp. 1. et 2. h. t. In secunda parte capitis 2. tradit Alexander III. matrimonia clandestina si a partibus revelentur recipienda esse et comprobanda perinde ac si fuissent a principio in conspectu Ecclesiæ contracta dummodo aliquod impedimentum non obstet. Igitur matrimonia clandestina valebant.

33. Verum ut ab Ecclesia reciperentur et comprobarentur, necesse erat ut constaret de facto celebrationis. Qua in re triplex fieri poterat hypothesis: 1°. si uterque conjux revelasset Ecclesiæ matrimonium secreto contractum; hoc in casu censebatur plene

demonstratum esse, factum celebrationis, 2ª. si uterque conjux potuisset negare et revera negavisset factum celebrationis. Hoc in casu deficientibus probationibus, conjuges non poterant compelli ad mutuam et maritalem vitæ consuetudinem servandam, idest non poterat recipi matrimonium uti validum, quemadmodum traditur ab Alexandro in prima parte c. 2. h. t. 3ª. Si unus ex conjugibus asseruisset, factum celebrationis matrimonii et alter illud denegasset; hoc in casu juxta cap. 1. h. t. ille qui asseribat factum, illud probare debebat. Facta enim non præsumuntur sed probantur. Qui autem asserit in judicio probare tenetur, quia negantis factum nulla est probatio. Ita cap. 1. h. t. explicatur a glossa juxta indolem et leges judiciorum.

34. Hæc erat dispositio ante concilium Tridentinum. Vidit vero Tridentinum Concilium, ob hominum malitiam plura posse mala derivare ex clandestinis conjugiis et de facto derivasse. Præsertim vero cognovit viam aperiri effrenatæ licentiæ, qua valida matrimonia deserebantur ob defectum probationum sufficientium, et coram Ecclesia nova conjugia contrahebantur, quæ in foro conscientiæ irrita erant.

Perspexit insuper Tridentinum, ex iisdem matrimoniis fieri posse ut ordinibus sacris initiarentur nonnulli, qui vinculo conjugali adstringebantur, quique ob defectum probationis, publice habebantur ceu pleni sui juris, et domini actuum suorum. Quare ad hæc mala vitanda, Patres Tridentini precibus oratorum Regis Galliarum, *irrita* dixerunt matrimonia clandestina.

35. Enatæ autem sunt difficultates, in hujusmodi decreto conficiendo. Nam nonnulli Theologi et Patres arbitrati sunt non posse id facere Concilium sed ingredi materiam sacramenti matrimonii, et declarari nulla ea conjugia, quæ eo usque habita fuerant uti valida.

36. Sed ex adverso notatum est posse Ecclesiam declarare inhabiles ad contrahendum certas personas ob defectum alicujus qualitatis, quemadmodum factum est in impedimento cognationis carnalis, usque ad quartum gradum lineæ transversæ, quod fieri potuit quin ipsa substantia sacramenti mutaretur.

37. Quapropter decretum conceptum est ita, ut ipsas personas contrahentes afficeret, quas inhabiles decerneret ad contrahendum clandestinum matrimonium, dictumque est in *c. 1. sess. 24. De Reform. matrim.*: '*Qui aliter quam præsente Parocho vel alio*

sacerdote de ipsius Parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos S. Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit'.

38. Vi hujus decreti cessaverunt matrimonia clandestina, et matrimonia præsumpta. Nam esto quod inter duas personas possit habere locum mutuus consensus in sponsalibus; esto quod copula carnalis libera inter sponsos possit haberi tanquam signum sufficiens præstiti consensus matrimonialis, tamen post hanc dispositionem non sufficit quomodocumque exprimere consensum sed consensus exprimendus est coram Parocho, et duobus vel tribus testibus.

Quare forma substantialis matrimonii contrahendi constituta fuit a concilio Tridentino in *cap. 1. sess. 24. De Ref. matrim. Cf. Bened. XIV. De Syn. Diœc. l. VIII. c. 13. n. 5.*

39. Quæritur quænam sit extensio istius Tridentini decreti.

Decretum hujusmodi fundatur in periculo generali, seu in periculo malorum, quæ in Christiana societate procedere poterunt, et revera procedebant ex clandestino matrimonio. Hinc est Decretum quod natura sua generaliter vigeat. Nam dispositiones juris, quæ introductæ sunt ob rationes generales, et ob periculum generale, valent etiam in casibus particularibus, in quibus periculum forte non verificatur. Hinc licet aliquando ob optimas qualitates personarum, timeri non possint mali exitus ex matrimonio clandestino, tamen illud contrahi nequit ob regulam generalem contrariam. Igitur decretum naturam præfert dispositionis generalis.

40. Verum ex mente Tridentinorum patrum, aliquam limitationem pati potest decretum. Siquidem cum leges præsertim irritantes, quæ sunt odiosæ debeant habere pleniorem promulgationem in populo, hinc Tridentinum statuit quoad hoc decretum non sufficere qualemcumque promulgationem, sed eam requiri ex qua nemo posset allegare propriam ignorantiam. Statuit scilicet Concilium, decretum hoc esse legendum seu promulgandum in qualibet Parœcia, et effectus irritantis legis incipere voluit post triginta dies a facta denunciatione enumerandos. Cum vero pluries promulgari et populo explicari hoc decretum ex mente Patrum Tridentinorum deberet, iidem Patres Tridentini statuerunt triginta dies computandos esse a prima promulgatione decreti ejusdem.

41. Ex hac dispositione speciali sequitur pro valore effectuum irritantium attendi factum promulgationis. Hinc in Parœciis in

quibus decretum promulgatum non est sive causa ob quam fieri non potuit, promulgatio legitima sit, sive ea sit illegitima, decretum Tridentinum non sortitur effectus suos. Non enim attenduntur rationes omissæ publicationis, sed ipsa publicatio attenditur, utrum ea locum habuerit vel non.

42. Quæritur quomodo constet publicationem factam fuisse.

Si certa reperiatur memoria publicationis factæ, nullum dubium potest excitari de valore legis conciliaris. Quod si positivum monumentum non adsit, hæc quæ sequitur regula adoptanda est. *'Ibi præsumitur facta promulgatio decreti conciliaris, ubi constet jam usu receptum fuisse, ut coram Parocho et duobus vel tribus testibus contraheretur matrimonium, in executionem decreti Concilii Tridentini.'*

Ita tradit Bened. XIV. *de Syn. Diœc. lib. XII. c. 5. n. 6.* ubi refert hanc regulam fulciri decisionibus S. Congregationis Concilii, præsertim vero in responsione data die 26. Sept. 1602.

43. Quid vero dicendum si constet publicationem decreti Tridentini factam non fuisse, potestne fieri, et quomodo fieri debet publicatio?

Bened. XIV. in cit. loco n. 7. et seqq. refert quæstionem agitatam in Congregatione Concilii, et in Congregat. De Propaganda fide, occasione capta Synodi Kioviensis celebratæ die 11. Oct. 1619.

44. Cum in diœcesi Kioviensi et in tota ruthena Provincia non fuisset promulgatum decretum Tridentinum, et scandala plurima provenirent ex clandestinis conjugiis, Patres Synodi decretum confecerunt ex quo declarabantur irrita matrimonia, absque Parochi et duorum vel trium testium præsentia inita. Patres Synodi jusserunt, decreti hujus per Parœcias faciendam esse quam primum publicationem. Nullam vero fecerunt mentionem Concilii Tridentinii, ne schismatici ob odium adversus idem Concilium, magis retraherentur ab unione cum catholica Ecclesia.

Quæsitum est utrum hoc synodale decretum, per quod dispositio Tridentina in singulis Parœciis promulgabatur, haberet effectus legis irritantis matrimonia.

45. In Congr. diei 2. Dec. 1628 responsum est *'Negative'*; quare decretum hujusmodi habitum est ceu lex correctiva juris communis juxta quod matrimonia clandestina valent in locis ubi Tridentinum Concilium promulgatum non est. Jamvero Episcopus, vel Syno-

dus diœcesana, aut provincialis non possunt in suis constitutionibus aliquid inserere, quod juri communi adversetur et illud corrigat.

46. Hinc potius decisum est ut per literas Romani Pontificis in forma ,*Brevis'* fieret intimatio dispositionis Tridentinæ, ita nempe ut integra ipsisque verbis dispositio Concilii intimaretur, retineretur tamen et mentio concilii Tridentini, ad evitandum quodcumque scandali periculum.

In eandem sententiam eadem S. Congregatio post novum examen concessit die 20. Martii 1629, et ejus resolutio confirmata est ab Urbano VIII.

Ex qua resolutione sequitur posse utique fieri promulgationem decreti irritantis matrimonia, eam tamen faciendam esse sub nomine Concilii Tridentini, vel per Pontificium decretum, nec valere eandem promulgationem, si decretum proponatur ceu Synodi Diœcesanæ, vel Provincialis decretum.

47. Quæritur utrum in locis in quibus promulgatum est decretum Tridentinum possit matrimonium *aliquando* valide celebrari, quin forma decreti servetur.

Quæstio hæc resoluta fuit a S. Congregatione Concilii, et a Pio VI°. per literas Apostolicas diei 22. Aprilis ann. 1793, occasione civilis perturbationis in Gallia, et responsum est valere hæc matrimonia, contracta coram testibus, sed absque præsentia Parochi, quando communis et publica impossibilitas impediat, quominus contrahentes Parochum adire possint.

Faciunt etiam ad rem Literæ Apostolicæ in forma *Brevis* ejusdem Pontificis, ad Episcopum Genevensem datæ die 5. Sept. a. 1795.

Hoc enim in casu periculo generali, cui innixum est Tridentinum decretum, opponi potest bonum publicum, cui adversaretur lex irritans Tridentina, si valeret et obligaret.

Quare si impotentia adeundi Parochum non afficiat unum vel alterum casum particularem sed ipsam societatem, ex. gr. ob publicam rerum perturbationem, et præsertim ob religiosam persecutionem communem, dicendum est valere matrimonium contractum absque plena formæ Tridentinæ observantia.

48. Quod si impotentia adeundi Parochum sit personalis non valet matrimonium absque ejus præsentia contractum, quia lex irritans contractum non cessat ob incommodum privatum. Idest ratio personalis incommodi vel periculi non potest habilem facere

illum quem ipsa lex inhabilem reddidit. Lex enim ceu norma generalis præscindit a peculiaribus singularium personarum adjunctis.

49. Quæritur quid sit dicendum de matrimonio contracto juxta formam legum civilium.

Inter christianos non datur matrimonium legitimum et verum, quod non sit eodem tempore sacramentum. Potestas igitur civilis auctoritate propria nequit formam substantialem contractus conjugalis decernere. Ipsa enim neque potest materiam aptam sacramento præparare neque potest legitimum reddere contractum præscindendo a ratione sacramenti.

50. Verum Ecclesia antiquitus ratam habuit formam clandestinam contractus matrimonialis. Hinc absolute loquendo posset agnoscere uti validam formam civilem, coram officiali civili, quare forma civilis matrimonii posset legitima fieri, si ab Ecclesia recognosceretur. Ecclesia autem nondum ratam habuit formam civilem contrahendi matrimonium.

51. Ratio autem præcipua est duplex; 1°. quia potestas civilis constituit impedimenta dirimentia, quæ ab Ecclesia recognita non fuerunt, et e contra nonnulla non admisit impedimenta, quæ ab Ecclesia statuta sunt. Quare nonnullæ personæ habitæ sunt habiles juxta leges civiles, quæ inhabiles erant juxta leges Ecclesiasticas et viceversa. Unde Ecclesia non potest recipere matrimonia civilia.

2°. Quia leges civiles propriæ formæ solummodo sollicitæ fuerunt, ita ut negligentes prorsus formam Ecclesiasticam statuerint, nullius esse valoris matrimonium, quod contraheretur non servata forma civili: Quare concludendum est, matrimonium civile, utpote ab Ecclesia non recognitum, non esse verum inter Christianos matrimonium, sed esse meram cæremoniam civilem.

52. Quæritur quomodo sese gerere debeat fidelis in locis ubi legislatio civilis matrimonia mere civilia præcipiat.

Tractatur hæc quæstio a Ben. XIV. in Epistola scripta Paulo Simoni a S. Josepho, Carmelitæ, Missionario in regionibus fœderatis Belgii et Hollandiæ, die 17. Septembris 1746 quæque incipit '*Redditæ sunt*'. In hac Epistola declarat Benedictus in locis in quibus promulgatum est concilium Tridentinum, posse tolerari, ut fideles consensum mutuum exprimant coram magistratu, seu officiali civili, dummodo tamen iidem fideles considerent matrimonium civile, ceu meram civilem cærimoniam, seu actum mere politicum,

quo suum obsequium ostendant erga leges et instituta Principum, nec verum legitimumque contrahere matrimonium credant. Quare consuetudo conjugalis si quæ sequatur, gravi culpa non caret, et si proles enascatur, ea est coram Deo illegitima, nisi conjuges in facie Ecclesiæ consensum renovaverint. Hinc inculcat Pontifex, ut quo fieri possit, post civilem cæremoniam, evitetur nimia familiaritas inter conjuges ante celebrationem matrimonii Ecclesiastici.

53. Ut vero periculum concubinatus absit, vel saltem suspectæ conversationis, proponit Pontifex ceu optimum factu, ut Catholici non accedant ad civilem cæremoniam explendam, nisi antea jam celebraverint matrimonium in facie Ecclesiæ. Quod si lex civilis prohiberet, quominus prius Ecclesiasticum seu verum matrimonium celebraretur, quam civile, licet hæc lex civilis nimis dura esset, tamen ad vitanda mala majora posset tolerari. Verum inculcandum esset fidelibus, ne diu differrent celebrationem matrimonii sacri in facie Ecclesiæ, et interim ne se invicem tractarent, tamquam virum et uxorem.

54. Quid vero dicendum de officialibus qui matrimonio civili ex officio adsistunt?

Præmitto de officialibus non agi in literis Ben. XIV. *'Redditæ sunt Nobis'*.

Profecto cum ipsi officiales repræsentent ipsum Legislatorem, et tueantur facto suo legem, juxta quam unice validum est matrimonium civiliter contractum, et per consequens nonnulla matrimonia vera uti invalida habentur et viceversa; viderentur officiales a gravi culpa excusari non posse. Verum ob longanimitatem S. Sedis ad vitanda majora mala tolerat ut isti officiales adsistentiam suam præstent civilibus matrimoniis; nam si passa est celebrari matrimonia civilia, eo ipso debet permittere ut officiales actui civili adsisterent. Ut vero culpam evitent, officiales hujusmodi debent etiam ipsi considerare matrimonium civile ceu nudam cæremoniam civilem, non vero ceu verum et legitimum matrimonium, et nihil peragant aut suadeant contra sanctitatem matrimonii, et necessitatem illud contrahendi coram Ecclesia. Et hoc in sensu S. Pœnitentiaria respondit die 15. Decembris ann. 1865 Episcopi Provinciarum Taurinensis, Vercellensis et Januensis.

55. Quid vero si fideles non possint ob impedimentum contrahere matrimonium christianum in forma Tridentini, habiles vero

sunt ad contrahendum matrimonium civile, vel ex mala animi dispositione, prævideantur matrimonium coram Ecclesia contracturos non fore? Poteritne officialis operam suam præstare in matrimonii civili celebratione?

Omittimus hypothesim publici scandali, quod ex adsistentia officialis posset in populo derivare, quo in casu solutio quæstionis penderet a qualitate scandali, quod vitandum esset.

56. Restringimus hypothesim et cooperationem quam secluso etiam scandalo habere potest officialis in illicita celebratione contractus civilis, et in effectibus malis, qui inde sequuntur. Hæc cooperatio per se mala est et reprehensibilis; ex lege enim charitatis nemo potest facto suo concurrere in malum proximi sui.

Verum ex natura legis charitatis, quæ in genere non obligat cum gravi præjudicio proprio, malitia cooperationis potest attenuari, imo etiam tolli, si officiali præsto sint validæ rationes, ad adsistentiam et operam suam exhibendam simulque pro parte sua studeat, evitare malum proximi sui. Gravis autem ratio ad præstandam adsistentiam esset debitum officii sui, et periculum amittendi officium ipsum, quoties renueret cæremoniæ matrimoniali adesse.

57. Satis autem officialis studebit evitare peccatum contrahentium si eosdem prudenter et caute admoneat, eorum matrimonium esse solum cæremoniam civilem, et nihil prorsus valere, coram Ecclesia, immo ab eadem interdici, ob impedimentum, quo ipsi contrahentes ligantur.

58. Porro circa onus admonendi contrahentes, animadvertunt, distinguendum esse inter impedimentum notorium quod facile cognosci et demonstrari possit, et occultum vel dubium impedimentum, quod illico non cognoscitur. Officialis enim civilis, non tenetur inquirere utrum contrahentes ligentur impedimento Ecclesiastico, sed solum pro ratione sui officii debet videre utrum verificetur habilitas civilis. Hinc non tenetur inquirere ex. gr. utrum contrahentes sint in tertio vel quarto gradu affinitatis.

Quare merito tradunt doctores, onus admonendi contrahentes urgere officiales solummodo in casu impedimenti notorii, quod facile dignosci et facile ipsis contrahentibus posset declarari, non autem in casu impedimenti occulti, quod specialem exposcit inquisitionem ut cognoscatur nec facile contrahentibus demonstrari potest.

59. Quæritur an lex Tridentina inducens impedimentum clandestinitatis, obliget etiam acatholicos.

Plures auctores negativam sententiam propugnant:

1°. Quia Ecclesia non præsumitur voluisse tot matrimonia esse invalida. 2°. Quia ipsum Concilium Tridentinum, requirens publicationem decreti sui, in qualibet Parœcia perficiendam, satis indicavit se nolle sub lege comprehendere acatholicos, qui certe non essent publicaturi decretum Concilii.

60. Verum contraria sententia tenenda esse videtur. Nam Concilium Tridentinum legem generalem tulit, qua abolevit matrimonia clandestina nec ullam distinctionem fecit inter catholicos et hæreticos, sed absolute edixit, 'qui aliter quam præsente Parocho' etc.

Cui rationi accedit etiam alia, quæ infertur ex periculo generali malorum effectuum matrimonii clandestini, quod commune est catholicis et acatholicis.

61. Rationes autem contrariæ sententiæ non valent. Non prima quia præsumptio non datur contra legem latam, absque ulla limitatione, et claris verbis expressam.

Non valet secunda ratio quia specialis modus publicationis solummodo indicat, Patres Tridentinos voluisse ut quo fieri possit removeretur periculum ignorantiæ, ne aliquis posset sese excusare, et eximere ab observantia decreti ex prætextu ignorantiæ dispositionis concilii.

62. In rei autem confirmationem adduci potest declaratio seu Instructio, super dubiis respicientibus matrimonia hæreticorum vel mixta in Hollandia et Belgio contracta, vel contrahenda quæ declaratio seu instructio data est a Bened. XIV. die 4. Novembris 1741. Cum enim incerta esset disciplina in statibus fœderatis Hollandiæ et Belgii, proposita est quæstio Clementi XII. et quæsitum est quid esset sentiendum de matrimoniis hæreticorum, et de matrimoniis mixtis contractis, vel contrahendis in illis regionibus, non servata forma Tridentini Concilii.

Clemens viam universæ carnis ingressus est antequam quæstio resolveretur.

Benedictus XIV. successor ejus, longo præhabito examine, declaravit et statuit matrimonia sive contracta sive contrahenda, in dominio ordinum fœderatorum Belgii valida esse, dummodo aliquod impedimentum canonicum non obstaret. At hæc declaratio seu melius hæc constitutio Benedicti, veluti *ex motu proprio* lata

innititur singularibus et exclusivis rationibus, quæ communes non sunt hæreticis aliorum locorum.

63. Rationes hujusmodi describuntur in relatione cardinalis de Alsatia Archiepiscopi Mechliniensis. Præcipua autem est ratio, quia dubitari poterat utrum revera publicatum fuisset Concilium Tridentinum, in illis regionibus. Nam dum graves doctores referebant fuisse factam publicationem decreti, alii autem denegabant. Qui autem affirmabant factum publicationis decreti, omnes extranei erant a natione Belgica, et videbantur ita sentire, quia constabat Philippum II[m]. Regem Hispaniarum, sæpius jussisse ut publicatio Concili Tridentini fieret. Pariter constabat ter aut quater revera locum habuisse conatus promulgationis.

At e converso notum erat, quodammodo impossibilem fuisse generalem publicationem decreti Tridentini, in singulis Parœciis, quia eo tempore magna exarsit perturbatio religiosa ex facto insurgentium hæreticorum qui furore omnia implebant, et plures asseclas ad se pertrahebant. Insuper eo tempore quo facta asserebatur publicatio, hæretici non vagabantur inter catholicos, sed jam in sectas proprie dictas coaluerant, et proinde dubitari poterat, utrum publicatio decreti in Parœciis catholicis obligaret etiam societates hæreticorum.

Præsumptioni autem non factæ generalis publicationis decreti, etiam relate ad hæreticos accedebat inobservantia decreti, quia constabat etiam ab initio non fuisse usu receptum decretum Tridentinum quoad hæreticos. Nam matrimonia hæreticorum contracta absque observantia formæ Tridentinæ, habita fuerunt ceu rata et valida, ita ut conjuges ad fidem conversi, non solerent obligari ad novum consensum præstandum coram Ecclesia.

Quibus omnibus perpensis, merito Benedictus XIV. ad vitanda mala, quæ ex conditione regionis illius derivabant ex matrimoniis dubiis et incertis, in decretali Epistola, quæ incipit '*Matrimonia*' data die 4. Novembris 1741 declaravit et constituit matrimonia hæreticorum et matrimonia mixta, uti valida habenda esse.

64. Hæc autem declaratio seu instructio facta ob singulares rationes statuum fœderatorum Hollandiæ et Belgii, ad illas regiones solummodo coarctata est. Quemadmodum adnotatur in fine instructionis ipsius. Ex qua speciali indole et limitatione Benedictinæ dispositionis infertur argumentum pro nostra sententia. Si enim dictum est a Benedicto XIV. legem Tridentinam non urgere hæ-

reticos Hollandiæ et Belgii ob singulares rationes et si hæc declaratio ad illas solum regiones coarctata est, implicite dictum est in genere hæreticos obligari a lege Tridentina, quando ea fuerit publicata.

Ex quibus omnibus eruitur potiora esse argumenta, quæ militant pro nullitate matrimoniorum ab hæreticis contractorum, non observata Tridentina forma, quam ea quæ valorem eorundem adstruunt.

Et proinde dici potest in genere hæreticos teneri lege Tridentina in locis in quibus ejus publicatio facta fuerit, nisi ex Apostolica concessione, ad hæc eadem loca extensa fuerit Benedictina declaratio.

65. Doctores instituunt specialem quæstionem de hæreticis coalescentibus in societatem publicam et recognitam a civili Gubernio, quæ in aliquo loco vel coexistat cum societate catholica vel subintraverit in locum præexistentis catholicæ societatis.

66. Profecto in utraque hypothesi valida adsunt argumenta, quæ videntur eximere hæreticos ab observantia legis Tridentinæ. Nam aliud est loqui de individuis in aliena societate commorantibus, aliud est loqui de aliqua societate separata et distincta, quæ habet suas leges, suas consuetudines, et propriam vivendi agendique rationem. Etenim leges licet dicantur territoriales idest loca directe respiciant, et non individua, tamen revera ipsam societatem respiciunt, in aliquo loco existentem. Hinc si in aliquo nova societas inducatur, et vetus destruatur vel recedat, nova societas regitur legibus propriis, nec tenetur legibus societatis quæ cessavit.

67. Unde cum Tridentinum Concilium voluit, ut suum decretum publicaretur in singulis Parœciis catholicis, per hanc dispositionem satis indicavit legem suam obligare societatem fidelium, in qua publicatio fieret, non obligare autem alias societates, in quibus non publicaretur decretum; scilicet insinuavit Tridentinum non valere suum decretum nisi reciperetur in particularibus societatibus fidelium prout sunt Parœciæ. Hinc quoniam societas hæreticorum constituta et recognita non recepit nec publicavit decretum Tridentinum, satis validum videtur argumentum adesse ut hæretici coalescentes in publicam societatem, eximantur a lege Tridentina quoad formam substantialem contractus conjugalis.

Ceterum hæc obiter dicta sint, nec intendimus positive opinionem expositam propugnare, sed potius prudens consilium arbitra-

mur esse, de hac quæstione expectare, si quod fuerit, ipsius Ecclesiæ judicium.

Hæc dicta sint de extensione decreti Tridentini. Nunc ut sensus decreti determinetur, videndum est quinam sit Parochus proprius.

De Parocho proprio in matrimonio.

68. Parochus proprius alicujus fidelis, potest esse 1°. ille in cujus Parœcia quis baptizatus est, et dicitur *Parochus originis;* 2°. ille in cujus Parœcia quis habet domicilium vel quasi domicilium; 3°. ille in cujus parochia quis forte commoratur vel simpliciter reperitur ob causam prorsus accidentalem et precariam ex. gr. ob causam rusticandi, vel ob rei familiaris negotium gerendum.

Quinam horum erit proprius Parochus ad valide contrahendum matrimonium?

Hanc quæstionem præ aliis pertractat Benedictus XIV. *in Institut. Ecclesiast. 33. nn. 6. seqq.* et principii loco statuit; non attendi originem ad determinandum Parochum proprium, ratione matrimonii contrahendi. Nam Concilium Tridentinum in matrimoniali contractu induxit formam substantialem ut a Parocho cognoscerentur contrahentes et evitaretur periculum contrahendi novas nuptias, prioribus adhuc existentibus.

69. Jam vero Parochus proprius ratione solius *originis* non præsumitur cognoscere personas fidelium, qui licet nati in ejus Parœcia, modo tamen alibi commorantur.

Accedit ratio: nam in jure origo personæ in relatione ad auctoritatem Ecclesiasticam non attenditur, nisi expresse in hac re caveatur, quemadmodum verificatur quoad sacram ordinationem.

70. Hinc in contractu matrimonii, ut habeatur Parochus proprius, attendi debet *Parochus domicilii.* Nam Parochus proprius in jure ille est, a quo quis recipit sacramenta, in cujus jurisdictione quis jura habet parochialia, et cui quis solvit onera.

Hinc Parochus proprius simpliciter appellatus, ille in jure dicitur, in cujus Parœcia quis commoratur. Et ita declarasse sacram Congr. Concilii refert Benedictus XIV. in cit. Instit. 33.

71. Quoniam vero duo sunt contrahentes qui possunt pertinere ad diversas Parœcias, quæritur coram quo Parocho contractus matrimonialis perfici debeat.

Placuit vero posse matrimonium celebrari coram Parocho alterutrius sponsi. Licet ergo soleat matrimonium celebrari coram Parocho sponsæ, quæ in domum viri traducitur, tamen et validum et licitum est matrimonium contractum coram Parocho viri.

72. Et quidem quoniam Trident. Concilium absolute dicit matrimonium celebrandum esse coram Parocho, matrimonium validum erit, si in Parochia sponsi contrahatur coram Parocho sponsæ, vel viceversa, licet Parœciæ ad diversam Diœcesim pertineant; ad validitatem enim matrimonii sufficit præsentia Parochi proprii. Atque ita respondisse S. Congr. Concilii in Aquilana refert Giraldi. *Jur. Pont. Parte 2ª. Sect. 115.* Præsentia enim Parochi in matrimonio proprie non exhibet exercitium jurisdictionis, quia Parochus juxta Concilium Tridentinum solummodo præstat adsistentiam ceu *testis qualificatus* aut ad summum præsentia Parochi considerari potest, ceu actus jurisdictionis *voluntariæ,* quæ semper exerceri potest, etiam extra proprium territorium sine pompa et apparatu functionis publicæ pastoralis.

73. Hinc in aliena Parœcia, inaudito vel etiam invito Parocho loci, poterit Parochus adsistere licite matrimonio sui vel suorum Parochianorum, dummodo celebratio fiat in privato loco, seu clam et absque benedictione nuptiali. *Cf. Reiffenst. h. t. n. 65.*

74. Præter domicilium, in matrimonio consideratur etiam *quasi domicilium.* Domicilium enim importat animum seu intentionem in perpetuum alicubi commorandi; quasi domicilium autem importat animum seu intentionem alicubi diuturnam moram habendi. Quoad domicilium enasci non potest difficultas. Nam eo ipso quod quis in aliquo loco domicilium figat seu resideat de facto, et intendat et declaret se velle in perpetuum ibidem commorari, eo ipso subditur Parocho loci, idest domicilium contrahitur statim ac quis incipiat habitare in loco, ubi intendit stabiliter seu in perpetuum remanere. *L. Cives 'cod. de Incolis'.* Hinc statim sortitur Parochum proprium ad contrahendum matrimonium. Nec attenditur dispositio Innocentii XII. *'Speculatores'* quæ decennium requirit ad sortiendum proprium Episcopum domicilii; nam hæc dispositio data est pro Ordinum susceptione. Quare qui se transtulit in alium locum et acquisivit ibi domicilium, poterit contrahere matrimonium, si tanto tempore commoratus fuerit, quantum requiritur ut a Parocho sufficienter cognoscatur.

75. Quoad vero *quasi domicilium* in genere dici potest illud constitui per diuturnam moram. Quare contrahit aliquis quasi domicilium, quando se transfert in aliquem locum, cum intentione in eodem diu commorandi. Intentio autem eruitur ex fine commorationis. Si enim finis est precarius, qui nempe indeterminatam importet moram, quæque esse potest etiam brevissima, et prorsus remissa voluntati commorantis, non acquiritur quasi domicilium. Unde qui in aliquo loco reperitur rusticandi gratia, vel ad explendum negotium rei familiaris, vel ut valetudini suæ consulat, non acquirit in loco quasi domicilium, et per consequens non sortitur Parochum proprium ad contrahendum matrimonium. Quare Bened. XIV. *Inst. 33. n. 7.* refert S. Congreg. Concilii hæc tanquam principium statuisse: 'Sacra Congregatio inhærendo declarationibus, alias factis respondit: Parochum *ruralem non esse* verum et proprium Parochum, quando rus itur causa recreationis, vel pro rusticanis negotiis, ideoque matrimonia valide coram hujusmodi Parocho celebrari non posse.' Plures deinde alias decisiones S. Congreg. refert Benedictus in eodem loco.

76. Ratio est quia natura rei et finis objectivus, importat indeterminatam et vere precariam habitationem, etiam brevissimam unius diei. Quando autem finis secumfert diuturnam commorationem in aliquo loco, acquiritur ibi quasi domicilium. Hinc discipuli et magistri in civitate ubi est Universitas studiorum, quasi domicilium sortiuntur. Idem dicendum de judicibus et in genere de publicis officialibus, qui in aliquem locum mittuntur, ut ibi officium aliquod permanens exerceant. Isti omnes in loco quasi domicilii sortiuntur Parochum proprium ad valide matrimonium contrahendum, quia revera Parochus loci administrat eis sacramenta, et relate ad eos exercet jura parochialia.

Hinc proposito dubio 'Quid si contrahens in aliquo loco commoretur, tanquam Prætor, Judex, seu medicus temporalis, valetne matrimonium contractum coram Parocho ejusdem loci?' S. Congregatio respondit valere. Ita penes Benedictum XIV. *l. c. n. 11.*

77. Et quidem quoniam qui ratione alicujus causæ ex supradictis, vel similibus, statim acquirit in loco commorationis novæ quasi domicilium, uti communis fert sententia Doctorum, hinc illi qui se conferunt ad aliquem locum ob unam ex præfatis causis,

valide ibidem matrimonium contrahunt, statim ac commorari incipiunt; idest etiam prima die; eo quia a prima die sortiuntur parochum proprium ad Sacramenta recipienda in loco quasi domicilii. Ad honestatem vero actus, Doctores tradunt, matrimonium celebrandum esse postquam novi incolæ, per illud tempus in loco habitaverint, quo a Parocho sufficienter cogniti fuerint. Cf. Epist. Bened. XIV. *Paucis abhinc hebdomadis diei 19. Martii 1758,* ad Archiepiscopum Goanum, quæ legitur in Appendice tom. III. Bullarii ejusdem Pontificis.

78. Sed quoad matrimonii validitatem est aliquid amplius. Quasi domicilium enim arguitur etiam ex facto longæ commorationis, idest quando ad matrimonium ineundum, contrahentes in aliquem locum se transtulerint, ibique diu commorati fuerint, ipsum factum diuturnæ moræ inducit præsumptionem intentionis quasi domicilium acquirendi præcise ad matrimonium contrahendum. Cf. hac in re cit. Epist. Bened. XIV. ad Goanum archiepiscopum.

79. Refert in ea Pontifex, resolutionem S. Congreg. Concilii excerptam ex Fagnano in cap. *5. De parochis n. 39.* cujus species hæc erat: Vir et mulier trajectenses, cum timerent ne obstacula a parentibus interponerentur ad contrahendum in patria sua matrimonium, vicinam urbem Aquisgranam petierunt, atque ibi post aliquod tempus contraxerunt matrimonium. S. Congregatio consulta de hac re censuit expendendum esse tempus quo contrahentes Aquisgranæ commorati erant. Quod si fuisset saltem unius mensis, respondit dandam esse decisionem pro validitate matrimonii. Huic decisioni adhæret Bened. XIV. in loc. cit. §. *'Post hæc'.*

Unde concludi potest quasi domicilium contrahi per moram unius mensis in aliquo loco dummodo commoratio facta non fuerit rusticationis causa, vel ob alium præcarium finem juxta dicta superius, sed cum intentione contrahendi quasi domicilium ad ineundum matrimonium. Immo commoratio unius mensis haberi potest ceu sufficiens ad præsumendam intentionem contrahendi quasi domicilium, et sortiendi proprium Parochum quasi domicilii ad matrimonium contrahendum. Ratio est quia hæc commoratio censetur talis qua Parochus loci possit cognoscere contrahentes. et quoniam satis longa est, jure præsumere facit intentionem eorundem, manendi in loco per majorem partem anni.

Hanc tractationem de quasi domicilio in ordine ad matrimonii valorem enucleamus verbis clarissimi Feye in altera editione sui operis: '*De impedimentis et dispensationibus matrimonialibus n. 227.*' Hic clarissimus auctor testatur, se Romæ ex authentico documento didicisse 'S. Sedis mentem esse, ad quasi domicilium duo hæc simul requiri, habitationem nempe in loco ubi matrimonium contrahitur, atque animum ibi permanendi per majorem anni partem; ex primo autem die, quo hæc duo simul concurrunt, acquisitum esse quasi domicilium; quod si de prædicto animo non constet, ad indicia recurrendum esse, quæ moralem certitudinem pariant; inter hæc autem unum ex præcipuis esse, quod Benedictus XIV. const. *Paucis abhinc,* indicat, menstruam nempe habitationem; ex hoc enim haberi præsumptionem juris pro intentione manendi, per majorem anni partem; contrarium tamen ferri debere judicium, si aliunde certo constet animum illum non extitisse.'

80. Nunc quæritur, quid dicendum, si locus mutetur in *fraudem legis,* ne contractus matrimonii celebretur coram Parocho veri et proprii domicilii?

Profecto si duo domicilium proprium non relinquentes, sed illud conservantes, ad alium locum se transferant, et ibi ineant matrimonium, quin antea contraxerint saltem quasi domicilium, matrimonium irritum est. Hæc conclusio infertur ex resolutione Sacræ Congregationis Concilii diei 5. Sept. 1626 confirmata ab Urbano VIII. per Litteras Apostolicas in forma Brevis die 14. Augusti 1627. Et ratio est, quia matrimonium in præfata hypothesi censetur contractum in fraudem legis; qui vero contra legem et in fraudem legis agit, nihil agit. Et hæc conclusio valet etsi duo se conferant in locum ubi promulgatum non est Tridentinum, et ibi matrimonium contrahant absque Parocho et testibus.

81. Quod si vero duo ad contrahendum matrimonium se conferant in alium locum cum intentione ibidem tanto tempore manendi, quantum requiritur ad acquirendum quasi domicilium, matrimonium valet, quia quasi domicilium adepti sunt. Cf. Ben. XIV. cit. Epist. Hinc non contrahunt matrimonium in fraudem legis, sed contrahunt quasi domicilium a lege non prohibitum, quod a jure requiritur ad matrimonium ineundum. Conferri potest resolutio S. Congr. Concilii in 'Coloniensi' approbata ab Urbano VIII. die 14. Augusti 1627, quam refert Benedict. XIV. in cit. constit. 33. n. 9. Conferri etiam potest resolutio ejusdem S. Congreg. die

22. Febr. 1631 relata a Giraldi l. c. 4. Cf. Fagnanus comm. in cap. 5. '*Significavit, de Parochiis nn. 19. seqq.*

De matrimonio vagorum.

82. Vagi distinguuntur a peregrinis. *Vagus* est, qui relicto prorsus suo domicilio, sedem quærit alibi; seu melius vagi sunt, qui nullam sedem stabilem habentes, neque domicilium, neque quasi domicilium, alicubi figunt. *Peregrinus* est ille, qui iter facit eo consilio, ut aliquando ad pristinum domicilium revertatur.

Porro peregrini tenentur, ut quisque videt, lege Tridentina, et non possunt contrahere in locis ubi versantur, nisi saltem quasi domicilium ibi fuerint adepti.

83. Vagi autem valide contrahunt coram Parocho loci ubi versantur. Ita sententia communis doctorum et Bened. XIV. cit. const. n. 10. Vagi enim in loco ubi promulgatum est Concilium Tridentinum, proprium Parochum habere debent, ut verificetur lex Tridentina, quæ generaliter cavet matrimonium non aliter valere, quam si coram proprio Parocho contrahatur. Jam vero nullus alius potest esse Parochus personæ vagantis, quam Parochus loci illius ubi actu ipse vagus versatur.

84. Dixi ubi promulgatum est Concilium Tridentinum; nam ubi promulgatum non est, vagi valide contrahunt matrimonium absque ulla præsentia Parochi et testium. Nam vagi carentes domicilio proprio, sequuntur mores loci in quo versantur.

85. Et quidem matrimonium valet, licet unus tantum ex contrahentibus sit vagus, quia Concilium Tridentinum, ob favorem matrimonii, in constituendo impedimento clandestinitatis, unius tantum ex contrahentibus conditionem et habilitatem attendere visum est.

86. Matrimonium autem vagorum valet, etiam, si contrahentes suam stabilem sedem deseruerint, eo fine ut in conditione vagorum facilius matrimonium inire possent. Nam tunc solum non valet matrimonium, quando contrahitur in fraudem legis, non autem quando nova conditio seu status quæritur, in quo lex, quæ in pristino domicilio obligabat, vel non amplius obliget vel obliget modo diverso. Hinc contrahentes qui deserunt domicilium et vagi fiunt ad contrahendum matrimonium, non offendunt directe legem, sed

assumunt conditionem, in qua eis a lege matrimonium contrahere permittitur, et per consequens, vagis in casu optime applicatur principium legis 55 ff. De Reg. Jur. *'Nullus autem videtur dolo facere, qui utitur jure suo.'*

87. Ad valide autem contrahendum requiritur ut vagi reliquerint *serio* et non *ficto animo* proprium domicilium, secus enim legibus domicilii sui adhuc obligantur.

88. Quoniam vero homines vagi non raro poligamiæ simultaneæ vitio maculantur, hinc Concilium Tridentinum sess. 24. c. 7. *De Ref. matrim.* præcipit Parochis, ne intersint matrimoniis eorundem vagorum, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, circa status libertatem, et nisi re Ordinario delata, ab eodem obtinuerint licentiam adsistentiam præstandi.

Ex expositis principiis possunt resolvi quæstiones, quæ circa Parochum proprium ad valide contrahendum matrimonium enascuntur.

Ut enim matrimonium valide contrahatur requiritur 1°. Parochus proprius; 2°. ad proprium parochum sortiendum requiritur domicilium vel quasi domicilium, exceptis hominibus vagis. Hinc *capellanus* in carceribus, in hospitio et in aliis locis publicis, non est proprius Parochus ad contrahendum matrimonium. Si vero quæstio occurrat, conferri potest Bened. XIV. cit. Instit. 33. necnon Giraldi in citata sectione 118 parte IIª. Quædam dicenda sunt:

De qualitate proprii Parochi.

89. Tridentinum absolute edicit, matrimonium contrahendum esse coram proprio Parocho. Hinc valet matrimonium contractum coram Parocho *non sacerdote*, etiam prima tonsura solummodo initiato, et licet non fuerit intra annum ad sacerdotium promotus. Ita respondit S. Congreg. in 'Abalensi' Decembr. 1593; et in 'Marianensi' 29. Martii 1653.

90. Valet etiam matrimonium coram Parocho notorie *fornicario* et *suspenso.* Etenim Tridentinum Concilium solam qualitatem Parochi attendit. Ita S. Congr. in 'Dramon.' lib. 3. Decret. pag. 31.

Tandem valet etiam matrimonium si contrahatur coram Parocho, *cui prohibitum est ab Episcopo ne adsistat matrimonio.*

91. Nam nisi ab Episcopo Parochus officio suo privetur, semper remanet Parochus, et proinde matrimonium coram eo contractum, merito censetur celebratum esse juxta Tridentinam formam. Matrimonium enim valet coram Parocho contractum, quoties Parochus titulum sui Beneficii retinet. Immo merito tradunt Doctores sufficere titulum coloratum seu putativum, qui nempe ex errore communi verus reputatur. Error enim communis tribuit et prorogat jurisdictionem in personis juxta celebrem legem '*Barbarius*' receptam etiam in Jure nostro. Cf. Responsa S. Congreg. Concilii data Episcopo Giennensi a. 1584 penes Giraldi loc. cit.

92. Notandum insuper est, non esse solum Parochum, qui matrimonii celebrationi adsistat, sed validum est etiam matrimonium contractum coram Ordinario loci. Nam qualitas et potestas parochi continetur *eminenter* in potestate Ordinarii. Nomine autem Ordinarii venit *Episcopus Diœcesanus, vel Abbas nullius,* cujus jurisdictioni subsunt contrahentes, et *Vicarius Generalis* arg. tit. 29. lib. 1. Ita etiam sensit S. Congr. Conc. in 'Carpen' matrim. 21. Jan. 1680 lib. Decret. 31. pag. 1.

93. Tandem Conc. Tridentinum cavit posse fieri matrimonium coram alio sacerdote, de ipsius Parochi vel Ordinarii licentia. Hæc licentia seu deputatio fieri potest non solum ab Episcopo sed etiam a Vicario Generali, quia et ipse in communibus negotiis venit nomine Ordinarii.

94. Licentia autem hæc vel deputatio fieri potest personæ alicui ut adsistat matrimonio cuidam determinato, vel etiam in genere ut adsistat matrimoniis in Parœcia celebrandis. Tridentinum enim qualitatem et modum licentiæ non definivit. Hinc S. Congreg. in 'Aquinaten' 10. Junii 1591 et in '*Nullius*' 16. Martii 1630 decrevit valere matrimonium coram coadjutore Parochi deputato *in genere* ad sacramenta administranda, sicut et coram capellano habente *in genere* facultatem ab Episcopo eadem sacramenta administrandi. Hinc etiam Vicarius qui locum tenet Parochi, vel defuncti vel absentis, valide matrimoniis adsistit; nam censetur delegatus ad universitatem causarum, idest ad omnia negotia Parochi implenda. Hic vero Vicarius prout delegatus ad universitatem causarum potest alium subdelegare ad adsistentiam præstandam matrimonio.

Ex præscripto autem Concilii Tridentini qui Parochus non est, sed adsistit matrimoniali contractui, ex licentia seu ex dele-

gatione Parochi ipsius, vel Ordinarii debet esse sacerdos. Hinc non sufficit si sit Diaconus vel inferior minister.

95. Præter Parochum vel sacerdotem de Parochi vel Ordinarii licentia, in matrimonio debent adesse duo vel tres *Testes.* Cum Tridentinum nullam in eis requirat specialem qualitatem, hinc 1°. sufficit ut juxta naturale jus tantum idonei sint ad fidem faciendam de aliquo facto. Hinc etiam fœminæ, etiam ætate minores possunt testes ésse in matrimonio 2°. solemnitas quoad ipsos non requiritur, seu necesse non est ut sint *rogati,* sed sufficit ut percipiant, et referre possint factum contractus matrimonialis. Nec pariter obstat censura, si qua forte testis sit ligatus.

96. Quæritur ultimo loco, qualis debeat esse præsentia parochi in matrimonio. (Quæ de parocho dicuntur, etiam de testibus requisitis ad validum matrimonium contrahendum, ob æqualitatem rationis dicenda sunt.)

Sola *physica* præsentia Parochi non sufficit ad contrahendum matrimonium. S. Congr. in '*Romana*' 6. Martii 1700.

Pariter valide non contrahitur matrimonium si Parochus quidem adfuerit, nihil tamen vidit aut audivit eorum quæ agebantur. Hinc præsentia Parochi debet esse *moralis vel formalis.*

97. Verum si Parochus dum matrimonium contrahitur, casu, et aliud agens, vidit et audivit duos coram se matrimonium contrahere, matrimonium valet, licet suam auctoritatem non interponat.

Immo valet matrimonium quamvis Parochus effectet ignorantiam, vel sit invitus et compulsus per vim, studeatque sese retrahere a quavis comparticipatione actus; dummodo Parochus intelligat coram se fieri matrimonium inter duas determinatas personas, ejus adsistentia sufficiens reputatur pro validitate ejusdem.

98. Quare Parochus merito dicitur testis *auctorabilis,* seu *qualificatus,* cujus præsentia moralis necessaria est ad valide matrimonium contrahendum. *Cfr. Responsa S. Congr. data Episcopo Giennensi 1581, lib. Decret. p. 59, relata a Giraldi loc. cit. circa finem.*

TITULUS IV.

De sponsa duorum.

1. Ut aliqua mulier dici possit vere *sponsa duorum*, debet concurrere matrimonium mulieris ipsius cum duobus viris. Triplex casus fingi potest, 1°. de matrimonio quod concurrat cum alio matrimonio, 2°. de matrimonio quod concurrat cum sponsalibus, 3°. de sponsalibus, quæ cum sponsalibus concurrant.

2. Relate ad primum casum, certum est post legem Evangelicam, matrimonium considerari ceu contractum *unius cum una*. In conjugibus enim fit plena traditio mutua juris in corpora, juxta illud Apostoli *'non habet vir potestatem corporis sui, sed mulier,'* et viceversa. Hinc condemnatur tum simultanea polygamia, tum polyandria.

3. Et quidem simultanea polyandria qua mulier simul retinet plures viros, legi naturali adversari videtur; opponitur enim præcipuis finibus matrimonii. Experientia siquidem docet, polyandriam opponi procreationi filiorum, quatenus difficilior saltem sit completa et physice ordinata generatio prolis. Absque autem dubio opponitur legitimitati et adsignationi prolis et destruit vel maxime imminuit obligationes parentum circa educationem filiorum. Incertum enim est cujus patris sit nata proles. Hinc penes cultas omnes nationes, ex instinctu naturali, reprobatur et excluditur effrenata cupiditas mulierum, simul habendi plures viros, et solum hoc nequitiæ monstrum aliquando viguit penes barbaram aliquam gentem.

4. Simultanea polygamia verificatur quando vir plures simul habet uxores.

Si ad fidem attendamus, habemus dogmaticum decretum Tridentini, in sess. 24. *De Ref. matrim. c. 2.* 'Si quis dixerit licere christianis plures habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, A. S.'

5. Quærunt doctores qua lege divina interdicatur polygamia.

Adsunt aliqui doctores, qui dicunt, lege ipsa naturali polygamiam prohiberi, quia ex lege ipsa naturali scimus jus uni traditum, alteri concedi non posse.

6. Verum contra hanc opinionem objici potest factum veterum Patriarcharum inter quos erant etiam sanctissimi viri, quique tamen plures retinebant uxores. Et quidem ita loquitur S. Scri-

ptura, ut non solum videatur tolerata inter Hebræos polygamia, sed etiam fuerit plene permissa. Præsertim afferri potest factum David, cui Natan Propheta visus est asserere Deum ipsum plures Davidi dedisse uxores. Huic animadversioni hujus sententiæ patroni respondent, Deum dispensasse in lege naturæ, quæ polygamiam prohibet. Cum vero objiciatur immutabilitas legum naturalium, respondent, Deum quidem non posse dispensare in legibus naturalibus primariis et fundamentalibus, dispensare vero posse, in præceptis secundariis. In quæ præcepta venit etiam illud prohibens polygamiam.

7. Alia sententia tenet 'polygamiam non interdici jure naturali, sed jure positivo Dei intimato ipsis protoparentibus, statim ab ipso exordio societatis conjugalis'.

Hæc sententia probabilior esse videtur 1°. Enim Polygamia non videtur absolute et essentialiter opponi finibus principalibus matrimonii. 2°. Cum certum sit factum permissionis, seu dispensationis datæ Patriarchis, plures simul retinendi uxores, hæc dispensatio, non bene componitur cum jure naturæ. Nam in proprie dicto jure naturali non datur dispensatio. Jus enim naturale fundatur in essentiis rerum, quæ, cum dicant relationem immediatam cum æterna Dei ratione, immutabiles sunt.

8. Quare potius dicendum polygamiam vetitam esse jure naturali, sed prohiberi ex positiva Dei voluntate, qui inter homines instituit matrimonium ita ut duo essent *una caro, Gen. II.* Quæ lex intimata Adamo omnes ligavit. Hinc in Patriarchis et in populo Judaico necessaria fuit dispensatio Dei, ut licita esset polygamia.

9. Hanc vero dispensationem sustulit Christus Dominus, cum revocavit matrimonium ad pristinam institutionem, *Mth. XIX.*, et illud assumpsit ad significandam Incarnationem suam, idest conjunctionem spiritualem cum Ecclesia, *Eph. V.* Hinc posito matrimonio, positaque consummatione per quam vir et mulier fiunt una caro, novum matrimonium neuter ex conjugibus sive licite, sive valide, altero vivente contrahere potest, ob impedimentum dirimens quod *ligaminis* appellatur.

10. Quid vero dicendum si prius matrimonium fuerit solummodo *ratum*, et deinde novum matrimonium celebretur et *consummetur?*

Hanc quæstionem resolvit Alexander III. in c. 3. h. t., ubi quærenti Archiepiscopo Salernitano respondit, primum matrimonium valere, et matrimonium secundum nullius esse valoris, sive prius matrimonium fuerit juramento firmatum, sive non. Ratio est quia nuptias facit *consensus*, non vero *concubitus*. Consonat cap. 31. *De sponsalib. et matrim.* Ex qua doctrina sequitur, impedimentum ligaminis oriri etiam ex solo matrimonio rato, et non consummato. Quia per matrimonium ratum traditur jus mutuum in corpora, et per contractum perficitur sacramentum, quod ipsi contractui legitimo addit robur indissolubilitatis. Quamvis enim plena ratio significationis unionis Christi cum Ecclesia verificetur in consummatione matrimonii rati, tamen in ipso contractu matrimonii, quoniam traditur verum et integrum jus in corpora, idest jus ad consummationem matrimonii, vera et realis ratio significationis unionis Christi cum Ecclesia, idest ratio sacramenti, merito agnoscenda est.

11. Verum Alexander ingerit dubium in postremis verbis capitis, cum insinuat aliquos prædecessores suos aliter aliquando judicasse, quasi nempe diceret, ab aliquibus Romanis Pontificibus non fuisse agnitum impedimentum ligaminis, ortum ex matrimonio tantummodo rato.

12. In explicatione hujus pericopes in varias abeunt Doctores sententias, Covarruvias 2. p. *De matrim. cap. 8. §§ 34.* Barbosa *de Jure Ecclesiastico lib. 1. c. 2. n. 61.* et alii tenent, ante Alexandri III. Pontificatum, et ipsius Pontificatus tempore visum fuisse aliquibus, posterius matrimonium consummatum præferri debere priori matrimonio dumtaxat rato. Invocabatur enim principium *'Vinculum fortius destruit vinculum minus forte'.* Unde in Anglia in diœcesi Matinensi, prout eruitur ex cap. ult. h. t. et in aliis etiam regionibus inoleverat consuetudo ut matrimonium ratum dissolveretur, per matrimonium posterius consummatum. Hinc in Tribunalibus ob variam opinionem, etiam diversitas sententiarum quandoque apparuit. Nondum enim per definitionem Concilii, vel Romani Pontificis quæstio *abstracte* et *dogmatice* soluta fuerat. Quare nil mirum si in re dubia et arbitrali, aliqui forsan Romani Pontifices, non quidem condentes legem generalem, aut solemniter ferendo sententiam, sed *in casu aliquo speciali, juxta privatam opinionem, et potius tanquam privati Doctores in facto,* tenuerint prius matrimonium ratum cedere

alteri consummato per copulam. Merito igitur Alexander potuit dicere ab aliquibus suis prædecessoribus aliter judicatum fuisse. Hanc sententiam communiorem appellat Gonsalez in notis isti capiti appositis.

13. Sed contra hanc opinionem observari potest. Utique aliqui Doctores et aliqua consuetudo tenebat matrimonium consummatum posterius solvere vinculum matrimonii solummodo rati anterioris. Attamen non constat hanc sententiam tenuisse ipsos Romanos Pontifices. Nam in antiquis collectionibus Canonum, nulla reperitur Epistola Decretalis, ex qua pateat Romanum Pontificem in judicandis quæstionibus propositis huic opinioni adhæsisse. Id confitetur in cit. loco ipse Gonzalez ejusdem sententiæ patronus.

14. Immo vera indissolubilitas agnita fuerat in Ecclesia Romana in matrimonio rato et non consummato. Nam invaluerat hoc principium *'Matrimonium quidem non facit coitus, sed voluntas'*, quod traditur in *can. 8. causæ 27. q. 2.;* cui consonat can. 2. ejusdem q. et causæ, qui desumptus est ex cap. 3. Responsionum Nicolai I. ad consulta Bulgarorum.

Insuper Innocentius III. in c. ult. h. t. reprobans consuetudinem, qua matrimonium posterius consummatum, præferebatur anteriori solummodo rato, eam rationem affert, ne turpis sit pars, quæ suo universo non congruit, simulque inculcat ut Ecclesia Mutinensis debeat sequi quod Sedes Petri docet et tenet. Ergo Romana Ecclesia docebat matrimonium ratum antecedens prævalere posteriori etiam consummato.

15. Insuper decisio quæstionis licet attingat factum speciale, facienda tamen est juxta principia theoretica doctrinæ; hinc naturaliter relationem dicit ad dogma, atque proinde non adeo facile præsumi debet error Romanorum Pontificum in eadem decisione edenda.

16. Altera opinio est eorum qui dicunt, Romanos Pontifices ante Alexandrum III. non definivisse quæstionem *in abstracto, sed de facto* in aliquibus quæstionibus propositis solvisse vinculum matrimonii antecedentis et per dispensationem *in radice* sanasse defectus secundi matrimonii consummati. Siquidem certum est Romanos Pontifices utrumque facere posse. Quoad enim primum, certum est, vinculum matrimonii dumtaxat rati debilius esse præ illo matrimonii consummati, quia absoluta indissolubilitas propria est matrimonii rati et consummati, in quo verificatur completatio

signi seu sacramenti, cui proinde merito applicatur sententia Christi Domini *'quod Deus conjunxit, homo non separet'*. Hinc Romani Pontifices prædecessores Alexandri III. potuerunt solvere vinculum matrimonii rati et ad id faciendum sufficientes rationes habuerunt, tum ut repararetur damnum illatum alteri conjugi ex consummatione matrimonii, et proli fortasse inde enatæ, tum ut scandalum evitaretur, quod ex separatione conjugum ortum fuisset. Quod vero possit matrimonium in radice sanari a Rom. Pontifice, patet ex eo quod nihil impedit, quominus per fictionem juris, dispensatio retrotrahatur ad tempus usque contracti matrimonii.

17. Verum hæc etiam opinio admittenda non videtur; quamvis enim non repugnet, ita peragere potuisse Romanos Pontifices prædecessores Alexandri III. quemadmodum in hac sententia supponitur, tamen præsumi nequit rem reapse taliter se habuisse. Nam 1°. illis temporibus penes Doctores clara et recepta non erat persuasio de potestate Romani Pontificis solvendi vinculum matrimonii rati, et non consummati, forsitan quia rarissimi erant casus hujus dispensationis. Quando autem potestate Romani Pontificis, matrimonium ratum solvebatur, non dicebant Doctores Romanum Pontificem dispensasse, sed potius declarasse nullum fuisse matrimonium celebratum. Hinc quoniam quæstio nondum plene resoluta fuerat, quomodo contingere potuit, ut a quibusdam Rom. Pontificibus aliter judicatum fuerit, idest dispensatum fuerit in priore matrimonio solummodo rato? Deinde 2°. admitti nequit solutio relate ad posterius matrimonium. Nam sanatio in radice quæ datur a Rom. Pontificibus non conceditur quando impedimentum dirimens est juris divini, sed solummodo quando est juris Ecclesiastici. Jam vero impedimentum ortum ex priore matrimonio rato est juris divini, procedens nempe ex divina institutione. Ergo sanari non poterat in radice secundum matrimonium. Quare dici nequit prædecessores Alex. III. aliter judicasse de duobus matrimoniis in sensu sententiæ expositæ.

18. Tertia sententia ita se habet. Non alia fuit Alexandri III. et suorum prædecessorum opinio de matrimonio dumtaxat rato in concursu cum matrimonio posteriore consummato; dixit vero Alexander aliter judicasse suos prædecessores quia ipsa difficultas proposita ab Archiepiscopo Salernitano hanc responsionem exigebat. Et sane, quando quæstio de concursu matrimonii consummati cum matrimonio solummodo rato præcedenti proposita simpliciter est,

Romani Pontifices invocarunt principium *'Matrimonium facit consensus, non concubitus'*, quin aliquid adderent. Ita in 1ª. collect. Canonum capp. 4. et 6. Sed cur dixit Alexander III. aliter judicatum fuisse a suis prædecessoribus? Quia ita exposcebat difficultas proposita ab Archiepiscopo Salernitano. Videlicet Archiepiscopus videns, aliquando Romanos Pontifices prætulisse secundum matrimonium consummatum, priori solummodo rato, interrogavit quid esset sentiendum. Alexander cathegorice respondit, primum matrimonium præferendum esse posteriori, quamvis aliqui Romani Pontifices aliter judicavissent ob peculiarem rationem facti.

Quænam vero fuit hæc ratio? Respondemus aliquando ista quæstio eisdem Rom. Pontificibus proposita fuit, ut plene constaret de celebratione secundi matrimonii, non vero constaret eodem modo de celebratione primi, et proinde admiserunt secundum matrimonium consummatum, excluserunt prius quod asserebatur solummodo ratum fuisse. Hæc hypothesis præsertim verificari poterat temporibus Alexandri III., cum nempe inter fideles contraheretur matrimonium clandestinum, quod difficilis erat probationis. Hæc explicatio non habet positivum fulcrum in Decretali Alexandri III., sed tamen nihil contra se habet; apte autem et sufficienter explicat loquendi modum Pontificis.

Ex quibus omnibus patet impedimentum ligaminis oriri ex præcedente matrimonio, sive illud fuerit ratum et consummatum, sive fuerit solummodo ratum.

19. Quæritur quænam pœna ab eo incurratur qui post initum matrimonium, eo existente aliud attentat, idest quænam pœna statuta sit contra polygamos.

Pœna quæ antiquitus vigebat exhibetur in cap. 2. h. t. et reducitur ad congruam pœnitentiam duraturam per septennium. Sed pœna hæc cessavit. Publicata autem est constitutio Urbani VIII. *'Magnum'* 20. Junii 1637. In hac constit. statuit Pontifex, fidelem, qui constante primo matrimonio aliud contrahere attentaverit, denunciandum esse S. Inquisitioni ceu suspectum de hæresi, et damnandum esse ad triremes, tradendumque esse Curiæ seculari, ut pro gravitate delicti pœnis etiam gravioribus subjiciatur.

Hæc autem constitutio quasi ad terrorem incutiendum edita, non videtur in usu recepta fuisse in Ecclesia. Sane vix decennio post editam eandem Constitutionem Congr. S. Inquisitionis interrogata ab Archiepiscopo Beneventano, qua pœna puniendi essent

polygami, a. 1647 respondit '*Polygamorum pœna, si falsos testes ad suum liberum statum comprobandum non induxissent, post abjurationem de vehementi solet esse damnatio ad triremes per quinquennium, si vero induxissent, per septennium. Falsi testes ipsi quoque damnantur ad triremes per quinquennium, aut brevius tempus pro delicti sui gravitate*'. Cf. Ben. XIV. De Syn. Diœc. lib. 9. c. 6. n. 8. Hæc dicta sint de concursu matrimonii posterioris cum matrimonio anteriori.

20. Secundus casus considerandus in titulo est de concursu sponsalium cum matrimonio, qui concursus dupliciter verificari potest. Scilicet agendum est 1°. de concursu antecedentium sponsalium cum matrimonio subsequenti, 2°. de concursu sponsalium cum præcedenti matrimonio.

In hoc secundo casu, ut quisque videt, nulla occurrit difficultas. Nam procul dubio matrimonium præexistens dirimit sponsalia subsequentia.

21. Consideremus igitur primum casum.

Quæstio quæ ex isto casu potest oriri, solvitur a Gregorio IX. in c. 31. *De sponsalib. et matrim.*, in quo traditur matrimonium contractum post sponsalia validum esse, non obstantibus sponsalibus. Sponsalia igitur quamvis *illicitum* posterius matrimonium efficiant, illud tamen non dirimunt. In Jure enim distinguitur promissio a traditione. Quando jus alicui est promissum, et deinde alteri traditur, jus cedit ei cui traditum est. A pari in re nostra, plus valet traditio juris in corpus, quam promissio juris ipsius, idest matrimonium prævalet sponsalibus.

Neque dicant non posse alteri tradi, quod est jam alicui tertiæ personæ obligatum, nam obligatio hujusmodi est obligatio justitiæ, quæ proinde actum contrarium illicitum quidem reddit, non autem elidit, præsertim cum justitiæ læsio proprie nihil aliud exigit quam congruam reparationem, quæ reparatio potest etiam aliquo modo sufficienter componi cum statu conjugali. Qui enim frangens fidem datam in sponsalibus, matrimonium cum tertia persona contraxit, non repugnat posse reparare conveniente satisfactione injuriam irrogatam personæ cum qua contraxit sponsalia ex. gr. solutione dotis convenientis.

22. Igitur valet matrimonium posterius in concursu cum sponsalibus præcedentibus. At exceptio principium hujusmodi limitat: nisi ex sponsalibus oriatur *impedimentum publicæ honestatis.*

Quid est impedimentum publicæ honestatis? Quamvis solummodo per matrimonium consummatum fiat una caro inter virum et mulierem et per consequens gignatur proximitas sanguinis, inter unum conjugem et consanguineos alterius, tamen quædam propinquitas inter easdem personas oritur etiam, quando tractatus fit matrimonii, vel per contractum matrimonii de præsenti, vel per promissionem de futuro: Hinc ex publica morum honestate visum est indecens esse matrimonium, quod contraheretur ab una ex partibus, quæ tractatum matrimonii inter se habuerunt, cum consanguineis alterius partis. Quia licet non vera affinitas ex tractatu matrimonii oriatur, tamen aliqua animorum conjunctio, et proximitas personarum inducitur.

23. Quare a Jure civili Romanorum *legg. 6. et 8. §§ De gradib. et affinit., et leg. 8. cod. De incest. nuptiis* inductum est, et a legislatione Ecclesiastica recognitum, impedimentum quod vocatum est '*publicæ honestatis*' quasi nempe requisitum, ab honestis populi Christiani moribus. — De hoc impedimento agitur *in cann. 11. 14. caus. 27. q. 2. in Decret. In capp. 4. et 8. De spons. et matrim., in cap. un. eodem tit. in VI., necnon in cap. 3. sess. 24. De Reform. matrim. Trident.*

Hoc impedimentum in eo consistit, ut positis inter duos sponsalibus, vel matrimonio simpliciter rato, vir contrahere nequeat matrimonium cum consanguineis mulieris, mulier nequeat contrahere matrimonium cum consanguineis viri.

24. Impedimentum hujusmodi est dirimens, et quidem jure antiquo matrimonium dirimebat usque ad quartum gradum, sive ortum habuisset ex sponsalibus, sive ex matrimonio rato, oriebatur etiam impedimentum ex sponsalibus et matrimonio invalidis, dummodo invalida non fuissent ex defectu consensus, quia posito consensu locum habuerat conjunctio animorum, et proximitas personarum, ex qua procedit ratio impedimenti.

25. Et quoniam in constituendo hoc impedimento Ecclesia respexit ad propinquitatem personarum inductam tempore positi tractatus matrimonialis, impedimentum hujusmodi persistit et viget, quamvis tractu temporis, sponsalia quomodocumque solvantur, ex gr. per mortem, per fornicationem, et etiam si solvantur mutuo consensu. Scilicet publica honestas constituit impedimentum perpetuum. Ita innuitur in cann. 11. et 14. citatis necnon *cap. 8. De spons. et matrim.* ubi dicitur absolute 'sponsam alterius nullus

consanguineorum aliquo modo sibi potest matrimonio copulare' sed magis manifestum fit ex declaratione S. Congreg. Concilii approbata ab Alex. VII. 6. Junii 1658.

26. Binas vero mutationes invexit Synodus Tridentina circa hoc impedimentum in loc. citato. 1°. Animadvertens Tridentinum Concilium dispositionem juris antiqui non posse observari absque incommodis, impedimentum publicæ honestatis ortum ex sponsalibus, restrinxit ad primum gradum, sive linea recta sit sive obliqua. Hinc vir contrahere matrimonium non potest: cum matre, sorore, vel filia sponsæ suæ, sponsa autem nubere nequit patri vel fratri, aut filio sponsi sui.

27. 2°. Statuit Tridentinum impedimentum hujusmodi induci solummodo ex sponsalibus validis. Quare sponsalia invalida sive ex defectu consensus, sive ex quocumque alio titulo non gignunt impedimentum.

28. Ut determinetur quænam sint sponsalia valida, et quænam invalida in sensu Tridentini Concilii, sciendum est a Doctoribus distingui sponsalia ita ut alia appellentur *Ecclesiastica,* alia *civilia,* alia *clandestina. Ecclessiastica* sunt in quibus promissio futuri matrimonii exprimitur solemni aliquo modo coram Parocho et testibus; *civilia* ea sunt quæ celebrantur per publicum instrumentum, coram notario et testibus, ut legitima contractus probatio habeatur; *clandestina* sponsalia contrahuntur cum promissio futuri matrimonii exprimitur a partibus absque ulla solemnitate, et quandoque nullo adstante teste.

Ante Tridentinum Concilium, tum sponsalia, tum matrimonia mere clandestina valebant. Tridentinum vero in *cap. 1. sess. 24. De Ref. matrim.* correxit jus antiquum quoad matrimonium, nihil vero statuit relate ad sponsalia; ergo sponsalia remanserunt sub dispositione veteris juris, et proinde quacumque forma et quibuscumque verbis contrahantur, valent et per consequens sponsalia etiam civilia et clandestina, dummodo vitio aliquo non inficiantur, impedimentum publicæ honestatis producunt.

29. Et in specie quoad sponsalia clandestina seu occulta, habemus explicitam responsionem S. Poenitentiariæ diei 10. Sept. a. 1834 in qua dictum est hæc sponsalia valere. Hinc eadem S. Poenitentiaria juxta oraculum vivæ vocis prima vice datum a summo Pontifice Pio VI., mense Martio 1793, dispensat ab impedimento occulto publicæ honestatis, proveniente ex sponsalibus clandestinis

pro foro conscientiæ quamvis sponsalia fuerint mutuo sponsorum consensu rescissa. Quapropter si in foro externo sponsalia probari non possunt, impedimentum tamen subsistit in foro conscientiæ, illudque debent observare sponsus et sponsa.

30. Nec posset ex adverso objici ignorantia legum, quæ impedimentum dirimens oriri facit etiam ex clandestinis sponsalibus. Nam lex hæc est irritans, quæ omnes tangit dummodo in communitate sit sufficienter promulgata: ignorantia autem legis poterit excusare a culpa in legibus *præcipientibus* vel *vetantibus*, non potest arcere et impedire effectus legis *irritantis*, quæ inducta ob rationem generalem et in bonum societatis, si sufficienter communitati intimata fuerit, urget singulos de universitate, quamvis aliquis legem ignorat, vel quamvis pro eo non verificetur ratio aut periculum cui innititur lex.

31. Diximus secundo loco impedimentum justitiæ publicæ honestatis oriri etiam ex matrimonio simpliciter rato.

Quæritur utrum dispositio Tridentina, quæ impedimentum publicæ honestatis ex sponsalibus ortum coarctat, etiam applicari possit matrimonio rato.

Ex const. S. Pii V. *'ad Romanum' 1. Julii 1568* § *sane,* deducitur tenendam esse sententiam negativam. Nam S. Pontifex adnotat Concilium Tridentinum adhibuisse vocabulum *sponsalium,* quod nonnisi improprie significare potest matrimonium ratum. Hinc in re odiosa, prout est correctio juris antiqui, sub nomine sponsalium intelligi nequit matrimonium ratum. Quare declarat et ab omnibus retineri jubet, impedimentum publicæ honestatis ex matrimonio rato ortum, remanere sub dispositione antiqui juris, et valere in omnibus gradibus, et in omnibus casibus in quibus valebat ante Tridentinum Concilium. Et per consequens dicendum est, hoc impedimentum adhuc urgere, usque ad quartum gradum, illudque enasci etiam ex matrimonio nullo, dummodo nullitas non procedat ex defectu consensus, quemadmodum etiam declarasse Sacr. Congregat. Concilii refert Secretarius Lambertini in voto oblato eidem sacræ congregationi die 21. Nov. 1722.

32. Quibus positis, quæritur quid dicendum de matrimonio contracto ante annos pubertatis, in casu quo malitia non suppleverit ætatem. Juxta dispositionem Innocent. III. in *c. 14. De despons. Impuber.,* contractus hujusmodi non valet tanquam matrimonium sed a Jure consideratur habere virtutem sponsalium, idest

consideratur ceu promissio de futuro matrimonio contrahendo. Igitur ex tali matrimonio oritur quidem impedimentum publicæ honestatis, sed illud coarctandum est ad primum gradum. Jus enim ipsum prævidit et explicavit intentionem contrahentium, qui cum non possent se invicem in præsenti tempore obligare, præsumuntur sese obligare voluisse pro tempore futuro.

33. Quæritur utrum et in qua extensione oriatur impedimentum publicæ honestatis ex matrimonio nullo, ob *defectum formæ Tridentinæ* in locis ubi promulgatum est decretum *cap. 1. sess. 24. De Ref. matrim.*

Matrimonium clandestinum in locis ubi promulgatum est Concilium Tridentinum nullum certe est, immo neque tenet sub ratione sponsalium; et revera in casu invocari potest principium 'Qui agit contra legem nihil agit'. Atque ad ita sentiendum adducit etiam authentica interpretatio Tridentinæ dispositionis. Nam in causa 'Messanensi' et in alia 'Geracensi' cum quæsitum esset, utrum matrimonium contractum per puberes, absque præsentia Parochi, post publicatum Tridentinum decretum, resolveretur in sponsalia de futuro, ita ut pars reluctans cogi posset ad contrahendum solemniter matrimonium, responsum est *'negative'*. Refert istas resolutiones Bened. XIV. *in Inst. Eccles. 46. n. 23.* Quibus et alia conformis ejusdem S. Congreg. responsio addi posset data mense Martio 1587. Ex quibus conformibus responsionibus aperte infertur, in dubium revocari non posse principium superius expositum.

34. Ex quo principio inferunt aliqui cum Sanchez *De matrim. lib. 7. disp. 7. n. 13.;* ex matrimonio nullo ob impedimentum clandestinitatis non oriri ullo modo, neque ad primum gradum impedimentum publicæ honestatis, quia hoc matrimonium est sub omni respectu nullum. Idest consensus expressus in hoc matrimonio haberi debet ceu non positus, quia positus non est in forma juridica, et per consequens matrimonium dici debet nullum ex defectu consensus, ex quo etiam juxta jus antiquum, impedimentum publicæ honestatis non oriebatur.

35. Sed si res intimius consideretur videtur melior contraria sententia. Nam absque dubio partes in hoc contractu clandestino intendunt libere consensum ponere matrimonialem. Ergo consensus, revera adest ac proinde matrimonium si nullum est, non est nullum ex defectu consensus, sed ex defectu formæ substantialis.

36. Neque dici debet consensum in forma illegitima elicitum, nullum esse; nam nullus est utique ad obtinendum effectum ad quem dirigitur, scilicet ad ineundum valide matrimonium; non est autem nullus ad contrahendum impedimentum publicæ honestatis. Matrimonium nullum est enim ex defectu consensus, et proinde incapax ad producendum impedimentum publicæ honestatis, quando revera defuit consensus, vel ex vi et metu, vel ex errore. Hisce enim in casibus proprie dicitur nullum matrimonium ex defectu consensus. Atqui in matrimonio clandestino non deest consensus hoc modo. Ergo matrimonium clandestinum inducit impedimentum publicæ honestatis, ceu matrimonium simpliciter nullum.

37. Quæritur utrum *ex matrimonio civili* oriatur impedimentum publicæ honestatis.

Hæc quæstio incepit tractari a Doctoribus, postquam Legislatio civilis, Ecclesiæ vigilantiam et sapientiam spernens, in aliquibus regionibus propriam formam conjugalis contractus invexit. Quare quæstio hujusmodi proprie respicit loca in quibus Tridentinum Concilium publicatum est et servanda est forma Ecclesiastica in matrimoniis celebrandis. Procul dubio rationes non aspernabiles militare videbantur pro affirmativa sententia, sane sequentes fiebant animadversiones.

38. 1°. Habemus ex una parte civilem auctoritatem, quæ imponit suam formam in eum præcise scopum, ut subditi contrahant matrimonium; habemus ex alia parte ipsos contrahentes consensum exterius promere in ordine ad suscipiendas obligationes, et assequenda jura status conjugalis. Quare actus civilis sese offert sub specie contractus matrimonialis invalidi quia celebratur extra formam substantialem Tridentinam.

39. 2°. Ecclesia illum considerare videtur sub hoc respectu. Nam si post civilem contractum conjuges simul vivant ceu vir et uxor, nec alteruter eorum induci possit ad ineundum matrimonium coram Ecclesia, altera pars potest petere et assequi a S. Sede dispensationem *in radice*, qua nempe dispensatur circa impedimentum clandestinitatis, et effectus dispensationis retrotrahitur ad tempus initi civilis contractus. Igitur consensus positus coram officiali civili, consideratur saltem ceu consensus naturalis illegitime positus; scilicet civile matrimonium habetur, ceu matrimonium nullum, non quidem ex defectu consensus, sed ex defectu formæ Tridentinæ, idest ob impedimentum clandestinitatis. Unde dici

posse videbatur ex actu civili oriri impedimentum publicæ honestatis, tanquam ex matrimonio nullo.

40. At ex adverso animadvertebatur 1°. præsumendum esse fideles consensum suum coram magistratu civili, præstare juxta mentem Ecclesiæ, quæ est ut intentionem habeant conficiendi meram cæremoniam civilem. *(Bened. XIV. in Epistola ad Simonem Carmelitam.)*

2°. Matrimonium civile producere merum concubinatum, adeoque excludere omnem ideam conjugalis vitæ. Unde nullus effectus Ecclesiasticus oriri posse dicebatur ex actu civilis matrimonii.

41. Rebus sic stantibus S. Congregatio Concilii die 13. Martii 1879 quæstionem resolvit pro negativa sententia, quare prodiit sequens formale decretum, approbatum a summo Pontifice Leone XIII. in audientia diei 7. Aprilis ejusdem anni

Decretum.

'Postquam laici legum latores, præter civiles et politicos effe'ctus, impio ausu ipsum pervadere ac moderari præsumpsere matri'moniale fœdus, quod a Deo auctore naturæ ante omnem civilis 'societatis existentiam primitus institutum, ac ad ineffabilem sacra'menti dignitatem deinde a Christo Redemptore evectum, quamlibet 'politicam et civilem jurisdictionem penitus excedit, pluries Epi'scopi aliique animarum pastores ab Apostolica Sede anxii postu'larunt, an ex actu civili, qui honorandum usurpat matrimonii 'nomen, impedimentum justitiæ publicæ honestatis oriatur. Quæ 'postulationes cum iteratæ postremis hisce temporibus fuissent, 'Summus Pontifex mandavit ut hujusmodi negotium a S. Congre'gatione Eminentissimorum ac Romanorum Cardinalium Concilii Tri'dentini interpretum, rite ac sedulo expenderetur. Sacra autem 'congregatio, exquisitis virorum in theologicis et canonicis discipli'nis peritorum consultationibus, ac re matura discussa in generali 'comitio diei 13. Martii 1879 propositæ dubii formulæ *'An actus 'qui vulgo audit matrimonium civile, pariat impedimentum justi'tiæ publicæ honestatis'* rescripsit *'Negative, et consulendum San'ctissimo ut id declarare ac statuere dignetur.'*

'Quapropter Sanctissimus Dominus Noster Leo Papa XIII., 'audita universa rei relatione, in audientia diei 17. ejusdem mensis 'in voto S. C. concedens per præsens decretum declarat ac statuit, 'præmemoratum actum, qui vulgo dicitur *matrimonium civile*, in

'locis ubi promulgatum est decretum Conc. Trid. *sess. 24. cap. 1.* '*De Reform. matrim.* sive fideles actum ipsum explentes intendant 'uti par est, (matrimonio ecclesiastico jam rite celebrato, vel cum 'animo illud quantotius celebrandi) meram cæremoniam civilem 'peragere, sive intendant sponsalia de futuro inire, sive tandem 'ex ignorantia, aut in spretum ecclesiasticarum legum, intendant 'matrimonium de præsenti contrahere, impedimentum justitiæ pu-'blicæ honestatis non producere.

'Atque ita etc.'

42. Animadvertimus vero, præfati decreti virtutem coarctari ad solum effectum publicæ honestatis impedimenti. Hinc quoad reliqua nihil est innovatum. Unde ex. gr. S. Sedes etiam hodie concedere solet sanationem *in radice* matrimonii civilis, quemadmodum consueverat ante decretum.

43. Quæritur: Quid si quis post contracta sponsalia cum puella, matrimonium de præsenti contrahat cum sorore ejusdem?

Matrimonium hujusmodi est invalidum ob impedimentum publicæ honestatis. At ex hoc matrimonio nullo non oritur impedimentum in præjudicium præcedentium sponsalium, quæ adhuc valida remanent, quia impedimentum publicæ honestatis non operatur retrorsum. Ita in *cap. un. De spons. et matrim. in VI.* Hinc pars quæ matrimonium celebrare ausa est, poterit matrimonium contrahere cum altera parte, cum qua sponsalia contraxerat.

44. Tertius casus considerandus in titulo, juxta ea, quæ in principio tituli innuimus, respicit concursum sponsalium posteriorum cum prioribus sponsalibus.

45. Breviter de hac re dicimus, priora sponsalia servanda esse, et posteriora non valere *cap. 22. De spons. et matrim.* Nam argumento cap. 31. eod. tit. obligatio posterior in eodem ordine, ab alia contraria et æquivalenti obligatione priori prorsus excluditur, et proinde id quod uni promissum est, alteri promitti nequit.

46. Nec aliquid facit si secundis sponsalibus adjectum fuerit juramentum, nam juramentum obligationem non inducit in præjudicium tertii.

47. Pariter idem dicendum in casu, quo novis sponsalibus accesserit carnalis copula; scilicet priora adhuc valent sponsalia. Nam injuria quæ forte illata est per copulam, non mutat naturam obligationis sponsalium, et per consequens adhuc verificatur conflictus inter binas obligationes contrarias, et æquipollentes, in quo

conflictu prior tempore vincit. Supposita enim existentia certæ obligationis, non potest introduci alia obligatio, ejusdem generis et ponderis contraria priori.

TITULUS V.

De conditionibus appositis in desponsatione vel in aliis contractibus.

1. Consensus, per quem contractus perficitur, potest exprimi *pure* et *simpliciter, vel aliquid eidem adjici potest.*

Prima et præcipua adjectio, quæ contractibus accedit, est conditio, cujus notio est ut definiatur *'Adjectio quædam contractui apposita, obligationem suspendens in tempus vel in eventum futurum'.* Hinc *proprie* conditio non est quæ de præsenti, vel de præterito est, ex. gr. contraho tecum si es filia ducis. Hæc enim adjectio non suspendit obligationem, sed obligatio statim urget vel non urget, prout verificatur vel non id quod supponitur.

2. *Improprie* autem hæc adjectio dicitur conditio, quia tempore contractus ignoratur, seu dubia est veritas cujusdam qualitatis, quæ principaliter intenditur in contractu.

Impropriis conditionibus accensetur etiam *conditio necessaria de futuro.* Quod enim certe eveniet, haberi potest uti præsens. Hinc in l. 9 ff. *'De novationibus'* dicitur *'Qui sub conditione stipulatur, quæ omnino extitura est, pure videtur stipulari'.*

3. Indoles vero proprie dictæ conditionis est, ut referat obligationem, in aliquem futurum eventum, ita ut voluntas non sit voluntas quoadusque eventus futurus non fiat præsens, sive ille sit *fortuitus*, seu *casualis,* sive sit *potestativus;* scilicet nostro arbitrio remissus.

Hinc in æstimanda conditione, eaque distinguenda ab aliis adjectionibus, constare debet contrahentes noluisse ratam habere obligationem, priusquam adjectio expleatur.

4. Conditiones dividuntur, in *possibiles* et *impossibiles.* Possibilis est, quæ rerum naturalium ordinem non superat, secus dicitur impossibilis; quemadmodum esset quæ in legibus Romanis adducitur *'Si digito cœlum tetigeris'* quia vires nostras superat. Hinc in conditionibus potestativis possibilitas ex viribus agentis æstimatur.

5. Conditiones possunt esse *honestæ* vel *turpes.* Honestæ sunt illæ, quæ nulli legi, sive naturali, sive divino-positivæ, sive etiam

humanæ adversantur. Inhonestæ vel turpes illæ dicuntur, quæ sunt contra bonos mores vel leges.

6. Inter inhonestas conditiones nonnullæ sunt contra substantiam conjugii, quia bonis substantialibus ejusdem adversantur. Tria autem sunt bona conjugii substantialia, scilicet bonum prolis, bonum fidei, bonum sacramenti. Quare 1°. contra substantiam conjugii sunt conditiones, quæ adversantur bono prolis, ad cujus honestam procreationem ordinatur matrimonium, ex. gr. contraho tecum si prolem evites, si prolem occidas; 2°. contra substantiam conjugii sunt conditiones positæ contra bonum fidei seu fidelitatis observandæ a conjugibus. Nam cum matrimonium ordinatum sit ad individuam societatem unius cum una, ita ut vir non habeat potestatem corporis sui sed mulier et viceversa *(1. Cor. VII.)*, ex ipsa natura matrimonii fluit necessitas mutuæ fidei inter conjuges servandæ. Hinc esset contra substantiam matrimonii hæc conditio 'contraho tecum, dummodo te adulterandam quæstus causa tradas'. 3°. Substantiales turpes sunt conditiones, quæ bono sacramenti opponuntur. Ex ratione siquidem sacramenti exurgit vera indissolubilitas matrimonii christiani. Hinc si consensus alligaretur eventui futuro, ex quo dissolveretur matrimonium, conditio hæc esset contra substantiam ejusdem matrimonii ex. gr. contraho tecum donec inveniam aliam te ditiorem.

7. Quæritur utrum matrimonio adjici possint conditiones.

De matrimonio habemus cap. 5. h. t. Urbanus III. in hoc capite respondens in specie proposita de juvene, qui contraxerat sub conditione 'si pater consensisset', videtur hanc conditionem admittere, quamvis hæc conditio durior præ aliis sit. Est enim potestativa, arbitrio tertiæ personæ remittens exitum obligationis conjugalis contractus.

8. Verum ob incommoda, quæ inde advenerant, et advenire possunt ob suspensam obligationem, necnon ob incertam determinationem implementi conditionis, ex quo oriri possunt non paucæ dubietates et quæstiones, inductum est saltem in praxi, ut non admittatur celebratio matrimonii, in forma conditionata, nisi gravis ratio suadeat conditionalem consensum ponendum esse.

9. Quid vero dicendum si de facto matrimonium sub conditione celebratum fuerit?

Quoniam conditiones possunt esse honestæ et inhonestæ, possibiles et impossibiles, sermo sit, primo loco:

De conditionibus honestis et possibilibus.

Cum ea sit natura conditionis, ut in quolibet contractu obligationem suspendat, dicendum est matrimonium etiam sub honesta et possibili conditione initum non valere nec obligare, donec non adimpleatur conditio apposita. Ita communis Doctorum sententia, quæ evidenter infertur ex cap. 5. h. t. ubi Urbanus III. ait, juvenem qui sub conditione consenserat, non teneri ad matrimonium consummandum antequam verificaretur conditio, quia consensus non est de præsenti habendus, licet verbis de præsenti sit expressus.

Et revera. Consensus conditionatus duplicem dubitationem implicite secum trahit 1°. utrum matrimonium aliquando futurum erit; 2°. quandonam futurum erit matrimonium. Igitur illico post celebrationem matrimonium conditionatum obligare non potest.

10. Ex modo autem loquendi Urbani III. enascitur quæstio '*Utrum necne purificata conditione, eo ipso censeatur purificatus consensus, ita ut statim valeat matrimonium vel renovandus sit consensus.*' Et quidem Urbanus III. ait, conditionalem consensum non esse de præsenti habendum. Igitur ex sensu contrario videtur esse consensus de futuro, idest matrimonium conditionatum videtur æquiparandum esse sponsalibus; nec proinde obligare post completam conditionem, nisi novus accedat consensus.

In hac quæstione diversa est sentiendi ratio Theologorum et Canonistarum.

Theologi enim duce S. Thoma *Dist. XXIX. q. unic. art. 3. q. 3.*, tenent matrimonium conditionatum reduci ad contractum sponsalium de futuro.

11. Canonistæ autem adhærentes conceptui juridico contractus conditionati, tenent matrimonium conditionatum esse verum matrimonium, eo ipso quod conditio impleatur. Dispositio enim conditionata, adveniente conditione, pura redditur, et ex eo tempore perficitur perinde ac si ab initio pure facta fuisset. *Leg. II. § 1 ff. Qui potiores in pignoribus habeantur.*

Accedit ratio ex cap. 5. h. t. Nam Urbanus III. ait juvenem non teneri ad matrimonium consummandum, ante eventum conditionis; ergo, ex sensu contrario tenetur post eumdem eventum.

Verum hac in re quid theoretice sit tenendum, quidve in praxi servandum, deprehenditur ex resolutione S. Congreg. Concilii, quam fuse exponit Fagnanus in comm. ad cap. 5. h. t. numm. 4. et seqq.

12. Duo, Parocho adstante, et testibus contraxerunt matrimonium de præsenti sub honesta et possibili conditione. Purificata conditione quæsitum est an eo ipso matrimonium consisteret, vel renovandus esset consensus coram Parocho et testibus. Plerique Patres in congregatione dixerunt, renovandum esse consensum coram Parocho et testibus, quia Concilium Tridentinum videtur locutum fuisse de matrimonio perfecto per verba de præsenti, cum requisivit præsentiam Parochi in matrimonio. Ergo cum in matrimonio sub forma conditionata non de præsenti, sed potius de futuro agatur, præsentia Parochi et testium iterum requiritur quando consensus de futuro fit de præsenti per ratihabitionem primi contractus.

Res delata est S. Pio V., qui visus est probare sententiam canonistarum, quæ tenet purificata conditione, non esse renovandum consensum coram Parocho, nec difficultatem ex Concilio Tridentino ad rem facere.

13. Quæstio iterum proposita est in S. Congr. Concilii, et Patres omnes, præter unum, canonistarum sententiæ adhæserunt.

Resolutio relata est Clementi VIII., qui visus est dubitare, quia licet ante Tridentinum Concilium matrimonium contractum absque ulla solemnitate valuisset, et proinde contractus conditionatus adveniente conditione natura sua transiisset in contractum purum et simplicem idest in verum matrimonium, tamen aliter tenendum esse videbatur, post inductam formam contractus conjugalis per Tridentinum Concilium. Nam ex una parte certum est requiri formam Tridentinam in matrimonio, ex altera parte non videtur posse attendi forma solemnis adhibita ab initio. Sane quando receditur a conditione, nulla solemnitas adhibetur; aliqua autem adhibenda esset solemnitas in resolutione contractus, si partes obligatæ censerentur solemnitate adhibita in celebratione matrimonii conditionati. Ex hac animadversione videbatur non esse sufficiens, prior consensus, sed novus necessarius videbatur iterum coram Parocho, et testibus exprimendus, respectu habito, ad id quod circa matrimonii formam Conc. Tridentinum statuerat.

14. Sacra autem Congregatio advertit, non verificari paritatem, inter casum quo receditur a conditione posita, et casum quo conditio expletur. In hoc enim secundo casu solummodo, juxta naturam contractus, prior solemnitas præsentiæ Parochi, et testium in celebratione matrimonii censetur virtute sua perseverare, usque ad

tempus adimpletæ conditionis. Ex hoc autem fit, ut consensus conditionatus fiat purus, et unicus defectus, qui in matrimonio existebat, idest suspensio obligationis, tollatur per adventum conditionis, idest suspensio obligationis disparet.

15. Summus Pontifex probavit decisionem S. Congregationis, in proposita causa, at noluit hanc decisionem omnibus casibus inservire posse, sed voluit omnes casus, qui forte accidissent in futurum, esse specialiter considerandos cum suis circumstantiis. En igitur norma.

16. Quæritur quid dicendum si matrimonio adjiciantur conditiones turpes simpliciter, vel impossibiles?

Huic quæstioni respondet cap. ult. h. t. ubi Gregorius IX. distinguens inter conditiones contra substantiam matrimonii, et alias licet turpes vel impossibiles, ait, matrimonium contractum sub aliqua conditione simpliciter turpi aut impossibili statim valere, et conditionem pro non adjecta haberi. Unde Doctores dicunt conditiones simpliciter turpes aut impossibiles *vitiare seipsas*, non autem vitiare matrimonium cui adjiciuntur. Sapiens quidem conclusio hæc est. Nam ex una parte salva est contractus substantia, cui non adversatur conditio apposita, ex altera parte favor matrimonii 1°. exigit ut pro sua sanctitate non alligetur turpi alicui eventui, a quo pendeat, et 2°. pro sua gravitate exigit ut non referat imaginem illusoriæ et ridiculæ negotiationis, prout est contractus alligatus conditioni impossibili. Hinc merito jus præsumit contrahentes, qui substantiam matrimonii lædere non intendunt, serio non posuisse conditiones simpliciter turpes vel impossibiles.

17. Hæc præsumptio juris, ut diximus, procedit ex favore matrimonii. Nam cum conditiones turpes vel impossibiles, aliis contractibus adjectæ, vitient ipsum contractum, e contra in matrimonio eædem conditiones vitiant seipsas. Favor hujusmodi inductus est in similitudinem causæ testamenti, et causæ libertatis, quæ causæ favorabiles esse in jure censentur, favor autem præcipue in eo consistit, ut jus præsumat in favorem causæ, quoadusque contrarium non demonstratur. Qui favor relate ad matrimonium expresse exhibetur, in cap. ult. *De sentent. et re judicata*, quod tradit, in dubio ad evitanda pericula animarum, quæ orirentur ex dissolutione matrimonii forsitan validi, semper præsumendum esse pro valore matrimonii.

Hinc in re nostra, quoniam qui ponit conditionem turpem vel impossibilem in matrimonio, incertum est utrum serio eas posuerit vel non, lex ipsa interpretatur voluntatem contrahentium, et statuit hanc fuisse sinceram quidem, et determinatam ad contrahendum matrimonium, non autem seriam fuisse relate ad conditionem.

Animadvertendum vero est hæc omnia procedere ex præsumptione legis ita interpretantis voluntatem contrahentium. Hanc autem præsumptionem haud esse juris et de jure, sed esse solum juris, quæ proinde probationem in contrario sensu non excludit. Id est si pateat consensum fuisse alligatum turpi conditioni aut impossibili, ob non verificatam conditionem, matrimonium, quod in consensu consistit, non sustinetur.

18. Quid vero si conditiones adjiciantur matrimonio contra substantiam ejusdem?

In eodem cap. ult. h. t. Gregorius IX. tradit matrimonium esse nullum. Hinc Doctores dicunt, conditiones contra substantiam matrimonii vitiare matrimonium et non vitiare seipsas. Quamvis enim causa matrimonii sit maxime favorabilis, adeo ut in dubio ipsum jus interpretetur dubium pro valore matrimonii, tamen ipse favor efficere nequit, ut supponatur existere contractum ubi revera et certo non existit. Idest lex potest interpretari voluntatem, ubi adsit dubitatio, non potest autem voluntatem ex integro fingere et creare, ubi non adest prorsus.

Jamvero quando contractui matrimonii adjicitur conditio contra substantiam ejus, contractus non existit, nam non existit voluntas contrahendi. Qui enim vult aliquid contra substantiam contractus, non vult contrahere: censetur enim in mente habere objectum toto cœlo diversum ab eo circa quod consensum exterius exprimit. Ergo in hypothesi, deest reapse consensus, ac proinde matrimonium non valet.

19. Quæritur an conditio illa *'Si prolem evites'*, sit semper contra substantiam matrimonii, et illud reddat nullum.

Hæc conditio in duplicem aliam conditionem resolvi potest; 1°. si prolem evites per nefas ex. gr. per procurationem abortus, vel per crimen onanismi; 2°. si prolem evites servando castitatem. Prior conditio est semper turpis et adversa substantiæ matrimonii, et per consequens matrimonium nullum reddit.

20. Secunda conditio honesta est. Verum, estne conditio hæc contra substantiam matrimonii?

Doctores nonnulli tenent non adversari substantiæ matrimonii. Nam 1°. distingui potest ipsum *jus et dominium in corpora, ab usu juris ipsius.* Per matrimonium traditur jus, per conditionem contrahitur obligatio non utendi jure, vel juxta aliquos, in matrimonio sufficit si tradatur *jus remotum et radicale* ad prolem gignendam, non autem requiritur ut tradatur jus *proximum* et *expeditum.* Exemplum adducunt de pupillo, qui utique dominium verum acquirit, illud autem non obtinet expeditum.

2°. Adsunt exempla piarum personarum, quæ ligatæ erant voto perpetuæ virginitatis servandæ, quæ proinde vel contraxerunt cum conditione servandæ virginitatis, vel sese exposuerunt periculo votum violandi. Cum hoc alterum nequeat supponi, primum tenendum est.

Ergo valet tale matrimonium.

21. Aliorum sententia est, conditionem servandæ castitatis, si deducatur in pactum contractus conjugalis, adversari substantiæ matrimonii. Nam per hanc conditionem vir abdicat a se potestatem in corpus mulieris, et vicissim mulier abdicat a se potestatem in corpus viri, et formula contractus hæc esset: Trado tibi jus quod non recipias, quæ formula certe contractum destruit. Hinc renunciatio expressa et absoluta *usus* potest utique fieri *post acceptum jus,* quin contractus destruatur, quia contractus jam est celebratus, si autem fiat in ipsa contractus celebratione, contractus non perficitur. Nec valet exemplum pupilli, quia interdictio exercitii juris non est absoluta et perpetua, sed est temporanea, nec repugnat aliquem posse recipere jus, quod illico non exerceat.

22. Quoad vero matrimonia celebrata a piis personis obstrictis voto perpetuæ castitatis (non loquimur de voto solemni in sensu juris, quod matrimonium dirimit), adverti potest, propositum seu promissionem, servandi castitatem, antecedens matrimonium, non officere valori contractus, dummodo expresse non deducatur in pactum. Nam contractus celebratus absque adjecta conditione habetur uti absolute celebratus, et constans omnibus suis essentialibus elementis. Hinc revera locum habet plena traditio juris. Solummodo pars quæ castitatis voto ligatur, sese exponit aut saltem sese exponere potest periculo violandi votum, et ex hoc capite matrimonium est *illicitum.*

23. Sed si conjux qui voto ligatur ex divina revelatione sciat alium conjugem non esse usurum jure, quod recipit, poterit non

solum *valide* sed etiam *licite* matrimonium contrahere, atque ita explicatur quomodo inter Beatissimam Virginem, et S. Josephum extitit verum et licitum matrimonium non obstante voto virginitatis præexistente ipsius Sanctissimæ Virginis Mariæ. Ita S. Thomas *in 4. Sent. dist. 30. quæst. 2. art. 1. quæst. 2. ad 2. et Bened. XIV. De Syn. lib. 13. c. 22. præsertim num. 9. et seqq.*

24. In hoc capite 22. fuse pertractat Pontifex quæstionem circa valorem matrimonii Calvinistarum cum illa conditione: 'Accipio te et juro quod non deseram, donec in honestate permanseris' et docet matrimonium valere si conditio hæc expressa non fuerit in contractu; non valere autem, si fuerit expressa. Ratio secundæ partis apparet ex eo quod dissolubilitas in casu adulterii est contraria substantiæ matrimonii quod est perpetuus contractus. Hinc deducta in pactum, matrimonium irritat. Ratio autem primæ partis est quia quicumque contractum vult, et simpliciter exprimit consensum, vult necessario substantiam contractus ipsius et quamvis contrahentes versentur in errore dissolubilitatis ex capite adulterii, tamen cum intendant contrahere matrimonium quod Christus instituit, præsumuntur implicite voluisse completam perpetuitatem contractus.

Animadvertit vero Pontifex in Ritualibus Calvinianis ita formam matrimonii exprimi, ut dissolubilitas ex capite adulterii procul dubio ceu conditio ingrediatur ipsam celebrationem contractus.

Quare ceu principium statui potest, intentionem contrariam substantiæ matrimonii deductam in pactum, matrimonium ipsum nullum reddere prout etiam Congregatio S. Officii, pluries declaravit, cujus resolutiones legi possunt penes Benedictus XIV. loc. cit. n. 8.

25. Non autem intentione ista matrimonium invalidari si solummodo in mente extiterit, nec deducta fuerit in pactum contractui adjectum.

De conditionibus appositis in sponsalibus.

26. Communis sententia est, conditiones adjici posse sponsalibus. Nullibi enim in jure interdicitur sponsalium conditionatus contractus. Hinc invocari potest adagium glossæ *in cap. 2. De transl. Episcopi v. 'Non invenitur'* 'Concessum intelligitur quod expresse non prohibetur'. Effectus conditionis in sponsalibus idem erit, ac est in aliis contractibus, ut scilicet obligatio non enascatur ante completam conditionem.

27. In specie autem de sponsalibus conditionatis dicendum est ex ipsis non oriri impedimentum publicæ honestatis, antequam conditio implementum suum habuerit. Ita expresse docet Bonifacius VIII. *in cap. un. De spons. et matrim.* § *'Jlle vero'*. Notat enim Pontifex conditionatum consensum ante purificatam conditionem non esse verum consensum. Quare jus pendente conditione non agnoscit illam conjunctionem animorum inter sponsos, ex qua exurgit justitia publicæ honestatis.

Quæ dicta sunt de sponsalibus conditionatis intelligenda sunt in hypothesi, quod apponantur conditiones honestæ et possibiles. Istæ enim revèra suspendunt obligationem.

28. Quid vero si apponantur conditiones inhonestæ vel impossibiles?

Procul dubio conditiones contra substantiam matrimonii reddunt nulla sponsalia. Nam qui non vult contrahere matrimonium, aliquid intendens contra substantiam ejus, nec præsumitur se velle obligare ad illud contrahendum de futuro.

Eadem porro conclusio tenenda est si sponsalibus accesserint conditiones vel simpliciter turpes vel impossibiles, ita scilicet ut contractum ipsum vitient, nullumque reddant. Nam sponsalia veniunt sub censu aliorum contractuum, qui a conditionibus turpibus vel impossibilibus nullius roboris fiunt. Quod enim de futuro est, non potest sub hisce conditionibus promitti.

29. Neque obstat ratio deducta ex matrimonio, nam favor juris concessus matrimonio non legitur concessus sponsalibus. Quæ proinde remanent sub dispositione juris communis contractuum cæterorum.

30. Quæritur utrum valeant sponsalia contracta inter personas impedimento Ecclesiastico ligatas sub conditione *'Si Pontifex dispensaverit'*; ita ut illico post datam dispensationem, transeant in absoluta sponsalia.

31. Scinduntur Doctores in duas sententias. Qui dicunt sponsalia in hypothesi esse valida duo requirunt; 1°. ut impedimentum sit juris Ecclesiastici; 2°. ut hoc impedimentum tale sit, de quo soleat Pontifex dispensare, si enim dispensatio non soleat concedi, conditio induit indolem conditionis impossibilis, cui consensus alligari nequit.

Porro datur impedimentum, in quo dispensatio non conceditur uti est impedimentum affinitatis ex copula licita, in primo gradu

lineæ rectæ. Quibus positis sponsalia sub conditione: *si Pontifex dispensaverit*, censentur esse inita sub conditione honesta et possibili. Ergo purificata conditione obligant.

32. Alii autem tenent sponsalia hujusmodi esse invalida, et tunc solum valorem adipisci, cum post obtentam dispensationem, iterum consensu præstito firmentur.

Nos huic sententiæ assentimur. Ratio autem quæ ejus probat veritatem multiplex affertur.

1°. Quia conditio, *si Papa dispensaverit*, ceu aliena a jure communi et dependens a voluntate principis, habenda est juridice impossibilis, juxta *legg. 83. et 173 ff. De v. ob.* Hæc autem ratio quæ a fautoribus hujus sententiæ affertur, mihi non videtur probare; potius valet 2ª. et 3ª. ratio.

33. 2°. Quia contractus sponsalitius debet celebrari inter personas de jure habiles. Jam vero posita inhabilitate, quidquid a personis inhabilibus agatur, coram lege perinde habetur, ac si actum non esset. Sumatur exemplum contractus mulieris absque decreto judicis, ubi decretum judicis, habilitans requiritur. Hinc existente impedimento, consensus non potest esse ullo modo legitimus sub forma conditionata, nec ullam parere potest obligationem ad contrahendum matrimonium. Quare ut valeant sponsalia, consensus sponsalitius renovandus est tempore habili, idest post obtentam dispensationem ab impedimento. Dispensatio enim quæ supervenit, reddit quidem personas habiles ad contrahendum matrimonium, sed non dirigitur ad sanandum defectum sponsalium jam contractorum. Idest respicit ad futurum non vero ad præteritum tempus, et ab epocha acceptæ dispensationis, personæ possunt sese obligare ad contrahendum matrimonium de futuro.

34. 3°. Si attendantur resolutiones S. Congregat. Concilii hoc idem probare videntur. Sane in causa 'Melutana' sponsalium die 22. Febr. 1862, species proponebatur duorum qui in secundo consanguinitatis gradu constituti, sponsalia inierant, et dispensatione expetita cognoverant Pontificem eorum precibus adhæsisse, onere tamen imposito oratoribus, sese ab invicem per mensem separandi, et bis pœnitentiæ tribunal adeundi; separatio facta est in obsequium Pontificiæ auctoritatis. Viro autem inde renuente, datam sponsalitiam fidem observare, proposita est quæstio de impedimento sponsalium, et responsum est sponsalia illa valorem juridicum non habuisse.

35. Insuper præter alias adduci potest resolutio in causa 'Januensi' sponsalium diei 12. Decemb. 1733 in qua cum ageretur de sponsalibus initis inter personas quarto gradu consanguinitatis conjunctas, et juramento firmatis, animo et spe obtinendi dispensationem a Romano Pontifice, et quamvis a Pontifice obsignata jam fuisset dispensatio, tamen Sacra Congregat. respondit, sponsalia esse nulla, nec mulieri pro valore sponsalium pugnanti profuit dicere, virum non ignorasse dispensationem fuisse obsignatam a Pontifice die 15. Julii, et sponsalia confirmasse subsequenti die 20. Julii; nam satis fuit, viro opponere, exceptionem qua dixit literas Apostolicas exhibuisse, non gratiam factam, sed mandatum ad indulgendam dispensationem. Unde quando die 20. Julii vir rata habuit sponsalia, dici nondum poterat, dispensationem fuisse concessam.

Hæ sane resolutiones satis ostendunt mentem S. Congregationis fuisse, non retinendi ceu valida sponsalia inter personas inhabiles etiam contracta cum conditione, *Si Papa dispensaverit*, nisi post obtentam dispensationem consensus fuerit renovatus. Nam omnia parata fuerant, et partes dubitare amplius non poterant de exitu felici conditionis contractui adjectæ. Igitur pro ipsis uti purificata conditio censeri poterat. Et tamen uti nullius valoris declaratus est ipse contractus. Ergo non sufficit eventus conditionis ad confirmanda sponsalia hujusmodi, sed requiritur aliquid amplius, idest novus partium consensus post acceptam dispensationem emissus.

36. Scio ex adverso opponi, in nulla ex allatis causis fuisse propositum casum dispensationis jam expeditæ et executioni mandatæ, sed causas allatas exhibere ad summum dispensationem concessam per rescriptum in forma *commissoria* ab Ordinario executioni mandanda; sed tamen animadvertimus cum non agatur de executione facienda in via contentiosa post Pontificiam concessionem, executionem procedere *de plano*, et reduci potius ad negotium formæ, quam ad negotium juris.

Hinc post datas resolutiones eo res devenerant, ut si proponeretur S. Congregationi casus dispensationis jam plenæ expeditæ, et ab alterutra parte non fuisset renovatus consensus post acceptam et expeditam dispensationem, arbitramur S. Congregationem fore responsuram contra valorem sponsalium, et pro libertate contrahentium.

37. Hæc porro esse videtur œconomia S. Congreg. ut eliminet si fieri posset mores minus honestos, et periculis plenos, inter propinquas personas, etiam sub conditione futuræ dispensationis inceptos. Ea insuper videtur esse œconomia hodierna S. Congregat. ut ad evitandos malos exitus coactionis in materia conjugii, quo fieri possit, restringat legitimos contractus sponsalitios, nec tribuat valorem juridicum, non nisi illis sponsalibus de quibus nullum dubium oriri potest.

Hæc dicta sint de conditionibus. Præter conditiones contractibus adjici potest:

Modus, Demonstratio, Causa.

38. *Modus* est *'adjectio oneris, ad quod post contractum volumus obligare alterum contrahentem'.* Regulariter exprimitur per conjunctionem *Ut;* ex. gr. contraho tecum *ut* mihi utile opus procures.

Modus proprie distinguitur a conditione. Nam licet conditio possit etiam ipsa importare onus, quemadmodum est conditio potestativa, tamen conditio supponit contractum non perfectum, sed suspensum et imperfectum usque ad conditionis ipsius complementum; modus contra supponit contractum perfectum in suo esse. Hinc ajunt, modum gignere obligationem principalem, distinctam ab obligatione contractus, pro qua exigi poterit congrua cautio.

39. Quid si modus adjiciatur matrimonio?

Modus hic vel est contra substantiam matrimonii, vel est turpis simpliciter, vel est impossibilis, vel est honestus et possibilis.

Modus contra substantiam matrimonii nullum reddit ipsum matrimonium. Nam significat partes non bene sentire de substantia matrimonii, et unus censetur imponere, alter vero acceptare obligationem, quæ destruit ipsum contractum matrimonii, quare contrahentes merito præsumuntur, noluisse celebrare verum et genuinum contractum matrimonii. Exemplum adduci potest ex cap. ult. h. t. Illa enim conditio *'Contraho tecum donec inveniam aliam honore vel facultatibus ditiorem'* non est proprie dicta *conditio* sed potius *modus* contra substantiam matrimonii.

Modus simpliciter turpis aut impossibilis nullius est valoris, ac proinde matrimonium valet, nec obligatio inde exurgit, ad observandum adjectum pactum. Præsumuntur enim contrahentes non

serio modum contractui adjecisse. Modus honestus et possibilis observandus est.

40. *Causa est ratio ob quam quis contractum conficit*, et solet exprimi, per particulam causalem *quia.*

41. *Demonstratio* est affinis *causæ* et nihil aliud est quam '*expressio alicujus qualitatis, quæ supponitur in persona cum qua contrahitur*' ex. gr. contraho tecum *quæ* es filia Ducis.

Specificum discrimen inter causam et demonstrationem est, ut causa exprimat motivum quod impellit ad contrahendum, demonstratio vero indicit quænam sit intentio contrahentis, vel circa personam, vel circa qualitatem, quæ in mente versatur.

42. Ex qua notione patet falsam causam, vel falsam demonstrationem matrimonium irritare in duplici hypothesi, 1°. si error causæ vel demonstrationis sit substantialis, idest si sit error in personam vel si afficiat qualitatem, quæ in personam redundat; 2°. si falsa causa vel falsa demonstratio in conditionem transeant, idest si appareat consensum causæ vel demonstrationi fuisse alligatum tanquam conditio sine qua non.

Titulus VI.

Qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt.

I.

De Clericis.

1. Clerici in *sacris* ordinibus constituti, nec licite nec valide matrimonium contrahunt; eos enim Ecclesia inhabiles reddit ad contrahendum. Ita *in cap. 1. et 2. h. t. in cap. un. de voto in VI. et in can. 9. sess. 24. De Reform. matrim. Conc. Trident.* Hinc ordo major est impedimentum dirimens matrimonium ab Ecclesia inductum.

2. Quod si clericus in majori ordine constitutus, matrimonium attentaverit, juxta *cap. 1. De clericis conjug.* compelli potest per suspensionis et excommunicationis censuram, ad dimittendam mulierem et ad agendam pœnitentiam.

3. Ex dispositione capp. 1. et 2. h. t. nec non 4. '*De clericis conjug.*' clerici majores attentantes matrimonium fiunt irregulares. Quin immo juxta Clem. un. '*De consang. et affin.*' ipso facto incurrunt excommunicationem.

Ab hac excommunicatione et irregularitate inspecto jure communi potest Episcopus absolvere, si clericus vere resipuerit, et pœnitentiam egerit, dummodo non contraxerit cum vidua. *Capp. 1. et 2. h. t.; cap. 4. De clericis conjug., cap. ult. de Bigam. non ordin.*

Verum accessit praxis Sacræ Inquisitionis, quæ clericos majores matrimonium attentantes considerat et punit veluti suspectos de hæresi vel de *vehementi* vel *levi* juxta facti circumstantias. Hinc hodie non potest Episcopus dispensare, circa irregularitatem prædictam post peractam pœnitentiam.

4. Quid vero dicendum de excommunicatione?

Notamus in constitutione '*Apostolicæ Sedis*' inter excommunicationes latæ sententiæ Episcopo sive ordinario reservatas sub num. 1. decerni hanc pœnam contra clericos in sacris constitutos, matrimonium contrahere præsumentes, nec non contra omnes, cum aliqua ex prædictis personis matrimonium contrahere præsumentes. Quare quoad excommunicationem absolutio potest ab Episcopo seu ab ordinario concedi.

5. Clerici in *minoribus* ordinibus constituti, licite et valide contrahunt matrimonium, at eo ipso privantur Ecclesiasticis beneficiis, si quæ habent. Factum enim ipsum consideratur ceu renunciatio clerici ipsius, qui amplectitur statum ab Ecclesia Latina, ceu incompatibilem consideratum cum diviniis officiis et obsequiis, quibus clericus mancipatus esse debet. Unde nec requiritur declaratoria sententia judicis. Unde clericus illico decidit a jure percipiendi fructus beneficii sui. Deducitur hæc conclusio ex cap. 5. *De cler. conjugatis.*

Reliqua in tit. '*De convers. conjug. De clericis conjug. De tempore ordination. et qualit. ordinandorum.*

II. De Voto.

6. Votum *solemne* irritat matrimonium quod post votum emissum contrahitur.

Votum autem *simplex* solummodo *illicitum* reddit matrimonium, *cap. 3. 4. et ult. h. t.; cap. un. 'De voto' in VI° et can. 9. sess. 24. De Ref. matrim. Conc. Trid.*

7. Verum votum simplex duplici in casu matrimonium irritat, 1°. Votum castitatis emissum a muliere quæ consentit virum suum

fieri sacerdotem. Mulier enim hujusmodi, nec viro e vivis erepto matrimonium contrahere potest. *Can. Servatim. 13. Dist. 32. in Decreto,* quæ canonis dispositio ceu jus ab omnibus recipienda est, quemadmodum probat Sanchez *De matrim. Lib. 7. disp. 40. per totum.*

2°. Votum simplex ab Alumnis societatis Jesu emissum quoadusque ipsi in societate vivant, nec fuerint a Superiore Generali dimissi, const. Greg. XIII. '*Ascendente Domino*'.

8. Votum autem simplex semper irrita reddit sponsalia, quæ postea contrahantur, nam promitti nequit, quod non potest impleri absque culpa cap. 6. h. t.

Quod autem sit votum solemne, et quod simplex, nec non reliquæ quæstiones circa materiam voti, tractantur in titulis 31. et 34. libri 3.

9. In constitutione '*Apostolicæ Sedis*' inter excommunicationes latæ sententiæ Episcopo ordinario reservatas, sub n. 1°. decernitur excommunicatio latæ sententiæ contra clericos in sacris constitutos, vel Regulares, aut moniales post votum solemne castitatis, matrimonium contrahere præsumentes, nec non omnes cum aliqua ex prædictis personis matrimonium contrahere præsumentes.

Quæritur utrum ejusmodi censura percellat personas de quibus sermo est in citato numero, quæ contraherent matrimonium appellatum *civile.*

Præmitto nondum prodiisse authenticam interpretationem hujus canonicæ dispositionis, qua proposita quæstio dirimatur. Verum arbitror, doctrinaliter, seu theoretice sustineri posse, matrimonium dictum *civile* comprehendi sub censura latæ sententiæ, de qua in cit. paragrapho Pontificiæ constitutionis.

10. Et sane 1°. Quoniam personæ de quibus sermo est in citato paragrapho non possunt contrahere verum matrimonium, sub appellatione matrimonii, in eo paragrapho venire debet solummodo attentatum matrimonium. Jam vero illi in sensu juris præsumunt attentare matrimonium, qui celebrant contractum habentem figuram et speciem matrimonii. Jam vero contractus dictus civilis revera exhibet figuram seu speciem matrimonii; etenim eo dirigitur contractus hic, ut collocet personas contrahentes in conditione matrimoniali legali coram societate civili, et ideo in hypo-

thesi nostra a clerico majore vel a Regulari, aut a moniali contractus perficitur civiliter, ut eorum status habeat saltem umbram status conjugalis; videlicet duo contrahentes in hypothesi nostra ideo civiliter contractum celebrant coram populo, ne videantur esse fornicarii aut concubinarii, sed ut habeantur tanquam vir et uxor. Quapropter in ista celebratione contractus verificatur proprie dictum attentatum matrimonium, cujus attentati matrimonii solummodo est capax clericus in majoribus ordinibus constitutus, et Regularis vel monialis post votum solemne.

11. 2°. Inspicientes dispositionem citati paragraphi 1'. eamque comparantes cum *Clement. unic. De consang. et affinit.* deprehendimus intimam relationem intercedere inter utramque legem ita ut videatur Pius IX., voluisse confirmare et in usum revocare legem latam a Clemente V. scilicet uterque legislator videtur voluisse censura excommunicationis latæ sententiæ percutere clericos majores, quoties audeant simulatum matrimonium inire, simulque curæ et studio Episcoporum committere, ut clerico delinquenti adsistant, curentque emendationem ejusdem. En verba Clementinæ dispositionis: 'Clericos in sacris ordinibus constitutos matrimonia contrahentes . . . . ipsos excommunicationis sententiæ ipso facto decernimus subjacere; præcipientes Ecclesiarum Prælatis, ut illos quos eis constiterit taliter contraxisse, excommunicatos publice tamdiu nuncient, seu a suis subditis nunciari faciant, donec suum humiliter recognoscentes errorem, separentur ab invicem et absolutionis obtinere beneficium mereantur.'

12. Differentia inter Clementinam et Pianam constitutionem in eo solum est, ut Pius IX. extenderit ad personas contrahentes cum Clericis vel Regularibus sanctionem a Clemente V. latam, contra ipsos clericos in sacris ordinibus constitutos vel Regulares. Jam vero sub sanctione Clementinæ constitutionis veniebant clerici, qui attentassent formam, speciem, figuram contractus matrimonialis. Ergo a pari sub Piana constitutione venient personæ sacris vinculis obligatæ, quæ simulatum contractum conjugalem i. e. non vero matrimonium, sed solum umbram et figuram legalem contractus conjugalis celebrare audeant. Talis autem est contractus dictus civile matrimonium.

13. 3°. Constitutiones generales, quæ promulgantur, hunc finem habent, ut introducant uniformitatem in disciplina Ecclesiastica.

Hinc constitutio generalis eo dirigitur, ut evitet vel corrigat abusus qui vel generales jam existunt vel prævidentur fieri posse generales. Jam vero spiritus seu intentio legislationum civilium nostris temporibus est ut ubique instituatur et observetur matrimonium civile. Quo posito abusus qui prævideri possunt in hac materia, et revera contingere cœperunt ex parte personarum, vinculis spiritualibus ligatarum, sunt ut personæ istæ per contractum civilem studeant sub umbra legalitatis, et protectione legum civilium tegere propriam turpitudinem.

Sane in locis in quibus adest lex de contractu civili, nullus Clericus major, nullus Regularis post votum solemne castitatis contrahit vel contrahere præsumit matrimonium Ecclesiasticum, sed unicus abusus, qui prævideri potest, est ex parte matrimonii civilis. Ergo legislator qui aptat legem suam temporum circumstantiis, præsumitur voluisse salutari pœna percellere abusum hujusmodi, ut personæ ecclesiasticæ quo fieri possit ab eo deterreantur.

14. 4°. Constitutio '*Apostolicæ Sedis*' est generalis; quare valet pro omnibus locis, sive in ipsis promulgatum fuerit Tridentinum sive non. Jam vero nemo negare potest pœnam statutam in citato paragrapho afficere personas vinculis religionis obligatas civilem contractum matrimonii celebrantes in illis locis, in quibus promulgatum non est Tridentinum. Si ergo sanctio nostra non valeret in locis in quibus promulgatum est Tridentinum, melior esset conditio iniquorum Clericorum et Regularium ubi promulgatum est Tridentinum, quam aliorum qui versantur in locis, ubi Tridentinum publicatum non est, cum e contra culpa major priorum est præ secundis; si quidem priores audent contrahere non solum contra obligationem proprii status, sed etiam audent amplecti formam ab Ecclesia reprobatam; forma enim civilis prout statuta est legibus ecclesiasticis adversatur. Jam vero anticanonicum est majorem culpam minori pœna plectere et viceversa. Ergo dicendum est matrimonium civile in omnibus locis venire sub sanctione citati paragraphi.

15. Difficultas ex eo deducitur, quod Ecclesia non soleat contractum civilem appellare matrimonium et per consequens si in paragrapho nostro sub nomine matrimonii intelligendus esset civilis contractus, iste nobilitaretur.

Huic difficultati sic respondemus: constitutio *'Apostolicæ Sedis' positive* non approbat contractum civilem, sed per appositam censuram solummodo conatur ab eodem arcere personas vinculis sacris obligatas. Hinc modus loquendi constitutionis dici potest *negativus,* seu totus sistit in prohibitione et Pontifex nec implicite nec explicite dicit, *alias esset matrimonium.*

Ceterum vocabulo *matrimonii* uti potest Romanus Pontifex, eo quod vulgatus est communis modus loquendi, seu appellandi civilem contractum nomine matrimonii.

16. Nec obstat postremum decretum S. Congregationis Concilii diei 7. Aprilis 1879, supra relatum, nam dispositio hujusmodi respicit unice impedimentum publicæ honestatis, nec excludit pœnam, qua plectantur quædam personæ, quæ contractum civilem matrimonii audeant perficere.

17. Pro temporum nostrorum opportunitate, quæri potest quænam via tenenda sit in hypothesi qua persona aliqua, vinculis sacris ligata, contractum civilem qui matrimonium dicitur, celebrare præsumpserit. Expeditne pronunciare sententiam declaratoriam excommunicationis contra istam personam?

Præ oculis haberi debet, quod persona ista, post sententiam declaratoriam Episcopi, eo ipso reddatur vitanda juxta Constitutionem Martini V. *'Ad evitanda'.* Persona enim ista fit nominatim excommunicata; quapropter ex locorum præsertim et personarum circumstantiis videndum est, utrum expediat nec ne hanc viam experiri.

Potius alia via proponenda esse videtur. Quoniam nondum authentica declaratio prædicti paragraphi prodiit, opportunum esse videtur, ut ordinarius quando casus in propria diœcesi contigerit, rem totam Apostolicæ Sedi referat, ab eaque expostulet instructionem. Equidem scimus quendam Episcopum Regni utriusque Siciliæ ita sese gessisse, et S. Congregationem Concilii respondisse eidem, ut clerico in majoribus constituto, qui contractum civilem matrimonii celebraverat, et cum scandalo publico mulieri adhærebat, trinas faceret monitiones, quæ si in irritum cessissent, procederet contra illum etiam Apostolica auctoritate, ad sententiam excommunicationis promulgandam.

TITULUS VII.

De eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium.

1. Tituli objectum est impedimentum *criminis.*

Non quodlibet crimen dirimit matrimonium, sed crimen *adulterii* et *homicidii.* Siquidem canones voluere impedire turpes amores, alterutrius conjugis cum extranea persona, et simul avertere votum captandæ mortis conjugis innocentis.

Impedimentum criminis in eo consistit, ut etiam resoluto matrimonio, conjux superstes nec licite nec valide novum matrimonium contrahere possit cum illa extranea, quam constante primo matrimonio, sibi conjunctam habuit turpi dilectione.

Ut ordini et perspicuitati consulamus in speciales casus materiam tituli dispescimus. Præmittimus vero ex solo adulterio non enasci impedimentum criminis. Scilicet si quis absque ullo intuitu futuri matrimonii, adulterium committat cum conjuge alterius, valide cum eodem conjuge matrimonium contrahit, post resolutum primum matrimonium. Ita in c. 6. h. t. Idem dicendum de homicidio.

2. Hisce positis impedimentum criminis contrahitur 1°. *per adulterium formale, cum promissione acceptata futuri matrimonii.* Cap. 6. 7. et fin. h. t.

Requiritur autem a) ut adulterium sit *utrinque* formale; formale autem habetur adulterium, quando *perfecta* copula carnalis inter personas intercedat, quarum vel utraque vel alterutra sit vinculo conjugali tertiæ personæ ligata et simul utraque pars cognoscat hoc ligamen.

Requiritur nempe ut tum vir, cum mulier cognoscat malitiam carnalis commixtionis, inferentem injuriam fidei conjugali c. 1. h. t.

b) Requiritur ut intercedat inter adulteros promissio acceptata futuri matrimonii capp. 6., 7. et cap. ult. h. t. Etenim per hanc promissionem criminosam revera incipit esse tractatus pravus, quo foventur iniqui amores, incipiuntque desiderari damnabiles nuptiæ, et insinuatur sponte sua votum captandæ mortis conjugis innocentis, quare malitia specifica hujus criminis in eo consistit, ut duplex injuria irrogetur legitimo matrimonio, idest fides conjugalis rumpitur per adulterium, et matrimonii ipsius solutio procuratur per promissionem novarum nuptiarum.

Porro indifferens est utrum hæc promissio facta fuerit ante vel post adulterium, dummodo facta fuerit vivente adhuc conjuge innocente, idest constante adhuc matrimonio.

3. 2°. Secundus casus traditur in cap. 1. h. t., et est casus *adulterii cum attentato matrimonio.* Videlicet: Si duo quorum uterque vel alteruter ligatur vinculo conjugali cum tertia persona, attentent inter se et consumment matrimonium, contrahunt vicissim impedimentum dirimens. Ad contrahendum vero impedimentum criminis in casu requiritur ut utraque pars conscia fuerit de existentia matrimonii adhuc constantis cum tertia persona, idest requiritur adulterium utrinque formale. Species quidem hæc videtur proposita fuisse Alexandro III. Quidam uxorem legitimam habens, sibi aliam hujus rei insciam copulavit. Mortua priore muliere, secundam retinuit et tractavit affectu maritali, adeo ut perdurante consensu alias præstito per signa, dici potuerit contractum matrimonium clandestinum. Vir deinde volebat recedere ab hac secunda muliere, allegans nullitatem matrimonii cum eadem ob impedimentum criminis, sed respondit Pontifex impedimentum non fuisse contractum, quia secunda mulier ignoraverat matrimonium viri cum alia muliere adhuc vivente. Ergo ex sensu contrario canonis quoties cognoscitur ab utraque parte, inducitur impedimentum; confirmatur ex cap. 5. h. t.

Quoniam in utroque exposito casu non intervenit homicidium, impedimentum solet dici oriri *neutro patrante* idest neutro ex adulteris procurante mortem conjugis innocentis.

4. 3°. Tertius casus impedimenti criminis *est occisio conjugis patrata ex machinatione utriusque* ad matrimonium contrahendum. Ita satis clare concluditur *ex c. 1. De convers. Infidel.* ubi dicitur Saracenos, qui quarumdam christianarum mulierum viros harum mulierum insidiis et machinationibus occiderunt, eas non posse ducere in uxores.

Requiritur ergo, ut uterque conspiratione, auxilio, vel consensu, concurrerit in occisionem conjugis innocentis. Hæc autem machinatio dirigi debet ad finem contrahendi nuptias. Est enim specifica indoles impedimenti criminis, ut legitimum matrimonium impetat et novas subroget nuptias in locum priorum legitimarum nuptiarum. Requiritur insuper ut mors innocentis conjugis revera secuta fuerit, quia caput cit. loquitur de occisione peracta.

Quoniam in casu præsente concurrit conspiratio viri et mulieris contra vitam conjugis innocentis, impedimentum dicitur ex crimine *'utroque patrante'*.

5. Antiquitus hoc impedimentum adeo urgebatur, ut non solum redderet nullum matrimonium inter eos, qui procuraverant mortem conjugis innocentis, sed etiam iisdem machinantibus interdictum esset matrimonium contrahere cum aliis extraneis personis. Hæc vero interdictio disparuit, sed solum ceu conditio dispensationi a Dataria Apostolica apponi solet, quando dispensatio hæc de impedimento criminis conceditur.

6. 4°. Quartus casus impedimenti criminis verificatur, quando cum *adulterio* utrinque formali, conjungitur *homicidium* conjugis. Patet conclusio ex cap. 7. h. t.

Conditiones autem sunt a) ut unus saltem contrahentium vel physice vel moraliter, idest per mandatum, consilium, vel preces concurrat in mortem conjugis innocentis. Hinc ratihabitio cædis factæ non sufficit (arg. ex cap. 6. h. t.). Non autem requiritur ut uterque concurrat in mortem conjugis, sed sufficit ut unus concurrat. Et ex hac conditione casus præsens a superiori casu specifice differt, quia casus superior procedit, *utroque patrante*, præsens vero procedit alterutro *patrante*.

Quid vero si altera pars nesciat machinationem mortis?

Licet non omnes Doctores conveniant, tamen videtur melior sententia eorum, qui tenent non requiri, ut alter etiam contrahens cognoverit machinationem. Arg. ex capp. 5. et 6. h. t. ubi mentio fit de machinatione unius saltem contrahentis in mortem conjugis.

b) Requiritur ut occisio conjugis facta fuerit animo contrahendi matrimonium. Nam si fiat ob alium finem, ex. gr. ut liberius possent in illicito commercio vivere, non contrahitur impedimentum criminis. Deducitur conclusio ex can. 5. caus. 31. q. 1. ubi dicitur *'occidisse notatur ut conjungeretur'*.

7. Quæritur utrum impedimentum criminis contrahatur ab eis, qui nesciunt ex facto criminoso impedimentum oriri.

Profecto impedimentum hujusmodi positum est ab Ecclesia tanquam pœna, ac proinde videretur ab ignorantibus non contrahi juxta cap. 2. de Const. in VI°. ubi traditur censuram excommunicationis non incurri absque notitia. Accedit etiam in hypothesi ignorantiæ impedimenti non verificari rationem seu finem legis, qui est deterrendi conjugem ab inferenda morte conjugi innocenti.

Verumtamen communis sententia Doctorum, et praxis tam Curiæ Romanæ, quam Curiæ Episcoporum tenent etiam ab ignorantibus contrahi hoc impedimentum.

8. Sane in curiis non distinguitur inter scientes vel ignorantes impedimentum, sed indiscriminatim matrimonium, posito criminis impedimento, uti nullum habetur, nisi obtineatur dispensatio.

Si ex praxi transeamus ad theoriam, habemus, impedimentum criminis esse utique inductum per modum pœnæ ecclesiasticæ, sed illud inducere indolem irregularitatis, non autem censuræ. Sane scopus proprius et immediatus impedimenti criminis est ut personas inhabiles reddat ad contrahendum.

Inhabilitas autem idem est ac irregularitas.

9. Jam vero in eo præcipue differt irregularitas a censura, ut censura non liget ignorantes, nam pœna censuræ infligitur contra spernentes auctoritatem Ecclesiæ, hinc censura supponit contumaciam quam ipsa frangere intendit. Irregularitas autem etiam orta ex crimine inducitur proprie et directe ex defectu, qui in persona existere a lege præsumitur ob patratum crimen.

Ergo eo ipso quod aliquis defectum patitur, et in nostra hypothesi eo ipso quod quis crimen admiserit, licet ignoraverit crimen illud constituere impedimentum dirimens matrimonium, dummodo compos sui fuerit, et cognoverit in genere malitiam delicti commissi, contrahit inhabilitatem ad contrahendum matrimonium.

Atque ita soluta est etiam difficultas sumpta ex *cap. 2. De const. in VI°.*

10. Animadverti ex adverso potest, impedimentum ex crimine fuisse ab Ecclesia statutum, ut deterrerentur fideles a concipiendo voto captandæ mortis conjugis innocentis. At horror ex hoc impedimento concipi nequit, nisi cognoscatur impedimentum ipsum crimini adnexum.

Errantis enim et ignorantis nulla voluntas.

Ergo ubi ignoratur impedimentum criminis, non contrahi illud videtur.

Sed responderi potest finem legis non semper cadere sub lege, idest quandoque legem obligare, quamvis non verificetur scopus ob quem lex edita est.

Lex enim considerat quod plerumque solet contingere.

Hæc vero hypothesis præsertim locum habet, cum lex lata est propter periculum seu finem generalem, quæ proinde urget et obligat, licet in specie non verificetur periculum seu finis legis.

Titulus VIII.

De conjugio leprosorum.

1. Ex capite 1°. hujus tituli patet ob lepram, vel alium morbum contagiosum supervenientem non solvi vinculum matrimonii, sive illud sit solummodo ratum sive etiam consummatum. Quoad matrimonium ratum et consummatum, ratio est quia agitur de contractu jam completo et perpetuo, idest undequaque indissolubili. Quoad ratum tantummodo, ratio est, quod, licet non sit indissolubile absolute, canones etenim præviderunt casum solutionis ob professionem religiosam, tamen nihil statutum est de incommodo aliquo notabili corporeo superveniente.

2. Nec obstat cap. ult. h. t. in quo dicitur superveniente lepra conjugem cogi non posse ad copulam, quia matrimonium non adhuc fuerat consummatum. Nam illud 'consummatum' non sese refert ad consummationem matrimonii, sed ad consummationem consensus. Agebatur enim de meris sponsalibus in quibus consensus est solummodo de futuro, et non de præsenti et proinde dici potest consensus non consummatus.

3. Quod de lepra vel morbo contagioso superveniente diximus relate ad vinculum, dicendum esse etiam tenent Doctores de lepra vel morbo præexistentibus et ignoratis, idest non exinde irritum reddi vinculum matrimonii. Nam error in hac materia respicit solummodo qualitatem personæ et per consequens non est substantialis.

4. Quæritur utrum lepra vel alius morbus contagiosus inducere possit divortium *semiplenum,* idest relate ad thorum et cohabitationem.

In genere divortium hujusmodi nequit induci a) quia matrimonium importat de se contractum et obligationem perpetuam, b) quia causæ divortii minus pleni, procedunt ex culpa unius conjugis, quæ culpa per se non verificatur in casu, c) quia licet non possit habere commercium carnale ob morbum contagiosum, tamen adhuc verificari potest societas mutui adjutorii; quæ est unus ex finibus matrimonii.

5. Verum ubi conjunctio maritalis sine periculo haberi nequeat, præstatio debiti conjugalis urgeri non potest. Nam nemo tenetur ad id præstandum, per quod timeatur destructio proprii individui. Hinc continentia servari debet a conjugibus. Cf. c. 1. h. t.

6. Si lepra vel alius morbus contagiosus superveniat post contracta sponsalia, sponsalia hæc dissolvuntur. Nam implicita conditio censetur inesse contractui *'dummodo res ita permaneant sicut sunt'* et alia *'dummodo res sint sicut apparent'*. Conf. cap. ult. h. t.

Prima præsertim conditio in sponsalibus locum habet, nam sponsalia non constituunt contractum absolute perpetuum et irrescindibilem sed possunt resolvi ob mutationem notabilem superinductam, sponsalia enim consistunt in promissione, et non exhibent contractum *completum* quemadmodum exhibet contractum completum matrimonium simpliciter ratum.

Titulus IX.

De conjugio servorum.

1. Sermo est in titulo præsenti de impedimento *conditionis.*

Servorum nomine in jure non veniunt *famuli*, qui pacta mercede conduci solent, sed illi, qui ex jure gentium, vel civili, dominio alieno contra naturalem libertatem subjiciuntur, ita ut considerari possint ceu pars dominii domestici, et vendi, vel alio modo alienari possint.

Tales erant qui in bello capiebantur, quique *mancipia*, idest manucapti dicebantur; tales etiam erant, qui ex matrimonio ancillarum, quæ sub dominio erant, nascebantur, nam filius sequitur conditionem matris.

2. Si de matrimonio servorum sermo fit, habemus leges Romanas inter servos non agnovisse verum matrimonium, sed contubernium *l. 3. De Incest. Nupt.*

3. At aliter sentiendum est jure canonico.

Primis quidem Ecclesiæ temporibus, conjugia servorum licet fuissent inita, insciis vel invitis eorum dominis, ab Ecclesia uti valida habebantur. Nam proclamata est Lex Evangelica, qua coram Ecclesia servus non distinguebatur a libero, sed omnes erant æquales in fide. Ita ex *can. 1. q. 2. caus. 29.*, qui canon tribuitur Julio I. Romano Pontifici.

4. At a sæculo VIII. videtur fuisse mutata disciplina, ita ut invalidum ab Ecclesia haberetur conjugium, quod a servis initum esset absque dominorum consensu. Hæc disciplina eruitur ex *can. 8. caus. 29. q. 2.*, qui canon depromptus est ex Concilio Cabilonensi.

5. Hæc vero disciplina non constat directe an fuerit generalis necne. Profecto judicium, quod insinuat universitatem ejusdem, infertur ex dispositione contraria cap. 1. h. t., in quo disciplina hujusmodi abrogatur.

6. Decretalis autem hæc est Adriani IV., qui Pontificatum gessit ineunte secunda medietate sæculi XII. In hac vero decretali Pontifex invocat principia æqualitatis conditionis fidelium, invocata a veteribus canonibus, et decernit matrimonium contractum a servis invitis, vel insciis dominis, valere.

7. Sed ne jura dominorum lædantur, statuit servos etiam post conjugium præstare debere dominis suis consueta servitia.

8. Quid vero dicendum de matrimonio contracto inter personam liberam et aliam servili jugo obligatam?

Profecto si libera persona sciverit conditionem servilem alterius, matrimonium valet. Ita expresse in *can. 5. caus. 29. q. 2.*

9. At si persona libera contraxerit cum alia, quam credebat liberam, sed revera in servili conditione versabatur, sive error aut ignorantia sit antecedens, sive sit concomitans, matrimonium nullum est. Ita in *cap. 2. h. t. et in can. 4. caus. 29. q. 2.*

10. Si quæratur autem ratio hujus impedimenti, illud videtur posse ad impedimentum erroris reduci. Nam ideo matrimonium nullum in casu retinetur, quia præsumitur intercessisse errorem substantialem. Qualitas si quidem libertatis vel servitutis ab Ecclesia considerata est, ceu qualitas, quæ statum personæ afficiens, et ob jura maxime diversa personam aliam saltem juridice exhibere videtur. Hinc error circa qualitatem servilem, resolvitur in errorem personæ. Nec proinde ex parte libera censetur adfuisse consensus. Nemo enim liber homo præsumitur contrahere velle matrimonium cum persona dominio alieno subjecta, quæque proinde non potest corporis sui plenam et absolutam potestatem tradere alteri conjugi, sed solum quatenus servitia domino debita permittant.

Si attendamus ad modum loquendi canonum videtur matrimonium contractum cum errore conditionis servilis esse invalidum

pro parte libera, quæ conditionem servilem alterius ignoravit, adeoque posse rescindi ad petitionem alterius. Certe in matrimonio vera rescindibilitas admitti nequit, sed matrimonium aut illico valet, aut illico nullum esse debet.

11. Igitur loca juris ita accipienda sunt, ut dari posset purgatio hujus impedimenti, quæ purgatio ante Tridentinum Concilium fieri poterat per verbum vel per factum, et proinde præsumebatur a lege per liberam cohabitationem conjugum, post agnitam conditionem servilem. Post vero Concil. Tridentinum, hæc purgatio fieri debet diverso modo prout impedimentum est occultum vel publicum. Nam si est publicum ratihabitio et purgatio defectus fieri debet in forma Tridentina.

TITULUS X.

De natis ex libero ventre.

1. Principium est Juris Romani, a Jure nostro recognitum, quod 'partus sequatur ventrem'. Hinc prout mater est serva vel libera, filius servus est vel liber absque ulla relatione ad patrem.

2. Quoniam vero libertas est in jure causa favorabilis, hinc filius liber nascitur, et uti liber habetur, si mater libera fuerit saltem uno ex tribus temporibus, quæ relationem habent ad partum, idest vel conceptionis, vel nativitatis filii vel intermedio tempore, seu gestationis filii in utero. Qui enim conceptus est in utero pro nato habetur, quoties de ejus favore agitur *l. 5. et 7 ff. 'de statu hominis'* quibus satis aperte consonat cap. un. h. t.

Hæc verificantur relate ad conditionem servilem.

3. Nam posito legitimo conjugio inter homines liberos, filii quoad dignitatem, et honores sequuntur conditionem patris.

4. Ita etiam uxor viri sui conditionem sequitur, quamvis inferioris gradus. *l. 5 ff. De senatorib. et c. 13. c. De dignitat.*

TITULUS XI.

De cognatione spirituali.

1. Matrimonium quod in vinculo amoris conjugalis fundatur, non bene conciliatur cum naturali verecundia, et amore isto reverentiali, qui oritur ex præexistente propinquitate personarum. Propinquitas personarum principaliter procedit ex cognatione.

2. Porro primaria cognatio est *naturalis,* quæ oritur ex communi et non remota personarum origine, ab uno eodemque stipite, quæque dicitur *consanguinitas.*

3. In similitudinem cognationis hujus, inductæ etiam sunt intellectu juris binæ cognationes, idest *spiritualis* et *civilis.* Spiritualis quidem ortum habet ex regeneratione in fide Christi, quæ regeneratio fit in Baptismate, et Confirmationis sacramentum eam perficit.

4. Legalis vero seu civilis cognatio procedit ex adoptione, quæ in jure civili imitatur cognationem naturalem.

I°. De cognatione spirituali.

5. Cognatio spiritualis oritur ex Baptismate, vel Confirmatione, quia Ecclesia in horum sacramentorum administratione, vel susceptione, consideravit intervenire quamdam compaternitatem, commaternitatem, et filiationem spiritualem respondentem, ideoque censuit per hujusmodi sacramenta induci propinquitatem et vinculum quoddam personarum.

6. Penes antiquos canones et etiam jure Decretalium, cognatio spiritualis imitatur ipsam cognationem naturalem, et eo usque matrimonium dirimebat, quousque illud dirimebat consanguinitas et affinitas. Capp. 4. et 8. h. t.

7. At post Tridentinum *cap. 2. sess. 24. De Ref. matrim.* coarctatum est hoc impedimentum, scilicet cognatio spiritualis dirimit matrimonium: 1°. Inter suscipientes et baptizatum vel confirmatum, ejusque patrem et matrem, 2°. inter ministrum sacramenti et ipsum baptizatum vel confirmatum ejusque parentes.

Memoriæ adjuvandæ causa circa eos, qui cognationem spiritualem contrahunt in Baptismatis vel Confirmationis administratione, vel susceptione, inducti sunt sequentes versiculi:

Baptizans, baptizatus, baptizatique parentes,
Confirmans, confirmatus, confirmatique parentes,
Suscipiens, susceptus, susceptique parentes.

Hinc cognationem spiritualem inter se non contrahunt suscipientes, idest patrinus et matrina, nec ipsi suscipientes cum ministro conferente sacramentum Baptismi, vel Confirmationis.

8. Quæritur an impedimentum hujusmodi contrahatur per baptismum invalide collatum. Responsio negativa est; quia ex

baptismate nullo nulla perficitur regeneratio, ac proinde nulla compaternitas inducitur, vel filiatio spiritualis.

9. Quid si baptismus privatim collatus fuerit etiam in casu necessitatis?

Doctores tenent ex hoc baptismo oriri impedimentum; quia 1°. canones non distinguunt inter administrationem solennem et privatam; 2°. quia ex baptismo privatim etiam in casu necessitatis collato, dummodo sit validus, gignitur regeneratio, ac proinde locum habet compaternitas et filiatio spiritualis.

10. Quid vero si pater vel mater proprium filium baptizaverint?

In genere inducitur impedimentum cognationis spiritualis. Hoc impedimentum quidem si filius natus est ex commercio fornicario ante contractum matrimonium efficit, ut absque dispensatione, nec licite, nec valide possit matrimonium contrahi.

11. Quod si autem matrimonium est contractum, impedimentum superveniens ex cognatione, juxta antiquos canones separationem viri ab uxore inducebat, ita ut non posset amplius servari individua vitæ consuetudo. *Cann. 2. et 3. caus. 30. q. 1.*

Deinde autem factum est ut per hoc impedimentum solummodo conjux baptizans amitteret jus petendi debitum conjugale, teneretur autem reddere.

12. Tandem vero correctum jus est ita ut conjugi baptizanti neque jus petendi debitum conjugale adimeretur, quando baptizavit filium suum in casu necessitatis. Ita *in can. 7. caus. 30. q. 1.* Invocatum enim est principium illud: necessitas non habet legem.

13. Quid vero dicendum, si pater vel mater levaverint proprium filium in solemni baptismo?

Huic quæstioni respondet Alexander III. in cap. 2. h. t., ubi statuit non contrahi impedimentum cognationis, sive levaverit filium suum ex ignorantia, sive ex malitia. Ex malitia quidem pater levaret filium suum, ut exinde eximeretur aliquo modo ab onere debiti conjugalis. Quo in casu plena remanent jura et onera conjugalia, quia fraus et dolus nemini patrocinare debet. Si autem conjux filium levaverit ex ignorantia, pariter non contrahitur impedimentum cognationis, quia ignorantia eum excusare videtur.

Nec valet objicere impedimenta procedere ad instar irregularitatis, quæ incurritur etiam ab ignorantibus, nam in hypothesi matrimonii jam contracti inhabilitas ex cognatione importaret

privationem juris acquisiti, et aliqualem solutionem matrimonii, quæ profecto facile admitti nequit absque ulla culpa. Igitur ignorantia ubi adsit merito excusat ab impedimento cognationis. Quare in sensu capitis non contrahitur impedimentum cognationis, sive sciens sive ignorans, parens filium suum ex sacro fonte susceperit.

14. Quæritur quinam patrini esse possint in Baptismate et in Confirmatione.

Tridentinum voluit ut unus esset patrinus, vel vir, vel mulier, aut ad summum unus et una suscipientium officio fungerentur. Unus vero vel bini contrahunt impedimentum, dummodo 1°. dum ipsum sacramentum confertur, non autem dum supplentur cæremoniæ, cum animo obeundi officium susceptoris, adsistant, et physice teneant parvulum baptizandum, vel confirmandum, aut saltem immediate illum recipiant e manibus sacerdotis. *S. Congreg. in 'Bobiensi' 20. Decemb. 1653. Giraldi ad cap. 3. h. t.* Unde ad contrahendam cognationem requiritur animus et tactus. Hinc qui servitii causa vel commoditatis tenent vel tangunt parvulum non contrahunt cognationem spiritualem: ex. gr. obstetrix.

15. 2°. Ut a parentibus vel in eorum defectu a parocho patrii fuerint designati. Hinc si plures susceperint puerum, illi soli contrahunt impedimentum, qui ut supra designati fuerint, qui autem designati non fuerint, nullatenus contrahunt impedimentum.

Concilium Tridentinum in loco cit. ait: 'Quod si alii ultra designatos baptizatum tetigerint, cognationem spiritualem nullo pacto contrahunt'. Unde non amplius dantur patrini catechismi, id est qui instruebant catechumenum in fide.

16. Quod si contra dispositionem Concilii Tridentini, plures quam duos susceptores parentes proponant, et Parochus admittat, omnes cognationem contrahunt. Nam Trid. hanc cognationem non excludit. *Giraldi ad c. 3. h. t.*

17. Ut autem quis patrinus esse possit, requiritur ut in baptismate suscipiens sit baptizatus, in confirmatione vero ut sit ipse confirmatus. Hanc conditionem Doctores deducunt ex *can. 102. Distinct. 4. De consecr.*, in quo statuitur: 'In baptismate vel chrismate non potest alium suscipere in filiolum, qui non est ipse baptizatus vel confirmatus.' Huic canoni adhæret Pontificale Romanum *p. 1. t. 1. de confirm.* nec non resolutio S. Congreg. Con-

cilii relata a Giraldi, *Jus Pontificium p. 1. sect. 710;* in qua resolutione expresse traditur dicta conditio.

18. In officio susceptorum consuetudo est, ut per procuratorem officium illud compleatur.

Quæritur utrum in casu, et a quo contrahatur cognatio spiritualis.

Sunt qui dicunt contrahi a procuratore, quia ipse revera tangit et levat puerulum.

Sunt qui dicunt a mandante contrahi, quia procurator nomine mandantis agit.

Sunt qui dicunt ab utroque quia uterque partem agit in susceptione.

Sunt qui dicunt a nemine contrahi, quia lex est odiosa ob impedimentum quod inducit, nec revera sive in mandante, sive in procuratore verificantur plene conditiones legis.

Probabilior sententia est quæ tenet a mandante solummodo contrahi impedimentum.

19. Nam quod a procuratore non contrahatur patet ex pluribus decisionibus S. Congreg. relatis a Giraldi ad c. 3. h. t. n. 7. Quoad vero mandantem animadvertimus, quando adsunt unus vel bini susceptores adsignati, ut supra, certum est induci cognationem spiritualem. Instituta autem comparatione inter mandantem et procuratorem, prævalet ratio quæ pro mandante militat. Nam ipse revera tangere per alium et suscipere puerum dicendus est, quemadmodum non procurator sed mandans contrahit matrimonium, quando mandans procuratori commisit negotium contrahendi. Hinc in praxi saltem ad cautelam, mandans si velit matrimonium contrahere, cum baptizato aut confirmato ejusve parentibus, dispensationem expetere debet.

Titulus XII.

De cognatione legali.

1. *Adoptio* inducta est in solamen illorum, qui filiis orbantur, *l. 1 ff. De Adoptionibus.* Adoptio definiri solet 'Actus legitimus, quo qui filius non est, aut nepos, in filium proprium vel nepotem assumitur'.

2. Adoptio in Jure Romano distinguitur in *perfectam,* quæ etiam *adrogatio* dicitur, et in *imperfectam,* quæ simpliciter *adoptio* appellatur.

Adrogatio ea est, qua persona *extranea* et *sui juris* assumitur in filium aut nepotem, ita ut transeat in familiam et potestatem adoptantis, perinde ac si fuisset filius aut nepos legitimus et naturalis. § *3. Instit. De Adop.* Adoptio hujusmodi dispositione legum Romanarum fieri debebat per *rescriptum Principis.*

3. Imperfecta, idest simplex adoptio, ea est, qua persona extranea et nondum sui juris, idest constituta sub sui patris naturalis vel avi potestate, assumitur in filium aut nepotem adoptantis, ita ut non transeat in potestatem et familiam adoptantis, sed perseveret sub potestate patris, vel avi sui.

Filius vel nepos ita adoptatus, non fit *necessarius* hæres adoptantis, quare in testamento *præteriri* potest. Succedit tamen ab intestato. § *2. 'Sed et hodie' Inst. De Adopt.* Adoptio hujusmodi, jure romano fiebat per *officium judicis competentis.*

4. Ecclesia leges civiles commendavit in hac re, easque fecit canonicas, et recognovit *cognationem legalem* ex adoptione, tamquam impedimentum dirimens matrimonium. *Can. 1. caus. 30. quæst. 3.* qui canon exceptus est ex Epistola Nicolai I. ad consulta Bulgarorum. Jure autem meritoque Ecclesia canonizavit dispositionem legis civilis, qua per adoptionem fictione juris censetur inducta propinquitas personarum.

5. Nam auctoritas adoptantis, relativa dependentia adoptati in novam familiam sponte sua secumferunt conjunctionem animorum, et reverentiam quasi filialem quæ non bene cum matrimonio conciliantur. Quoadusque enim inter aliquas personas dominatur amor exsurgens ex relatione propinquitatis, vel mutuæ observantiæ, amor concupiscentiæ excluditur. Quare status conjugalis rationabiliter componi non potest cum relatione, quæ inter personas, vinculo cognationis legalis obstrictas, viget.

6. Accedit ratio cujusdam publicæ honestatis, quæ exigit ut matrimonium prohibeatur inter personas cognatione legali conjunctas. Publica enim honestas exigit ut relatio proximitatis, per imitationem naturæ inducta rite custodiatur, et removeatur spes matrimonii, ne amor concupiscentiæ excitetur et foveatur inter easdem personas, et ne boni mores publicum detrimentum patiantur.

7. Quærunt Doctores utrum adoptio perfecta tantum, idest adrogatio, vel etiam simplex adoptio dirimat matrimonium.

Glossa finalis in cap. un. h. t., et Panormitanus in idem cap. n. 5., et Pontius *de matrimonio lib. 7. cap. 42.*, aliique docent impedimentum oriri ex *utraque* adoptione.

Verum Innocentius in idem cap. un. h. t., Sanchez *De matrimonio disput. 69. n. 9.* aliique Doctores tradunt ex *sola* arrogatione impedimentum oriri. Benedictus XIV. *De Syn. lib. 9. c. 10. n. 5.* insolutam quæstionem reliquit, et in praxi quæstiones resolvendas esse tradit, juxta leges romanas. Verum videtur sola adrogatio gignere impedimentum dirimens. Nam per adoptionem simplicem filius adoptatus sub potestate patris naturalis remanet, nec transit in familiam adoptantis. Ideoque ex adoptione simplici non gignitur necessitudo et dependentia inter personas, neque enascitur respectus honestatis et reverentiæ.

8. Quæritur quid dicendum de adoptionibus quæ juxta recentiores legislationes perficiuntur.

Profecto si agatur de aliqua legislatione,. quæ jus romanum quoad adoptionem retineat, dubitari nequit per adoptionem contrahi cognationem legalem.

At communiter in novis codicibus, non omnia servantur, quæ a jure romano statuta sunt, ad adrogationem perficiendam. Ita ex. gr. in codice Gallico artic. 348. decernitur *'Adoptatus manebit in familia naturali, et conservabit omnia sua jura'.* Verum aliquid amplius in adoptione a novis legibus inductum est, quod a romanis legibus in adoptione imperfecta non exigebatur. Quare dici potest, quodammodo novas formas adoptionis fuisse in hodiernis legislationibus receptas.

9. Quibus positis Doctores in duas abeunt sententias. Canonistæ Gallici, André in opere: *Cours alphabetique de droit canon.* et Cobriere in opere *Droit privé, administratif et public,* negativam sententiam quoad adoptionem in gallica legislatione recognitam, propugnarunt, eo quia adoptio hæc non refert omnia adrogationis antiquæ elementa.

10. Alii autem cum Carrier et Bouvier affirmant. Inter hos adnumeratur clarissimus De Angelis. Affirmativæ sententiæ nos quoque ob duas rationes subscribimus, 1°. quia Ecclesia legem non tulit qua impedimentum cognationis legalis aboleretur; non obstante imo immutatione in adoptione a novis legibus inducta, impedimentum hoc recensetur adhuc inter quatuordecim impedimenta diri-

mentia matrimonium. 2°. Quia responsiones authenticæ prodierunt S. Sedis, quæ nostram quæstionem in sensu affirmative resolvit.

11. Sane S. Congregatio Universalis Inquisitionis interrogata 'An adoptio celebrata in forma præscripta a codice civili Regni Neapolitani producat necne impedimentum canonicum cognationis legalis dirimens matrimonium?' die 23. Februarii 1853 respondit 'Affirmative'. Sacra autem Pœnitentiaria interrogata a P. Lasserre Vicario Generali Petrocorensi per sequens dubium 'Cum in Regno Galliæ adoptionis jus modo legaliter sit receptum, quæritur an canonicum impedimentum adoptionis dirimens locum etiam habere debeat' respondit 'Affirmative si res sit de adoptione legitime inita' *(Tomo XII. n. 20. Actorum S. Pœnitentiariæ.)*

Igitur dummodo lex civilis constituat formam adoptionis, ac juxta eam adoptio fiat, cognatio legalis contrahitur. Legitimitas enim adoptionis a lege civili determinatur. Hinc nil mirum si S. Congregatio Supremæ Inquisitionis die 16. Aprilis 1761 edixerit, non oriri impedimentum cognationis legalis ex more in Bulgaria recepto, juxta quem citra dispositionem legis civilis paterfamilias aliquando filios sibi adoptat absque ulla juris solemnitate.

12. Accedit praxis S. Pœnitentiariæ, quæ, uti patet ex Actis, quæ in distinctis voluminibus asservantur, de facto impedimenti cognationis legalis existentiam in Galliis aliisque nationibus admittit, et super illa si causæ canonicæ adsint dispensat.

Ratio autem cur Ecclesia recipiat formas actuales adoptionis hæc esse videtur. Quia videlicet quemadmodum ob temporum mutatas circumstantias imminutus est rigor patriæ potestatis et relativæ dependentiæ, ita etiam rigor antiquæ adrogationis, quæ imitabatur patriæ potestatis effectus, imminui debuit. Posita autem hujusmodi imminutione a novis legibus peracta, nihilominus per adoptionem inducitur conditio personarum et relatio inter ipsas, ex qua proximitas et conjunctio animorum enascitur, temporum exigentiis accomodata, vi cujus maritalis unio inter personas has non videtur publicæ honestati et bonis moribus conformis.

13. Cognatio legalis, ubi enascitur, imitatur 1°. paternitatem et filiationem, 2°. fraternitatem, 3°. affinitatem.

Ex primo capite habetur linea recta cognationis legalis, si consideretur adoptans in ordine ad adoptatum ejusque filios, nepotes etc. § *1. Institut. De Nupt. et l. 55 ff. de ritu Nupt.* Fraternitas locum habet in adoptione inter adoptatum filium, vel filiam adop-

tatam liberosque naturales et legitimos patris adoptantis, sub patria potestate patris adoptantis adhuc manentes. Unde fraternitas legalis non enascitur inter ipsos adoptivos, si non unus vel una, sed plures ab eodem adoptentur. Pariter eadem fraternitas legalis non enascitur inter filium vel filiam adoptivam, et liberos illegitimos naturales. Illegitimi enim juridice non subsunt patriæ potestati. Affinitas autem verificatur inter adoptatum et uxorem adoptantis, et inter adoptantem et uxorem adoptati.

Inter istas omnes personas, quæ ligantur vinculo paternitatis et filiationis, fraternitatis et affinitatis, consistere non potest matrimonium ob impedimentum dirimens cognationis legalis, a jure civili propositum, et ab Ecclesia recognitum.

14. Dixi inter omnes istas personas. Nam quamvis in *can. 1. caus. 30. q. 3. et cap. un. h. t.* prohibitio matrimonii solum reperiatur inter adoptantem et adoptatam, et inter filiam vel filium legitimum naturalem adoptantis, et filium vel filiam adoptatam, tamen sequimur in jure canonico extensionem cognationis legalis supra expositam, a jure civili retentam. Nam leges civiles in hac materia generaliter a sacris canonibus approbantur. Unde tuto cum Panormitano in rubr. h. t. n. 1. invocari potest principium juridicum ecclesiasticæ legislationis expressum in cap. 1. '*De novi operis nunciatione*' scilicet 'quod deest in jure canonico suppletur per dispositionem juris civilis, quando utrumque jus tractet de eadem materia'.

15. Quæritur utrum impedimentum cognationis legalis sit perpetuum nec ne?

Si sermo sit de paternitate et filiatione legali, impedimentum ex eisdem derivans est perpetuum, adeo ut etiam soluta quomodocumque adoptione, non possit adoptans ducere in uxorem, quam uti filiam vel neptem adoptivam sub sua habuit potestate *(l. 55. q. 3. De ritu Nupt., et can. 1. caus. 30. q. 3.)*. Videtur enim primitiva relatio filiationis et paternitatis legalis virtute sua perseverare, etiam post solutionem adoptionis, nec bene componi cum matrimonio.

16. Item dicendum est de cognatione legali orta ex affinitate. Idest inter adoptantem et uxorem adoptati, et inter adoptatum et uxorem adoptantis impedimentum dirimens est perpetuum, ita ut, etiam soluta adoptione, sive per mortem, sive per emancipationem,

nihilominus impedimentum perseveret. Textus expressus legitur in *l. 14 ff. De ritu Nupt.*, ab omnibus recepta.

17. Quod si vero sermo sit de impedimento orto ex fraternitate legali, idest de cognatione legali in linea *transversa*, hoc impedimentum tamdiu perseverat, quamdiu durat adoptio, ita nempe ut soluta per mortem vel per emancipationem adoptione, cesset impedimentum, et filius qui fuerat adoptivus, possit uxorem ducere filiam naturalem et legitimam adoptantis.

Pariter soluta patria potestate liberorum legitimorum naturalium adoptantis, potest matrimonium consistere inter eos, et filium vel filiam adoptatam. Hæc omnia inferuntur ex § *2. Instit. De Nupt.*, et *l. 12 ff. De Ritu Nupt.*, necnon ex *cap. un. h. t.*, quod sese refert ad dispositiones juris civilis.

18. Ultimo loco animadvertendum est, cognationem legalem exhibere impedimentum præveniens actum celebrationis matrimonii. Nam si post contractum matrimonium superveniat cognatio legalis, hæc non interrumpit jura conjugalia: ex. gr. si quis puellam accipiat in uxorem, et deinde adoptet in filium puta patrem puellæ ipsius, nullam jacturam patiuntur jura conjugalia, quoad redditionem et quoad petitionem debiti conjugalis; quia canones nihil dicunt de cognatione legali superveniente post matrimonii celebrationem.

TITULUS XIII.

De eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ, vel sponsæ.

1. Postquam B. Raymundus, de cognatione spirituali egerit, et de legali, pertractare incipit de cognatione naturali seu carnali, quæ complectitur tum *affinitatem*, tum *consanguinitatem*. Tractationem vero suam ab affinitate aggreditur.

2. Affinitas est *'propinquitas personarum inter virum et consanguineos mulieris, et viceversa, orta ex copula carnali completa'*.

Affinitas hæc potest oriri ex *legitima* carnali conjunctione in matrimonio, vel ex copula *illicita*.

Rursus copula illicita potest esse vel *adulterina*, vel *incestuosa*, vel simpliciter *fornicaria*, prout locum habet inter personas

vinculo matrimoniali ligatas, vel ligatas impedimento ad contrahendum matrimonium, vel prorsus liberas.

3. Titulus prout inscribitur, proprie agit de affinitate ex copula adulterina vel incestuosa. Ut autem plenior sit tractatio, etiam de tertia affinitate agimus, atque in particulares casus materiam dispescimus. Et 1°. posita copula quocumque titulo illicita inter duas personas, enascitur affinitas inter virum et consanguineos mulieris, et viceversa. Commixtio enim sanguinis intercedit, vi cujus propinquitas quædam personarum inducitur.

4. Jure antiquo juxta can. 7. caus. 35. q. 3. correctum ab Innocentio III. in Concilio Later. IV. cujus dispositio legitur in *cap. 8. 'De consang. et affinit.'* hæc affinitas ex illicita copula, quemadmodum affinitas ex copula licita, matrimonium dirimebat usque ad quartum gradum inclusive.

5. At Concilium Tridentinum in *cap. 4. sess. 24. De reform. matrimonii*, impedimentum affinitatis ex copula illicita coarctavit usque ad secundum gradum inclusive. Hinc posita copula illicita, vir valide contrahit matrimonium cum consanguineis mulieris usque ad secundum gradum exclusive, et viceversa mulier cum consanguineis viri.

A fortiori autem inter designatas personas contrahi valide nequeunt sponsalia de futuro, quia sponsalia vinculum minus forte producunt præ vinculo conjugii; et alia præterea valet ratio, quia valide promitti non potest matrimonium, quod prohibetur contrahi ob impedimentum dirimens.

6. 2°. Secundus casus est de copula, quæ post inita sponsalia habeatur ab alterutro ex sponsis cum consanguineis alterius intra secundum gradum existentibus. Juxta cap. 2. h. t. ob inductum impedimentum affinitatis, sponsalia amplius urgeri nequeunt. Quare qui copulam illicitam habuit cum consanguinea sponsæ suæ in primo gradu ex. gr. cum sorore, matrimonium nequit contrahere cum sponsa, quia obstat affinitas, neque potest cum ejus consanguinea, quam cognovit, quia obstat impedimentum publicæ honestatis.

7. 3°. Tertius casus est copulæ illicitæ habitæ post contractum matrimonium inter unum conjugem et consanguineam personam alterius. Effectus hujus copulæ adulterinæ est, ut pars delinquens contrahat affinitatem cum conjuge sua. Affinitas autem hæc non imminuit jura conjugis innocentis. Hinc conjux innocens potest petere conjugale debitum, et pars delinquens tenetur illud reddere.

Sed pœna adulterini concubitus tota est contra delinquentem conjugem. Pœna autem hæc juxta canones duplex est. Prima pœna est ut delinquens conjux amittat jus petendi debitum conjugale; cap. 1. h. t.

8. Secunda pœna est ut idem conjux delinquens privetur jure contrahendi matrimonium cum alia qualibet persona, etiam post solutum matrimonium quo actu ligatur.

Quare impedimentum inductum fuit ita, ut delinquenti conjugi absolute interdiceretur novum matrimonium. Capp. 1. 2. et 8. h. t.

Verum ipsa Glossa ad cap. 1. h. t. v. *copulare* notavit: 'Si tamen contraherent matrimonium tenet.' Unde impedimentum erat solummodo impediens. Sed præterea animadvertunt Doctores, hanc secundam pœnam impedimenti prohibentis novum matrimonium in desuetudinem abiisse, nec necesse est petere dispensationem quando post solutum matrimonium ob mortem conjugis innocentis pars, quæ deliquit, novum conjugium inire cupiat cum persona non consanguinea conjugis innocentis præmortui.

9. At cum pœna hæc scripta sit in corpore juris, potest urgeri et injungi tamquam conditio in dispensatione quæ datur ad petendum debitum conjugale. Scilicet in S. Pœnitentiaria et in Dataria Apostolica mos invaluerat, ut quando exposceretur dispensatio ab impedimento affinitatis ex copula illicita ad petendum debitum conjugale, hæc dispensatio concederetur cum onere non transeundi ad alias nuptias, post solutum actuale matrimonium.

Verum praxis S. Sedis in hac re mutata est, et non amplius præfatum onus imponitur.

Relate autem ad primam pœnam adulterinæ copulæ unius conjugis cum persona consanguinea alterius conjugis, idest relate ad impedimentum superveniens affinitatis, post contractum matrimonium, Doctores referunt resolutionem S. Congregationis Concilii probatam a Gregorio XIII., qua declaratum est, contrahi hoc impedimentum a conjuge delinquente solummodo, quando copulam carnalem habuerit cum persona consanguinea alterius conjugis in primo gradu, vel in secundo gradu consanguinitatis, non autem in ulteriori. Ratio est quia affinitas in hypothesi considerata est, seu affinitas orta ex copula illicita, in qua Concilium Tridentinum sustulit tertium et quartum gradum.

Tandem hæc fieri potest animadversio. Dispensatio ab impedimento affinitatis ex copula illicita ad debitum conjugale petendum, rigorose loquendo poscenda esset a S. Pœnitentiaria, si crimen copulæ sit occultum, si crimen sit publicum, ab Apostolica Dataria. Attamen providere solet S. Pœnitentiaria etiam in casibus impedimenti publici.

TITULUS XIV.

De consanguinitate et affinitate.

I. De consanguinitate.

1. Consanguinitas in jure nostro cum aliqua differentia accipitur ac sumitur a jure civili. Nam jure civili consanguinitas potius complectitur cognatos, idest masculos descendentes ex masculis, necnon fœminas quæ per masculos nobis conjunguntur vinculo sanguinis. Jus canonicum sub nomine consanguinitatis complectitur cognationem, quæ ex quacumque comparticipatione sanguinis, sive per masculum sive per fœminam derivat.

2. Consanguinitas ergo definiri potest '*Vinculum personarum, quæ ab eodem stipite seu progenitore eoque propinquo per carnalem generationem descendunt.* Additur '*eoque propinquo*', ut excludatur stipes remotus, secus enim consanguinitas nimium posset extendi, immo omnes homines possent consanguinei appellari, quia ab eodem Noe, vel Adam originem ducunt.

In consanguinitate considerantur *Linea, gradus, stipes.*

3. Stipes est persona, sive masculus sive fœmina, a qua velut a proximiori principio communi descendunt personæ de quarum consanguinitate quæritur.

4. Gradus est distantia unius personæ ab alia in ordine ad consanguinitatem. — Linea est ordinata series personarum ab uno stipite descendentium per varias generationes.

Linea alia est *recta*, alia *obliqua seu transversalis.* Linea recta est successio personarum, quarum una ab altera descendit, idest quarum unaquæque est genita relate ad personam immediate superiorem, est vero generans quoad personam immediate inferiorem.

5. Hæc vero linea dicitur *descendentalis,* vel *ascendentalis,* prout considerentur personæ a Titio descendentes, ex. gr. filius, nepos,

pronepos, abnepos etc.; vel considerentur personæ Titio superiores, nempe ejus pater, avus, proavus, abavus etc.

6. *Obliqua* linea continet personas, quæ consanguineæ solummodo sunt quia ab eodem stipite vel mediate vel immediate derivant. Ex. gr. duo fratres, duo nepotes, pronepotes etc. Hæc vero linea obliqua dicitur vel *æqualis* vel *inæqualis*, prout personæ consanguineæ æqualiter vel inæqualiter distant a communi stipite.

7. Quoniam consanguinitas æstimanda est pro diversa distantia a stipite ex quo ortum habet, hinc quæritur quomodo computetur hæc distantia, idest quomodo gradus consanguinitatis computandi sint. In linea recta Jus Canonicum sequitur Jus Civile, et statuit, 'tot esse gradus quot sunt generationes'. Unde 'tot sunt gradus quot sunt personæ, dempto stipite.' Quare filius a patre suo uno gradu distat, nepos ab avo duplici distat gradu.

8. In linea autem collaterali Jus Canonicum non recipit civilem computationem. Nam Jus Civile etiam in hac linea consideravit generationes, et tot gradus distinxit quot sunt generationes. Hinc duo fratres sunt in secundo gradu, duo consobrini in quarto, quia in primo casu binæ intervenerunt generationes, quatuor autem in secundo casu.

Jus autem Canonicum considerat solummodo unam lineam, et si lineæ non sint æquales, considerat longiorem. Hinc regula est: In linea collaterali seu obliqua tot sunt gradus, quot sunt personæ in linea longiori, idest duo collaterales in linea æquali tot gradibus distant inter se quot gradibus unus ex illis distat a communi stipite. In linea vero inæquali tot gradibus personæ distant inter se, quot remotior distat a stipite. Quare frater et soror sunt in primo gradu lineæ collateralis æqualis; consobrinus et consobrina in secundo; patruus et neptis pariter sunt in secundo gradu lineæ obliquæ inæqualis, quia neptis duobus gradibus distat ab avo, qui est stipes communis.

9. Quæritur quomodo consanguinitas matrimonium dirimat.

Consanguinitas in linea recta matrimonium dirimit in infinitum, quia reverentia parentibus debita impedit quominus matrimonium consistere possit; et quidem si de primo gradu sermo sit, matrimonium dirimit non solum ex jure Ecclesiastico et Civili, sed etiam ex ipso jure naturali. Nam ratio principii præsertim proximi naturalem instinctum inducit, ob quem personæ alio vin-

culo amoris naturaliter colligatæ, conjugalem amorem fovere nequeunt honeste.

10. Quod si sermo sit de linea collaterali, jure antiquo matrimonium dirimebatur inter consanguineos usque ad septimum gradum inclusive. *Cann. 7. et 17. c. 35. q. 1.* Hæc disciplina Ecclesiæ extendendi impedimenta ad gradus valde remotos, sapiens admodum fuit, habita præsertim ratione temporum. Etenim cum bella intestina vexarent finitimas civitates et oppida, opportunum fuit cogere cives unius oppidi ad nuptias ineundas cum civibus alterius oppidi, ut per matrimonium quod est medium dilatandi charitatem, et conciliandi unionem familiarum, pax inter populos foveretur.

Verum tractu temporis cognitum est, non amplius absque præjudicio animarum posse exigi observantiam præfatæ disciplinæ. Quare jus antiquum correctum est ab Innocentio III. in Concilio Lateranensi IV., cujus dispositio legitur in cap. 8. h. t.

In hoc decreto Concilii statutum est, in linea obliqua impedimentum consanguinitatis coarctatum esse ad quartum gradum inclusive, ita ut ultra quartum gradum possit matrimonium valide et licite contrahi. Unde patet limitationem impedimenti pendere ex determinatione Juris Ecclesiastici. In qua limitatione facta a septimo ad quartum gradum inclusive vera ratio limitationis fuit dispendium animarum, quod, experientia teste, ex extensione impedimenti ad septimum usque gradum derivabat.

Præter hanc rationem Concilium et aliam adducit deductam ex quatuor humoribus corporis humani.

Hæc autem secunda ratio quæ potius est exornativa quam formalis, pluribus visa est ridicula, et in dedecus legislationis Ecclesiasticæ verti solet.

Nos vero arbitramur optime posse decretum Lateranense a quavis ignorantiæ et levitatis nota ex hac parte purgari.

Et primo quidem animadvertimus, caput 8. hujus tituli non exhibere rescriptum Pontificis cappellani alicujus manu exaratum, bene vero referre decretum solemne Concilii Generalis sub sapientissimo Pontifice Innocentio III. celebrati. Unde macula ignorantiæ et levitatis tam facile admitti non potest.

Cur ergo ad quatuor humores corporis humani appellarunt Patres Lateranenses?

Respondeo: Quia eo tempore hæc de quatuor humoribus corporis humani theoria recepta erat inter physicos Doctores, et invocari potuit a Patribus Concilii, ut fideles facilius reciperent decretum Conciliare, quod videbant communi de corporis humani elementis theoriæ consentaneum. Opportunum autem est leges disciplinares coordinare cum notionibus et principiis communiter receptis.

11. Quæritur quo jure dirimat matrimonium consanguinitas inter collaterales.

Profecto si sermo sit de secundo, tertio et quarto gradu cognationis carnalis, impedimentum consanguinitatis matrimonium dirimit jure Ecclesiastico. In hisce enim gradibus dispensatio Ecclesiæ admittitur. *Cap. 5. sess. 24. Reform. Matr. in Trident.*

12. Certum vero esse videtur, in primo gradu matrimonium non dirimi ex solo jure Ecclesiastico. Nam 1°. fere omnes gentes abhorruerunt a matrimonio inter fratrem et sororem. Si quis autem populus hoc conjugium admisit, ceu populus barbarus fuit reprehensus. Hinc 2°. Pontifex in *Cap. 8. de divortiis*, decrevit infideles conversos ad fidem non esse separandos, si in secundo vel ulterioribus gradibus consanguinitatis conjuncti matrimonium contraxerint; rationemque addit, quia infideles non ligantur legibus Ecclesiæ. A sensu ergo contrario capitis infertur esse separandos infideles conversos ad fidem, si matrimonium contraxerint in primo gradu consanguinitatis, quia impedimento ligantur quod est infidelibus commune, idest quod non procedit ex mera lege Ecclesiastica, quæ infideles non obligat. 3°. Rem confirmat factum negativum in Ecclesia, quæ numquam dispensavit in impedimento primi gradus consanguinitatis lineæ transversalis. Hinc Concilium Tridentinum in cit. cap. 5. dum loquitur de dispensatione in impedimento consanguinitatis, quæ ab Ecclesia concedi potest, absolute incipit a secundo gradu. Ergo impedimentum hujusmodi non est solum juri Ecclesiastico tribuendum, sed est impedimentum juris superioris.

13. Et quidem juxta plures cum Sanchez, impedimentum hoc est juris naturæ; juxta alios est juris positivo-divini. Et quidem videtur esse juris positivo-divini quia ab ipso mundi initio necesse fuit ut matrimonium contraheretur inter fratrem et sororem. Factum igitur ipsum naturalis propagationis humani generis regit hoc matrimonium. Ergo jus naturæ illud non interdicit, secus

enim eadem lex statim ab initio suspendi, aut dispensari debuisset. Quæ suspensio vel dispensatio divina non bene componitur cum lege naturali propriedicta, quæ cum rerum essentiis innitatur est immutabilis. Quare potius dicendum est, impedimentum de quo agitur, procedere ex jure positivo-divino primo homini intimato, cujus vis et obligatio incipere debebat ab Adæ nepotibus, post sublatam rationem contrariam primæ propagationis generis humani.

II. De affinitate.

14. Affinitas definitur *'Propinquitas personarum ex carnali copula, eaque perfecta et consummata proveniens.'*

Licet *affinitatis impedimentum* imitetur indolem publicæ honestatis, tamen affinitas est aliquid amplius quam publica honestas, nam oritur ex aliqua sanguinis commixtione. Quare in jure requiritur copula carnalis *completa,* ea nempe, quæ per se est apta et sufficit ad generationem prolis. Hinc copula inchoata aut alii tactus impudici non pariunt affinitatem; necesse est enim ut mulier et vir fiant una caro. *Arg. can. 1. caus. 35. q. 10.*

15. Copula esse potest vel *licita* vel *illicita.* De affinitate ex copula illicita jam egimus. In præsenti titulo sermo est de affinitate ex copula licita, de ea nempe, quæ in usu matrimonii locum habet. Quod si matrimonium contractum fuit et consummatum, et deinde declaretur nullum et irritum, conjunctio carnalis consideratur ceu copula maritalis, quia censetur posita in bona fide et affectu maritali. Hinc affinitas exinde orta, sequitur legem affinitatis ex copula conjugii legitimi.

16. Affinitas est *'propinquitas inter virum et consanguineos mulieris, et inter mulierem et consanguineos viri.'* Unde affinitas non est inter ipsum virum et mulierem, inter quos intercessit copula carnalis, sed ipsi quodammodo sunt ad invicem origo affinitatis relate ad mutuos consanguineos.

17. In affinitate autem distinguuntur *lineæ* et *gradus,* imitantes lineas et gradus consanguinitatis. Videlicet consanguinei in linea recta viri sunt affines mulieri in linea recta, et viceversa; consanguinei autem viri in linea obliqua sunt affines mulieri in linea collaterali seu obliqua, et viceversa consanguinei mulieris in linea obliqua sunt affines viro in linea obliqua. Pariter consanguinei viri sunt affines mulieri in eo gradu, in quo cum viro conjunguntur vinculo consanguinitatis, et viceversa consanguinei

mulieris in eo gradu sunt affines viro, in quo sunt consanguinei mulieris ipsius. Quare filia et mater mulieris sunt affines viro in primo gradu lineæ rectæ: soror mulieris est affinis viro in primo gradu lineæ obliquæ.

18. Jure antiquo ante Concilium Lateranense IV. triplex genus affinitatis distinguebatur. Primum genus affinitatis erat illud idem, quod exposuimus inter virum et consanguineos mulieris, et viceversa. Secundum genus efformabatur ex affinibus in primo genere, ita ut viro essent affines in secundo genere, qui erant affines mulieri in primo genere affinitatis, et viceversa. Scilicet si vir matrimonium contraxisset cum vidua, personæ, quæ erant affines viduæ ex primo matrimonio, affines erant viro in secundo genere affinitatis. Tertium genus affinitatis constituebatur ex personis jam affinibus mulieri in secundo, quæ fiebant affines viro in tertio genere affinitatis, et viceversa. Ex. gr. supponamus primum virum viduæ, et ipsum fuisse viduum ex præmortua uxore sua, consanguinei hujus primæ uxoris erant affines in primo genere primo viro, erant affines in secundo genere novæ uxori, erant affines in tertio genere ultimo viro.

19. En exemplum. Titius contrahit et consummat matrimonium cum Berta. Consanguinei Bertæ fiunt affines in primo genere Titio. Demoritur Berta. Titius contrahit et consummat matrimonium cum Seja. Consanguinei Bertæ, qui erant affines Titio in primo genere, jure antiquo fiebant affines Sejæ in secundo genere. Demoritur Titius. Seja contrahit et consummat matrimonium cum Sempronio. Consanguinei Bertæ qui erant affines in secundo genere cum Seja, fiebant affines in tertio genere Sempronio. Quare invaluerat adagium juridicum 'affinitas gignit affinitatem'.

20. Pariter affinitas jure antiquo etiam oriebatur inter liberos mulieris ex viro præmortuo habitos, et liberos viri habitos ex muliere præmortua; cui innuitur c. 5. h. t. Unde pater et filius non poterant ducere in uxorem matrem et filiam. Insuper nec duo fratres poterant ducere duas sorores. Verum Lateranen. Concilium IV. *in cap. 5. et in cap. 8. h. t.* omnes sustulit affinitates, et solummodo reliquit primum genus affinitatis, eam nempe quæ est inter virum et consanguineos mulieris, et viceversa. Unde sublata est antiqua regula, et contraria regula fuit eidem substituta, nempe 'affinitas non parit affinitatem'.

21. Sæculo elapso agitata est quæstio, utrum licite et valide possit consistere matrimonium inter vitricum et uxorem privigni præmortui. Pro sententia negativa adducebatur *lex 15. ff. De ritu Nuptiarum,* in qua expresse traditur vitricum non posse matrimonium contrahere cum uxore privigni sui; nec non afferebatur *lex 'Non facit' § 'Hoc itaque' ff. De gradibus affin.* At contra adductum est cap. 8. h. t. in quo sublatum est secundum et tertium genus affinitatis. Jam vero in casu revera agitur de secundo genere affinitatis. Nam uxor privigni est affinis in primo genere matri privigni ipsius, et proinde est affinis vitrico in secundo genere affinitatis.

Hisce perpensis die 8. Martii 1721 a Sacra Congreg. responsum est, non posse impediri matrimonium inter vitricum et uxorem privigni præmortui. Conferri potest Benedictus XIV. *Quæst. can.*

22. Quæritur quoadusque sese protendat impedimentum affinitatis ex copula licita.

Ante Concilium Lateran. IV. affinitas dirimebat matrimonium usque ad septimum gradum. At Innocentius III. in eodem Conc. restrinxit hujusmodi impedimentum usque ad quartum gradum inclusive. Cap. 8. h. t. Et hæc dispositio adhuc viget. Licet enim Trid. *in cap. 4. sess. 24. De Reform. Matrim.* correxerit jus antiquum, quoad affinitatem ex copula illicita, et coarctaverit impedimentum inde exortum ad secundum gradum, tamen relate ad affinitatem ex copula honesta jus antiquum in sua integritate reliquit.

23. Quo posito quæritur: 'An copula habita per consummationem matrimonii quod civile dicitur dirimat usque ad quartum gradum, vel potius solummodo usque ad secundum?' Arbitramur, solummodo usque ad secundum gradum. Ratio dubitandi ex adverso allata hæc est, quia contractus civilis habet formam conjugii, licet invalidi, unde copula exinde habita non est confundenda cum copula fornicaria de qua loquitur Concilium Trident. *in sess. 24. De Reform. Matrim. cap. 4. De Angelis, L. 4. t. XIII°. n. 5°.*

24. Verum hæc ratio nobis non arridet. Nam postquam Ecclesia explicite declaravit, per contractum civilem induci turpem et exitialem *concubinatum (Allocutio Consistorialis diei 27. Sept. 1852. Instructio S. Pœnitentiariæ. d. 15. Januarii 1866),* nemo unquam dicere poterit copulam carnalem, quæ in matrimonio civili habetur referre aliquo modo formam seu figuram copulæ honestæ,

et non esse potius vere fornicariam. Igitur cum copula hujusmodi sit vere et proprie fornicaria, affinitas, quæ inde exurgit, dici debet affinitas ex copula illicita, adeoque ea matrimonium dirimit usque ad secundum gradum.

25. Quæritur quo jure affinitas dirimat matrimonium.

In cap. XVIII. Levitici plures gradus affinitatis exhibentur, in quibus interdictum est matrimonium. Verum Synodus Tridentina in *cap. 5. sess. 24. De Reformat. Matrim.* condemnavit eos, qui dicebant Ecclesiam non posse dispensare in aliquo ex impedimentis consanguinitatis et affinitatis in Levitico descriptis. Quare Ecclesia nonnulla impedimenta ex affinitate orta suæ potestati subjecta esse censuit, adeoque censuit esse juris Ecclesiastici.

26. Et revera si sermo sit de affinitate ex linea obliqua, certi esse possumus, impedimentum inde ortum etiam in primo gradu esse juris Ecclesiastici. Nam Ecclesia sæpe dispensavit. Pariter animadverti potest legem Mosaicam jussisse, ut frater sibi assumeret uxorem fratris præmortui, ejusque semen excitaret. Quod præceptum non posset conciliari cum lege naturæ contraria, vel cum lege divino-positiva, quæ universum humanum genus obligaret.

27. Quæstio, quæ agitur maxime inter Doctores, respicit affinitatem in primo gradu lineæ rectæ. Quærunt scilicet Doctores, quo jure nullum sit matrimonium inter vitricum et privignam, et inter novercam et privignum.

Nonnulli Doctores cum Sanchez *(lib. 7. disput. 66)* tenent matrimonium hoc dirimi ex solo jure Ecclesiastico. Alii autem docent dirimi ex jure naturali et divino.

Ratio horum Doctorum triplex est. 1°. quia gentes instinctu naturali talia conjugia reprobarunt. Hinc Paulus in I°. Cor. c. 5. dicere non dubitavit: 'Auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat'.

2°. Quia in jure privignus vel privigna, relate ad novercam vel vitricum habentur in loco filiorum. *can. 15. cap. 35. q. 3.*

28. 3°. Quia Ecclesia in primo gradu affinitatis lineæ rectæ nunquam dispensavit.

29. Prima autem sententia suo non caret fundamento. Et sane affinitas originem habet ex copula. En origo juridica impedimenti. Hæc origo communis est tum affinitati ex copula licita, tum affinitati ex copula illicita. Ergo vis intrinseca et juridica

utriusque eadem est. Et si quæ est modificatio et limitatio unius præ alia, hæc procedit ex dispositione positiva Ecclesiæ, quæ respectum habet ad honestos mores et familiarum decus. Atqui Ecclesia dispensavit et dispensare solet in primo gradu lineæ rectæ affinitatis ex copula illicita. Ergo Ecclesia potest rigore juris dispensare in primo gradu affinitatis etiam ex copula licita.

30. At cur non fecit? — Quia ratio decentiæ et publicæ opinionis non consuluit. At aliud est quod non expediat aliquid facere, aliud est quod non habeatur jus ad aliquid faciendum. Quare S. Sedes quando negat dispensationem ab impedimento affinitatis in primo gradu lineæ rectæ ex copula licita, hanc formulam habet: 'Ecclesia super hoc impedimento non dispensat', non autem dicit non posse dispensare, aut alia hujusmodi.

31. Neque contrarium probat relatio intercedens, inter vitricum et privignam, et inter novercam et privignum, nam relatio hæc est fictitia et legalis, non autem naturæ. Sane non raro inter istas personas non excitatur amor paternus, vel maternus, et relativus amor et veneratio filialis.

32. Quoad vero gentium mores, quibus conjugium de quo agitur reprobatur, animadvertunt exinde solummodo probari quamdam indecentiam, non autem veram repugnantiam conjugii cum stricto jure naturæ.

33. Relate autem ad textum Paulinum animadvertunt, Paulum indignatione exarsisse, quia privignus uxorem patris sui *adhuc viventis*, tamquam suam retinebat. Quod inferunt ex cap. 7. Ep. II. ad Cor. v. 12; ubi Paulus alludens ad incestuosum Corinthium, meminit de injuria, quæ certe nonnisi patri viventi proprie irrogari poterat.

Si admittatur hæc secunda sententia, impedimentum affinitatis in tota sua extensione est impedimentum juris Ecclesiastici.

Titulus XV.

De frigidis et maleficiatis, et de impotentia coeundi.

1. Agitur in titulo de *impotentiæ impedimento.* Impotentia est *'inhabilitas ad habendam copulam carnalem perfectam'.* Copula autem perfecta ea est quæ per effusionem virilis seminis in vas mulieris de se capax est generationem operandi.

Dixi 'de se capax est'; non enim requiritur, ut de facto generationem operetur. Siquidem impotentia distinguitur a *sterilitate*. Sterilitas autem habetur, cum, posita etiam copula carnali completa, tamen generatio non efficitur.

2. Impotentia alia est *naturalis*, alia *extrinseca*. Naturalis est, quæ procedit ex defectu naturæ: ex. gr. ob ætatem impuberem. et ob nimiam caliditatem vel frigiditatem in viro; in muliere autem præsertim ob aretitudinem et imperfectam conformationem partium genitalium. Extrinseca impotentia dicitur ea, quæ provenit vel ex infortunio, vel ex maleficio, et opera hominis.

3. Impotentia vel est *perpetua* vel *temporanea*. Perpetua ea dicitur, quæ est immedicabilis, sive ea proveniat ex defectu naturali, sive ex facto hominis. Et quidem immedicabilis censetur impotentia, quæ præter divinum miraculum auferri non potest per opus honestum humanum, absque vitæ periculo. Cap. 6. h. t. Impotentia autem, quæ vel ætate vel adhibitis honestis et possibilibus remediis auferri potest, dicitur temporanea.

4. Distinguitur etiam impotentia in *absolutam* et *relativam*. Absoluta impotentia verificatur, quando impossibilis est conjunctio conjugalis cum omnibus alterius sexus individuis. Relativa autem est impotentia, quando persona impotens non potest carnaliter conjungi solummodo cum aliqua, vel aliquibus personis alterius sexus, sive impotentia procedat ex defectu, sive ex quadam mysteriosa aversione et repugnantia.

5. Tandem impotentia alia est *antecedens*, alia *subsequens*, prout vel præexistat matrimoniali contractui, vel inde superveniat.

6. Quæritur quænam impotentia dirimat matrimonium.

Impotentia sive naturalis, sive extrinseca, perpetua et antecedens, sive sit absoluta, sive relativa, dirimit matrimonium. Cap. 6. h. t. et ex tota doctrina tituli.

Diximus 1°. *impotentia*. Nam sterilitas non dirimit matrimonium præsertim quia sanari potest et sæpe experientia docet sterilitatem fuisse sanatam. Hinc in matrimoniis requiritur *potentia* non autem *fœcunditas*. *Can. 27. caus. 32. q. 7.* Quare senes admittuntur ab Ecclesia ad matrimonium contrahendum, non autem eunuchi, qui ex vitio physico immedicabili verum semen virile effundere nequeunt.

2°. Impotentia debet esse *perpetua:* si enim est temporanea matrimonium non dirimit, quia in matrimonio confertur mutuum

jus in corpora, *usus* vero retardari potest, quin jus ipsum destruatur. Hinc in impubere ætate matrimonium non admittitur ob impedimentum ætatis ab Ecclesia statutum, non autem ob impedimentum impotentiæ.

3°. Impotentia debet esse *præcedens*; subsequens enim non dirimit matrimonium. *Can. 25. caus. 32. q. 7.* Semel etenim contractum matrimonium est natura sua perpetuum, quæ perpetuitas excludit rescindibilitatem. Cæterum etiam superveniente impotentia, matrimonium utile adhuc perseverat ob societatem mutui adjutorii.

4°. Parum refert utrum impotentia sit *naturalis*, vel proveniens ex *maleficio*, vel utrum sit absoluta vel tantummodo relativa, quia semper matrimonium dirimit. Semper enim adversatur primario fini conjugii.

7. Quæritur quo jure impotentia dirimat matrimonium.

Sunt qui repetunt a jure humano impedimentum impotentiæ, sunt vero qui a jure naturali illud repetunt.

Prioris sententiæ Doctores ita ratiocinantur: Quamvis matrimonium sit institutum ceu medium legitimum propagationis generis humani perficiendæ, tamen finis etiam matrimonii est mutuum adjutorium juxta intentionem Dei protoparentibus manifestatam, cujus intentionis expressio habetur in illis verbis Gen. Cap. II. v. 18. 'Faciamus ei adjutorium simile sibi.' Jamvero hic effectus matrimonii optime potest obtineri supposita etiam impotentia coeundi. Ergo matrimonium erit semper honestus contractus, etiam supposita impotentia.

8. 2°. Hanc veritatem agnovit ipsum jus positivum. Nam in cap. 4. h. t. species est de matrimonio, quod impediebatur ex titulo impotentiæ antecedentis et perpetuæ, et pars quæ erat potens volebat ad alias nuptias transire. Lucius vero III. negavit facultatem ad alia vota transeundi, imposuitque partibus ut si non possent uti vir et uxor, viverent simul ceu frater et soror. Jamvero si impotentia esset impedimentum juris naturalis, Pontifex debuisset pro nullitate matrimonii pronunciare. Non potest enim Pontifex validum declaratione sua reddere matrimonium inter personas de jure naturæ inhabiles. Igitur Lucius III. facto suo retinuit impotentiam non esse impedimentum juris naturalis.

Quod si deinde Ecclesia nulla declaravit matrimonia ex capite impotentiæ, hæc mutatio disciplinæ ostendit post Lucium III. ab Ecclesia impedimentum impotentiæ institutum fuisse.

9. Confirmatur ex responsione data a Sixto V°. Legato Apostolico in Hispaniis.

Cum enim eunuchi solerent contrahere matrimonium solummodo in mutuum adjutorium, et cum promissione non experiendi inutiliter copulam carnalem, factum est ut promissionem non observarent. Sixtus V. interrogatus hac de re, per litteras in forma *Brevis, die 27. Junii 1587.* exaratas, Episcopo Novariensi in Regno Hispaniarum Apostolicæ Sedis Legato commisit, ut auctoritate Pontificis prohiberet eunuchis et aliis impotentibus, quominus contraherent matrimonium cum qualibet muliere etiam sciente. *(Vide Giraldi Expositio juris Pontif. com. ad Cap. IV. h. t.)*

Igitur ante licebat eunuchis et spadonibus matrimonium contrahere ad mutuum adjutorium. Certe non licuisset si impotentia matrimonium dirimeret jure naturali.

10. Alterius sententiæ patroni asserunt, impotentiæ impedimentum esse ex ipso jure naturali. Nam substantia contractus ex jure naturæ non regitur ex fine secundario, bene vero ex fine ejus primario et essentiali. Hinc ut alias vidimus conditiones turpes contra substantiam matrimonii illud nullum reddunt, quia contrahentes non videntur intendere et velle ipsam substantiam contractus. Jamvero, posito fine primario matrimonii, qui consistit in prolis generatione, matrimonium consistere non potest, quoties partes sibi jus tradere non possunt ad actus conjugales perficiendos, idest ad ponendos actus de se idoneos ad gignendam prolem. Atqui posita impotentia in sensu explicato, qui ea laborat, hoc jus tradere non potest. Ergo non conficit contractum jure naturali validum. Neque valet objicere, matrimonium fuisse institutum in mutuum adjutorium. Nam hoc mutuum adjutorium non est qualecumque, sed illud quod cum amore conjugali conjungitur, et proinde finis mutui adjutorii est subordinatus alteri fini principaliori. Unde Augustinus adnotat Deum non fecisse virum in adjutorium simile Adæ, sed fecisse mulierem.

11. Nec valet difficultas ex Cap. 4. h. t. deducta. Nam distinguenda est doctrina theoretica Ecclesiæ ab ejus practica applicatione in casibus particularibus, in quibus concurrere possunt rationes prudentiæ, quæ impediant plenam et absolutam executionem eorum, quæ theoretice uti firma et certa retinentur. Siquidem Ecclesia Romana retinuit semper impotentiam antecedentem et perpetuam impedimentum dirimens constituere.

Sane quoad præsentem difficultatem deductam ex Cap. 4. h. t. quod est Lucii III, sufficeret afferre Cap. 3. ejusdem tituli, in quo capite 3. impotentes absolute declarantur inhabiles ad contrahendum matrimonium, et matrimonium ab impotente initum dissolvitur.

12. At licet hæc certa et fixa essent in theoria, nihilominus quando propositæ sunt quæstiones in concreto de solvendis conjugiis jam contractis, solita fuerat Ecclesia Romana, abhorrere a separatione conjugum ob potentes rationes. De hac consuetudine Ecclesiæ Romanæ testatur Alexander III. in Cap. 2. h. t. in prima collectione Canonum, necnon Clemens III. in Cap. 4. h. t. in eadem prima Collectione Canonum. Quod si fides præstanda sit Gratiano, hæc consuetudo incepit a S. Gregorio Magno, prout traditur in *Can. 2. Requisisti. Caus. 33. q. 1.*

Rationes hæ potissimum erant 1°. quia impotentiæ existentia est difficilis probationis, et facile contingere potest, ut qui ad aliquod tempus impotens est, deindé fiat potens. Unde in Cap. 6. h. t. Innocentius III. decernit primum matrimonium solutum ex capite impotentiæ revalidari si deinde potentia emergat, quamvis matrimonium fuerit solutum per errorem probabilem.

2°. Posita etiam impotentia dubitari potest utrum fuerit necne antecedens. Quare ad tutandam matrimonii firmitatem invocatum est principium quo statuitur, melius esse ut aliquod matrimonium sustineretur tamquam validum de quo dubitari possit, quam ut aliquod matrimonium solveretur. Hinc in casibus propositis solita fuerat Romana Ecclesia præcipere ut conjuges viverent tamquam frater et soror. Quæ disciplina magis rationabilis credebatur in hypothesi cap. 4. h. t. Siquidem species est de viris contrahentibus matrimonium cum mulieribus, quas noverant esse impotentes. In qua hypothesi, si matrimonium non solvatur, sed præcipiatur cohabitatio et conversatio fraterna ad exclusionem maritalis conversationis, nulla injuria viris irrogatur. Concludendum igitur est decisionem Lucii III. non lædere theoriam de origine impedimenti impotentiæ ex ipso jure naturali, quia solummodo respicit casus speciales, in quibus Ecclesia Romana ut tutius procederet et tueretur magis firmitatem matrimonii, maluit conjuges vivere uti fratrem et sororem, potius quam declarare matrimonii nullitatem.

13. Qua vero in re ob mutatas temporum circumstantias mutata est etiam disciplina Ecclesiæ. Nam cum experientia docuisset conjuges impotentes non observasse legem continentiæ, factum est

ut probata impotentia antecedente et perpetua alterutrius conjugis, matrimonium nullum declararetur, simulque conjugi potenti tribueretur facultas transeundi ad alia vota.

14. Ipse Cœlestinus III. in cap. 5. h. t. in casu impotentiæ alterutrius conjugis concessit conjugi potenti optionem, vel ad alia vota transeundi, vel manendi cum conjuge impotente, sub ea tamen conditione, ut viverent ceu frater et soror. Quare sensim sine sensu disciplina mutata est in praxi, licet in theoria indubium esset, impotentiam inhabiles reddere personas ad contrahendum matrimonium.

15. Relate ad animadversionem deductam ex responsione Sixti V. data per litteras in forma *Brevis* Episcopo Novariensi, dicimus ex hac responsione inferri, matrimonia eunuchorum non fuisse antea ab Ecclesia recepta et approbata tamquam vera et legitima matrimonia, sed potius tamquam simulacra matrimonii fuisse habita et sub hoc respectu tolerata fuisse.

16. Sane ipse Sixtus V. in iisdem litteris agnoscit, secundum canonicas sanctiones, et quod magis est, secundum naturalem rationem, impotentes non reputari aptos ad contrahendum matrimonium. Quare cum verum matrimonium eunuchorum esse non posset, cumque constaret ex experientia eos noluisse servare conditiones fratris et sororis, et ex illicita conversatione cum mulieribus gravissima scandala in populo Christiano derivasse, Pontifex statuit prohibendam esse unionem quamcumque eunuchorum cum mulieribus.

Igitur responsio Sixti V. non lædit sententiam, quæ tenet impedimentum impotentiæ matrimonium dirimere ex jure ipso naturali.

17. Quæritur quomodo expedienda sit in praxi quæstio impedimenti impotentiæ.

Norma antiqua procedendi in causis impotentiæ traditur *in Cap. 3. h. t. et in Cap. 6. et 7. eodem tit.* Modus hic erat: Si de impotentia perpetua et antecedente ex certis signis constitisset, facta etiam per idoneas personas inspectione, statim a judice declarabatur nullum esse matrimonium. Partibus vero dabatur optio vel ut simul viverent veluti frater et soror, vel ad invicem separarentur. Cap. 5. h. t. Quare conjugi potenti per sententiam judicis non appellatam concedebatur facultas novum matrimonium cum alia persona conciliandi.

18. Conjux autem impotens poterat quidem novum matrimonium celebrare, si impotentia solummodo relativa fuisset: quodsi fuisset absoluta quodcumque conjugium ei interdicebatur.

19. Si autem impotentiæ signa dubia fuissent, sententia separationis non proferebatur, sed juxta normam juris civilis in Novella 22. § *Per occasionem*, triennale experimentum continuæ cohabitationis, et conjugalis conversationis indicebatur. Quo triennio inutiliter elapso absque consummatione matrimonii, plenum divortium decernebatur, et pars potens novas nuptias inire poterat. Porro nonconsummatio matrimonii probabatur ex inspectione corporis peracta a probatis personis et idoneis, necnon ex depositione jurata ipsorum conjugum, quorum attestationi adjungi debebat testimonium *'Septimæ manus'* propinquorum bonæ famæ, vel vicinorum. Videlicet septem propinqui utriusque conjugis, vel in eorum defectu septem vicini interrogabantur a judice quid sentirent circa matrimonium cognati sui, vel vicini, utrum scirent matrimonium fuisse consummatum necne, et utrum credendum esset conjugibus affirmantibus matrimonium non fuisse consummatum, non obstantibus conatibus positis ad carnalem copulam habendam.

20. Modus hic procedendi in causis impotentiæ perfectiorem formam obtinuit præsertim ex norma generali, quam instituit Benedictus XIV. pro causis matrimonialibus quoad vinculum expediendis. Norma hæc traditur in Constitutione *'Dei Miseratione' data die 3. Novembris 1741.*

21. In hac Constitutione primo loco commemorat Pontifex decretum Tridentinum, quo statuitur causas matrimoniales in prima instantia reservari Episcoporum examini, ad exclusionem Decani, Archidiaconi et aliarum dignitatum inferiorum, quibus ex jure vel consuetudine competere poterat jurisdictio in causis etiam matrimonialibus.

22. Possunt vero Vicarii Capitulares, sede vacante causas matrimoniales videre et decernere, quia in ipsos transit jurisdictio Episcopalis ordinaria et necessaria. Unde S. Congregatio Concilii recipit processus confectos et sententias a Vicariis Capitularibus in hac re editas. Exemplum nuperrime habemus in Causa Tolentinatensis matrimonii proposita die 17. April. 1869.

23. 2°. Statuit Pontifex ut persona aliqua eligatur idonea, et si fieri potest ex cœtu Ecclesiastico, juris scientia et probitate præ-

dita, quæ defensoris vinculi matrimonialis munere fungatur, quæque verbo et scripto proponat rationes militantes in favorem vinculi ipsius, necnon debeat præmittere juramentum de munere suo fideliter obeundo. Porro defensor, sub pœna nullitatis actorum, debet citari, vel intimari, et adesse debet singulis actibus judicialibus.

24. 3°. Statuit Pontifex (§ 14) non uno judicio causam matrimonialem finiri, sed saltem binas sententias conformes requiri, ut matrimonium ceu nullum habeatur, et partes vel saltem pars potens possit aliud matrimonium conciliare. Hinc correctum est antiquum jus Decretalium, quo post unam sententiam non appellatam, licebat parti potenti novas nuptias inire. Quare si nullus a sententia primæ instantiæ, quæ matrimonium solverit, appellavit, ipse Defensor vinculi matrimonialis, ex officio suo appellabit ad tribunal superius. Et in secunda instantia novus Defensor vinculi designabitur, qui officium suum ad instar prioris Defensoris implebit, idest adstare debet in omnibus actibus judicialibus quæ conficiuntur, necnon veritatem vinculi defendere tenetur.

25. 4°. Quamvis in Cap. 5. h. t. insinuetur matrimonium jam solutum redintegrari, si appareat deinde fuisse solutum per errorem probabilem, tamen expresse non traditur causas matrimoniales nunquam transire in *rem judicatam*. Benedictus XIV. vero in cit. Constitut. § 11. expresse tradit, causas matrimoniales nunquam transire in *rem judicatam*. Quare si nova res detegatur, quæ ignorata fuit, vel non deducta in judicium, causa iterum poterit resumi, et rursus in controversiam revocari.

Insuper in cit. § 11. decernit Pontifex etiam post secundam conformem sententiam pro nullitate matrimonii posse ipsum Defensorem vinculi, si in conscientia crediderit, sententiam fuisse vel manifeste injustam, vel invalidam, appellare, et appellare posse etiam alterutrum ex conjugibus.

Pendente autem appellatione ad tertiam instantiam statuit Pontifex vetitum esse utrique conjugi ad alia vota transire. Quæ omnia revera ostendunt favorem matrimonii.

Accessit Instructio S. Congregationis Concilii diei 22. Augusti 1840. quæ adhuc in praxi plene sciatur. Quare hic per totum eam transcribere juvat.

Instructio

edita a S. Congregatione Concilii die 22. Augusti 1840 pro confectione processus in causis matrimonialibus.

26. Cum moneat Glossa *(in cap. fin. de frig. et malef.)* in causis matrimonialibus omnem cautelam esse adhibendam propter periculum animarum, quod et docuit Sanchez *(De matrim. lib. VII Disp. 107.)* et Cardinalis Argenvilliers *(in dissert. matrimonii relat. inter vota Constantini P. 5. vol. ult. n. 16.)* plura hinc a sacris Canonibus sancita sunt, ut tutum ac rectum judicium efformari queat. Ad removendas vero fraudes, quæ conjugum malitia, vel collatione sæpe oriebantur, S. M. Benedictus XIV. (in Const. *Dei Miseratione)* processum conficiendum esse præcepit, sub pœna nullitatis omnium actorum, ut probationibus undequaque accuratissime cumulatis, in causis hujusmodi omnium gravissimis, in quibus agitur de sacramenti validitate vel nullitate, ac de dissolvendo vinculo matrimoniali, judices in proferendo judicio tuti conquiescere possent. At quia sæpe in hoc difficillimo processu acta minus recte et apte ad veritatem eruendam conficiebantur, S. Congregatio sæpius instructiones edidit, ac normam præscripsit, quam Episcopi sequerentur.

Cum itaque in hujusmodi causis non de jure alterutrius partis tantum, sed præcipue de sacramentali vinculo dissolvendo agatur, processus acta non ad instar aliorum judiciorum, præsertim civilium, sed juxta sacros Canones, citatam S. M. Benedicti XIV. Constitutionem, et præsentem instructionem erunt efformanda.

27. Ea itaque non vernaculo, sed latino erunt conscribenda, exceptis tamen excipiendis, nimirum articulis interrogatoriis, responsionibus ad ea, et peritorum relationibus; præsertim vero decreta et sententia, quæ juxta priscos mores erit conficienda, latina lingua exarabuntur.

28. Præterea cum a Sacro Concilio Trid. *(Sess. 24. Cap. 20. de ref. § Ad hæc)* ac etiam a S. Mem. Benedicto XIV. *(in cit. Constit. 'Dei miseratione')* causarum matrimonialium cognitio quibusvis judicibus inferioribus, non obstante quovis privilegio ac præscriptione, fuerit sublata ac Episcoporum tantum examini ac jurisdictioni reservata, etiam præ Abbatibus vere nullius, licet Cardinalitia dignitate fulgentibus, juxta S. Congregationis resolutiones, hinc tutius erit ut nedum sententia proferatur, sed etiam acta

processus per Episcopum, vel per Ecclesiasticam personam specialiter ab eo delegandam conficiantur.

29. Hisce præmissis, quoties aliquis ex conjugibus instantiam in scriptis porriget super nullitate matrimonii, Episcopus Judicem, si velit, delegabit, deinde ipse vel Judex delegatus citari mandabit Defensorem matrimonii, quatenus in Curia Episcopali jam deputatus existat, sin minus, idoneum virum deputabit iis qualitatibus præstantem, quas superius memorata Constit. Bened. XIV. requirit, eumque citari mandabit.

30. Defensoris matrimonii erit præfixa die accedere ad præstandum juramentum, se munus suum diligenter et incorrupte expleturum, et omnia voce ac scriptis deducturum, quæ ad validitatem matrimonii sustinendam conferre poterunt. Præterea hic Defensor Matrimonii citandus erit ad quælibet acta, ne vitio nullitatis ipsa tabescant. Ipsi, qui pro Sacramenti validitate stat, semper et quandocumque acta processus, etsi nondum publicati, erunt communicanda, semper et quandocumque scripta ejus erunt recipienda, ac novi termini, eo flagitante, erunt prorogandi, ut ea perficiat et exhibeat.

31. Præfinita die in citatione comparebit instans pro nullitate, et tunc Defensor Matrimonii tradet interrogatoria clausa, et obsignata Cancellario seu Notario, aperienda, illo postulante, ex Judicis decreto in actu examinis, super quibus interrogandus erit conjux instans pro nullitate. Iis addet etiam ea in actu examinis ex officio Judex, quæ ex responsionibus magis apta conspiciet ad veritatem eruendam, sive in declarationem responsionum datarum, sive super novis circumstantiis resultantibus, quod erit intelligendum etiam de aliis interrogatoriis, super quibus cæteri omnes de re instructi erunt examinandi.

32. Cum itaque advenerit statuta dies, pars nullitatem matrimonii allegans, comparebit, ut supra dictum, coram Judice, adstante Defensore Matrimonii et Cancellario. Judex defert parti examinandæ juramentum de veritate dicenda, et deinde reserabit interrogatoria exhibita, ut supra dictum est, a Defensore Matrimonii, eaque singulatim proponet, audiet responsiones, easque dictabit Cancellario.

33. Interim dum pars erit examinanda, ipse Cancellarius exscribat in processu primam interrogationem, et deinceps singulas

ex ordine, post quas scribet responsiones a Judice dictandas. Si quod interrogatorium, ut superius monitum est, addatur ex officio a Judice, vel a Defensore Matrimonii, Cancellarius interrumpet ordinem progressivum, et adnotabit *interrogata ex officio*, et scripta interrogatione et responsione, reassumet ordinem progressivum interrogationum exhibitarum a Defensore Matrimonii.

Si examen una sessione absolvi non poterit, Judex illud suspendet, ac destinabit etiam diem ac horam pro reassumptione et prosecutione eisdem modo et forma facienda, ut supra dictum est.

34. Absoluto examine, Cancellarius leget clara voce et intelligibili responsiones datas, facta examinato facultate variandi, et declarandi datas responsiones, prout ei libuerit. Tandem Judex deferat juramentum eidem conjugi, se vera dixisse, atque nunquam ante promulgationem processus se evulgaturum sive interrogationes propositas, sive responsiones datas. Deinde ipse subscribet, et si fuerit illitteratus per signum Cru†cis; dein Judex et Defensor validitatis matrimonii apponet suam subscriptionem, et Cancellarius de actu rogabit.

35. Poterit pars examini subjecta vel illico post examen, vel etiam deinceps antequam publicetur processus, si velit, articulos proponere, super quibus etiam, citato Defensore Matrimonii, erit examinandus alter conjux, et quatenus etiam ab hoc articuli proponantur, erit iterum citandus conjux, qui primus fuerat interrogatus, et adstante Defensore Matrimonii, super articulis ab altero propositis audietur.

Hæc norma, quæ data fuit pro instantis examine, servanda erit, congrua congruis referendo, in quovis alio examine.

36. Expleto examine illius conjugis, qui actor fuit in promovenda nullitatis querela, sequitur examen alterius conjugis, quod erit conficiendum iisdem prorsus methodo ac lege, quæ præscriptæ fuerunt in præcedentibus paragraphis, ac sub iisdem interrogatoriis actori propositis, vel aliis additis, vel novis confectis, prout defensor Matrimonii in Domino censuerit.

37. Deinde procedendum erit ad examen *'septimæ manus'* hoc est septem propinquorum ex utroque latere ad formam text. *(in cap. 'Litteræ vestræ' de frig. et malef.)* Ut id facilius exequi Judex valeat, defensor matrimonii citabit partem actricem, ut indicet septem sibi sanguine vel affinitate conjunctos, si fieri

possit, sin minus, septem vicinos bonæ famæ. Singuli, audita prius lectura examinis, seu confessionis conjugis eos inducentis, erunt interrogandi, utrum perspectam habeant religionem, et honestatem illius conjugis, ut propterea sibi verosimile sit, ac credant eum vera dixisse.

38. Similiter, instante Defensore Matrimonii citandus erit alter conjux, ut etiam ipse indicet septem propinquos vel affines, iisque deficientibus, septem vicinos bonæ famæ, qui ut supra dictum est deponant; seorsim erunt hi quatuordecim conflantes septimam manum examini subjiciendi designatis diebus et horis, delato prius juramento singulis. Defensor matrimonii interrogatoria clausa exhibebit, ut superius dictum est.

39. Liberum erit conjugibus testes bonæ famæ ac de re instructos inducere, qui omnes seorsim, et methodo hactenus præscripta erunt examini subjiciendi.

Si alios etiam Defensor Matrimonii ex actis jam confectis deprehendet de re instructos, hos etiam citabit, ut examini subjiciantur.

40. Si qui forsan absentes noscantur, qui commode ad civitatem accedere nequeant, etiam ob distantiæ sumptus, vel ad partis instantiam, vel ea silente, ad instantiam Defensoris matrimonii, erunt ab Episcopo illius Diœcesis, in qua morantur, examinandi juxta interrogatoria ab eodem Defensore conficienda, ac clausa et obsignata transmittenda, deputato ab eodem Episcopo altero idoneo viro, qui præstet requisitis in Bulla sæpius laudata S. M. Benedicti XIV. præscriptis, quique expleat munus Defensoris validitatis matrimonii, et examini adsit.

41. Omnes vero testes, congrua congruis referendo, rogandi erunt præsertim, quando initum fuerit matrimonium, utrum inter conjuges mutui amoris et benevolentiæ signa intercesserint, quamdiu in eadem domo vel civitate cohabitaverint, utrum innotuerit eos consummationi operam dedisse; an inde matrimonium consummatum censeretur; de causis consummationem impeditivis; de conquestionibus, quando et cum quibus factis, et cur nolint amplius in matrimonio permanere.

42. Si querela super impotentia versetur, interrogandi erunt periti physici, quos conjuges consuluerunt. Præterea quatenus querela super nullitate ex iis sit, ut solvi possit matrimonium, si

conjuges illud non consummarunt, tunc procedendum erit ad inspectionem corporis conjugum seorsim sequente methodo perficiendam. Instante præsertim Defensore matrimonii Judex præfiget terminum tam utrique conjugi, quam Defensori matrimonii ad exhibendas notulas peritorum medicorum et chirurgorum confidentium, et diffidentium pro utriusque conjugis inspectione, congrua congruis referendo.

43. Exhibitis notulis a partibus, Judex eliget quinque peritos, tres scilicet medicos, et duos chirurgos ex his, in quibus partes consentiant; sin minus, eos ex officio, qui tamen partibus non sint rationabiliter suspecti, deputabit, atque curabit ut deputatio cadat super celebrioribus civitatis, tum quoad scientiam, tum quoad religionem et honestatem, atque his peritis facultatem dabit cognoscendi corpus viri, adhibitis honestis mediis ad explorandam ipsius potentiam, necnon facultatem, quatenus non conveniant in prima inspectione, iterum accedendi. Atque in eodem decreto diem, horam et locum destinabit, in quibus periti accedent, ut inspectionem perficiant.

44. Designata die et hora ad locum accedant Judex, Defensor Matrimonii, Cancellarius, et periti. Singuli ex peritis, ac seorsim, corpus viri inspicient, ea qua fieri poterit decentia, et factis experimentis, quæ juxta artem, non tamen illicitis, opportuna judicabunt, singuli scriptam emittent relationem.

In inspectione et relatione hæc præcipue investiganda et referenda erunt:

An adsint signa physice certa impotentiæ, deducta ex conformatione partium, aut ex aliquo vitio, quod apparere poterit. An adsint signa, quæ moralem certitudinem inducant impotentiæ, et quatenus existant, quæ sit hujus impotentiæ causa, utrum sit impotentia perpetua, insanabilis ac præcedens matrimonium, an signa impotentiæ sint dubia vel æquivoca.

45. Peracta relatione a singulis seorsim, Defensor Matrimonii exhibebit interrogatoria clausa, sigillata, super quibus fieri debet examen peritorum, sibique reservabit jus addendi alia interrogatoria, ac iterum eos ad examen revocandi. Si examen singulorum peritorum eadem die perfici nequiverit, Judex aliam diem designabit ut illud prosequatur. Uterque ex peritis, tum ante examen juramentum præstabit de veritate dicenda, tum post examen juramento dicta confirmabit, propria manu subscribens, Judex,

Defensor validitatis Matrimonii et Cancellarius subscribet et qui actum rogabit.

46. Procedendum etiam erit ad inspectionem corporis mulieris. Judex, ut supra dictum est de peritis, tres saltem obstetrices deputabit, quæ a duobus saltem peritis, uno medico, et altero chirurgo, ut supra seligendis, sedulo erunt instruendæ de recognoscendo visu et tactu in muliebrium inspectione.

Statuta autem hujus inspectionis die, mulier erit traducenda ad domum honestæ Matronæ pariter a Judice deputandæ pro infrascripta præstanda personali adsistentia, atque adstantibus semper tribus obstetricibus, et matrona, immergenda erit in balneo aquæ tepentis a peritis prius recognoscendo, quod erit aquæ puræ, quo in balneo per spatium saltem trium quadrantium horæ unius permanere debebit; quo tempore transacto, adstantibus et præsentibus semper Matrona et obstetricibus, statim, ne ullum spatium. aut momentum temporis mulieri detur, quo ad arctandum vas ullo medicamento, aut aliqua fraude uti queat, ad ipsius corporis inspectionem a singulis seorsim deveniendum erit, adstante semper et præsente Matrona: qua in re prospiciendum etiam, ut hæc recognitio fiat tempore tantum diurno, et in cubiculo luminoso, ut ex inspectione hujusmodi utrum mulier virgo sit, an violata et corrupta, adhibitis artis regulis, exactius deprehendatur.

47. Judex, Defensor Matrimonii et Cancellarius cum peritis, ut supra ad domum Matronæ accedent. Peracta illinc recognitione, seorsim singulæ obstetrices referent de virginitatis aut corruptionis indiciis ab inspectione resultantibus, an certa et qualia supersint signa et argumenta intemerati aut corrupti claustri virginalis, et an ulla fraus ad virginitatem simulandam adhiberi potuerit. Deinde super his magis præcise deponent in responsionibus ad interrogatoria, quæ clausa et obsignata exhibebit Defensor validitatis Matrimonii.

48. Deinde formali examini erunt subjiciendi periti, quorum judicium erit exquirendum, super relatis et depositis ab obstetricibus. Tandem examen subire debebit quoque Matrona quoad præstitam toto balnei et recognitionis tempore adsistentiam, servatis quoad examen iis omnibus, quæ superius dicta sunt, congrua tamen congruis referendo.

Quatenus Defensori Matrimonii nulla alia probatio exquirenda videatur, nullamque putet aliam Judex præ sua diligentia assu-

mendam, finis imponetur probationum collectioni, et publicabitur processus, edito super hoc decreto a Judice, factisque subscriptionibus ab eo, a Defensore Matrimonii, et a Cancellario. Hæc habenda methodus.

49. Quæ in actis continentur, nemini nec ipsis quidem conjugibus, eorumque Defensoribus erunt communicanda ante processus publicationem, uno excepto Defensore Matrimonii, cui libera semper et quandocumque erit actorum inspectio et examen.

Locus deinde erit defensionibus. Liberum etiam erit Defensori matrimonii post processus publicationem novas probationes exquirere, cum agat favore Sacramenti, et numquam bina sententia nullitatis conformis transeat in rem judicatam, ac reassumi causa possit etiam post initas novas nuptias a partibus, juxta constitutionem sæpius citatam *'Dei miseratione'*.

Omnibus absolutis et cum nil amplius deducendum censuerit Defensor Matrimonii, sententiam proferet Episcopus.

50. Si hæc Matrimonii nullitas decreta fuerit, debebit Defensor Matrimonii appellare juxta citatam Constitutionem, nec poterunt conjuges ad alia vota transire, nisi post obtentam alteram sententiam conformem super nullitate, sub pœnis contra polygamos constitutis in citata Constitutione *'Dei miseratione'*. Deinde transmittenda sunt acta ab Episcopo ad Judicem, ad quem provocatum fuit, in copia authentica, soluta per partem diligentiorem competent mercede Cancellario.

51. Hæc quæ diximus communia ut plurimum sunt omnibus causis matrimonialibus. In specie autem relate ad causas nullitatis matrimonii ex capite impotentiæ animadvertendum est experimentum triennale, quod jure Decretalium usque ac tempora nobis proxima in usu fuit, hodierna disciplina in usu amplius non esse, et ut pragmatici loquuntur, ab aula recessisse. Cognitum enim est non amplius experimentum hoc expedire, præsertim quia ob malam fidem apparuit illud non amplius esse medium honestum et utile.

Sane contigit ut conjux qui accusabat impotentiam relativam, libidinem cum alia persona expleret, antequam ad suum conjugem accederet. Quare ad omnia incommoda vitanda, hæc praxis in S. Congregatione Concilii inducta est. Quando solutio matrimonii exposcitur ex capite impotentiæ duo proponuntur dubia: 1°. An constet de matrimonii nullitate ex capite impotentiæ? Et

quatenus negative, 2°. an sit consulendum Sanctissimo super dispensatione matrimonii rati et non consummati?

52. Si constet de impotentia præcedenti et perpetua, Congregatio respondet ad 1m. *affirmative;* ad 2m. *provisum* in 1°. Si autem de impotentia non satis constet, sed constet matrimonium non fuisse consummatum, simulque adsint causæ sufficientes ad dispensationem concedendam, dubiis solet respondere S. Congregatio ad 1m. *Providebitur in 2°;* ad 2m. *Affirmative.*

Per hanc disciplinam immutata est dispositio cap. 6. h. t. Nam in cap. 6. sententia Judicis erat solummodo declaratoria, qua nempe matrimonium nullum declarabatur ob impotentiam antecedentem et perpetuam. Unde si tractu temporis apparuisset impotentiam fuisse solummodo temporaneam, matrimonium solutum redintegrari debebat.

53. In actuali autem disciplina intercedit dispensatio auctoritativa, qua si adsit vinculum matrimonii rati illud solvitur. Unde si deinde appareat impotentiam fuisse solummodo temporaneam, matrimonium non redintegratur. Constare autem debet matrimonium non fuisse consummatum; quoties enim appareat consummatum fuisse, dispensatio non conceditur, et conjuges tenentur conversationem conjugalem, idest individuam vitæ consuetudinem restaurare. Porro non-consummatio matrimonii probatur communibus argumentis judicialiter cognitis, idest ex confecto processu resultantibus.

54. Causæ autem dispensationis præsertim sunt maxima dissociatio animorum, fundatum dubium de impotentia alterutrius conjugis, periculum incontinentiæ, et aliqua coactio moralis adhibita, ut matrimonium contraheretur.

Titulus XVI.

De matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiæ.

1. Interdictum Ecclesiæ lato sensu sumptum opponitur legi Ecclesiæ irritanti matrimonium, et proinde complectitur omnem prohibitionem Ecclesiæ, qua matrimonium illicitum redditur, non tamen invalidum. Unde nomine interdicti Ecclesiæ veniunt omnia impedimenta impedientia matrimonium.

Interdictum Ecclesiæ stricto sensu significat impedimentum impediens in specie quod dicitur *Ecclesiæ vetitum,* de quo infra.

2. Antiquitus impedimenta impedientia hisce versiculis concludebantur:

'Ecclesiæ vetitum, necnon tempus feriatum,
Atque catechismus, sponsalia, jungito votum,
Incestus, raptus, sponsatæ mors mulieris,
Susceptus propriæ sobolis, mors presbyteralis,
Aut si pœniteat solemniter, aut monialem
Accipiat, prohibent conjugium sociandum.'

3. Non amplius hæc omnia impedimenta vigent, sed quæ adhuc extant ad quatuor reducuntur, scilicet: 'Ecclesiæ vetitum, tempus, sponsalia, votum'.

Ecclesiæ vetitum significat prohibitionem superioris, qua alicui in particulari interdicitur celebratio matrimonii.

Superior hic potest esse Pontifex, vel Episcopus, vel etiam Parochus.

4. Pontifex uti vidimus in 1°. tit. hujus libri potest prohibere matrimonium etiam cum clausula irritante, quo in casu si contrahatur matrimonium, non solum est illicitum sed etiam invalidum, quia Pontifex, qui potest per regulam generalem statuere impedimentum dirimens, potest etiam illud statuere relate ad individuum.

Episcopus etiam prohibere quidem potest matrimonium, at nunquam ejus prohibitio constituit impedimentum dirimens, sed solummodo impediens.

5. Immo licet prohibeat Parocho, ne adsistat alicui matrimonio, tamen quia Parocho remanet titulus Parochi, si matrimonio adsistat, valide coram eo contrahitur matrimonium. Ita S. Congregatio in respons. dat. a. 1581. ad dubia proposita ab Episcopo Siennensi, et in *'Savonens.' 2. Martii 1595.* Ex cap. 3. h. t. infertur etiam Parochum ex justa ratione ad tempus posse inhibere celebrationem matrimonii. Hæc enim est differentia inter Parochum et Episcopum, ut Parochus, quia non habet fori externi et judicialis jurisdictionem, possit inhibere solummodo matrimonium extrajudicialiter, et absque censuris, Episcopus vero possit, sive extrajudicialiter, sive etiam judicialiter, adhibita etiam censurarum comminatione. C. 2. h. t.

6. Contrahentes matrimonium, spreto interdicto Ecclesiæ, ex eodem c. 2. h. t. graviter peccant.

Pœnæ in specie non adsignantur. Hinc pœna infligitur ex arbitrio Episcopi, juxta qualitatem contumaciæ, et facti circum-

stantias: immo puniri etiam possunt testes dolose adsistentes matrimonio. Ita S. Congreg. Conc. *in Floren. die 10. Feb. 1679.*

De aliis tribus impedimentis adhuc vigentibus jam vidimus in 1°. tit. hujus libri.

7. Nunc historice et ad intelligentiam veterum canonum breviter agimus de reliquis impedimentis impedientibus, quæ sive ex lege contraria, sive ex consuetudine vel ex toto vel saltem ex parte abrogata fuere.

Primum impedimentum est *Catechismus.*

Hoc duplex est, vel compaternitas ex Catechismo, vel Catechismus ignoratus.

Relate ad 1^m. Catechismus quoad præsentem materiam erat instructio fidei, quæ olim fieri debebat catechumeno ante fores Ecclesiæ antequam baptizaretur. *Can. 54. De Consecr. Dist. 4.* Ex hac instructione, quæ habet aliquam relationem ad generationem spiritualem, Canones dixerunt compaternitatem oriri inter catechizantem et catechumenum, qua matrimonium inter eos celebrari impediebatur juxta *cap. 5. De Cogn. spirit. et cap. 2. eodem tit. in VI°.*

Compaternitas catechismi a Tridentino sublata est, juxta ea quæ disseruimus in *tit. de cogn. spirituali.*

8. Defectus autem Catechismi, idest sufficientis instructionis in rudimentis fidei, constituebat impedimentum impediens matrimonii. Hic defectus hodie potest constituere rationem, qua Parochus ad tempus inhibeat matrimonii celebrationem.

9. Secundum impedimentum erat *incestus.* Scilicet incestuosis absolute prohibebatur licite contrahere matrimonium. *Cap. 1°. 'De eo qui cognovit' et Can. 20. caus. 32. q. 7., et Can. 4. caus. 35. q. 3.*

10. Tertium impedimentum impediens constituebatur ex *Raptu,* eo casu quo sponsa alterius fuisset abducta, ita ut raptor non posset licite contrahere cum quacumque alia muliere. *Can. 34. caus. 27. q. 2.*

In aliis autem casibus raptus matrimonium dirimebat quando mulier abducta libere non consensisset, secus vero solummodo impediebat.

Quidnam de raptu dicendum sit jam vidimus in impedimento raptus explicando.

11. Quartum impedimentum impediens matrimonium erat *uxoricidium,* absque ullo intuitu et spe alterius conjugii. *Can. 5. caus. 32. q. 2.*

Dixi '*absque intuitu et spe alterius conjugii*' ut hoc impedimentum impediens distingueretur ab impedimento *criminis*, quod matrimonium dirimit.

12. Quinto. *Susceptio propriæ prolis,* idest si quis absque necessitate proprium filium e sacro fonte susceperit, in fraudem debiti maritalis erga alium conjugem, soluto actuali matrimonio, ab alio matrimonio contrahendo prohibebatur. *Can. 5. caus. 30. q. 1.*

13. Sexto. *Mors presbyteralis,* idest occisio presbyteri prohibebat interfectori, quominus matrimonium inde contrahere posset. *cap. 2. De pœnit. et remiss. tit. 38. lib. V.*

14. Septimo. *Solemnis pœnitentia,* quæ ob gravia crimina infligebatur, constituebat impedimentum impediens, quo fidelis pœnitens ante obtentam reconciliationem cum Ecclesia arcebatur a celebratione matrimonii. Indecens enim erat, nuptiali lætitiæ vacare, tempore salutaris tristitiæ et afflictionis. *Cann. 12. et ult. caus. 23. q. 2.*

15. Octavo. Tandem juxta *can. 13. caus. 27. q. 1.* ille, qui sibi in uxorem accipere præsumpsisset *Monialem* Deo consecratam, prohibebatur quominus matrimonium cum alia qualibet muliere contraheret. Quin immo *can. 6. de Pœnit. distinct. 1.* ita statuit: 'Si quis, non dicam rapere, sed attentare solummodo, jungendi causa matrimonii sacratissimas virgines ausus fuerit, capitali pœna feriatur.'

Qua in re adnotandum est, Gratianum non retulisse canonicam dispositionem, quia sacri Canones pœnam mortis non infligunt, sed dispositionem juris civilis Justiniani in *t. 1. cap. De Episcopis et Clericis,* retulisse, ut etiam juxta leges civiles malitia cognosceretur seductionis vel raptus mulieris Deo sacræ.

Titulus XVII.

Qui filii sint legitimi.

1. In legibus civilibus hoc erat receptum principium: 'Filius est quem justæ Nuptiæ demonstrant'. Hoc principium a nostro jure adoptatum est; cap. 2. h. t.

Justitia autem seu veritas nuptiarum non a civilibus sed a legibus ecclesiasticis determinatur; ita scilicet ut nuptiæ justæ et veræ illæ sint, quæ a nulla lege ecclesiastica irritante prohibeantur. Quare qui hisce nuptiis constantibus nascuntur filii, habentur uti proprii et legitimi, quamvis constet mulierem non semel fuisse adulteram.

2. Hæc vero præsumptio legitimitatis filiorum, absolute loquendo, est solummodo juris. Quare non excluditur probatio directe contraria; cap. 4. h. t. Hæc probatio deducitur ex separatione conjugum, et ex absentia, vel impotentia temporanea, vel alio impedimento viri.

3. Immo favor legitimitatis in jure tantus est, ut legitimi habeantur filii nati ex matrimonio nullo, quod ab utroque conjuge, vel saltem ab alterutro uti validum retinetur, cap. 14. h. t. dummodo tamen matrimonium non fuerit contractum clandestine, idest absque præviis denunciationibus, vel contra vetitum Ecclesiæ. Quo in casu ob defectum debitæ diligentiæ a jure præscriptæ, bona fides conjugum filiis non prodest, quia a jure non præsumitur bona fides parentum, qui impedimentum scivisse, vel saltem affectatæ ignorantiæ rei fuisse videntur, idest ideo debitam diligentiam omisisse, ne impedimentum si quod esset detegeretur. *c. 3. De Clandest. Desp.*

4. Adhibitis autem solemnitatibus ab Ecclesia statutis, quælibet impedimenti ignoratia, sive juris, sive facti, dummodo cæteroquin non sit affectata, prolis legitimitati juvat. Ex sensu enim cap. 3. citati, nocet legitimitati filiorum solummodo scientia vel affectata ignorantia impedimenti dirimentis.

5. Filii qui non nascuntur ex matrimonio valido, vel saltem putativo in sensu explicato dicuntur *illegitimi.* Illegitimi autem dividuntur in varias classes. Alii dicuntur illegitimi *naturales*, scilicet qui nati sunt ex parentibus, inter quos vel tempore conceptionis, vel saltem tempore nativitatis matrimonium consistere potuisset. Qua in re jus canonicum correxit jus civile, juxta quod *naturales* dicebantur filii nati ex concubina. Concubinatus autem qui a civilibus legibus quadam honestate decorabatur prorsus condemnatus est ab Ecclesia *can. 4. caus. 32. q. 4. et Conc. Trid. sess. 24. De Reform. Matr. c. 8.* Non enim alia conjunctio carnalis maris et fœminæ inter fideles admitti potest tamquam legitima, quæ non fuerit matrimonio consecrata.

6. Alii illegitimi dicuntur ex Jure Civili *spurii*, quique vel *quæsiti*, vel *nothi* vulgo dicuntur. Hi sunt qui incertum habent patrem, et proinde nati sunt ex meretrice. *l. 33. ff. De statu hominum.* Jure autem Canonico sub genere spuriorum veniunt filii nati ex parentibus inter quos neque saltem tempore nativitatis poterat matrimonium consistere. Hinc genus hujusmodi comprehendit etiam filios natos ex damnato coitu, quorum alii *adulterini* appellantur qui nempe ex adulterio nascuntur; alii dicuntur *incestuosi*, quorum nempe parentes ligantur vinculo consanguinitatis vel affinitatis in linea obliqua, vel vinculo alterius impedimenti dirimentis; alii *nefarii* appellantur, quorum parentes consanguinei sunt vel affines in linea recta; alii *sacrilegi*, qui nempe nati sunt ex Religioso, vel Moniali, vel Clerico in sacris ordinibus constituto.

7. Illegitimitas exprimit defectum juridicum personæ, quia jus considerat personam quasi maculatam culpa ipsa parentum. Scilicet filii illegitimi, coram societate, referunt signum et quandam imaginem incontinentiæ parentum, cujus vitii, experientia teste, non raro imitatores fiunt.

At quoniam defectus ex natalibus est juridicus, non autem in ipsa persona realiter existens, hinc ab ipso jure invectum est remedium legitimationis. Hæc legitimatio pluribus modis fieri potest.

8. Primus modus est per *subsequens matrimonium* inter parentes filii illegitimi. Ita in Cap. 1°. et 6°. h. t. Et quidem conceptus juridicus hujus legitimationis, juxta Doctores, est ut per fictionem juris retrotrahatur matrimonium ad tempus, quo filius vel conceptus vel saltem natus est. Quare per subsequens matrimonium legitimantur omnes et soli filii illegitimi naturales, non autem spurii, cujuscumque sint speciei. Cit. Cap. 6. h. t. Non enim per fictionem juris supponi potest matrimonium, eo tempore, quo a lege irritante matrimonium prohibebatur. At naturales quidem illegitimi legitimantur. Et hæc quidem conclusio valet licet matrimonium sit solummodo ratum, licet contrahatur a sene vel infirmo, in remedium conscientiæ, quia semper est matrimonium.

9. Controvertitur inter Doctores, utrum legitimatio prolis sequatur ex matrimonio non vero sed putativo, quod nempe uti validum ex bona fide reputatur. Si attendatur modus loquendi canonum, canones effectum legitimandi non tribuunt bonæ fidei, sed ipsi matrimonio. Ergo eo deficiente, videtur non fiat legitimatio.

At contrariæ sententiæ sua non deest ratio. Nam cum defectus natalium sit solummodo defectus legalis, idest coram societate, videntur satisfecisse conditioni ad illum tollendum conjuges, qui omnia posuerunt, quæ sufficiunt ad inducendam in societate credulitatem legitimi matrimonii.

Et quidem modus hic legitimationis ob favorem matrimonii amplissimus est, ita ut filii nati ex utroque parente libero, legitimentur, non solum quoad paternam hæreditatem, sed etiam quoad Ordines, et honores. *Gloss. in cap. 6.* Conceditur enim hæc legitimatio ab ipsa lege; et re vera legitimus est filius, quem lex legitimum habet.

10. Verum hic favor matrimonii non impedit quominus quoad aliquos effectus civiles, et quoad jura nobilitatis specialis, vel status, vel fundationis, legitimati per subsequens matrimonium, legitime natis non comparentur.

11. Insuper ex Constit. Sixti V. *Postquam. 3. Decemb. 1586.* ad Cardinalatum assumi non possunt qui legitimi facti sint per subsequens matrimonium. Ab assumendis enim ad hanc dignitatem, quamcumque illegitimitatis notam arcendam esse decernit.

12. Secundus modus legitimandi procedit per *rescriptum Principis. Cap. 13. h. t.*, ex quo patet Romanum Pontificem quoad jura spiritualia posse quidem legitimare quoscumque illegitimos in universa Ecclesia, quoad vero jura civilia posse id efficere solummodo in statibus jurisdictioni temporali ejusdem subjectis.

13. Aliquando autem *indirecte* legitimatio Pontificis potest effectum etiam civilem parere. Cap. 13. h. t. Scilicet si aliquod jus civile adnexum est alicui dignitati Ecclesiasticæ, et aliquis legitimus fiat ad dignitatem illam assequendam, obtinet etiam jus civile adnexum. Quo in casu Rescriptum Pontificis directe operatur relate ad officium seu jus Ecclesiasticum, indirecte autem relate ad jus civile. Exemplum afferunt de feudo adnexo alicui Episcopatui.

14. Quoad legitimationem ex Rescripto Principis, adnotandum est legitimationem concessam a laico Principe non reddere personam habilem ad ordines et ad beneficia Ecclesiastica. Laicus enim Princeps non habet potestatem in rebus spiritualibus.

15. Quoad vero utriusque Principis Ecclesiastici et sæcularis legitimationem animadvertendum est, per ipsam in genere concedi

omnia jura, quæ legitimis competunt. Duplex autem fieri debet limitatio. 1°. Limitari possunt per aliquam clausulam jura quæ conceduntur. 2°. Princeps per rescriptum non præsumitur concedere legitimationem in præjudicium jurium tertii, vel statuti, aut consuetudinis particularis. Hinc nisi adsit clausula derogans, hæc jura integra manent. Ex. gr. si adsint filii legitimi, illegitimus factus legitimus per rescriptum Principis non admittitur in successionem bonorum paternorum, nisi adsit hæc clausula 'non obstante quod adsint filii legitimi'.

16. Similis exposito est alius modus legitimandi, nempe *dispensatio.* Hic modus in eo consistit, ut si aliquis ob defectum natalium non possit jus aliquod particulare obtinere, ex dispensatione superioris illud jus assequatur.

Quare legitimatus ad Ordines Minores, vel beneficia simplicia obtinenda, non censetur legitimatus ad Ordines Majores et beneficia duplicia. Qui legitimatur ad Ordines Majores, non censetur legitimatus ad Prælaturas, quia dispensatus illud solum jus consequitur, pro quo dispensationem obtinuit, nisi aliud jus in primo contineatur.

17. Specialis est dispositio Gregorii XI. in Const. *'Etsi' 3°. Idus Novemb. 1374;* in qua statuit illegitimos ex dispensatione legitimatos cum clausula ut possint obtinere Canonicatus, vel Dignitates in quibusvis cathedralibus, metropolitanis, et patriarchalibus Ecclesiis, non posse promoveri ad canonicatus dignitates in tribus Ecclesiis Patriarchalibus Urbis Romæ, nisi in litteris dispensationis mentio fieret de eisdem Patriarchalibus Ecclesiis, et de eadem Gregoriana Constitutione.

18. Si quæratur quinam Superior in Ecclesia dispensare possit in *defectu natalium,* reponimus: potest Pontifex habilitare illegitimos ad omnes Ordines, et ad omnia beneficia Ecclesiastica c. 13. h. t. Romanus enim Pontifex est supra jus commune. Episcopus autem in sua Diœcesi potest dispensare in defectu natalium ad suscipiendos Ordines Minores, et ad obtinenda beneficia simplicia. Ita in *cap. 1°. 'De Filiis Presbyterorum' in VI*

19. Tandem modus legitimandi est *Professio religiosa* quæ tamen legitimatio concedit quidem habilitatem ad ordines usque ad Presbyteratum *inclusive*, non autem habilem reddit personam ad Prælaturam.

Modus autem hic imitatur quodammodo veterem legitimandi modum, qui fiebat per *Oblationem Curiæ*. Siquidem liberi illegitimi offerebantur Curiæ pro substituendis officiis ejusdem, et si Princeps recepisset illegitimum, hic fiebat legitimus.

Titulus XVIII.

Qui matrimonium accusare possunt vel contra illud testificari.

1. Matrimonium accusat '*qui accedit ad Judicem competentem, sive judicialiter, sive extrajudicialiter cum intentione vel impediendi matrimonium contrahendum, vel dissociandi jam contractum*'. Quando agitur de matrimonio nullo ob impedimentum dirimens, non solum ipsi conjuges et propinqui in gradibus proximis, aut alii quorum interest, matrimonium vel impediri si contrahendum, vel dissolvi si celebratum fuerit, sed quicumque ex populo, qui impedimentum cognoscit, potest, et generatim etiam tenetur, illud Judici revelare. Ita ex sensu cap. 3. h. t. Ratio est ne sub specie conjugii damnata commercia viri et mulieris foveantur. Quare accusatio hujusmodi recensetur inter causas populares, in quibus juxta Romanum jus quisque de populo agere poterat.

2. Hæc quidem de ipsa accusatione facienda. Nam aliquando ipsa accusatio ad matrimonium solvendum non admittitur; scilicet non proceditur ad dissolvendum matrimonium, si accusatio ab extranea persona proponatur. Hæc exceptio locum habet in hypothesi impedimenti impotentiæ alterutrius conjugis, in qua hypothesi Doctores tenent, ad accusandum admitti solummodo conjugem potentem, quia si remoto periculo incontinentiæ vellent conjuges cohabitare simul et conversari ceu frater et soror, procedendum non esset ad dissolvendum matrimonium, sed permitti posset hæc cohabitatio juxta *capp. 4. et 5. De frigidis et malef.*

3. Quamvis accusatio matrimonii a legibus ad vitanda illegitima connubia foveatur, tamen non omnes ad accusandum matrimonium indiscriminatim admittuntur. Hinc ab accusando repelluntur, qui accusare dignoscuntur ad turpem quæstum faciendum. c. 5. h. t.

4. Necnon repelluntur qui tempore denunciationum cognitum impedimentum non manifestaverunt, quia præsumuntur agere non juxta rei veritatem, sed ad vexam creandam pacificis conjugibus, et proinde merito uti suspecti prohibentur. Excipitur casus, quo aliquis posset allegare ignorantiam denunciationum. Ita in cap. ult. h. t.

5. Juxta cap. 2. h. t. accusatio fieri debet personaliter, nec admittitur accusatio per epistolam. Ratio est quia accusatio est actus odiosus nec facile admittendus, qui insuper inservire debet ceu basis judicii instituendi.

6. Circa tempus utile ad proponendam accusationem notamus non valere dispositionem civilem præscriptionis 30 vel 40 annorum, juxta *legg. 3. et 4. c. 'De præscriptione'*, sed etiam post lapsum hujus temporis a celebrato matrimonio accusationem proponi posse. Ratio est quia matrimonium invalidum non redditur validum per lapsum temporis, idest per præscriptionem.

7. Quæritur quinam testes esse possint contra matrimonium?

Etiam quoad testes matrimonium censetur causa popularis ob peccatum vitandum. Hinc omnes admittuntur ad testimonium faciendum contra conjugium, dummodo notitiam impedimenti habuerint, nec sint suspectæ fidei (arg. c. 17. De Testib.) Quare etiam propinqui, immo pater contra matrimonium filii, et viceversa, potest testis esse cap. 3. h. t. Qua in re derogatum est generali regulæ cann. 4. et 5. caus. 35. q. 6. juxta quam regulam nec pater filii, nec filius patris testis est idoneus. Ratio derogationis est, quia propinqui censentur præ aliis arcere velle periculum peccati, et quia præsumitur impedimentum cognosci facilius a propinquis, quam ab extraneis, præsertim si sermo sit de consanguinitatis et affinitatis, necnon de impotentiæ impedimento. Propinqui enim cognoscunt facile stipitem communem, et facile inter propinquos ob fiduciam revelatur impotentia alterius conjugis. Quæ ordinaria agendi ratio causa fuit, cur in probatione impedimenti impotentiæ inducta fuit praxis audiendi testimonium *septimæ manus* propinquorum.

8. Ceterum ipsorum conjugum testimonium, etiam juramento firmatum non facile admittitur ob periculum collusionis. *Cap. 'Super' 5. 'De eo qui cognovit'.*

9. Ad complementum materiæ tituli Doctores quærunt, quinam sit Judex competens causarum matrimonialium.

1°. Sub nomine causarum matrimonialium principaliter veniunt causæ, quæ respiciunt vinculum matrimonii. Jam vero existentia vel nonexistentia vinculi conjugalis inter fideles pendet ex valore vel nullitate Sacramenti. Quare causæ matrimoniales exhibent naturam causarum spiritualium, et proinde apud Judices Ecclesiasticos sunt pertractandæ et definiendæ, quemadmodum definit Concilium Tridentinum *in can. 12. sess. 24. De Ref. Matr.*, non autem tractari ac definiri possunt a judice laico.

10. Verum jure ordinario in prima instantia non a quolibet Judice Ecclesiastico, sed a tribunali Episcopi tractandæ et definiendæ sunt. Hinc a Judice ordinario inferiore Episcopo ex jure proprio non possunt videri et decerni causæ hujusmodi. *Trid. sess. 24. De Reform. Matr. c. 20.* Diximus a tribunali Episcopi. Unde etiam a Vicario generali possunt hujusmodi causæ tractari; et quoniam Vicarius capitularis obtinet jurisdictionem ordinariam Episcopi juxta *cap. 11. De Major. et Obed.*, sequitur etiam Vicarium capitularem easdem causas cognoscere et judicare posse.

11. 2°. Si sermo sit de quæstionibus connexis cum quæstione vinculi, patet etiam illas videndas et definiendas esse a Judice Ecclesiastico.

Nam diversa resolutio quæstionis connexæ inducit diversam opinionem super valore vinculi. Hinc quæstio de legitimitate prolis non ad judicem civilem, sed ad Ecclesiasticum pertinet, quia legitimitas prolis est proprius et immediatus effectus validi matrimonii, nec supposita validitate matrimonii potest denegari legitimitas prolis, et viceversa.

Pariter quæstiones de sponsalibus, impedimentis, denunciationibus, necnon quæstiones de separatione quoad torum et cohabitationem pertinent ad judicem Ecclesiasticum; quia quæstiones hæ sunt quæstiones vel juris vel facti connexi cum ipso matrimonii vinculo.

12. 3°. Quæstio esse potest circa jura civilia ex. gr. dotis, successionis, et honorem familiæ. Quæstiones hujusmodi quamvis exoriantur occasione matrimonii, per se civiles sunt, objectum enim habent civile, et si matrimonium respiciunt, illud respiciunt solummodo relate ad effectus civiles. Quare si principaliter tractantur quæstiones hujusmodi, apud Judicem civilem sunt proponendæ.

13. Sed si accidentaliter proponantur in causa ecclesiastica coram Judice Ecclesiastico, poterunt ab eodem tractari et definiri tamquam partes et accessiones ejusdem judicis principalis, quia judex potest videre causas ordinis inferioris incidentes in causa principali suæ jurisdictioni subjecta.

14. Dixi *inferioris ordinis*, quia si causa incidens est superioris ordinis, quemadmodum est causa spiritualis præ temporali, ob majorem nobilitatem spiritus præ materia non potest judex causæ principalis videre quæstionem incidentem. Hinc in causa legitimæ successionis hæreditariæ, si quæstio moveretur circa valorem matrimonii, judex laicus procedere non posset in causa, sed expectare deberet donec Judex Ecclesiasticus viderit causam matrimonialem.

15. Qua in re advertendum est Doctores concedere judici laico facultatem videndi causas spirituales, quando respiciunt nudum factum ex. gr. utrum contigerit necne matrimonialis contractus, vel solummodo concubinatus intercesserit. Item utrum locum habuerit necne factum collationis beneficii. Ratio hujus sententiæ Doctorum est quia nudum factum etiam in materia spirituali, cum per se jus non secumferat spirituale, potest considerari ceu res civilis, quæ non minus ecclesiastico judici, quam laico magistratui patere potest et de eo constare.

16. 4°. Si sermo fit de punitione criminum, quæ relationem habent cum matrimonio, ut sunt adulterium, incestus, causa est mixti fori, hinc datur locus præventionis. Causæ enim hujusmodi æque habent ad Ecclesiam et ad civilem societatem relationem. Sed re bene perspecta, juri magis consonum videtur si causæ quæ instituantur directe ad punitionem et vindictam criminis proponantur in laico tribunali; causæ autem, quæ occasione criminis instituuntur in ordine ad jura et obligationes conjugales, vel suspendendas, vel tollendas per divortium perpetuum proponantur coram Judice Ecclesiastico: *cap. 5. c. de Procurat.,* in quo causa adulterii ad pœnam legalem tractari dicitur in tribunali laico, causa autem adulterii ad separationem tori tractari dicitur in ecclesiastico tribunali.

Titulus XIX.

De divortiis.

1. Divortium a divertere nil aliud est quam *resolutio consuetudinis vitæ individuæ quæ a matrimoniali contractu inducitur.* Hæc dissociatio si fiat relate ad *vinculum,* idest ita ut partes contrahentes plenam libertatem recuperent et ad alia vota transire possint, dicitur *divortium plenum. Minus* autem *plenum* dicitur *divortium,* quando manente vinculo conjugali, dissociatio fiat solummodo quoad torum et cohabitationem.

De divortio pleno.

2. Matrimonium ratum et consummatum inter fideles dissolvi nequit et dissociari quoad vinculum. Hinc lex est *(Rom. 7.)* nonnisi per modum naturalem solvi hoc matrimonium fidelium. 'Mulier vivente viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri.' Huic enim matrimonio tribuitur completa ratio signi unionis Christi cum Ecclesia per incarnationem, et ei applicatur Christi sententia: 'Quod Deus conjunxit, homo non separet.'

Sane Christus Dominus hanc sententiam retulit ad matrimonium cui conveniunt verba Genesis: 'Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.'

3. Quid vero dicendum de matrimonio infidelium? Juxta *cap. 4. De consang. et affin., et c. 8. h. t.* matrimonium infidelium est verum matrimonium, quia repræsentat officium naturæ. Quare in jure dicitur matrimonium *legitimum,* ad illud distinguendum a matrimonio *rato,* quod inter fideles est sacramentum. Jamvero matrimonium legitimum infidelium suam etiam habet indissolubilitatem. Matrimonium enim est semper contractus qui dirigitur ad mutuam et perennem societatem inter virum et uxorem. Hinc inspecto ipso jure naturæ, apparet indolem propriam matrimonii esse ut sit contractus stabilis et non transiens. Nam finis procreationis et educationis prolis, necnon mutuum adjutorium excludunt mutabilitatem personarum, et insinuant ideam individuæ vitæ consuetudinis, qua uterque finis expositus melius obtineri possit.

4. At rigor juris naturalis non videtur requirere in matrimonio infidelium proprie dictam indissolubilitatem, quæ in matrimonio christiano oritur ex ratione sacramenti. Nam 1°. non ostenditur, prædictos fines semper perseverare in matrimonio ut perseverare deberet individua vitæ consuetudo. Sane non semper gignitur aut educanda est proles, sed in senibus præsertim hæc qualitas matrimonii non verificatur. Pariter ob conditionem morbi, negotiorum etc. fieri potest ut unus conjugum ab alio separatus ad longum tempus vivat. Quare mutui adjutorii ratio perennis simul et perpetua non est. Ergo nec ex ipsa natura matrimonium est prorsus indissolubile.

5. Accedit quod si matrimonium fuisset prorsus indissolubile, nec Deus ullo modo permisisset unquam illud resolvi. Atqui inter Hebræos permisit Deus libellum repudii quo dimitti poterat uxor et alia duci, priore vivente, et viceversa, ita ut qui dimiserat conjugem suam non ad illam reverti teneretur. Hinc vera dissociatio matrimonii prioris locum habebat.

Nec audiendi sunt qui dicunt Deum solummodo tolerasse ob duritiam Judaeorum matrimonium posterius, et non inflixisse pœnas contra illos qui offerebant libellum repudii; nam licet ob duritiam cordis concesserit Deus Hebræis ut uterentur libello repudii, tamen per illum dissolvebatur revera prius matrimonium, et novum contrahi poterat cum alia persona.

6. 2°. Etiam ob *privilegium fidei* matrimonium contractum et consummatum in infidelitate dissolvitur quoad vinculum. Ergo matrimonium inspecto solum jure naturæ dici nequit prorsus indissolubile.

7. At nihilominus certum est matrimonium etiam antequam ad dignitatem sacramentalem elevaretur indissolubilitatem habuisse. Hæc indissolubilitas repetenda esse videtur ex primigenio jure positivo divino quod Adamo fuit intimatum, quæ intimatio insinuatur in illis verbis Genes. 2, 24. 'Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et adhærebit uxori suæ.' Quæ verba satis superque indicant matrimonium ex Dei voluntate esse monogamum.

Huic legi facta est derogatio ab ipso Deo pro Hebræis per positivam legem, quam legem Christus Deus abrogans matrimonium ad pristinam conditionem unius cum una restituit. Quare ex lege divino-positiva Christi sublatus est libellus repudii. Hinc

proscriptus est mos, seu potius abusus, quo maritus hebræus conversus ad fidem mittebat uxori adhuc infideli libellum repudii juxta ritum judaicum, ut libera esset mulier a vinculo conjugii et ad alia vota transire posset. Ita in Constitutione Bened. XIV. *'Apostolici ministerii' d. 16. Septemb. 1747.*

8. Verumtamen matrimonium legitimum, ex primigenio jure positivo divino indissolubile, dissolvi potest etiam quoad vinculum ex privilegio fidei. Privilegium hoc promulgatum est ab Apostolo Paulo I. Corinth. VII. et in eo consistit ut conjugium in infidelitate contractum et consummatum prorsus dissolvatur in hypothesi, qua unus conjugum christianam fidem amplectatur, et alter perseveret in infidelitate, nec velit pacifice habitare cum conjuge fideli. Cum vero idem sit infidelem nolle pacifice habitare cum conjuge fideli, et velle habitare cum injuria et detrimento fidei, hinc ex mente divi Pauli promulgantis privilegium fidei inducta est dissolutio matrimonii legitimi, sive quando conjux infidelis absolute nollet cohabitare cum persona fideli, sive quando nollet habitare absque *contumelia creatoris.* Porro pars infidelis nollet habitare absque contumelia creatoris, quando vellet habitare non sine periculo subversionis conjugis fidelis, vel cum exsecratione christianæ religionis, vel conaretur pertrahere partem fidelem ad peccatum perpetrandum. Hæc est interpretatio privilegii fidei facta ab Innocentio III. in c. 7. h. t.

9. Ita exposita Pauli doctrina, sequitur, per conversionem unius conjugis ad fidem non solvi matrimonium legitimum et conjugem fidelem illico ad alia vota transire non posse, sed faciendam esse duplicem interpellationem: 1°. An pars infidelis velit et ipsa christianam religionem amplecti. 2°. Posita negativa responsione, an velit pacifice habitare absque contumelia creatoris.

10. Verum ex Conciliis Toletanis habemus primam solummodo faciendam esse interrogationem parti infideli; ita ut pars conversa vel ex Judaismo vel ex Mahomedanismo possit post primam interpellationem rejectam ab infideli ad alia vota transire. Hæc disciplina a Conciliis Toletanis inducta est ob specialem conditionem Hispaniarum, qua cognitum est fuisse inutilem secundam interpellationem vel etiam noxiam. Siquidem experientia docebat conjuges infideles qui interrogati respondebant se pacifice habitaturos absque contumelia creatoris, ficto animo hanc promissionem fecisse: sed revera intentionem habuisse pervertendi et corrum-

pendi conjugem fidelem. Quare animus partis infidelis, utrum vellet pacifice habitare et absque contumelia creatoris cum parte fideli, cognoscebatur ex intentione conversionis ad fidem vel obstinatæ contumaciæ et adhæsionis errori. Hinc pro Hispaniis solum et in illis circumstantiis secunda interrogatio facienda non erat; sed in genere facienda est.

11. Quid vero si interpellatio fieri non possit?

Casus revera contigit quando homines nigri coloris abrepti ex regionibus Africæ ab Hispanis et Lusitanis ac deducti sunt in Americam. Homines hujusmodi nigri coloris conversi ad fidem volebant matrimonium contrahere. At plures jam uxores suas habuerant in infidelitate, nec sciebant ubinam morarentur. Hinc interrogationes fieri non poterant.

Quæstio discussa est inter Doctores. Alii arbitrati sunt conjugem fidelem, omissis interrogationibus, quas ob absentiam alterius conjugis, vel ob aliud impedimentum facere nequit, posse illico novum contrahere matrimonium.

12. Alii vero docuerunt necessariam esse dispensationem Summi Pontificis, qua interpretans jus divinum declarat ob adjuncta præceptum divinum interrogationis faciendæ non obligare.

Ita Pontius *De matrim. lib. 7. cap. 48. n. 22.*

Huic altera sententiæ adhæsit Sacra Congregatio Concilii in causa *'Florentina' 17. Jan. 1722*, et jam antea Gregorius XIII. Ordinariis, Parochis et Presbyteris missionariis Societatis Jesu in Anglia, Aethiopia, et Brasilia concesserat facultatem dispensandi ab interpellationibus faciendis, quoties constaret eas perfici non posse. Hanc facultatem concessit Benedictus XIV. Apostolico Nuntio Venetiis commoranti, pro catechumenis in pio loco Venetiarum receptis *Const. 3. Bullarii ejusdem Pontif. Tom. 1. De Synodo Diœces. lib. 6. c. 4. n. 3.* Post interrogationes frustra propositas, vel post obtentam dispensationem ab iisdem peragendis, pars conversa ad fidem potest matrimonium contrahere per quod solvitur vinculum matrimonii contracti et consummati in infidelitate. Ita ex conceptu ipsius privilegii fidei et ex *cap. 8. 'Gaudemus' in fin. h. t.*

13. Quare matrimonium in infidelitate contractum non dissolvitur per susceptum baptisma, neque per factas interpellationes, aut post obtentam dispensationem ab eisdem perficiendis, sed quem-

admodum resolvit S. Congregatio Supremæ et Universalis Inquisitionis in responsione data die 1. Augusti ann. 1759, '*tunc solum conjugii vinculum dissolvitur, quando conjux conversus transit cum effectu ad alias nuptias.*'

Hinc licet pars, quæ in infidelitate permansit, contraxerit matrimonium, prius matrimonium non solvitur, solutio enim hujus matrimonii est ob privilegium fidei. Ait namque Paulus: 'Non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi, in pace autem vocavit nos Deus'.

Et revera fuit proposita quæstio in S. Congregatione Concilii ann. 1726, cujus hæc erat species. Titius Hebræus fidem suscepit et cœlibem vitam ducebat. Mœvia ejus uxor in hebraismo alteri nupsit viro. Deinde Mœvia et secundus vir fidem catholicam susceperunt. Quæsitum est utrum Mœvia possit permanere cum secundo viro, vel redire deberet ad Titium primum virum. Respondit S. Congregatio prius matrimonium adhuc subsistere, et Mœviam redire debere ad Titium primum virum. Quemadmodum eadem Congregatio alias reposuerat in causa '*Florentina*' *annis 1679. 1680.* Ita penes Benedictum XIV. *De Synodo Diœc. lib. 6. c. 4. n. 4.*

14. Quid vero si vir dum convertitur uxor religiosam professionem ediderit?

Nihilominus matrimonium in infidelitate contractum dici non potest resolutum. Nam in jure certum est per professionem religiosam resolvi quidem matrimonium ratum et non consummatum christianorum, non autem matrimonium infidelium. At conjux prius conversus usus est jure suo profitendi religionem. Hinc revocari non potest ab alio conjuge deinde converso. Stat ergo matrimonium in infidelitate contractum resolvi per novum matrimonium partis conversæ et non antea.

15. Hisce positis plures enodandæ sunt quæstiones. Et primo sciendum est ex Africa in Americam plures ductos fuisse masculos et fœminas, et inter eos plures fuisse vinculo conjugali conjunctos. At non in eamdem regionem, qui erant vir et uxor, ducti sunt. Viri conversi ad fidem, obtenta dispensatione ab interpellationibus perficiendis, novum matrimonium contraxerunt. Idem peregerunt etiam mulieres. Labentibus annis contigit ut viri nonnulli suas veteres uxores invenirent, et cognitum est viros et

uxores eodem tempore fidem suscepisse. Quare eo tempore, quo faciendæ erant interrogationes, tum vir tum uxor fidem susceperant, et per consequens cessaverat ratio privilegii fidei, et matrimonium infidelium transiisse videbatur in matrimonium fidelium. Hinc non videbatur adhuc perseverare facultas discedendi. Resolutio enim matrimonii in eum casum devenisse videbatur, a quo incipere non poterat. Quodsi Ecclesia dispensavit ab interpellationibus dici debet eam fuisse deceptam. Nam ideo dispensavit quia præsumebatur conjugem infidelem nolle pacifice cohabitare cum conjuge fideli, quæ præsumptio falsa prorsus erat ob conversionem alterius conjugis.

Quæsitum est utrum reintegrandum esset prius matrimonium, an sustineretur matrimonium post conversionem contractum.

16. Summi Pontifices Gregorius XIII. et S. Pius V. responderunt secundum matrimonium sustineri, et prius matrimonium in infidelitate conctractum resolutum fuisse. Ita penes Benedictum XIV. *De Synodo Diœc. lib. 13 c. 21. n. 3.* quo in loco citat Constitutiónem Gregorii XIII. quæ incipit *'Quoniam sæpe contingit'* et S. Pii V. quæ incipit *'Romani Pontificis'*. Doctores animum intenderunt ad istas Constitutiones explicandas.

17. Et quidem Navarrus cum Sanchez *de Mat. Disput. 17. lib. 2.*, et aliis tenuerunt Romanum Pontificem, qui dispensare potest inter fideles a vinculo matrimonii rati et non consummati, posse dispensare et de facto dispensasse in vinculo matrimonii consummati, quod cum Sacramenti ratione careat infirmius esse dixerunt vinculo matrimonii inter fideles.

18. At alii cum Pontio *de matrim. lib. 9. c. 2.* negarunt hanc facultatem Pontifici competere, animadvertentes Christum Dominum Matth. 19. revocasse matrimonium ad pristinam conditionem perpetui contractus inter unum et unam idest ad jus divinum primigenium monogamiæ.

19. Quare cum constet solummodo in casu privilegii Paulini et non alio in casu concessam fuisse licentiam dissolvendi conjugium in infidelitate contractum et consummatum, dicendum est Romanum Pontificem dispensando dissolvere vinculum conjugii ejusdem. *Cf. Benedictus XIV. De Synodo Diœcesano lib. 6. c. 4. n. 3. et seq. et cit. lib. XIII. cap. 21. per totum.* In hisce locis doctissimus Pontifex plenissime tractat de conjugiis in infidelitate

contractis deque eorumdem solutione ob conversionem unius conjugis ad fidem. Porro *in n. 5. c. 4. lib. 6.* refert eo tempore quo ipse Secretarii munere fungebatur, Sacram Congregationem Concilii in causa Florentina 'abstinuisse a sententia ferenda circa potestatem Romani Pontificis rescindendi vinculum conjugii in infidelitate contracti et consummati.'

Quidquid vero sit de hac potestate Romani Pontificis, credimus optime posse defendi decisiones Gregorii XIII. et S. Pii V.

20. Et sane, Privilegium Fidei in eo consistit, ut matrimonium contractum in infidelitate resolvatur quando pars conversa ad fidem legitime contrahit matrimonium. Ut autem pars fidelis legitime contrahat matrimonium tenetur ex præcepto divino interpellare aliam partem utrum velit converti vel saltem pacifice cohabitare et absque contumelia Creatoris. Igitur ipsa conversio ad fidem dat jus contrahendi novum matrimonium, solummodo remanet præceptum interpellationes faciendi. Hanc theoriam plane confirmat citata responsio S. Officii diei 1. Augusti 1759. per hæc verba 'Conversus ad fidem in ipso conversionis momento non intelligitur solutus a vinculo matrimonii cum infideli adhuc superstite contracti, sed tunc acquisivit solummodo jus transeundi ad alias nuptias cum conjuge tamen fideli, idque si conjux infidelis renuat post interpellationem converti.' Jamvero posita legitima causa vel distantiæ locorum, vel incogniti domicilii alterius conjugis etc., super observantia divini præcepti interpellationum faciendarum dispensatur a Romano Pontifice. Ergo pars conversa utitur jure suo ex conversione ad fidem accepto, et legitime novum contrahit matrimonium. Merito igitur hoc matrimonium sustinetur, et primum dissolutum fuisse decernitur. Nec Ecclesia decepta est quando dispensationem ab interpellationibus faciendis concessit. Nam vera et certa erat causa ob quam dispensationem concedebat. *Cf. Benedictus XIV. De Synod. lib. 13. c. 21. n. 4. in secunda medietate.*

21. Quæstio secunda proponitur. Quid dicendum, si vir in infidelitate plures habuit uxores? Siquidem fieri potest ut unus idemque homo in infidelitate simul habeat plures uxores, saltem quia ob leges locorum concedi solet facultas divertendi a prima et, ea adhuc vivente, ducendi aliam uxorem.

Profecto matrimonium in jure primigenio intimato protoparentibus fuit institutum ita ut esset monogamum. Clara sunt

verba Geneseos: 'Vir adhærebit uxori suæ et erunt duo in carne una.'

Huic legi facta est dispensatio præsertim post Noë ob duritiam cordis Judaeorum, et ob necessariam propagationem populi Judaici, ita ut cap. 21. Deuteronom. pluralitas uxorum exhibeatur ceu res quæ in communem consuetudinem honestam et legitimam transierat.

22. Utrum etiam inter Ethnicos eadem dispensatio vires habuerit, controvertitur inter Doctores. Sententia negans veritati magis consona videtur, quia dispensatio est vulnus legi ac proinde non præsumenda sed probanda est. Accedit quod ratio propagationis populi, quæ inter Hebræos valebat, non eadem prorsus erat pro Ethnicis. Sed quidquid sit de tempore quod Evangelicam ætatem præcessit, post legem evangelicam certum est pluralitatem uxorum fuisse et esse prorsus interdictam. Etenim Christus Dominus Matth. 19. matrimonium ad pristinam monogamiæ conditionem restituit. Siquidem assumens verba illa Genesis, c. 2. 'erunt duo in carne una' concludit, 'itaque jam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit homo non separet.'

23. Igitur ex lege generali post Christum non verificatur amplius legitimum divortium, quo vivente altero conjuge novum matrimonium cum altera persona contrahi possit. Quare vir conversus ad fidem stare debet cum prima muliere, quia hæc in infidelitate vera uxor fuerat, reliquæ vero veræ uxores esse non poterant. Cap. 8. h. t.

24. Quid vero si prima mulier interrogata, nollet christianam religionem amplecti, nec vellet pacifice et absque contumelia Creatoris cohabitare cum viro?

Hoc in casu potest quidem stare cum secunda si convertatur ad fidem, non vero tenebitur. Quia verum matrimonium solummodo cum prima intercesserat, non vero cum posterioribus.

Ex dictis etiam patet virum infidelem polygamum stare debere cum prima, quoties ipse cum omnibus suis uxoribus ad fidem convertatur.

25. Verum S. Pio V. expositum est invaluisse inter Indos morem, ut qui in infidelitate plures habuissent uxores eam quisque retineret, uti suam, quæ secum Christianam fidem suscipere consentiebat. Et quidem non semel contigit ut mulier hæc non

esset prima uxor sed posterior. Arduum vero erat Indos divellere ab istis uxoribus, cum quibus inito fœdere veram religionem amplectebantur, et baptismum suscipiebant. Sanctus Pontifex omnia perpendens in citata Constitutione *'Romani Pontificis'* impressa in *5. parte Constit. Apostol. pro Missionibus Sinarum et Tunkini* motu proprio et certa scientia et de Apostolicæ Potestatis plenitudine declarat ut Indi baptizati et in futurum batizandi cum uxore, quæ cum ipsis fuerit baptizata et baptizabitur, remanere valeant tamquam cum uxore legitima, aliis dimissis.

26. Doctores nonnulli inter quos Navarrus *Cons. 3. lib. 3. n. 12. et seq. De conversione infidelium*, et Sanchez *de Matr. lib. 2. disput. 17.* inferunt ex hac constitutione Romanum Pontificem posse solvere vinculum matrimonii contracti et consummati in infidelitate, quando infidelis convertitur ad fidem. Matrimonium enim cum secunda vel tertia muliere consistere nequit nisi vinculum matrimonii contracti cum prima muliere resolvatur.

27. Benedictus vero XIV. *De Synod. lib. 13. c. 21. n. 4.* adhærens sententiæ Pontii *de Matr. lib. 7. cap. 48. n. 22.* tradit Romanum Pontificem revera non solvisse vinculum matrimonii infidelium in casu, sed matrimonium dissolvi ex privilegio divino fidei; Romanum vero Pontificem interpretatum fuisse præceptum divinum interpellationum faciendarum. Hoc siquidem præceptum est et ipsum in bonum fidei; quod proinde non videtur urgere quando certa est conversio ad fidem unius ex mulieribus, quas vir habuerat in infidelitate. Hinc cognita conversione unius mulieris, Pontifex declaravit consistere posse matrimonium inter hanc et virum conversum ad fidem, quin vir primam mulierem interpellaret utrum ea vellet necne Religionem Christianam suscipere vel pacifice cohabitare.

28. Quæstio tertia proponitur. Quid dicendum si matrimonium in infidelitate contractum fuerit inter personas impedimento dirimente ligatas, et alteruter vel uterque conjux ad fidem convertatur?

Quæstio resolvitur ex cap. 8. h. t. Scilicet distinguendum est inter impedimentum juris ecclesiastici, et impedimentum juris naturalis, vel positivo divini. In secunda hypothesi matrimonium nullum est, et separandi sunt conjuges, quia etiam infideles ligantur impedimentis juris naturalis et juris divino positivi. Hinc fratres et sorores in primo gradu non possunt in matrimonio perseverare

post conversionem utriusque vel alterutrius ad fidem. Quodsi autem impedimentum fuerit solummodo juris ecclesiastici, matrimonium in infidelitate contractum fuit validum, quia infideles non tenentur legibus Ecclesiæ. Quare dissociandi non sunt conjuges, sive uterque fidem amplectatur sive unus tantum fiat fidelis, sed alter consentiat habitare cum fideli absque contumelia Creatoris.

De divortio in matrimonio rato et non consummato inter fideles.

29. Quamvis matrimonium ratum ante consummationem ordinetur ad statum permanentem et exhibeat rationem signi unionis Christi cum Ecclesia et Sacramentum constituat, tamen non parit vinculum adeo indissolubile ut nequeat prorsus viventibus conjugibus aliquando resolvi. Etenim matrimonium ratum licet habeat elementa contractus, et Sacramenti, unde exurgit ordinatio obligationis mutuæ conjugum ad statum perpetuum, tamen non continet nec exprimit illam omnimodam indissolubilem conjunctionem, quæ in jure primigenio exprimitur, quæque ex divina voluntate procedere dicenda est juxta illud 'quod Deus conjunxit homo non separet.' Nam matrimonium solummodo ratum non exhibet illam completam conjunctionem quam amor sanctificatus ex legitimo fine et ex gratia Sacramenti revera operatur consummatio matrimonii, vi cujus revera verificatur sanctificatio viri et uxoris juxta illud 'itaque non sunt duo sed una caro'. Unde per consummationem matrimonii Christiani optime exprimitur concreta unio Christi cum Ecclesia in reali et perpetuo vinculo amoris.

30. Hinc *in cap. 5. 'de Bigamis non ordinandis'* Innocentius III. tradit per matrimonium tantummodo ratum proprie non significari indissolubilem conjunctionem Christi cum Ecclesia sed potius 'caritatem quæ consistit in spiritu inter Deum et justam animam, ad quod pertinet illud quod dicit Apostolus 'Qui adhæret Deo unus spiritus est cum eo (1. Cor. VI.).' Jamvero hæc conjunctio spiritualis, quicumque sit gradus sanctitatis, dici non potest, quoadusque anima justa est in via, absolute indissolubilis. Igitur matrimonium ratum et non consummatum potest dissolvi.

31. Duo sunt casus solutionis: 1°. per professionem votorum solemnium in Religione approbata, juxta ea, quæ traduntur in titulo *De conversione Conjugatorum lib. 3.*

32. 2°. Per dispensationem Summi Pontificis. Et quidem licet antiquissima exempla hujus dispensationis non habeantur, tamen exempla proferri possunt Martini V., Eugenii IV., Pauli III. Pii IV. et successorum Romanorum Pontificum.

Qua in re præstat animadvertere matrimonium ratum in citatis exemplis non fuisse solummodo declaratum uti nullum, sed fuisse revera resolutum vinculum per potestatem Ecclesiæ. Nam licet plerumque dispensatio facta fuerit ob impedimentum impotentiæ, tamen revera resolutum est vinculum, et non declaratum nullum matrimonium. Etenim in allatis exemplis ita dispensatio data est quoad vinculum, ut quamvis inde conjuges apparuissent potentes, tamen iterum non conjugebantur, nec reintegrabatur matrimonium. Quod fieri debuisset, si fuisset solummodo declaratum nullum matrimonium ex capite impotentiæ juxta ea, quæ diximus in tit. *'De frigidis et maleficiatis'*.

33. Quod vero in Ecclesia sit potestas hæc dissolvendi vinculum matrimonii rati et non consummati, non solum patet ex facto publico et authentico Romanorum Pontificum, sed etiam ex capp. 2. et 7. *De convers. Conjug. et ex can. 6. sess. 24. De reform. Matr.* in Concil. Tridentino ubi traditur per professionem solemnem Religionis dissolvi idem vinculum matrimonii rati.

Dico *'patet'* id ex hisce locis, nam solemnitas votorum tota est ex jure ecclesiastico. Quare resolutio vinculi matrimonii rati et nondum consummati per professionem religiosam ex jure ecclesiastico procedit. A pari ergo potestas suprema Ecclesiæ, quæ residet in Romano Pontifice, poterit dispensare circa vinculum matrimonii simpliciter rati.

34. Ratio autem fundamentalis hujus juris dispensandi est, quia matrimonio solummodo rato non competit ea omnimoda indissolubilitas juris divini cui applicari possit illud 'Quod Deus conjunxit homo non separet'.

35. Quid dicendum de divortio quoad vinculum, quod ex capite nullitatis matrimonii requiratur?

Primo quidem conjuges licet certi sint de existentia impedimenti dirimentis, tamen auctoritate privata non possunt a matrimonio recedere. Quod enim coram Ecclesia celebratum est judicio Ecclesiæ ipsius resolvi debet, c. 3. h. t. In hoc capite Pontifex sub pœna excommunicationis obligat aliquem ad recipiendam suam uxorem, quam ob notoriam consanguinitatem deseruerat.

36. Attamen posita conscientia impedimenti, non possunt conjuges matrimonio uti, sed vivere debent ceu frater et soror, quoadusque Ecclesia declaraverit nullitatem matrimonii. Imo neque uti debent matrimonio licet ex præcepto superioris cum comminatione censurarum fortasse ad id faciendum adigerentur, *Cap. 13. De Restit. Spoliat.*

37. Porro in judicio de nullitate matrimonii non sufficit quælibet probatio, sed plena probatio necessaria est. Argum. *ex cap. 1. De Consang. et Aff. et ex cap. 22. De Testibus.* Pro valore enim matrimonii præsumendum est, quoadusque contrarium probatum non fuerit. Hinc non sufficit assertio etiam utriusque conjugis, qui impedimenti existentiam enuncient, licet rumor viciniæ accesserit, *Cap. 5. 'De eo qui cognovit.'*

Cæterum quomodo procedendum sit in causa nullitatis matrimonii, jam diximus superius in titulo præcedenti XV. ubi exhibuimus Constit. *'Dei Miseratione'* Benedicti XIV. necnon instructionem S. Congregationis Concilii diei 22. Augusti an. 1840.

De divortio quoad torum et cohabitationem.

38. In matrimonio etiam rato et consummato fidelium, quod quoad vinculum est absolute indissolubile, potest admitti dissociatio illius consuetudinis vitæ individuæ, ad quam ordinatur matrimonium, scilicet potest locum habere divortium *semiplenum.*

39. Divortium hujusmodi potest verificari vel ex mutuo consensu, vel alterutro conjuge dissentiente. Mutuo consensu peragitur divortium, cum uterque ingreditur Religionem, vel mulier concedit viro clericalem militiam amplectendi, juxta dicta in titulo *De convers. Conjugat. lib. 3.* Hoc insuper divortium saltem quoad torum ex mutuo consensu præsertim quoad tempus juxta dicta Apostoli Pauli 1. Cor. VII. fieri potest, quia a nullo jure prohibetur.

40. Etiam altero conjuge dissentiente fieri potest divortium semiplenum ex legitima causa.

Causæ autem hujusmodi aliæ ex se gignunt solummodo temporaneum divortium. Una vero, scilicet *adulterium*, natura sua tribuit conjugi innocenti jus in perpetuum divertendi a conjuge adultero. Breviter antea agimus de prioribus.

41. Prima causa est *lapsus in hæresim vel infidelitatem*, qui lapsus a Doctoribus appellatur *fornicatio spiritualis.* Si attendatur cap. 6. h. t. videretur lapsus hujusmodi esse causa divortii perpetui, quando pars innocens separaretur a conjuge reo per Ecclesiæ judicium. At juxta cap. 7. h. t. et fin. *'De Convers. Conjugat.'* quæ saltem uti correctiva cap. 6. h. t. habenda sunt, tenendum est conjugem innocentem redire debere ad conjugem hæreticum vel infidelem, quoties hic conjux sincero animo ejuraverit hæresim vel infidelitatem et catholicam fidem iterum professus fuerit. Unicus excipitur casus si nempe conjux innocens, jure suæ libertatis usus, statum incompatibilem cum conjugali interim susceperit.

42. Secunda causa divortii temporanei est *periculum animæ*, ex. gr. si alter conjux a conjuge impellatur ad crimen, vel ad deserendam fidem. Hæc causa adeo valida est ut conjux innocens possit etiam privata auctoritate divertere ad tempus ab alio conjuge; Doctores communiter, argum. cap. 2. h. t. Privata autem auctoritas ad divertendum valet solummodo in foro interno, in foro autem externo si alter conjux resistat, debet probari periculum animæ.

43. Tertia causa pro uxore sunt *minæ* et *sævitiæ* viri, ex quibus timor probabilis oriatur periculi *vitæ* vel gravis *damni*. cap. 8. et cap. 13. '*De Restit. Spol.*' Et quidem quando probabilis *timor periculi gravis urgeat*, potest uxor auctoritate etiam privata virum deserere donec causa discutiatur coram judice. Doctores communiter.

44. Quamvis citata capita loquantur de *uxore divertente*, tamen Doctores communiter cum Glossa in cap. 2. h. t. verbis *'vel alio'* tenent etiam virum posse uxorem relinquere et provocare divortium quando cognoscantur ex parte mulieris insidiæ et machinationes mortis viri.

Notandum vero est non verificari causam divortii quando minæ vel insidiæ constituunt factum prorsus præteritum et finitum, sed requiritur factum permanens et periculum damni futuri.

45. Quarta causa divortii temporanei esse potest *morbus* alterius conjugis de quo supra in tit. *de Conjug. Leprosorum.*

De divortio ob adulterium.

46. Adulterium unius conjugis sive sit vir, sive sit uxor adultera, est conjugi innocenti causa juridica et sufficiens petendi et assequendi divortium perpetuum quoad torum et cohabitationem. Capp. 4. 5. et 8. h. t. Siquidem adoptatum est principium 'Frangenti fidem, fides frangatur et ipsi' idest is qui fidem frangit, jus amisit exigendi ab innocenti conjuge observantiam obligationum individuæ vitæ consuetudinis, quæ ex matrimonio gignuntur.

Debet vero esse adulterium *formale*, nec sufficit solummodo *materiale*, quemadmodum ex. gr. si uxor vi oppressa commercium carnale haberet, vel saltem absque culpa ex ignorantia facti inculpabili. Ratio est quia adulterium in hac hypothesi non esset crimen.

47. 2°. Ut adulterium jus tribuat divortio, debet esse *totum ex parte unius conjugis*, nam si alter conjux vel promoveat, vel consulat, vel saltem tacite consentiat in adulterium conjugis sui non potest obtinere divortium. Cap. 6. '*De adulteriis*'.

48. 3°. Non datur divortium quoties pars innocens remiserit parti adulteræ injuriam. Innocens etiam conjux potest renunciare juri suo exposcendi divortium. Actio enim divortii, quæ dicitur actio civilis nata ex adulterio, exclusive competit conjugi innocenti, qui proinde potest eidem renunciare. Renunciatio autem fieri potest tacite et expresse.

49. Tacite quidem si conjux innocens, optime sciens adulterium alterius conjugis, cum isto habet liberam copulam carnalem. Per eam enim censetur renovata et reintegrata vitæ individuæ consuetudo. Pariter præsumitur tacita renunciatio injuriæ adulterii quando pars innocens, licet sciat adulterium alterius publice cognitum, tamen cohabitat pacifice cum parte adultera, et eo magis si eamdem pertractat cum magna familiaritate, et signa indubia amoris ei exhibeat. Ita Doctores communiter. Ratio est quia hæc quæ diximus sunt signa restauratæ amicitiæ, et condonationis injuriæ acceptæ.

50. Hæc vero condonatio injuriæ et renunciatio divortii intelligi debet in casu criminis adulterii *semel* commissi. Nam si ageretur de adulterio habituali subingrederetur dispositio Cap. 3. *De adulteriis* quæ ita se habet: 'Si vir sciens uxorem in fornicatione permanere, vixerit cum ea, etiam ipse criminis particeps

reputatur.' Idest vir est patronus turpitudinis et reus criminis *lenocinii*. Quare uxorem dimittere debet.

51. Quodsi uxor pœniteat videndum est utrum pœnitentia sit sincera, necne. Si fuerit sincera poterit vir uxorem suam retinere; si vero ficta et dolosa fuerit pœnitentia, non poterit vir cum uxore sua cohabitare. Ficta autem censetur pœnitentia quando sæpe a crimine ad pœnitentiam transit et viceversa. Ita in *cit. cap. 3. De adulteriis.*

52. 4°. Non conceditur divortium quoties pars, quæ fuerat innocens, et *ipsa adulterii labe maculetur*, antequam juridica feratur divortii sententia. Capp. 4. et 5. h. t. nec non capp. 6. et 7. *'De adulteriis'*. Videtur enim intercessisse mutua injuriarum compensatio.

53. Nec difficultas exurgit ex eo quod unus alium in crimine præcesserit, nam cum causa agenda et definienda est ad instituendum juridicum divortium, uterque conjux in eadem versatur conditione fractæ fidei conjugalis.

54. Dixi *'ante sententiam judicis'*. Nam inter Doctores quæstio est utrum divortium sustineatur, vel potius reintegranda sit vitæ individuæ consuetudo, quando pars quæ fuerit innocens, etiam ipsa post judicis sententiam in adulterium labatur.

In hac quæstione nonnulli docent divortium adhuc sustineri, nam per sententiam judicis, quæ transit in rem judicatam, causa finita est, et inducta est separatio perpetua, qua pars innocens soluta prorsus fuit ab obligationibus conjugalibus erga alium conjugem, et propriam quodammodo libertatem recuperasse dicenda est. Quare in can. 6. caus. 6. q. 4. ceu principium juris statuitur: 'Quod bene semel definitum est . . . nulla debet iteratione retractari.'

55. At inspecto rigore justitiæ opinio contraria suo non caret fundamento. Nam sententia nihil aliud producit quam jus conjugi innocenti divertendi ab alio conjuge. At hoc jus non est inamissibile, et revera amitti dicendum est per crimen adulterii. Hinc res in eum casum incidisse videtur a quo incipere non poterat. Scilicet solutio matrimonialis conversationis non potuisset abrumpi si non unus solummodo, sed uterque conjux in adulterium lapsus fuisset. Quare quemadmodum qui prius adulterium patravit amisit jus conjugale acquisitum per matrimonium, ita etiam conjux

qui fuerat innocens, per adulterium postea patratum amittit jus libertatis acquisitum per sententiam. Cf. c. 5. h. t.

56. Verum quoniam cessatio divortii et reintegratio conjugalis vitæ est res fori externi, quæ nempe importat externam executionem, ea non incipit ante judicis sententiam, quæ ad petitionem alterius conjugis, qui prius deliquerat, destruat priorem divortii sententiam.

57. Quæritur utrum posito adulterio possit pars innocens auctoritate propria divertere.

Quamvis in societate non sint individua, quæ sibi jus reddant, sed legislator et magistratus nomine illius, tamen dantur casus in quibus, posita certa lege, individuum quin turbet publicum ordinem, potest jus suum exercere etiam contra alium invitum. Ex. gr. dominus eripit de manibus furis fugientis res ablatas.

In nostra hypothesi plures Doctores, quidquid alii sentiant, distinguentes inter notorium et occultum adulterium, tenent non quidem in occulto, sed in notorio adulterio posse conjugem innocentem divertere ab alio, quia posito notorio adulterio, jam subintrat lex Evangelica Matth. XIX. permittens divortium. Nec requiritur sententia judicis utpote superflua. Siquidem sententia judicis solummodo potest declarare factum, sed non est ipsa, quæ operatur divortium. Divortium enim procedit ex lege Evangelica. Necesse autem non est declarare factum quod jam evidens est. Nam notorium sive juris, sive facti pro veritate habetur. Hinc conjux innocens in hac hypothesi divertens, per se non tenetur obedire superiori ecclesiastico præcipienti reintegrationem conjugii, bene vero potest ad reintegrandum matrimonium ob scandalum quod exoriri posset ex resistentia auctoritati ecclesiasticæ opposita.

58. Quoad rationem tractationis causæ divortii advertimus regulam determinari *in Clem. 2. De Judic. et Clem. 2. De verb. signif.* in quibus capitibus statuitur causas matrimoniales quoad vinculum esse de plano tractandas, idest per judicium summarium, et per consequens non requiri litis contestationem et alias solemnitates judicii ordinarii. Quare sufficit ut petitio sive scriptis sive verbis facta, actis Curiæ Episcopalis inseratur, et producantur probationes et defensiones, quæ bonum jus ostendunt, ut sententia secundum justitiam dari possit. Pariter servari non debet dispositio tit. 6. lib. 2. *'ut lite non contestata non procedatur ad*

testium receptionem, vel ad sententiam definitivam'. Hinc etiam reo contumace judex ultro in causa procedere potest, et sententiam pronuntiare.

59. At Clementinis citatis derogavit Benedictus XIV. per Constit. *'Dei miseratione'* quapropter hodierno jure in tractandis et decernendis causis matrimonialibus quoad vinculum præ oculis haberi debent cit. cap. Clementinarum, nec non cit. Constit. *'Dei miseratione'* et Instructio S. Congregationis Concilii anni 1840, de qua supra.

60. In ordine vero ad causas divortii quoad torum et cohabitationem servatur ratio et forma judiciorum ordinariorum. Præ oculis autem haberi potest resolutio S. Cong. Conc. in causa Bavariæ de qua egimus in tit. 6. lib. 2. *'Ut lite non contestata.'*

61. Relate ad onus alendi et educandi filios, ante divortium natos, tenenda norma juris civilis locorum.

62. Antequam tituli decimi noni expositionem expleamus, animadvertimus non paucos errores sustineri et evulgari ab hostibus Ecclesiæ Catholicæ contra sanctitatem matrimonii et in specie contra vinculi conjugalis indissolubilitatem. Siquidem moderni politici matrimonium ad meram civilem conditionem reduci posse autumantes, consequentiam hujus theoriæ in medium proferunt et propugnant; videlicet quemadmodum lex civilis est quæ conjuges ligat, ita etiam potest eadem lex conjugii ligamina dissolvere. Qui autem inter ipsos majori utuntur moderatione, contendere satagunt divortium quidem in genere admitti non posse, ob incommoda quæ secumfert contra societatem domesticam, attamen aliquibus in circumstantiis divortium necessarium esse ad graviora mala vitanda, illudque esse adoptandum tamquam minus malum inter mala majora. Hinc in schemate legis proposito discussioni Cameræ Regni, quod Italicum appellant, solummodo sub aliquibus conditionibus, et in quibusdam circumstantiis divortium permittitur.

63. Quoniam vero errores hujusmodi contra divinam dignitatem matrimonii, et præsertim contra ejus perpetuitatem non solum in publicis scholis tum Galliarum, tum Italiæ propugnarentur, sed etiam ex editis libris et ephemeridibus in vulgus propagarentur, ad fideles in tanti momenti materia decipiendos, necesse fuit ut Supremi pastoris et Magistri in Ecclesia oraculum prodiret quo erroris tenebræ dissiparentur, et vera lux veritatis fulgeret.

64. Et revera opportuno tempore SS. D. N. Leo Papa XIII. Encyclicas litteras edidit die 10. Februarii a. 1880. incipientes *'Arcanum divinæ consilium'* in quibus claro et sapienti eloquio fidelibus totius orbis exposuit catholicam doctrinam de conjugali fœdere, deque ejus indissolubili natura, nec non demonstravit maximam utilitatem quæ ex hac doctrina societati civili derivat.

Titulus XX.

De donationibus inter virum et uxorem, et dote post divortium restituenda.

1°. De donationibus.

1. Donatio definitur *'Liberalitas nullo jure cogente in alium collata, et ab eodem acceptata'*. Quamvis donari possit propter causam ex. gr. ad gratum animum ostendendum ob officium vel utilem actionem, quo in casu donatio dicitur *remuneratoria,* tamen ut verificetur proprie dicta donatio, persona erga quam exercetur liberalitas jus verum habere non debet.

2. In titulo agitur de donationibus inter virum et uxorem, constante, idest contracto jam matrimonio. Ex cap. ult. h. t. habemus confirmatam fuisse legislatione Ecclesiastica dispositionem civilis juris, qua interdicuntur donationes inter virum et uxorem.

Diximus interdictas fuisse donationes *constante matrimonio,* nam inter *sponsos* possunt fieri donationes etiam intuitu nuptiarum, quæque appellantur donationes *propter nuptias.*

Ut cognoscatur extentio prohibitionis donationum inter conjuges, rationes habendæ sunt præ oculis, ob quas istæ donationes prohibitæ sunt.

3. Rationes autem cur donationes inter virum et uxorem, constante matrimonio, invalidæ sunt coram lege binæ adsignantur 1ª. ne ob nimium amorem unus in alium conjugem rerum suarum prodigus fiat et ad paupertatem redigatur; 2ª. ne amor conjugum purus et honestus fiat venalis, et concordia inter conjuges abrumpatur ob rem ab uno valde concupitam et ab alio denegatam.

4. Ex hisce rationibus sequitur 1°. a lege interdici solummodo *magnas donationes,* ob quas unus conjux ditior, alius vero fiat pauper; 2°. donationes proprie interdici *de rebus jam possessis,* non autem de *rebus vel juribus futuris et possibilibus*; 3°. sequi-

tur valere donationes eorum, quæ fiant in *ornatum uxoris*, quia usus has donationes recipit, et vir non uxoris sed sui causa videtur eas fecisse; 4°. sustineri etiam donationes uxoris ut *vir honoribus vel muniis augeatur*, quia hæc etiam in uxoris bonum cedunt. Ita Doctores juxta leges civiles communiter receptas.

5. 5°. Ex allatis superius rationibus sequitur interdici magnas donationes *inter vivos*, quæ nempe sint natura irrevocabiles, non autem quæ fiunt *contemplatione mortis*, quia postremæ donationes possunt revocari quando placeat, ad modum testamenti quod non valet ante mortem testatoris. Hinc non verificatur ratio paupertatis. Quæ animadversio etiam ostendit cur in jure expresso in cap. fin. h. t. dicatur morte donantis firmari donationes invalide factas si ante mortem non fuerint revocatæ ab eodem.

6. Et quidem donationes non revocatæ confirmantur non solum per mortem naturalem, sed etiam per mortem civilem, et per professionem in Religione quæ incapax est possessionis. Ratio est quia lex interdicens donationes magni momenti, vult consulere bono donantis ne in paupertatem incidat. Hinc statuit donantem non teneri ad observandam donationem, sed posse eam revocare quando velit. Si igitur donans vivens non revocaverit, præsumitur morte confirmasse actum donationis, et quasi per testamentum alteri conjugi reliquisse portionem bonorum suorum.

7. Tandem juxta principia juris in tit. '*De Jurejur.*' dicimus non posse revocari donationes inter virum et uxorem juramento firmatas, quia donans videtur renunciasse juri revocandi et rescindendi actum donationis.

II°. De dote.

8. Nomine dotis venit '*certa pecuniæ quantitas aut res sive mobilis sive immobilis, ab ipsa uxore vel ab alia persona data vel promissa viro in occasione matrimonii ad sustinenda onera ejusdem matrimonii.*'

Hinc alia est dos *promissa*, alia *constituta*. Dos pariter dividitur in *qualificativam et quantitativam*. Qualificativa consistit in fundo vel in re inæstimata, vel si æstimatio addatur solummodo adjiciatur demonstrationis causa. Quantitativa est quæ consistit in numerata pecunia, vel in determinato valore alicujus rei.

9. Si dos marito tradatur, maritus fructus ex ea provenientes solummodo percipit, quia non proprietas, sed fructus necessarii

sunt ad onera matrimonii ferenda. Hinc vir tenetur conservare uxori suæ acceptam dotem, sive quoad qualitatem, seu rem determinatam, si dos fuerit qualificativa, sive quoad æstimationem et valorem si dos fuerit quantitativa.

Quod si dos solummodo promissa fuerit, qui promisit tenetur respondentes fructus solvere viro, quia dos est natura sua frugifera, eo quod traditur vel promittitur ad sustinenda onera matrimonii.

10. Præter dotem uxor potest afferre secum alia bona, quæ remaneant penes ipsam tum quoad proprietatem, tum quoad usumfructum, quæque dicuntur *extradotalia*. Vir nullum jus habet circa bona hujusmodi, quia non sunt ordinata ad sustinenda onera matrimonii. Quod si hæc bona tradantur viro administranda, appellantur *paraphernalia*. In his autem bonis vir habet nudam custodiam et administrationem ad uxoris beneplacitum, cui etiam uxori cedunt fructus eorumdem bonorum.

11. Doti quam affert mulier respondet *donatio propter nuptias seu contrados,* cujus nomine venit quidquid vir ante vel post nuptias uxori adsignat in securitatem dotis, retinens apud se administrationem et usum fructum rerum adsignatarum.

12. Donatio propter nuptias distinguitur a *sponsalitia largitate.* Etenim sponsalitia largitas est quidquid sponsi sibi invicem donant sub tacita conditione ineundi matrimonium futurum. Hinc sponsalitia largitas est restituenda quoties matrimonium absque alterius sponsi culpa non sequatur. *l. 15. Cod. De Donat. ante Nupt.* Transit vero in plenum et perpetuum dominium donatarii, quoties matrimonium fuerit contractum.

III°. De restitutione dotis.

13. Si matrimonium dissolvatur per divortium plenum, dos est restituenda uxori, vir autem contradotem liberam recuperat, nisi ex consuetudine aliud obtineat, vel nisi pactum intercesserit de lucranda dote vel donatione inter nuptias. Ita in cap. ult. h. t. in fine.

14. Quod si matrimonium fuerit resolutum per mortem alterutrius conjugis restitutio facienda est solummodo, liberis non extantibus. Liberi enim extantes succedunt in bona et jura parentum defunctorum.

15. Si divortium sit semiplenum distinguendum est utrum ex mutuo consensu, vel ex crimine separatio conjugum fiat. Si ex mutuo consensu separentur conjuges, mulier recuperat dotem, vir res donatas propter nuptias, si autem ex adulterio, vel in genere ex crimine viri, mulier recuperat dotem, cap. 1. h. t. et etiam suum faciet dotalitium seu donationem propter nuptias. Arg. cap. 4. h. t.

16. Si vero divortium fiat ex adulterio, vel ex alio crimine uxoris, ipsa amittet jus repetendæ dotis, quæ viro cedit. Cap. 4. h. t.

Causam restitutionis dotis videt et decernit idem Judex, qui causam divortii cognoscit. C. 3. h. t. Tandem in re nostra animadvertimus juxta canonicum jus expressum in can. 2. h. t. ea bona quæ, constante matrimonio, obveniunt et sunt effectus industriæ communis conjugum, æquitate suadente, utrique conjugi æquis partibus spectare, adeoque, soluto matrimonio, æque esse dividenda.

Titulus XXI.

De secundis nuptiis.

1. Secundæ et eo magis posteriores nuptiæ minus honorabiles in Ecclesia habitæ sunt, tum quia videntur insinuare intemperantiam, tum quia non repræsentant perfecto modo typum conjugii Christiani, nempe unionem Christi cum Ecclesia, quemadmodum hanc unionem repræsentat matrimonium unius cum una. *C. 5. 'De Bigam. non ord.'* Quare ex defectu significationis ob secundas nuptias inductum est impedimentum irregularitatis ad ordines suscipiendos, et in vetere Ecclesia imponebatur aliqua pœnitentia fidelibus secundas nuptias contrahentibus. Ita Can. 8. c. 31. q. 1. At hæc pœnitentia contraria consuetudine sublata est.

Secundæ autem et posteriores nuptiæ non solum validæ sunt, quia in ipsis ratio contractus naturalis, et ratio sacramenti reperitur, sed etiam licitæ revera sunt inter fideles. Sufficiat citare S. Paulum in Ep. ad Rom. 7. et in 1°. Cor. 7. ubi absolute ait mulierem posse alteri viro nubere in Domino, si vir ejus dormierit. Imo in 1°. ad Tim. 5. vult S. Paulus, 'viduas juniores nubere'.

2. Sive quia secundæ nuptiæ minus honorabiles sunt præ primis, sive quia semel data nuptialis benedictio iteranda non esse videtur benedictio interdicta fuit in secundis nuptiis, immo pres-

byter secundis nuptiis benedicens, pœna suspensionis plectebatur. C. 1. h. t.

3. Verum per consuetudinem communem introductum est, ut secundæ nuptiæ non quidem benedicerentur quando mulier esset *binuba,* benedicerentur autem quando vir esset *viduus* et duceret uxorem mulierem, quæ alias non fuit benedicta. Ratio est liturgica. Quia benedictio proprie dirigitur ad uxorem, hinc mulier, quæ aliud matrimonium non contraxit, benedictionem quam alias non recepit potest recipere.

4. Quæritur quandonam possint novæ nuptiæ contrahi.

Juxta leges civiles in Cod. Just. h. t. nuptiæ interdictæ erant intra annum luctus, ita ut mulier quæ ante completum annum a morte primi viri nupsisset alteri viro incurreret pœnam infamiæ, nec non alias pœnas, ex. gr. inhabilitatis ad quamcumque hæreditatem vel legatum obtinendum.

Hæc porro dispositio facta erat 1°. ut rigide et indubie definiretur paternitas filiorum, nec facile ad primum conjugium referrentur filii geniti in secundo conjugio; 2°. ut bonorum morum ratio servaretur, et evitaretur periculum in mulieribus cogitandi et conciliandi novas nuptias, prioribus adhuc existentibus.

5. Verum jus canonicum adhærens intentioni juris divini expressæ a S. Paulo in I. Cor. 7. et cupiens evitare periculum incontinentiæ in conjuge superstite correxit jus civile, et abstulit pœnas statutas contra conjugem superstitem, qui contraheret matrimonium ante completum annum luctus a morte prioris conjugis. Ita in capp. 4. et 5. h. t.

6. Sed juxta legem S. Pauli in l. c. requiritur ut cognoscatur mors alterius conjugis.

Lucius III. statuit ut nullus ad secundas nuptias migrare præsumeret, nisi constaret de morte alterius conjugis. Consonat *cap. 19. 'De Spons. et Matrim.'* Quod si nondum habita certa notitia mortis alterius conjugis, alter conjux matrimonium contraxerit, et proinde aliquatenus dubitet de valore hujus secundi matrimonii, poterit utique debitum reddere si ab alia parte petatur, quæ versatur in bona fide, quia fraudandum non est jus quod habet pars in bona fide; non poterit vero debitum petere, quia aliquis uti non potest jure quod certo non possidet. Si autem inde constiterit de vita prioris conjugis, matrimonium secundum est

solvendum prorsus, quia nihil est amplius quam connubium formaliter adulterinum. Ita in cit. cap. 2. h. t.

7. Quæritur quomodo legitime constare debeat resolutum fuisse primum conjugium morte alterius conjugis. Inquisitio est accurate facienda a Parocho et a Curia Episcopali, immo juxta intentionem Trid. Conc. in cap. 7. sess. 24. *'De Reform. Matrim.'* Parochus non videtur posse adsistere matrimoniis, quando ex alienis testimoniis deprehendat factum resolutionis matrimonii per mortem alterius conjugis, nisi adsit Curiæ Episcopalis licentia.

Constare autem potest Curiæ Episcopali mors prioris conjugis ex fide authentica Parochi illius in cujus Parœcia conjux mortuus sit.

8. Nec aliqua documenta admittenda sunt, nisi sint munita sigillo et legalitate Episcopi Ordinarii et recognita saltem per testes qui habeant notam manum aut sigillum, et attente consideretur ut fides seu testimonia bene et concludenter identificent personas de quibus agitur. Ita in speciali Inst. Cong. S. Inquis. Pariter de morte prioris conjugis constare potest per authenticam fidem rectoris hospitalis, vel capellani loci, aut exercitus, in quo conjux diem supremum occubuit.

Hisce deficientibus possunt admitti duo testes, qui sub juramento deponant revera solutum fuisse primum conjugium morte alterius conjugis.

Testes autem sunt interrogandi juxta normam statutam in cit. Inst. S. Cong. Inquisitionis an. 1670.

Referuntur quædam Instructiones S. Sedis, quæ practicam regulam exhibent in re matrimoniali servandam.

Instructio S. U. Inquisitionis jussu Clementis X. Ordinariis locorum aliisque præscripta, qua utantur ad legitime cognoscendum admittendumque statum liberum eorum, qui matrimonium contrahere velint.

'Decretum emanatum in Congregatione generali Sanctæ Romanæ et Universalis Inquisitionis habita in Palatio Apostolico montis Quirinalis coram Sanctissimo Domino nostro Clemente divina providentia Papa X., ac Eminentissimis ac Reverendissimis Dominis S. R. Ecclesiæ Cardinalibus, in tota Republica christiana contra hæreticam pravitatem generalibus inquisitoribus, a S. Sede Apostolica specialiter deputatis.'

Feria V. die XXI. Augusti MDCLXX.

9. 'Cum alias per sacram Congregationem S. Officii, iteratis Instructionibus ab eadem emanatis, de an. MDCLVIII et MDCLXV, locorumque Ordinariis transmissis, provisum fuerit ut præscriptis interrogatoriis faciendis testibus, qui ad probandum statum liberum contrahentium matrimonium inducuntur, omnis prorsus secluderetur aditus iis, qui adhuc vivente altero conjuge, aut alias impediti, ad secunda illicita vota transire satagebant; videns nihilominus Sanctissimus Dominus Noster quamplures locorum Ordinarios, vel eorum Vicarios et Deputatos, ad excipiendas testium depositiones, nec non Parochos et Notarios, in casibus expressis aut omittere aut non observare earumdem instructionum tenorem, et licet aliquando plene observent, non tamen interrogare testes super aliis impedimentis dirimentibus.

§ I°. Ideo volens Sanctitas Sua prædictis malis occurrere, re mature considerata cum Eminentissimis et Reverendissimis DD. Cardinalibus, generalibus Inquisitoribus, præsente Decreto, perpetuis futuris temporibus duraturo, iterum injungit omnibus Vicariis seu Deputatis pro examinandis testibus ad probandum statum liberum contrahentium matrimonium, necnon Parochis, Notariis et quibuscumque aliis respective, sub pœnis etiam gravibus corporalibus arbitrio S. Congregationis ut instructionem infrascriptam ad unguem observent.

§ 2°. Ut autem præsens Decretum et Instructio ad omnium notitiam facilius deveniant, decrevit illa ad valvas Basilicæ Apostolorum et Cancellariæ Apostolicæ, ac in acie Campi Floræ de Urbe, ac Palatio S. Officii ejusdem Urbis per aliquem ex Cursoribus Sanctitatis Suæ publicari ac eorum exempla itidem affixa relinqui; illaque sic publicata omnes et singulos, quos concernunt, post duos menses a die publicationis in Urbe faciendæ numerandos, perinde afficere ac arctare, ac si illarum unicuique personaliter notificata et intimata fuissent.

Instructio pro examine illorum testium, qui inducuntur pro contrahendis matrimoniis tam in Curia Eminentissimi et Reverendissimi Cardinalis Urbis Vicarii quam in aliis Curiis ceterorum Ordinariorum.

10. 'I. In primis testis moneatur de gravitate juramenti in hoc præsertim negotio pertimescendi, in quo divina simul et humana majestas læditur ob rei de qua tractatur importantiam et

gravitatem, et quod imminet pœna triremium et fustigationis deponenti falsum.

11. 'II°. Interrogetur de nomine, cognomine, patria, ætate, exercitio, et habitatione.

'III°. An sit civis vel exterus, et quatenus sit exterus, a quanto tempore est in loco in quo testis ipse deponit.

'IV°. An ad examen accesserit sponte vel requisitus; si dixerit accessisse sponte a nemine requisitum, dimittatur quia præsumitur mendax; si vero dixerit accessisse requisitum, interrogetur a quo, vel a quibus, ubi, quando, quomodo, coram quibus et quoties fuerit requisitus, et an sciat adesse aliquod impedimentum inter contrahere volentes.

'V°. Interrogetur an sibi pro hoc testimonio ferendo fuerit aliquid datum, promissum, remissum, vel oblatum a contrahere volentibus, vel ab alio ipsorum nomine.

'VI. Interrogetur an cognoscat contrahere volentes, et a quanto tempore, in quo loco, qua occasione, et cujus qualitatis et conditionis existant. Si responderit negative, testis dimittatur; si vero affirmative,

12. 'VII. Interrogetur an contrahere volentes sint cives vel exteri. Si responderit esse exteros, supersedeatur in licentia contrahendi, donec per litteras Ordinarii ipsorum contrahere volentium doceatur de eorum libero statu, de eo tempore quo permanserunt in sua civitate vel Diœcesi. Ad probandum vero eorumdem contrahere volentium statum liberum pro reliquo temporis spatio, scilicet usque ad tempus, quo volunt contrahere, admittantur testes idonei, qui legitime et concludenter deponant statum liberum contrahere volentium et reddant sufficientem rationem causæ sententiæ eorum, absque eo quod teneantur deferre attestationes Ordinariorum locorum in quibus contrahere volentes moram traxerunt.

13. 'Si vero responderit contrahere volentes esse cives,

'VIII. Interrogetur sub qua Parochia hactenus contrahere volentes habitarunt, vel habitent de præsenti.

'Item an ipse testis sciat aliquem ex prædictis contrahere volentibus, quandoque habuisse uxorem vel maritum, aut professum fuisse in aliqua religione approbata, vel suscepisse aliquem ex ordinibus sacris, Subdiaconatum scilicet, Diaconatum, vel Presbyteratum, vel habere aliud impedimentum ex quo non possit contrahi matrimonium.

'Si vero testis responderit non habuisse uxorem vel maritum, neque aliud impedimentum ut supra,

'IX. Interrogetur de causa scientiæ, et an sit possibile quod aliquis ex illis habuerit uxorem, vel maritum, vel aliud impedimentum etc., et quod ipse testis nesciat.

'Si responderit affirmative supersedeatur, nisi ex aliis testibus probetur concludenter non habuisse uxorem vel maritum, neque ullum aliud impedimentum etc.

'Si vero responderit negative,

'X. Interrogetur de causa scientiæ, ex qua deinde judex colligere poterit an testi sit danda fides.

14. 'Si responderit contrahere volentes habuisse uxorem, vel maritum, sed esse mortuos,

'XI. Interrogetur de loco et tempore, quo sunt mortui et quomodo ipse testis sciat fuisse conjuges, et nunc esse mortuos. Et si respondeat mortuos fuisse in aliquo hospitali, vel vidisse sepeliri in certa Ecclesia, vel occasione militiæ sepultos fuisse a militibus, non detur licentia contrahendi, nisi prius recepto testimonio authentico a Rectore hospitalis, in quo prædicti decesserunt, vel a Rectore Ecclesiæ in qua humata fuerunt eorum cadavera, vel si fieri potest a duce illius cohortis in qua descriptus erat miles. Si tamen hujusmodi testimonia haberi non possunt, Sacra Congregatio non intendit excludere alias probationes, quæ de jure communi possunt admitti, dummodo sint legitimæ et sufficientes.

'XII. An post mortem dicti conjugis defuncti aliquis ex prædictis contrahere volentibus transierit ad secunda vota.

'Si responderit negative,

'XIII. Interrogetur an esse possit quod aliquis ex illis transierit ad secunda vota, absque eo quod ipse testis sciat.

'Si responderit affirmative supersedeatur in licentia donec producantur testes, per quos negativa coarctetur concludenter.

'Si vero negative

'XIV. Interrogetur de causa scientiæ, qua perpensa, Judex poterit judicare, an sit concedenda licentia nec ne.

15. 'Si contrahentes sunt vagi non procedatur ad licentiam contrahendi, nisi doceant per fides Ordinariorum suorum esse liberos, et in aliis, servata forma Concilii Tridentini in *cap. 7. Sess. 24. De Ref. matr.*

16. 'Fides aliaque documenta, quæ producuntur a partibus non admittantur, nisi sint munita sigillo et legalitate Episcopi Ordinarii, et recognita saltem per testes, qui habeant notam manum et sigillum, et attente consideretur, quod fides seu testimonia bene et concludenter identificent personas de quibus agitur.

17. 'Pro testibus in hac materia recipiantur magis consanguinei quam extranei, quia præsumuntur melius informati, et cives magis quam exteri; nec admittantur vagi et milites, nisi data causa et maturo consilio, et Notarius exacte describat personam testis, quem si cognoscit utatur clausula 'mihi bene cognitus', sin minus, examen non recipiat, nisi una cum persona testis aliqua alia compareat cognita Notario, et quæ attestetur de nomine et cognomine ipsius testis, nec non de idoneitate ejusdem ad testimonium ferendum.

18. 'Et hujusmodi examinibus debet interesse in Urbe, ultra Notarium, Officialis specialiter deputandus ab Eminentissimo Vicario; si extra Urbem vel Vicarius Episcopi, vel aliqua alia persona insignis, et idonea ab Episcopo specialiter deputanda; alias puniatur Notarius arbitrio S. Congregationis, et Ordinarius non permittat fieri publicationes.

'Ordinarii præcipiant omnibus et singulis Parochis in eorum Diœcesibus existentibus, ut pro matrimoniis cum exteris contrahendis non faciant publicationes in eorum Ecclesiis, nisi certiorato Ordinario, a quo vel ejus generali Vicario, prius teneantur, authenticam reportare, quod pro tali matrimonio fuerunt examinati testes in eorum tribunali, qui probant statum liberum contrahere volentium.

'Contravenientes autem severe punientur.'

Non est opus animadvertere corporales pœnas de quibus in N°. I. Instructionis, non amplius in usu esse.

Instructio

Sup.^{r} Sacræ Cong.^{nis} Inquisitionis ad probandum obitum alicujus conjugis. Die 13. Maji 1868.

19. 'Matrimonii vinculo duos tantummodo, Christo ita docente, copulari et conjungi posse, alterutro vero conjuge vita functo, secundas, immo et ulteriores nuptias licitas esse, dogmatica Ecclesiæ Catholicæ doctrina est.

'Verum ad secundas et ulteriores nuptias quod attinet, cum de re agatur, quæ difficultatibus ac fraudibus haud raro est obno-

xia, hinc sancta Sedes sedulo curavit, modo constitutionibus generalibus, sæpius autem responsis in casibus particularibus datis, ut libertas novas nuptias ineundi ita cuique salva esset, ut prædicti matrimonii unitas in discrimen non adduceretur.

'Inde constituta Sacrorum Canonum, quibus, ut quis possit licite ad alia vota transire, exigitur quod de morte conjugis certo constet, uti cap. *'Dominus', De secundis nuptiis* vel quod de ipsa morte recipiatur *certum nuncium* uti in cap. *'In præsentia' De sponsalibus et matrimonio.* Inde etiam ea, quæ explanatius traduntur in Instructione *'Cum alias' 21. Augusti 1670* a Clemente X. sancita et in Bullario Romano inserta, super examine testium pro matrimoniis contrahendis in Curia Eminentissimi Vicarii Urbis, et ceterorum Ordinariorum. Maxime vero quæ propius ad rem facientia ibi habentur n. 12. et 13. (Hanc Instruct. superius retulimus).

'Et hæc quidem abunde sufficerent, si in ejusmodi causis peragendis omnimoda et absoluta certitudo de alterius conjugis obitu haberi semper posset; sed cum id non sinant casuum propemodum infinitæ vices (quod sapienter animadversum est in laudata Instructione his verbis:

20. 'Si tamen hujusmodi testimonia haberi non possunt, S. Congregatio non intendit excludere alias probationes, quæ de jure communi possunt admitti, dummodo legitimæ sint et sufficientes,') sequitur quod stantibus licet principiis generalibus præstitutis, haud raro casus eveniunt, in quibus Ecclesiasticorum Præsidum judicia hærere solent in vera justaque probatione dignoscenda ac statuenda; immo cum pro summa illa facilitate, quæ ætate nostra facta est remotissimas quasque regiones adeundi, in omnes fere orbis partes homines divagentur, ejusmodi casuum multitudo adeo succrevit, ut frequentissimi hac de re ad supremam hanc Congregationem habeantur recursus, non sine porro partium incommodo, quibus inter informationes atque instructiones, quas, pro re nata, ut ajunt, peti, mittique necesse est, plurimum defluit temporis, quin possint ad optata vota convolare.

'Quapropter S. eadem Congregatio hujusmodi necessitatibus occurrere percupiens, simulque perpendens in dissitis præsertim missionum locis, Ecclesiasticos Præsides opportunis destitui subsidiis, quibus ex gravibus difficultatibus extricare se valeant, necesse censuit, uberiorem edere Instructionem, in qua, iis, quæ jam tradita sunt nullo pacto abrogatis, regulæ indigitentur, quas in

ejusmodi casibus hæc ipsa sacra Congregatio sequi solet, ut illarum ope, vel absque necessitate recursus ad S. Sedem possint judicia fieri, vel certe si recurrendum sit, status quæstionis ita dilucide exponatur, ut impediri longiori mora sententiæ non debeat. Itaque

21. 'I. Cum de conjugis morte quæstio instituitur, notandum primo loco, quod argumentum a sola ejus absentia quantacumque (licet a legibus civilibus fere ubique admittatur) a sacris Canonibus minime sufficiens ad justam probationem habetur. Unde s. mem. Pius VI. ad Archiepiscopum Pragensem die 11. Julii 1789 rescripsit, solam conjugis absentiam atque omnimodum ejusdem silentium *satis argumentum non esse ad mortem comprobandam*, ne tum quidem cum edicto regio conjux absens evocatus (idemque porro dicendum est, si per publicas ephemerides id factum sit) nullumque suimet indicium dederit. '*Quod enim non comparuerit*, idem ait Pontifex, *non magis mors in causa esse potuit quam ejus contumacia*'.

22. 'II. Hinc ad præscriptum eorumdem Sacrorum Canonum, documentum authenticum obitus diligenti studio exquiri omnino debet; exaratum scilicet ex regestis parœciæ, vel xenodochii, vel militiæ, vel etiam si haberi nequeat ab auctoritate Ecclesiastica, a Gubernio civili loci, in quo, ut supponitur, persona obierit.

23. 'III. Porro quandoque hoc documentum haberi nequit; quo casu testium depositionibus supplendum erit. Testes autem duo saltem esse debent jurati, fide digni, et qui de facto proprio deponant, defunctum cognoverint ac sint inter se concordes quoad locum, et causam obitus, aliasque substantiales circumstantias. Qui insuper si defuncti propinqui sint, aut socii itineris, industriæ vel etiam militiæ, eo magis plurimi faciendum erit illorum testimonium.

24. 'IV. Interdum unus tantum testis examinandus reperitur, et licet ab omni jure testimonium unius ad plene probandum non admittatur, attamen ne conjux alias nuptias inire peroptans vitam cœlibem agere cogatur, etiam unius testimonium absolute non respuit suprema Congregatio in dirimendis hujusmodi casibus, dummodo ille testis recensitis conditionibus sit præditus, nulli exceptioni obnoxius, ac præterea ejus depositio aliis gravibusque adminiculis fulciatur; sique alia extrinseca adminicula colligi omnino nequeant, hoc tamen certum sit, nihil in ejus testimonio reperiri, quod non sit congruum et omnino verisimile.

25. 'V. Contingit etiam ut testes omnimoda fide digni testificentur, se tempore non suspecto mortem conjugis ex aliorum attestatione audivisse, isti autem vel quia absentes, vel quia obierint, vel etiam ob quamcumque rationabilem causam examinari nequeunt; tunc dicta ex alieno ore, quatenus omnibus aliis in casu concurrentibus circumstantiis, aut saltem urgentioribus respondeant, satis esse censentur pro sequutæ mortis prudenti judicio.

26. 'VI. Verum haud semel experientia compertum habetur, quod nec unus quidem reperiatur testis qualis supra adstruitur. Hoc in casu probatio obitus ex conjecturiis, præsumptionibus, indiciis et adjunctis quibuscumque sedula certe et admodum cauta investigatione curanda erit; ita nimirum ut pluribus hinc inde collectis, eorumque natura perpensa, prout scilicet urgentiora vel leviora sunt, seu propiore vel remotiore nexu cum veritate mortis conjunguntur, inde prudentis viri judicium ad eamdem mortem affirmandam probabilitate maxima, seu morali certitudine permoveri possit. Quapropter quandonam in singulis casibus habeatur ex hujusmodi conjecturis simul conjunctis justa probatio id prudenti relinquendum est judicis arbitrio.

Hinc tamen non abs re erit plures indicare fontes ex quibus illæ sive urgentiores, sive etiam leviores colligi et haberi possint.

27. 'VII. Itaque in primis illæ præsumptiones investigandæ erunt, quæ *personam ipsius* asserti *defuncti* respiciunt, quæque profecto facile haberi poterunt a conjunctis, amicis, vicinis et quoquo modo notis utriusque conjugis. In quorum examine requiratur ex. gr.

'An ille de cujus obitu est sermo, bonis moribus imbutus esset, pie religioseque viveret, uxoremque diligeret, nullam sese occultandi causam haberet; utrum bona stabilia possideret, vel alia a suis propinquis, aut aliunde sperare posset.

'An discesserit annuentibus uxore et conjunctis; quæ tunc ejus ætas, et valetudo esset.

'An aliquando et quo loco scripserit, et num suam voluntatem quam primum redeundi aperuerit, aliaque hujus generis indicia colligantur.

'Alia *ex rerum adjunctis* pro varia absentiæ causa colligi indicia sic poterunt:

'Si ob *militiam abierit*, a duce militum requiratur quid de eo sciat; utrum alicui pugnæ interfuerit, utrum ab hostibus fuerit

captus; num castra deseruerit, aut destinationes periculosas habuerit, etc.

'Si *negotiationis causa iter susceperit,* inquiratur, utrum tempore itineris gravia pericula fuerint ipsi superanda; num solus profectus fuerit vel pluribus comitatus; utrum in regionem ad quam se contulit supervenerint seditiones, bella, fames et pestilentiæ etc. etc.

'Si *maritimum iter fuerit aggressus,* sedulo investigatio fiat a quo portu discesserit, quinam fuerint itineris socii; quo se contulerit, quod nomen navis quam conscendit; quis ejusdem navis gubernator; an naufragium fecerit; an societas, quæ navis cautionem forsan dederit, pretium ejus solverit: aliæque circumstantiæ, si quæ sint diligenter perpendantur.

28. 'VIII. Fama quoque aliis adjuta adminiculis argumentum de obitu constituit, hisce tamen conditionibus: nimirum quod a duobus saltem testibus fide dignis et juratis comprobetur, qui deponant de rationabili causa ipsius famæ; an eam acceperint a majori et saniori parte populi, et an ipsi de eadem fama recte sentiant; nec sit dubium illam fuisse concitatam ab illis in quorum commodum inquiritur.

29. 'IX. Tandem si opus fuerit, prætereunda non erit investigatio per publicas ephemerides, datis Directori omnibus necessariis personæ indiciis, nisi ob speciales circumstantias saniori ac prudentiori consilio aliter censeatur.

30. 'X. Hæc omnia pro opportunitate casuum Sacra hæc Congregatio diligenter expendere solet; cumque de re gravissima agatur, cunctis æqua lance libratis, atque insuper auditis plurium Theologorum, et juris prudentum suffragiis, denique suum judicium pronunciat, an de tali obitu satis constet, et nihil obstet quominus petenti transitus ad alias nuptias concedi possit.

31. 'XI. Ex his omnibus Ecclesiastici Præsides certam desumere possunt normam, quam in hujusmodi judiciis sequantur. Quod si non obstantibus regulis hucusque notatis, res adhuc incerta et implexa illis videatur, ad S. Sedem recurrere debebunt, actis omnibus cum ipso recursu transmissis, aut saltem diligenter expositis.

Instructio Secretariæ Status

ad omnes Archiepiscopos, Episcopos, aliosque locorum Ordinarios de dispensationibus super impedimento mixtæ religionis quoad promiscua conjugia.

32. Etsi Sanctissimus Dominus Noster Pius IX., Pontifex Maximus, gravissimis causis impulsus, aliquid immutandum esse censuerit in formula dispensationum, quæ ab hac Apostolica Sede conceduntur ad mixta ineunda matrimonia, veluti amplitudo tua ex adjecta formula intelliget, tamen idem Summus Pontifex, de universi Dominici gregis salute sibi divinitus commissa vel maxime sollicitus, pro Apostolici ministerii sui munere non potest non summopere inculcare omnibus Archiepiscopis, Episcopis, aliisque locorum Ordinariis, ut sanctissima Catholicæ Ecclesiæ de hisce conjugiis documenta integra et inviolata religiosissime serventur. Omnes enim norunt, quid ipsa Catholica Ecclesia de hujusmodi, Catholicos inter et Acatholicos, nuptiis constanter senserit, cum illas semper improbaverit, ac tamquam illicitas planeque perniciosas habuerit, tum ob flagitiosam in divinis communionem, tum ob impendens catholico conjugi perversionis periculum, tum ob pravam sobolis institutionem. Atque huc omnino pertinent antiquissimi canones ipsa mixta connubia severe interdicentes, ac recentiores Summorum Pontificum sanctiones, de quibus immortalis memoriæ Benedictus XIV. loquitur in suis Encyclicis litteris ad Poloniæ Regni Episcopos, atque in celeberrimo opere quod *'De Synodo Diœcesana'* inscribitur.

33. Hinc porro evenit, ut hæc Apostolica Sedes, ad quam unice spectat potestas dispensandi super hujusmodi mixtæ religionis impedimento, si de Canonum severitate aliquid remittens, mixta hæc conjugia quandoque permiserit, id gravibus dumtaxat de causis, ægre admodum fecit, et nonnisi sub expressa semper conditione de præmittendis necessariis opportunisque cautionibus, ut scilicet non solum catholicus conjux ab acatholico perverti non posset, quin imo catholicus ipse conjux teneri se sciret ad acatholicum pro viribus ab errore retrahendum, verum etiam ut universa utriusque sexus proles ex mixtis hisce matrimoniis procreanda, in sanctitate Catholicæ Religionis educari omnino deberet. Quæ quidem cautiones remitti seu dispensari nunquam possunt, cum in ipsa naturali ac divina lege fundentur, quam Ecclesia et hæc

Sancta Sedes sartam tectamque tueri omni studio contendit, et contra quam sine ullo dubio gravissime peccant, qui promiscuis hisce nuptiis temere contrahendis, se ac prolem exinde suscipiendam perversionis periculo committunt.

34. 'Insuper in tribuendis hujusmodi dispensationibus, præter enunciatas cautiones, quæ præmitti semper debent, et super quibus dispensari nullo modo unquam potest, adjectæ quoque fuere conditiones, ut hæc mixta conjugia extra Ecclesiam, et absque Parochi benedictione, ulloque alio ecclesiastico ritu celebrari debeant. Quæ quidem conditiones eo potissimum spectant, ut in Catholicorum animis nunquam obliteretur memoria tum Canonum, qui istiusmodi matrimonia mixta detestantur, tum constantissimi illius studii, quo Sancta Mater Ecclesia nunquam destitit filios suos avertere ac deterrere ab iisdem mixtis conjugiis, in eorum et futuræ prolis perniciem contrahendis.

'Jam vero quod attinet ad prædictas conditiones de his nempe mixtis nuptiis extra Ecclesiam, et sine Parochi benedictione, alioque sacro ritu celebrandis, cum conditiones ipsæ in plurimis similium dispensationum Rescriptis clare aperteque fuerint enunciatæ, in aliis vero permultis Rescriptis implicite continerentur: idcirco Sanctissimus Dominus Noster pro summa ac singulari sua prudentia, hanc formularum varietatem de medio tollendam existimavit, ac jussit in posterum unam eamdemque formulam esse adhibendam ab omnibus Congregationibus, per quas hæc Apostolica Sedes dispensationes super hoc mixtæ religionis impedimento concedere solet.

35. 'Itaque rebus omnibus maturo examine perpensis temporumque ratione habita, et iis consideratis, quæ a pluribus Episcopis exposita fuere, atque in consilium adhibitis nonnullis S. R. E. Cardinalibus, idem Sanctissimus Dominus Noster constituit, in harum dispensationum concessione utendum esse formula illius rescripti, quo etiamsi conditiones prædictæ de mixtis hisce conjugiis extra Ecclesiam et absque Parochi benedictione alioque ecclesiastico ritu celebrandis haud aperte declarentur, tamen implicite continentur. Ac Sanctitas Sua Archiepiscopos, Episcopos, aliosque locorum Ordinarios vehementer in Domino monet, hortatur et excitat, eisque mandat, cum ipsi in posterum hujus Rescripti formula ab hac Sancta Sede obtinuerint facultatem dispensandi super impedimento mixtæ religionis, in eadem facultate

exequenda nunquam desistant omni cura studioque advigilare, ut sedulo quoque impleantur conditiones de mixtis hisce matrimoniis extra Ecclesiam, absque Parochi benedictione, alioque ecclesiastico ritu celebrandis.

36. 'Quod si in aliquibus locis Sacrorum Antistites cognoverint, easdem conditiones impleri non posse, quin graviora exinde oriantur damna ac mala vitanda, prudenti eorumdem Sacrorum Antistitum arbitrio committit, ut ipsi salvis, firmisque semper ac perdiligenter servatis cautionibus de perversionis periculo amovendo a conjuge catholico, de conversione acatholici conjugis ab ipso conjuge catholico pro viribus procuranda, deque universa utriusque sexus prole in sanctitate catholicæ religionis omnino educanda, judicent quando commemoratæ conditiones de contrahendis mixtis hisce nuptiis extra Ecclesiam et absque Parochi benedictione impleri minime possint, et quando in promiscuis hisce conjugiis ineundis tolerari queat mos adhibendi ritum pro matrimoniis contrahendis in Diœcesano Rituali legitime præscriptum, exclusa tamen semper Missæ celebratione, ac diligentissime perpensis omnibus rerum, locorum ac personarum adjunctis, atque onerata ipsorum Antistitum conscientia super omnium circumstantiarum veritate, et gravitate. Summopere autem exoptat Sanctitas Sua ut iidem sacrorum Antistites hujusmodi indulgentiam, seu potius tolerantiam eorum arbitrio et conscientiæ omnino commissam, majori, quo fieri potest silentio, ac secreto servent. Cum vero contingere possit ut iidem Antistites nondum fuerint exequuti illa similium dispensationum rescripta, quæ ipsis ante hanc Instructionem concessa fuere, idcirco ad omnes dubitationes amovendas Sanctitas Sua declarandum esse jussit, eosdem Antistites hanc Instructionem sequi debere, in commemoratis exequendis rescriptis.

37. 'Nihil vero dubitat Sanctissimus Dominus Noster, quin omnes sacrorum Antistites, ob spectatam eorum religionem, pietatem, et pastoralis muneris officium pergant flagrantiori usque zelo catholicos sibi concreditos a mixtis hisce conjugiis avertere, eosque accurate edocere Catholicæ Ecclesiæ doctrinam, legesque ad eadem conjugia pertinentes; atque eidem Sanctissimo Domino Nostro persuasissimum est, ipsos sacrorum Antistites præ oculis semper habituros Litteras et Instructiones, quæ a suis felicis recordationis Prædecessoribus, ac præsertim a Pio VI. *(Epist. ad Archiep. Mechliniensem Episcoposque Belgii 'Exequendo nunc'*

die 13. Juni 1782,) Pio VII. *(Epist. ad Archiep. Moguntinum 'Etsi fraternitatis tuæ' die 8. Octob. 1803);* Pio VIII. *(Epist. ad Archiep. Coloniensem et Episcopos Trevirensem, Monasteriensem et Paderbornensem 'Litteris altero abhinc anno' die 25. Martii 1830. Instructio ad eosdem Archiep. et Episcopos die 27. Martii 1830);* et Gregorio XVI. *(Epist. ad Archiep. et Episc. Bavariæ 'Summo igitur studio' die 27. Maji 1832. Instructio ad eosdem die 12. Septembris 1834. Epist. ad Archiepiscopum et Episcopos Hungariæ 'Quas vestro' die 30. April. anni 1841. Instructio ad Archiep. et Episcopos Austriacæ Ditionis in fœderatis Germaniæ partibus die 22. Maji 1841)* de hoc gravissimo sane argumento, maximique momenti negotio ad plures Catholici Orbis Episcopos scriptæ fuerunt.

Hæc Amplitudini Tuæ erant significanda jussu ipsius Sanctissimi Domini Nostri Pii Papæ IX., cui nihil potius, nihil antiquius est, quam ut Catholicæ Ecclesiæ doctrina, ac disciplina ubique illibata custodiatur atque servetur.

Datum Romæ die 15. Nov. 1858.

J. Card. Antonelli.

Notandum. Hæc Instructio quam supra retulimus est omnium recentissima pro mixtis conjugiis, et secundum eam matrimonia mixta a S. Sede permittuntur.

Appendix
ad Commentarium in Lib. IV. Decretalium.

De Dispensatione in impedimentis matrimonii.

1. Conceptus dispensationis in eo consistit ut Superior Ecclesiasticus, integra manente dispositione legis pro tota communitate, eximat a lege aliquem individuum communitatis ejusdem.

2. Ex data notione sequitur dispensationem considerandam esse tamquam vulnus legi, adeoque ceu odiosam juri, strictam interpretationem pati. Adeo autem in stylo Curiæ urgetur interpretationis rigor, ut practica regula sequens adoptata fuerit: 'Dispensatio tantum valet, quantum sonat'. Quare excluditur extensio ad casus similes, nec valet argumentum de majori ad minus. Unde ex. gr. dispensatio concessa in secundo gradu consanguinitatis lineæ obliquæ non valet si oratores non in secundo gradu, sed in tertio vel quarto gradu consanguinitatis ejusdem lineæ constituti sint. Conf. Riganti ad Regulam 14. Cancellariæ Apostolicæ nn. 71. et 72.

Hanc regulam vidi ego recognitam in Tribunali S. Pœnitentiariæ.

3. Ex data notione sequitur etiam dispensare non posse in impedimentis, nisi eum qui jurisdictione seu potestate pollet supra legem. Hinc potestas suprema ecclesiastica, quæ ordinario modo in Romano Pontifice residet, et extraordinarie residet in Concilio Generali cum Romano Pontifice, dispensare potest in impedimentis sive impedientibus sive dirimentibus a jure ecclesiastico inductis. Quæ dispensatio non solum internum sed etiam afficit forum externum, quoties dispensatio detur pro utroque foro.

4. Dixi 'quoties dispensatio detur pro utroque foro'. Nam Sacra Pœnitentiaria quando agitur de impedimento occulto, dispensationem concedit pro foro tantum interno cum clausula: 'Ita quod hujusmodi dispensatio in foro judiciario nullatenus suffragetur'.

5. Ex exposito conceptu dispensationis sequitur insuper Episcopum posse auctoritate propria dispensare in interdicto Ecclesiæ vetante matrimonium aliquod in particulari, sive interdictum fuerit positum ab ipso Episcopo, sive a Parocho intimatum fuerit, non autem dispensare posse in aliis impedimentis sive impedientibus sive dirimentibus. Notum enim est peræque acceptum principium, non posse inferiorem derogare legi superioris, nisi ex facultate delegata ab ipso superiore.

6. Porro delegatio potest esse expressa vel tacita, vel præsumpta. Etenim aliquando superior expresse, aliquando tacite concedit facultatem, aliquando autem voluntas superioris delegandi facultatem quamdam argui potest ex circumstantiis. Videlicet dantur quandoque facti cujusdam conditiones, et circumstantiæ, quæ ignorantur quidem a superiore, sed adeo graves reputantur, ut si eas superior cognosceret facultatem agendi indubitanter concederet inferiori.

7. Dispensat Episcopus ex delegatione expressa 1°. quando Summus Pontifex committit eidem facultatem dispensandi in aliquo casu particulari inter determinatas personas.

2°. Quoties Summus Pontifex concedit Episcopo indultum in genere ad dispensandum sive in determinatis impedimentis et determinatis gradibus, sive pro casibus numero definitis ex. gr. pro decem casibus in anno. In utraque hypothesi regula est ut delegatus fideliter stet tenori et formæ mandati Summi Pontificis.

8. In ordine autem ad indultum, cum sit beneficium Principis, hinc favorabile est et latam interpretationem recipit. Quare ex. gr. si concessum fuit in genere indultum ad dispensandum in impedimento affinitatis absque ulla limitatione, hæc facultas exerceri potest sive affinitas oriatur ex copula licita, sive ea oriatur ex copula illicita. *Cf. Giovine De Dispensationibus tomo 1°. part. 1. § 102. n. 2.*

Pariter concessa facultate dispensandi super gradu superiori, nempe tertio, censetur concessa dispensandi facultas super inferiori, nempe quarto. Ita Riganti ad Regulam 14. Cancellariæ Apost. n. 69.

9. Ceterum nequit fieri extensio de uno genere ad aliud genus impedimentorum, nec de gradu simplici ad gradus mixtos. Pariter si concessum fuerit indultum dispensandi cum pauperibus, dispensatio non valet si concedatur personis non pauperibus.

10. Ex facultate tacite delegata ordinarie Episcopus potest dispensare in impedimento derivante ex quocumque voto simplici Pontifici non reservato. Talia sunt: votum temporaneum castitatis, votum perpetuæ castitatis conditionatum vel pœnale; sic etiam votum non nubendi, et votum suscipiendi ordines. Et ratio est quia hæc vota Summus Pontifex sibi non reservavit. Hinc censetur tacite concessa facultas Episcopis dispensandi super iisdem.

Verum Episcopus dispensare nequit in impedimento impediente ex voto absoluto perpetuæ castitatis, vel ex voto ingrediendi religionem. Vota enim hæc duo reservata sunt Romano Pontifici. Ita communis sententia Doctorum tenet et ab experientia confirmatur.

11. Ex præsumpta autem delegatione Episcopus, juxta Doctorum sententiam pro foro conscientiæ in impedimentis etiam dirimentibus juris ecclesiastici dispensare potest in causa urgentissimæ necessitatis, dummodo simul hæc tria concurrant: 1°. ut impedimentum sit occultum et tale ut si publicaretur, notabilis infamia exurgeret contrahentibus, 2°. ut adsit causa gravis; et 3°. adeo debet periculum esse in mora, ut differri nequeat matrimonium, quoadusque postuletur et obtineatur dispensatio a Romano Pontifice.

12. Doctores duplicem casum ad instar exempli afferunt, 1°. si aliquis morti proximus ad legitimandam prolem contrahere vellet cum concubina, cum qua ligatur impedimento occulto, nec adiri potest Romanus Pontifex, 2°. cum omnia sint parata ad matrimonium contrahendum, nec celebratio differri potest, et pariter contrahentes ligentur impedimento occulto. Ita fert communissima inter Doctores sententia necnon experientia et longæva consuetudo Episcoporum. Cui accedit ratio præsumptæ facultatis, nam tales sunt supra expositæ conditiones, quas si cognosceret Romanus Pontifex, procul dubio concederet Episcopo facultatem dispensandi. Cf. Ben. XIV. De Syn. Diœc. lib. IX. c. II. n. II. et S. Alphonsus Th. mor. lib. 6. 1122.

Cæterum Sancta Sedes non semel interrogata de valore hujus sententiæ, sese semper abstinuit ab eadem sive probanda, sive reprobanda.

13. Verum si agatur de matrimonio jam contracto eoque nullo ob impedimentum dirimens, Benedictus XIV. in cit. loc. n. 1°.

ita scribit: 'Ultro concedimus Episcopo illud (impedimentum) relaxandi facultatem, quam eidem adscribunt Sylvester verbo '*Dispensatio*' § 9; Sanchez. *de mat. disp. 40. n. 3.* . . Fagnanus in cap. 'Nimis' n. 33. *De filiis Presbyterorum*' etc. qui tamen unanimiter monent non posse Episcopum eam potestatem sibi usurpare nisi simul concurrant sex circumstantiæ.'

14. Porro circumstantiæ hujusmodi sunt sequentes videlicet 1°. ut matrimonium sit contractum in facie Ecclesiæ, omnibus adhibitis solemnitatibus, 2°. ut contractum sit bona fide, 3°. ut sit consummatum, 4°. ut impedimentum sit occultum, 5°. ut non possit facile adiri S. Sedes, ob paupertatem vel rusticitatem conjugum, vel ob distantiam, 6°. ut non possit fieri separatio putatorum conjugum absque scandalo.

15. Diximus Episcopum suppositis conditionibus supradictis in foro interno, non autem in externo dispensare posse. Nam experientia et consuetudo numquam facultatem asseruit Episcopo dispensandi in foro externo in impedimentis dirimentibus. Ratio autem juridica est, quia præsumptiva delegatio tota fundatur in necessitate consulendi bono animarum, seu conscientiæ fidelium, non autem providendi convenientiæ exteriori et famæ seu opinionum individuorum relate ad societatem. Insuper urgentissima necessitas dispensationis in foro conscientiæ optime cognita non semper exterius patere potest, ita ut legitima reddatur appositio manuum inferioris in lege superioris. Hinc facile possent ex dispensatione Episcopi scandala oriri. Quare S. Congr. Concilii die 19. Jan. 1601 audita declaratione qualificatorum S. Congr. Inquisitionis judicavit falsam esse ac temerariam propositionem quæ asserit posse Episcopum dispensare in impedimento publico dirimente consanguinitatis ad matrimonium contrahendum, sive in periculo mortis, sive in alia urgentissima necessitate, in qua contrahentes non possunt expectare dispensationem Sedis Apostolicæ. *Riganti ad reg. 49. Canc. Apost. n. 2. Bened. XIV. De Synod. Diœc. l. c. n. 3.*

16. Quæritur quando impedimentum censeatur occultum.

Impedimentum tunc in genere censetur occultum, quando non publice constat nec facile constare potest, ac periculum non est ut in foro externo detegatur. Ita Pyrrus Corradus *Praxis Dispens. Apost. lib. 7. n. 12.*

Hæc notio præsertim convenire potest impedimento criminis ex adulterio utrinque formali cum promissione mutua futuri matrimonii, et impedimento affinitatis ex copula illicita. Unde impedimenta consanguinitatis et affinitatis ex copula licita, et alia quæ probari possunt ex publicis libris in genere occulta non sunt. At Bened. XIV. in Const. *'Pastor bonus'* § 7. concedit majori Pœnitentiario facultatem dispensandi in tertio et quarto gradu consanguinitatis vel affinitatis ex copula licita occultis, ad revalidandum matrimonium nulliter contractum. Quare etiam impedimenta ex consanguinitate vel affinitate possunt esse occulta. Et revera distantia domicilii a loco originis efficere potest, ut in loco domicilii ignota sit omnibus consanguinitas vel affinitas inter duos.

17. Hisce positis, regula hæc, juxta Doctores magnæ notæ relatos a Bened. XIV. *Inst. Eccl. 87. n. 44. 45.,* constitui potest, ut censeri possit occultum impedimentum, quando scilicet a paucis ex. gr. tribus, vel quatuor in oppido, vel a septem vel octo in civitate cognoscatur, tamen periculum moraliter nullum est publicationis ejusdem impedimenti. Quare quando possibilitas cognitionis impedimenti restringitur ad testes, qui impedimentum cognoscunt, attendendus utique est numerus personarum quæ impedimentum sciant, sed magis considerandæ sunt qualitates testium ipsorum, utrum timeri possit evulgatio impedimenti necne. Si enim testes bonæ opinionis non sunt, etiam duo soli testes possunt timorem ingerere propagationis notitiæ impedimenti, et denunciationis impedimenti ad Tribunal publicum Ecclesiæ, ita ut matrimonium ex dispensatione occulta Episcopi valide contractum, cum scandalo dissociari debeat, et in foro externo ceu nullum haberi.

18. Qua in re animadverti etiam debet, non sufficere si impedimentum sit solummodo formaliter occultum, sit vero materialiter publicum, sed requiri ut impedimentum sit etiam materialiter occultum. Dicitur materialiter publicum impedimentum, sed formaliter occultum quando ab omnibus vel a pluribus in loco cognoscitur factum, quod gignit impedimentum, sed tamen ex errore juris non noscitur ex facto illo impedimentum oriri. *Cf. cit. Inst. Eccl. n. 48.*

Hæc dicta sint de potestate Episcoporum in dispensationibus concedendis ab impedimentis.

De Dispensationibus, quæ a Sede Apostolica conceduntur.

19. In Apostolica Sede duplex fuit institutum organum pro dispensationibus matrimonialibus concedendis, nempe Dataria Apostolica et sacra Pœnitentiaria. In Dataria Apostolica conceduntur dispensationes pro impedimentis publicis. In S. Pœnitentiaria juxta primitivam institutionem concedebantur dispensationes solummodo pro impedimentis occultis. Hinc in Dataria concedebantur dispensationes etiam pro pauperibus, unde distincta est concessio dispensationum in forma ordinaria, et concessio in forma pauperum. Quoniam vero in Dataria conceduntur dispensationes in impedimentis publicis, in precibus exprimenda sunt nomina et cognomina nupturientium, et documentum dispensationis debet esse publicum. Quare literæ Apostolicæ dispensationum in Dataria concessarum expediuntur per Cancellariam Apostolicam. Quædam vero dispensationes expediuntur in ipsa Dataria per literas in forma *Brevis*.

20. Quoniam vero dispensationes, quæ juxta primitivam institutionem in Pœnitentiaria conceduntur respiciunt forum internum, et dantur super impedimentis occultis, non oportet, ut in precibus exprimantur nomina et cognomina postulantium, sed adhiberi solent nomina fictitia Titius, Cajus, Sempronia, Mœvia etc.

21. Pariter ex eodem conceptu habetur, quod si concedatur dispensatio in Dataria ad revalidandum matrimonium nulliter contractum, necesse est ut consensus renovetur in forma Tridentina, eo quia impedimentum publicum reddit nullum matrimonium coram Ecclesia. Quando autem dispensatio conceditur in S. Pœnitentiaria ad revalidandum matrimonium nullum ob occultum impedimentum, sufficit occulta renovatio consensus. *Reiffenstuel, Appendix, De Dispens. matrim. n. 610. et seqq.*

22. Verum hodierna praxis est ut etiam in Sacra Pœnitentiaria concedantur dispensationes super impedimentis publicis quando oratores sunt pauperes. Quapropter concessum est ut dispensationes in forma pauperum non concederentur solum in Dataria Apostolica sed etiam in S. Pœnitentiaria. Unde quando hæ dispensationes expostulantur in S. Pœnitentiaria ab oratoribus pauperibus, debent exprimi nomina et cognomina nupturientium. Quapropter ob paritatem rationis, quoties a S. Pœnitentiaria conceditur dispensatio ad convalidandum matrimonium nullum ob

impedimentum publicum, renovatio consensus inter conjuges fieri debet in forma Tridentina.

23. Jam quæritur quid dicendum sit, si dispensatio ab impedimento publico fuerit concessa in forma pauperum, cum tamen oratores revera pauperes non sint?

Quæstio hæc nuperrimis temporibus ter in Sacra Congregatione Concilii proposita fuit. 1°. In causa Granatensi diei 18. Apr. an. 1863. 2°. In causa cui titulus 'Dubia circa facultatem dispensandi' diei 26. Apr. an. 1873. 3°. In eadem causa diei 28. Junii ejusdem anni. Solummodo in postrema propositione quæstio resoluta esse aliquo modo videtur.

24. Ut autem rei claritati consulamus quædam historice præmittimus.

Sæculis superioribus ad Datariam Apostolicam pertinebant omnes dispensationes in foro externo, et pro impedimentis publicis, sive oratores fuissent pauperes sive non fuissent. Eversis publicis rebus sub finem sæculi elapsi et sub initio præsentis Dataria Apostolica impedita fuit, quominus negotia sua exerceret. Quare tunc dispensationes matrimoniales per Sacram Pœnitentiariam expediebantur.

25. Restituto autem ordine publico, Dataria Apostolica pristina sua negotia iterum exequi aggressa est, tamen praxis invaluit, ut quoties novus Major Pœnitentiarius constitueretur in suo officio reciperet a Summo Pontifice facultatem dispensandi in omnibus casibus etiam publicis 'quando occurrat vera oratorum paupertas per authenticam ordinariorum attestationem comprobanda'. Igitur major Pœnitentiarius ex hoc usu noviter inducto incepit ex speciali concessione Pontificis habere novam facultatem, quæ non reperitur expressa in Constitutione Benedicti XIV. *'Pastor Bonus'* in qua limites potestatis S. Pœnitentiariæ determinantur.

26. Hisce historice relatis, veniamus ad quæstionem nostram. Quid dicendum de dispensatione concessa in forma pauperum, quando constiterit oratores revera non esse pauperes? Valetne hæc dispensatio?

Præmitto quæstionem nostram non attingere hypothesim fraudis oratorum, qua nempe malitia velint decipere auctoritatem Ecclesiæ. Ista enim in hypothesi subingrederetur dispositio capitis 20. '*Super Literis, De Rescriptis*' in quo principium sequens statuitur 'Mendax precator carere debet penitus impetratis'.

27. Hisce præmissis auctores antiqui, inter quos eminet Reiffenstuel in Appendice ad librum IV. Decretalium § 8. n. 205. et seqq. communiter docent dispensationem in forma pauperum concessam valere quamvis oratores revera pauperes non sint. Ratio præcipua hujus sententiæ hæc est: Valor dispensationis est æstimandus ex causa motiva, non ex causa solummodo impulsiva, scilicet accessoria. Jamvero juxta stylum curiæ paupertas non est proprie causa dispensationis concedendæ. Ad summum vero est causa tantum accessoria et impulsiva, et paupertas est potius solummodo ratio adhibendi specialem formam dispensationis, quæ dicitur *'forma pauperum'*. Quare quæstio est, ut ajunt de forma expeditionis non de substantiæ.

Porro hæc ratio optima est si sermo sit de dispensationibus in forma pauperum concessis a Dataria Apostolica, quia Dataria Apostolica consideratur tamquam organum ordinarium Pontificis, cui a Pontifice absolute demandatum est munus dispensandi pro omnibus fidelibus indiscriminatim, sive divitibus sive pauperibus, ita ut pro utrisque sola differentia sit in forma expeditionis. Hinc Sacra Congregatio Concilii die 9. Septembris anni 1679. declaravit validam esse dispensationem in forma pauperum concessam, licet cognitum esset, oratores revera pauperes non fuisse.

28. At eadem conclusio dispensationibus pro pauperibus, quæ a S. Pœnitentiaria concedi solent vi facultatum Majori Pœnitentiario tributarum, applicari non posse videtur. Etenim in S. Pœnitentiaria quando agitur de paupertate vera vel non vera, non est quæstio de diversitate formæ expeditionis, sed potius de substantia dispensationis et de facultate dispensandi. Etenim Major Pœnitentiarius non assequitur a Summo Pontifice facultatem dispensandi absolute et pro fidelibus cujuscumque conditionis, sed solum quando occurrat vera paupertas. Igitur non exsistente paupertate deficere videtur in dispensante facultas dispensandi. Delegatus autem extra mandatum agens, nihil agit.

29. Utique ex adverso dici posset mandatum Pontificis quoad majorem Pœnitentiarium ita esse conceptum ut possit dispensare, quando occurrat vera paupertas, per authenticam ordinariorum attestationem comprobanda, et per consequens videretur alligata facultas dispensandi authenticæ attestationi Ordinariorum, unde Pœnitentiarius Major non videtur esse de veritate paupertatis judex, sed judex est Ordinarius Oratorum, et per consequens Major

Pœnitentiarius legitime utitur potestate sua, quando in Actis Sacri Tribunalis attestatio authentica Ordinarii de Oratorum paupertate exsistit.

30. Verum praxis S. Pœnitentiariæ aliter explicasse videtur mandatum Pontificis, quod Majori Pœnitentiario conceditur in hypothesi, qua oratores non sint vere pauperes, licet de eorum paupertate fidem fecerit Ordinarius. Nam juxta praxim S. Pœnitentiariæ triplex tempus distingui solet, in ordine ad cognitionem non exsistentiæ paupertatis, primum quod præcedit ipsam dispensationem, secundum, quod elabitur a dispensatione concessa usque ad executionem ejusdem, quæ executio Ordinariis committitur, tertium, quod discurrere incipit post executionem datam rescripto dispensationis. Si agatur de primo tempore, quoties in S. Pœnitentiaria cognoscatur oratores pauperes non esse, remittuntur ad Datariam Apostolicam, ut in ea negotium dispensationis pertractetur. Si autem oriatur solummodo fundatum dubium de non veritate paupertatis, suspenditur in S. Pœnitentiaria negotium, et simul nova ab Ordinario exposcitur informatio de veritate rei. Si tamen necessitas urgeat contrahendi matrimonium, dispensatio illico conceditur, sed conditio apponitur 'dummodo oratores vere pauperes sint'. Hinc gravatur conscientia Ordinarii, ut antequam edat decretum executionis dispensationis, cognoscat de veritate paupertatis. Si sermo sit de secundo tempore et S. Pœnitentiaria cognoscat oratores non esse vere pauperes, S. Tribunal vel remittit negotium ad Apostolicam Datariam, vel speciales facultates pro illo casu exposcit a Summo Pontifice ad roborandam dispensationem datam.

Tandem si sermo sit de tertio tempore, et cognoscitur oratores pauperes non esse, S. Pœnitentiaria rem deferre solet ad Summum Pontificem, et ex audientia Sanctissimi, si rationes adsint, concedere solet sanationem defectus in remedium conscientiæ.

31. Hac praxi exposita in S. Cong. Concilii d. 28. Junii 1873 propositoque dubio: 'An validæ sint matrimoniales dispensationes pro pauperibus a S. Pœnitentiaria in foro externo concessæ, quando paupertas falso allegata fuerit in casu', responsum est 'Nil esse innovandum'. Si rite hæc responsio accipiatur, habebimus S. Cong. Concilii approbasse stylum Curiæ servatum in S. Pœnitentiaria, stylus autem Curiæ hac intentione seu hoc consilio regitur, ut nempe in casibus particularibus qui proponuntur, aptetur remedium,

et in tuto ponatur validitas dispensationis. Unde dici potest S. Congregationem sese abstinuisse in puncto juris explicite resolvendo

32. Quidquid vero sit credo nullitatem dispensationum in facta hypothesi restringi ad dispensationes, quas Major Pœnitentiarius concedit ex facultatibus sibi tributis, non autem extendi ad eas, quæ conceduntur ab ipso Pontifice per organum S. Pœnitentiariæ, quia hisce dispensationibus potest aptari ratio a Doctoribus citatis allata.

In mandato dispensationis, quod a S. Sede Apostolica conceditur apponi solet clausula: 'Si preces veritati innitantur'. Quare videndum est, quænam in precibus sint exponenda ab oratoribus.

33. In precibus, quæ afferuntur sive Datariæ Apostolicæ sive Sacræ Pœnitentiariæ ad dispensationem obtinendam 1°. sincere est exponenda series circumstantiarum facti, namque in dispensatione habetur clausula 'Si vera sint exposita' 2°. exponenda est causa, vel exponendæ sunt causæ, quæ rationabilem reddant actum superioris in dispensando. Porro causæ hujusmodi sunt a) Excellentia personarum; b) eximia merita in Ecclesiam; c) spes componendi lites vel avertendi periculum futurarum controversiarum inter familias; d) evitatio vel reparatio scandali; e) angustia locorum vel saltem angustia loci mulieris; f) defectus dotis; g) infamia mulieris; h) ætas mulieris ipsius, quæ excesserit annum vigesimum quartum, idest saltem vigesimum quintum attigerit, quando tamen agitur de puella nubili non autem de vidua pro qua magis attenditur ætas junior. Quatuor postremæ causæ statutæ sunt in favorem mulieris, eo quia posita aliqua ex his causis mulier difficilius inveniret alium virum, qui non esset sibi conjunctus aliquo vinculo impedimenti.

34. Quærunt Doctores quo tempore verificari debeant hujusmodi causæ ut valeat dispensatio, an tempore datæ dispensationis, an sufficiat verificentur causæ tempore executionis. Supponimus in precibus locum non habuisse malam fidem sed circumstantias facti expositas fuisse in bona fide.

Quo posito communissima Doctorum sententia tenet satis esse si causæ verificentur tempore executionis dispensationis. Ratio est quia quando Romanus Pontifex literas Apostolicas concedit, ipse neque expendit veritatem causarum, neque revera concedit dispensationem, sed constituit executorem tamquam judicem, qui

videat utrum causæ veræ sint, et posita veritate causarum ipse dispensat, nempe dat mandatum ad dispensandum.

Præstat afferre verba Pyrri Corradi, qui in materia disputationum vere est magister. Hic in cit. opere '*Praxis dispens.*' *lib. 7. cap. 6. n. 25.* alludens ad regulam practicam ita scribit: 'Et sufficit, ut alias diximus, causam ipsam verificari tempore executionis literarum, licet tempore impetrationis illarum non esset vera.'

Et ita practicatur: nam quamvis Abbas in cap. '*Quia circa*' *De consang. et aff.* dicat causam debere verificari tempore datæ, loquitur tamen de dispensatione jam facta, prout antiquitus fiebat, cum hujusmodi dispensationes concederentur in forma gratiosa, et sic erat gratia facta, non autem his temporibus, quibus non dantur amplius sub dicta forma, sed datur tantummodo mandatum de dispensando.

35. Quæritur utrum si duplex vel plures causæ sint expositæ, et quidem omnes in bona fide, et non omnes tamen veræ sint, utrum in hoc casu valeat dispensatio.

Respondemus: Duplex hypothesis fingi potest: 1°. Si singulæ causæ expositæ ex se non sint sufficientes, sed tamen earum complexus talis sit, ut rationabilem reddat dispensationem et sufficiat ad movendum animum dispensantis; in hypothesi ista si una ex allegatis causis deficiat dispensatio non valet, nam quando uti singulæ non valent causæ attenditur complexus, qui ex pluribus resultat, juxta principium juris 'Singula, quæ non prosunt simul collecta juvant'. Atqui quando agitur de aliquo composito si unum ex elementis deficiat, totum non subsistit. Ergo a pari in casu nostro non verificatur motivum sufficiens dispensationis. Ita de Justis, *De dispens. l. 3. c. 1. n. 64.*

36. 2ª hypothesis est si ex allegatis causis saltem una sit canonica et sufficiens, ac insuper veritate nitatur, error autem cadat super reliquas causas. In hac hypothesi dispensatio sustinetur, quia verificatur causa motiva ad dispensandum. Unde propositio copulativa (ut notat Sanchez) referens varias causas resolvitur in propositionem disjunctivam, et sic dispensatio valet.

37. In ordine ad sinceram expositionem circumstantiarum facti debet attendi stylus Curiæ, videlicet omnia debent exponi, quæ juxta hunc stylum requiruntur pro valore dispensationum. Hinc 1°. si plura adsint impedimenta inter nupturientes omnia debent exprimi in eodem supplici libello, scilicet non potest dispensatio

peti singillatim pro singulis impedimentis. Ratio est quia quando inter duos plura adsunt impedimenta, majus vinculum propinquitatis intercedit inter eosdem et per consequens major est difficultas obtinendæ dispensationis. Hinc si unum tantum exponeretur impedimentum superior dispensans non cognosceret verum statum rerum.

38. Et quidem hac in re adeo sunt rigidi Doctores, ut dispensationem a nullitate non liberent, licet aliud impedimentum reticitum fuerit ab oratoribus ex ignorantia.

39. Ex dictis enasci potest quæstio. Duo oratores ligantur duplici impedimento. Unum est circa quod dispensare potest Episcopus virtute indulti Apostolici, aliud autem reservatur Sanctæ Sedi. Petita et obtenta est a Sancta Sede dispensatio circa impedimentum reservatum. Deinde cognitum est aliud impedimentum non reservatum. Poteritne Episcopus uti indulto Apostolico, ad dispensandum circa hoc alterum impedimentum, aut exposcenda est revalidatio dispensationis Apostolicæ etiam circa primum? Respondemus, Episcopum non posse dispensationem in casu concedere sed rem iterum integre Summo Pontifici referendam esse. Et ratio est quia dispensatio prius concessa ab Apostolica Sede nulla fuit, eo quod Summus Pontifex alterum impedimentum ignoravit.

40. Quæritur quid si ex duobus impedimentis unum publicum sit, alterum vero sit occultum, ita ut absque periculo infamiæ non possit manifestari?

Respondemus: Praxis hæc inducta est, ut nempe expostuletur in forma publica dispensatio quoad impedimentum publicum, et deinde postuletur a S. Pœnitentiaria dispensatio quoad impedimentum occultum, reticitis omnino nominibus oratorum. Attamen in precibus Sacræ Pœnitentiariæ hæc circumstantia debet notari, quod nempe oratores ligati alio impedimento publico de illo obtinuerint dispensationem in forma publica.

41. 2°. Si incestuosa copula inter oratores locum habuerit, ad facilius impetrandam dispensationem, hæc circumstantia antiquitus erat exponenda. Nam in Rescriptis Apostolicis hæc clausula apponi solebat 'dummodo incestus non intervenerit ad facilius obtinendam dispensationem'. Quin immo juxta Constitutionem Benedicti XIV. *'Pastor Bonus'* § *41.* factum incestuosæ copulæ habitæ inter ora-

tores erat exponendum sub pœna nullitatis dispensationis, licet oratores non habuissent intentionem facilius obtinendi dispensationem prædictam.

Verum hoc immutatum fuit per decretum datum ex Cancellaria S. Officii die 25. Juni 1885, quo statutum fuit et declaratum 'dispensationes matrimoniales posthac concedendas, etiamsi copula incestuosa, vel consilium et intentio, per eam facilius dispensationem impetrandi, reticita fuerint, validas futuras: contrariis quibuscumque etiam speciali mentione dignis minime obstantibus'.

42. 3°. Si matrimonium nulliter contractum fuerit et expostuletur dispensatio, debebit in precibus exponi matrimonium fuisse contractum et utrum contractum fuerit in bona fide et præmissis vel dispensatis publicationibus, et utrum consummatum fuerit, et an consummatum fuerit ad facilius obtinendam dispensationem.

43. 4°. Si oratores duplici impedimento vel consanguinitatis vel affinitatis ligentur ob distinctum stipitem, hæc circumstantia exponi debet. Ita ex. gr. si matrimonium fuerit contractum a duobus fratribus, cum duabus sororibus, filii qui nascuntur, ex duplici capite sunt consanguinei paterno et materno, et per consequens in precibus debet exponi duplex origo.

44. 5°. Si oratores procedant quidem ab uno eodemque stipite, tamen non sint in gradu æquales, hæc circumstantia exponi debet quando unus ex contrahentibus conjungatur cum stipite in primo gradu. Hinc si duo oratores sint in primo et secundo, vel in primo et tertio gradu, vel in primo et quarto, uterque gradus est exprimendus sub pœna nullitatis. Ita ex Const. S. Pii V. '*Sanctissimus*' diei 26. Aug. 1566.

45. Quin immo in praxi introductum est ut in genere quoties oratores constituuntur in gradibus inæqualibus, semper manifestetur nedum remotior sed et proximior gradus. Licet enim dispensatio directe cadat super remotiorem gradum eo quia juxta regulam canonicam remotior gradus propinquitatis attenditur, tamen in dispensationibus solet apponi hæc clausula 'proximiore non obstante'. Hinc juxta pragmaticos si judex delegatus agnoscat oratores esse adstrictos duplici et inæquali gradu consanguinitatis, simulque videat in dispensatione non reperiri clausulam 'proximiore non obstante', debet sese abstinere ab exequenda dispensatione.

De executione Literarum Apostolicarum dispensationum matrimonialium.

46. Quamvis Romanus Pontifex possit dispensationes connubiales concedere in forma gratiosa, idest quamvis possit per se ipsum dispensationem concedere, tamen usus ordinarius invaluit, ut potius in singulis casibus tribueret alteri facultatem ad dispensationem concedendam. Quare in praxi ordinaria tum Datariæ Apostolicæ tum Sacræ Pœnitentiariæ in dispensationibus pro utroque foro observatur forma commissoria, idest conceditur mandatum ad dispensandum.

47. Porro Concilium Tridentinum *Sess. 22. De Reform. Matrim. c. 5.* decernit ut 'Dispensationes quacumque auctoritate concedendæ, si extra Romanam Curiam committendæ erunt, committantur ordinariis illorum qui eas impetraverint'.

48. Huic normæ adhærens Sancta Sedes Literas dispensationum exequendas committit Ordinariis locorum. Et quidem juxta praxim regularem delegatio non fit personæ nominatim, sed fit dignitati et officio. Hinc in delegatione directe venit dignitas aut officium, persona autem venit solummodo indirecte; et per consequens, cessante persona, successor in dignitate vel officio potest Literas dispensationis executioni mandare. *Cap. 'Quoniam' Abbas 'De Officio Delegati'*. Hoc idem probat Giovine *'De dispensationibus Const. V. § 94.* per totum.

49. Solet vero committi executio Literarum dispensationis aliquando proprio oratorum ordinario. Aliquando vero commissio fit Episcopo, aliquando vero Vicario Generali, vel Officiali. Porro quando commissio conceditur Ordinario, executio Literarum perfici potest sive ab Episcopo, sive ab ejus Vicario Generali, seu ab Officiali; quando autem commissio fit Episcopo, aut Vicario Generali seu Officiali, solus Episcopus, aut solus Vicarius Generalis aut Officialis possunt Literas dispensationis executioni mandare. Hinc Episcopus non potest exequi Literas dispensationis Vicario suo seu Officiali directas. Ratio est, quia jurisdictio censetur concessa personæ, quæ ab officio determinatur. Unde si aliter fieret ob defectum jurisdictionis fulminatio dispensationis esset nulla.

Qua in re juxta mentem Sacræ Pœnitentiariæ in variis resolutionibus expressam, sequentes normæ præ oculis haberi possunt.

50. 1°. Vicarius Capitularis, sede vacante, executioni mandare nequit Literas dispensationis a Dataria Apostolica vel a Sacra Pœni-

tentiaria Episcopo ante vel post ejus mortem, vel ejus Vicario Generali seu Officiali commissæ. Vicarius enim Capitularis non succedit in jurisdictionem specialiter delegatam personæ Episcopi, nec pariter Vicarius Capitularis in officio censeri potest ceu successor Vicarii Generalis demortui Episcopi.

51. II°. Juxta antiquam praxim, sede vacante, Sancta Sedes numquam Vicario Capitulari, sed Episcopo viciniori committebat executionem Literarum dispensationis, teste Pyrrho Corrado '*Praxis etc. lib. 7. c. 4. n. 11*'. At postremis temporibus nova praxis inducta est, qua fit ut Dataria de morte Episcopi edocta, dispensationum executionem Vicario Capitulari committat.

52. III°. Vicarius Capitularis potest exequi Literas dispensationis commissæ sub formula 'proprio oratorum Ordinario.' Quin immo potest exequi etiam Literas sub prædicta formula concessas, quæ expeditæ fuerunt ante mortem Episcopi et ab eodem vel ab ejus Vicario Generali executioni demandatæ non fuerant. Et ratio est quia Vicarius Capitularis est verus Ordinarius in Diœcesi.

53. IV°. Delegatus licet ex certa notitia cognoverit sibi a Summo Pontifice commissam esse executionem alicujus dispensationis, tamen sub pœna nullitatis actorum nequit dispensationem fulminare, nisi antea sibi fuerint exhibitæ hæ Literæ Apostolicæ delegationem continentes.

54. V°. Delegatus Apostolicus potest quidem alteri subdelegare facultatem complendi actus ordinarios executionis, non vero potest alteri subdelegare ipsam executionem, nisi forte speciatim data fuerit delegato eadem subdelegandi facultas. In delegatione enim facta ad Literas dispensationis executioni mandandas censetur commissum fuisse nudum ministerium, circa quod præsumitur, electam fuisse industriam illius personæ, quæ dignitate aliqua particulari vel officio peculiari potitur. Unde negotium executionis ab ipsa delegata persona compleri debet.

55. VI°. Delegatus executor debet mandato delegationis fideliter inhærere, nec fulminare dispensationem potest, nisi antea omnia compleverit, quæ in clausulis delegationis exprimuntur.

56. VII°. Delegatus executor in præscriptione eidem in Literis Apostolicis facta gratis omnino operam suam præstare tenetur, et quidem sub pœna excommunicationis majoris Summo Pontifici reservatæ, nec non nullitatis executionis Literarum dispensationis, si aliquod munus, vel præmium etiam sponte oblatum receperit.

Notarius vero seu Cancellarius moderatam taxam pro suo labore et opere in actis conficiendis exigere potest.

57. Quo posito, mense August anni 1870 Episcopus Granatensis Sacræ Congregationi Concilii exponebat, in Hispania consuetudinem invaluisse ut Officiales seu Vicarii Generales in exequendis Literis Apostolicis dispensationis quædam munera vel stipendia non solum accipere sed etiam exigere solerent. Sacra Congregatio quæstionem in proposita materia expendit die 22. Junii anni 1871. sed eam resolvere noluit.

Verum anno 1880 vertente, Episcopus Mindoniensis eamdem excitavit quæstionem sequentia dubia proponens.

1°. 'Potestne Episcopus aliquid muneris exigere in dispensationibus matrimonialibus eidem directe a Sacra Pœnitentiaria commissis, ratione informationum cæterorumque actuum executioni earumdem præcedentium?

2°. 'Potest aliquid ob eamdem rationem muneris exigere in prædictis dispensationibus Cancellarius, vel secretarius Episcopalis?

3°. 'Potest Vicarius Generalis munera percipere in unaquaque Diœcesi consueta, eo quod careat salario eidem ratione sui officii assignato, quin pœnas canonicas in Brevibus dispensationum eidem commissarum contentas incurrat, et quin ipsæ dispensationes anullentur?'

4°. Possunt aliquid ob eamdem rationem muneris exigere in prædictis dispensationibus Notarii Curiæ Ecclesiasticæ juxta consuetudinem in unaquaque Diœcesi stabilitam?'

Sacra Congregatio, postquam ex informationibus requisitis consuetudinem in themate de taxis exigendis esse universalem et immemorialem deprehendisset, licet non in omnibus Curiis Vicarius Generalis de prædictis taxis participet die 28. Januarii 1882, ut propositis quæstionibus satisfaceret, sibi resolvenda duo dubia proposuit videlicet

1m. 'An et quomodo tolerari possit consuetudo in casu?'

Et quatenus negative

2m. An et quomodo consulendum in casu?'

Responsio prodiit:

'Ad primum quoad executores negative in omnibus.'

'Ad 2m. consulendum Sanctissimo pro sanatione in radice dispensationum et matrimoniorum, quæ nullitatis vitio laborant, et pro absolutione ad cautelam, et condonatione quoad executores.'

Quare Sacra Congregatio tenuit executionem dispensationum gratuitam prorsus esse debere ex parte executoris delegati, et quidem sub pœna excommunicationis et nullitatis executionis, nec robur habere contrariam consuetudinem etiam privilegiatam.

Adhibuit vero S. Congregatio phrasim 'absolutione ad cautelam' eo quia executores in Hispania ob usum fere communem sibi favorabilem poterant excusari a censuris ex bona fide in qua fortasse versabantur.

De sanatione in radice.

58. Sanatio in radice nihil aliud est quam abrogatio legis irritantis matrimonium in casu speciali quoad matrimonium contractum, ita ut simul tollantur effectus, qui ex illa lege irritante secuti sunt. Videlicet Ecclesia hic et nunc dispensat super aliquod impedimentum dirimens matrimonium, et simul tollit effectus, qui ex illo impedimento secuti sunt.

59. In hoc autem sanatio in radice distinguitur ab aliis dispensationibus in forma communi concessis, ut nempe dispensationes in forma communi a momento quo applicantur incipiant vires suas exercere, et per consequens respiciant futurum, sanatio autem in radice retrotrahitur ad momentum celebrati contractus matrimonii. Quamvis lex retro non respiciat, tamen potest legislator declarare et habere uti legitimos actus illos et effectus qui fuerunt illegitimi eo quod adversarentur legi irritanti.

60. Exemplum Doctores desumunt ex facto Clementis V., qui recognovit uti legitimas collationes beneficiorum, quæ ex lege Bonif. VIII. fuerant illegitimæ et nullæ, simulque sanavit defectus illegitimæ possessionis præcedentis. *Cf. Clem. 'Quoniam' 'De Immunitate'*. Quapropter conceptus sanationis in radice in eo consistit ut Ecclesia dispensando ab impedimento dirimente recognoscat uti legitimum consensum conjugalem a contrahentibus nulliter exhibitum, ob impedimentum quod obstabat. Quare formula quæ adhiberi solet hæc est 'Ecclesia dispensando sanat in radice'.

61. Exempla sanationis in radice antiquis temporibus rarissima erant. Historia tamen refert a Bonifacio VIII. fuisse concessam sanationem in radice. Frequentiores autem cœperunt esse sanationes in radice sub fine sæculi elapsi et nostris temporibus, ob mutatas temporum circumstantias. Notandum est per sanationem in radice legitimos reddi actus ex matrimonio nulliter con-

tracto derivantes, qui tamen subsunt potestati Ecclesiæ. Hinc Ecclesia sanare nequit effectus ab ea independentes quique descendunt essentialiter ex matrimonio nullo. Hinc si prætensi contrahentes mala fide matrimonium consummaverint, per sanationem in radice non censetur sublata culpa.

62. Requisita ut sanatio concedatur hæc sunt. 1°. Ut impedimentum sit juris Ecclesiastici, super quo Ecclesia possit et soleat dispensare. 2°. Ut unio inter virum et mulierem habeat figuram matrimonii, id est, requiritur ut revera contractum fuerit matrimonium licet nulliter ob impedimentum obstans. Nam sanatio in radice eo dirigitur ut consensum maritalem illegitime positum reddat legitimum. Si ergo desit consensus in forma matrimonii positus, deest radix circa quam sanatio facienda est. Quare unio concubinatus non potest in radicem sanari. *Cf. Ben. XIV. Quæst. Can. 174. Pyrrhus Corr. L. 8. c. 3. De Disp. Mat. n. 53. Giovine, De Dispen. Tom. 1. p. 3. consult. 23. § 324. n. 8.* 3°. Requiritur ut consensus primitus positus in forma matrimoniali non fuerit revocatus, sed necesse est ut saltem virtualiter perseveret. Si enim consensus hic fuerit revocatus, licet inter virum et mulierem removeatur impedimentum obstans, tamen non potest consistere matrimonium ob defectum consensus. 4°. Requiritur causa gravis, immo juxta Ben. XIV. quando agitur de sanatione quoad forum externum requiritur causa urgens.

63. Concedi solet dispensatio seu sanatio in radice quando unus ex contrahentibus cognoscat impedimentum et velit consulere conscientiæ suæ ad vitandum statum peccati, prævidet autem alterum prætensum conjugem non esse renovaturum consensum si dispensatio obtineatur in forma communi ad revalidandum matrimonium.

Hinc ad evitanda scandala, et ad evitandam separationem expostulatur sanatio in radice, qua consensus primitus positus et virtualiter adhuc perseverans legitimus ab ecclesia redditur. Hæc postulatio regulariter a Confessario proponitur Sacræ Pœnitentiariæ.

64. Sanatio in radice licet plerumque expostuletur pro impedimentis occultis, et in remedium conscientiæ putatorum conjugum; tamen expostulari etiam potest pro impedimentis publicis, nec non quoties dispensatio concessa vel ejus executio vitio aliquo substantiali laboraverit.

Et quidem hoc in casu potest expostulari sanatio in radice ex officio vel a Curia Episcopali, vel a Parocho proprio. Nec officit ignorantia putatorum conjugum. Nam Ecclesia auctoritate propria independenter a contrahentibus potest optime auferre impedimentum, quod obstat valori alicujus matrimonii.

65. Quando impedimentum obstans valori matrimonii est natura sua occultum, ita ut in foro externo nullimode probari possit, tunc conceditur sanatio in radice pro solo foro interno; quando autem impedimentum est de sui natura publicum vel vitium in dispensatione detegi possit, tunc sanatio conceditur pro utroque foro, et memoria in forma authentica concessionis facta, asservatur vel in Curia Episcopali Diœcesana, vel in actis propriæ Parœciæ ut difficultatibus quæ forte in futurum occurrere possint, solutio præbeatur.

66. Ad sanationem in radice quoad impedimentum publicum frequentiores casus petitionis et concessionis respiciunt sanationem matrimonii nulliter contracti ob impedimentum clandestinitatis. Videlicet sanatur in radice consensus conjugalis præstitus in forma civili, quando tamen causa gravis verificetur, et non possit obtineri renovatio consensus antea præstiti ab altero conjuge coram Ecclesia, et interea prætensi conjuges maritale commercium inter sese exercuerunt.

67. Tandem sanatio in radice potest expostulari et obtineri etiam demortuis præsumptis conjugibus, vel defuncto tantum alterutro ex eis, ad legitimationem prolis ex illo putato matrimonio enatæ obtinendam. Idest ipsi filii poterunt expostulare ab auctoritate ecclesiastica sanationem in radice matrimonii quod parentes ipsorum contraxerant, ut obtineant effectus legitimitatis. Hæc vero sanatio conceditur tantum quando filii ipsi geniti fuerint ex unione parentum suorum, quæ unio habebat coram hominibus figuram matrimonii.

Index rerum.

84. Tamen
test pe
85. Dummo
datum
minata
86. 2°. M
ipsum
deleg
87. 3°. N
88. 4°. N
89. Prep
habe
quin
90. In
sac
91. Ne
92. S
93. R
94. M
95.
96.
97.

Titulus III.

clandestina desponsatione.

pag. 59—85.

Titulus V.

De Conditionibus appositis in desponsatione vel in aliis contractibus. p. 100—112.

Titulus VI.

Qui clerici vel voventes, matrimonium contrahere possunt.

Titulus VII.

De eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium.

Titulus VIII.

De conjugio leprosorum.

Titulus IX.

De conjugio servorum.

Titulus XV.

De frigidis et maleficiatis et de impotentia coëundi. p. 145—160.

Titulus XVI.

De matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiæ.

Titulus XVII.

Qui filii sint legitimi.

Titulus XVIII.

Qui matrimonium accusare possunt vel contra illud testificari.

Titulus XIX.

De divortiis.

De divortio pleno in matrimonio rato et non consummato, inter fideles.

Titulus XX.

De donationibus inter virum et uxorem, et dote post divortium restituenda. pag. 189—192.

I. De donationibus.

II. De dote.

III. De restitutione dotis.

Titulus XXI.

De secundis nuptiis.

pag. 192—202.

De dispensationibus quae a S. Sede conceduntur.

De Executione Literarum Apostolicarum dispensationum matrimonialium.

De Sanatione in Radice.

Index titulorum.

Appendix.

PRÆLECTIONES
JURIS CANONICI

QUAS

JUXTA ORDINEM DECRETALIUM GREGORII IX.

TRADEBAT

IN SCHOLIS PONT. SEMINARII ROMANI

FRANCISCUS SANTI
PROFESSOR.

LIBER V.

RATISBONÆ, NEO EBORACI ET CINCINNATII.
SUMPTIBUS ET TYPIS FRIDERICI PUSTET,
S. SEDIS APOSTOLICÆ TYPOGRAPHI.
MDCCCLXXXVI.

PRÆLECTIONES
JURIS CANONICI.

LIBER V.

Decretalium Gregorii IX.

Liber V.

Titulus I.

De accusationibus, inquisitionibus et denunciationibus.

1. In libro V. Decretalium agitur de criminibus et de pœnis, quibus jus Canonicum plectit delinquentes. Initio tractationis sermo instituitur de modis quibus a publica auctoritate cognitio alicujus criminis possit haberi. Modi autem hujusmodi tres sunt, nempe *accusatio, denunciatio et inquisitio.*

2. Accusatio communiter definitur juxta legem ult. c. h. t. 'Criminis alicujus apud judicem competentem legitime facta delatio ad publicam vindictam.' Hæc notio desumpta est ex jure romano, in quo reputatum est crimen non solum offendere societatem, sed etiam unumquodque individuum, cujus propterea intererat crimen puniri. Quare poterat quisquis civis ob bonum reipublicæ provocare legitimo modo contra delinquentem publicam vindictam.

Accusatio autem proprie dicta *legitime* fieri debet, idest accusator debet libello subscribere, et obligationem suscipere probandi crimen objectum sub ea conditione, ut si defecerit in probationibus subire teneatur pœnam talionis, idest pœnam, quam subiisset reus, si crimen contra ipsum probatum fuisset.

3. Ad constituendam proprie dictam accusationem requiritur 1°. ut accusator fiat actor causæ, idest causam faciat propriam; 2°. ut designet in libello crimen in specie et ejus auctorem; 3°. ut invocet articulum legis in quo decernitur pœna applicanda reo; 4°. ut assumat obligationem subeundi pœnam invocatam contra accusatum, quoties crimen non demonstret.

Cum vero desiderium boni publici et legum custodiæ non semper idem perseveraverit, nec proinde veri accusatores haberentur, ne crimina impunita essent, inducta est simplex *denunciatio*, quæ nihil aliud est quam, 'sola delatio, seu manifestatio criminis facta superiori absque ulla obligatione probandi crimen, aut subeundi pœnam talionis'.

4. Communiter denunciatio distinguitur ut alia sit ex *charitate,* quæque et *evangelica* appellatur, alia sit *judicialis.* Prior fit superiori tamquam patri non ad publicam vindictam, sed ad emendationem rei denunciati; secunda est quæ fit coram superiore tamquam judice, qui procedere debet, juridica forma servata.

Denunciatio hujusmodi a doctoribus subdividitur in *privatam* et *publicam.* Privata dicitur ea, qua denuncians intendit solummodo suam indemnitatem, et remotionem periculi sui, quamvis occasione capta ab hac accusatione, judex procedat ad vindictam publicam. Publica denunciatio ea est, qua intenditur principaliter expiatio pœnæ causa ultionis publicæ a reo tolerandæ.

5. Tertius modus cognoscendi crimina est *inquisitio.* Si quidem cum communiter insufficientes evaderent ad cognoscenda crimina accusatio et denunciatio, præsertim ob minas iniquorum hominum inductum est aliud medium juridicum pro criminibus cognoscendis, scilicet inquisitio. Auctoritas publica quidem munere suo vigilandi fungens, instituere tenetur examen et indaginem accuratam ad detegenda crimina et auctores eorum.

6. Porro inquisitio hæc, alia est *generalis,* alia est *specialis,* alia est *specialissima.* Generalis inquisitio nihil aliud est 'nisi vigilantia assidua auctoritatis qua curat prævenire crimina'. Melius est enim impedire crimen patrandum, quam punire crimen jam patratum. Quare generalis inquisitio potest institui, quamvis crimen perpetratum non fuerit, sed timetur ne forte patretur. Specialis inquisitio est ea, quæ instituitur post admissum crimen in societate, ut cognoscatur species individua criminis, locus, tempus, circumstantiæ, et auctor, qui ignoratur. — Specialissima inquisitio est ea, quæ instituitur circa aliquam personam determinatam suspectam de crimine, utrum revera auctor fuerit criminis, necne.

7. Hisce positis de notione materiæ tituli, quæritur quinam possint in judicio criminaliter accusare. Quoniam accusatio in publicum bonum redundat, omnes possunt accusare nisi a jure arceantur.

Et 1°. ob defectum ætatis *impuberes* ab accusando repelluntur; 2°. *mulieres* etiam ob infirmitatem sexus accusare non possunt; 3°. *Clerici* et *Monachi* idest *Regulares* non possunt accusatoris partes gerere, ne sæcularibus negotiis sese immisceant, tit. *'Ne Clerici vel Monachi'*, et eo magis prohibentur si crimen secum ferret pœnam capitis vel mutilationis; hoc enim in casu irregularitati subjicerentur. *Cap. 21. 'De homicidio'.* Qua in re animadvertimus Clericum vel Religiosum non incurrere irregularitatem, quoties absque designatione personæ vel pœnæ, inculcat in genere magistratui onus inquirendi et puniendi malefactores et perturbatores publicæ tranquillitatis, vel quoties ob compensationem damni, vel remotionem periculi persequatur coram judice aliquem delinquentem, dummodo vero protestetur se non accusare ad vindictam publicam promovendam, et ad pœnam sanguinis inducendam contra reum, sed solummodo ad damnum vel vitandum vel sibi compensandum. *Cap. 2. De homicidio in VI.* — 4°. *Magistratus et miles* arcentur ratione officii ab accusando, ne distrahantur a munere suo. — 5°. *Infames* et qui *suspecti sunt de calumnia. Can. 17. caus. 6. q. 1. et Can. 2. caus. 3. q. 5.*

Pariter ob dubiam fidem prohibentur accusare *inimici graves* seu *capitales* et *qui eos frequenter adeunt.* Suspecti de bona fide censentur etiam *qui pecuniam ad accusandum*, nec non *inopia laborantes.* Quando autem *pauperes* arcendi sint tamquam suspecti relinquitur arbitrio judicis. — 6°. Ob suspicionem calumniæ *Infideles, Judæi* et *Hæretici* non admittuntur ad accusationem promovendam contra Christianos. *Can. 24. caus. 2. q. 7.* — Ob eamdem rationem non facile admittendi sunt *Laici* ad accusandos Clericos. Possunt enim moveri ad accusandum ex odio contra Clericos concepto, ob fidele sacri ministerii exercitium. — 7°. Ob vinculum cognationis et debitam reverentiam *liberi* arcentur ab accusatione promovenda contra parentes, et viceversa, nec *frater* fratrem aut sororem accusare potest.

8. Hæc autem dicta sint de criminibus communibus, et de injuria non sibi illata; nam si agatur de injuria sibi illata vel de morte propinquorum, vel de criminibus atrocioribus possunt etiam superius excepti officium accusatoris implere. Crimina autem hujusmodi, sunt crimina, quæ diriguntur contra *Deum*, scilicet *blasphemia, apostasia, hæresis, simonia, magia, sacrilegium.* Sunt etiam crimina excepta, quæ *bonum publicum directe affi-*

ciunt, scilicet crimina *læsæ majestatis, latrocinii, falsæ monetæ, fraudatæ annonæ*. In hisce autem criminibus Clerici et Religiosi, ne incurrant irregularitatem, debent accusare non ad vindictam publicam et ad pœnam sanguinis, sed ad utilitatem vel propriam vel Ecclesiæ procurandam.

9. Hæc quæ verificantur in accusatione etiam verificantur in denunciatione publica criminali, idest qui arcentur juxta dicta ab accusatione perficienda, arcentur etiam a proponenda publica denunciatione, non autem a privata. Privata enim potius est actio civilis, quam criminalis, publica autem contra reum delinquentem, eumdem sortitur effectum, quem sortitur accusatio.

10. Relate ad inquisitionem, quæritur utrum semper et quomodocumque possit institui inquisitio criminum.

Inquisitio generalis procul dubio potest et debet a superiore communitatis semper fieri, quia advigilare debet ne crimina perpetrentur. Inquisitio autem specialis post patratum crimen institui debet. At non ita dicendum est de specialissima. Ea enim non semper potest institui, quia nimis gravis esset pro auctoritate, nec debet, quia cives honesti non sunt ex levi etiam et despicienda suspicione aliqua molestia afficiendi. Igitur juxta cap. 24. h. t. potest hæc inquisitio institui, quando contra aliquam personam fundata adsit suspicio admissi criminis. Hæc autem suspicio habetur 1°. quando publica diffamatio verificetur; 2°. quando denunciatio locum habeat.

De modo procedendi extrajudicialiter ex informata conscientia.

11. Quoniam jus Præsulum Ecclesiæ procedendi contra Clericos ex informata conscientia ab aliquibus denegatur, ab aliquibus autem ultra suos legitimos limites protrahitur, hinc loco appendicis ad titulum *'De accusationibus'* de hoc jure pertractandum.*)

Hoc jus in eo consistit ut 'Prælatus ecclesiasticus ex justa causa sibique sufficienter cognita possit Clerico denegare ascensum ad ordines superiores, vel eumdem suspendere ab ordinum receptorum exercitio'. Ita *in cap. 1. sess. 14. De reformat. in Conc. Tridentino.* Nec difficultas oriri potest ex eo quod Patres Tridentini mentionem fecerint de crimine occulto extrajudicialiter

*) Vide etiam Institutiones Juris publ. eccles., F. Cavagnis, Vol. II. pag. 153.

cognito solum in prima parte decreti, scilicet relate ad ascensum ad altiores ordines, nam unitas contextus satis superque exprimit idem dicendum esse etiam de secunda parte decreti, idest relate ad suspensionem a ministerio susceptorum ordinum. Hæc fuit etiam authentica decreti interpretatio data a S. Cong. Conc. die 24. Novemb. anni 1657, et aliis omissis in causa 'Oritana seu Jarentina' d. 20. Aug. 1735.

12. Cum facultas procedendi extrajudicialiter ex informata conscientia Prælatis Ecclesiæ competat ex jure communi duo sequuntur 1°. non obligari Episcopum ad manifestanda Clerico motiva inflictæ pœnæ. Ita etiam respondit Sacra Congregatio Episcopo Vercellensi die 21. Martii 1743. 2°. Non concedi contra decretum Episcopi seu Prælati remedium appellationis ad tribunal superius, ex. gr. ad tribunal metropolitanum, nec teneri Episcopum ad manifestandam Metropolitano causam decreti sui. Ita S. Cong. Concilii respondit Archiepiscopo Remensi die 21. Apr. 1668. At si ratio juris excludit juridicam appellationem ad quodcumque superius tribunal, non adimit Clerico omnem defensionis copiam, sed si injuriam sibi illatam fuisse arbitratur ex Episcopi decreto, poterit per viam recursus adire Apostolicam Sedem, cui Episcopus motiva inflictæ pœnæ manifestare tenetur. Concilium enim Tridentinum nullo modo voluit lædere jus primatus Romani Pontificis, quo Pontifex potest bonum spirituale fidelium non solum in genere curare et promovere, sed etiam in individuo. Adeoque potest querelam omnium fidelium excipere, et efficacibus remediis præsto esse fidelibus per injuriam vexatis. Atque ita etiam consonam juris principiis dedit interpretationem S. Cong. Concilii in citata responsione Archiepiscopo Remensi, quam Gregorius XIII. approbavit.

13. Quoniam verba Tridentinæ dispositionis generalissima sunt, ea comprehendunt etiam Clericos arctatos ad ordines, idest Clericos possidentes beneficia, quibus ordo aliquis adnexus est. Attamen Clericus arctatus ad ordinem suscipiendum, si ex decreto episcopali impeditus fuerit, interim, ne pœnæ multiplicentur, non incurrit pœnas contra arctatos negligentes inflictas. Ita Sacra Congregatio respondit die 22. Junii 1682.

14. Quæritur utrum Prælatus possit extrajudicialiter ex informata conscientia interdicere Clerico ascensum ad ordines superiores,

vel exercitium in ordinibus susceptis etiam ob crimen publicum, quod nempe in foro externo probari et denunciari possit.

Contendimus Concilium Tridentinum facultatem procedendi extrajudicialiter Prælatis concessisse solummodo in criminibus occultis; et quoad crimina publica reliquisse disciplinam veterem, quæ ordinem judicialem requirit in delinquentibus etiam Clericis puniendis.

15. Quod ut demonstretur sciendum est, jure Decretalium Clericos sæculares ob crimen occultum ab Episcopo moneri quidem potuisse non autem repelli ab ordinibus superioribus suscipiendis, vel suspendi a ministerio ordinis jam suscepti. Ita in cap. 4. *'De temporibus Ord. et qualitate Ordinandorum.'* Receptum erat enim principium Innocentii III. 'Ecclesiæ datum est tantum de manifestis judicare'. *Cap. 31. 'De Simonia'.* Verum pro Regularibus aliud invocatum est principium 'Honestius et tutius est subjectis impendere obedientiam debitam præpositis'; simulque statutum fuit non posse Episcopum Clericum aliquem regularem ad altiores Ordines promovere contra votum Prælati sui, qui potest secreta crimina Religiosi cognoscere, ob quæ indignus sit elevatione ad gradum sublimiorem. *Ita in cap. 5. eodem Tit.*

16. Jamvero omnibus rite perpensis dicendum est, Tridentinum Concilium correxisse caput 4. *'De temporibus Ordinat.'* et extendisse ad Clericos sæculares dispositionem capitis 5., quæ exclusive erat pro regularibus. Et sane 1°. id eruitur ex principio invocato a Patribus Tridentinis, quod ipsis verbis concipitur ac exhibetur in cap. 5. *'De temporibus Ordin.'* Ergo quemadmodum in cap. 5. *'De temporibus Ordinat.'* sermo est de criminibus occultis taxative ita a pari dicendum est Tridentinum loqui solummodo de occultis criminibus non vero de publicis. 2°. Tridentinum alludens ad prohibitionem ascensus ad ordines altiores, et ad suspensionem a susceptis expresse nominat crimen occultum. 3°. Si voluisset concedere Episcopis facultatem procedendi extrajudicialiter ad Clericos suspendendos ex crimine publico, immutasset immo evertisset disciplinam veterem judiciorum hac in re, subjiciendo omnia arbitrio Præsulum ita ut nec locus esset appellationi. At hoc fecisse non præsumitur, tum quia expresse declarasset se corrigere et immutare velle antiquam hanc disciplinam, tum quia cum alias sermo est de puniendis criminibus publicis Clericorum ex. gr. Con-

cubinatus, Tridentini Patres determinant formam publicam procedendi, quæ servanda prorsus est ab Episcopis.

17. Accedit tandem resolutio S. Congregation. Concilii diei 22. Junii 1582, qua declaratum est Tridentinum Decretum correxisse cap. 4. tit. *'De temporibus Ordin.'* et ampliasse cap. 5. ejusd. tit. Ita nempe ut quod valebat pro regularibus, etiam ad sæculares Clericos extenderetur. Hinc quoties in S. Congregatione actum est de suspensione irrogata ex informata conscientia, et non servato ordine judiciali ob crimen publicum, suspensionis decretum irritum declaratum est. Ita in causa 'S. Severini' diei 19. Sept. 1778; ita in S. Agatæ Gothorum' 26. Febr. 1853 et 28. Maji ejusdem anni.

Quare relate ad publica crimina manet ordo procedendi publicus et juridicus, quoad vero occulta potest Episcopus extrajudicialiter et ex informata conscientia procedere ad suspensionem Clerici in ministerio suo, vel prohibere ascensum ad Ordines superiores.

18. Occultum vero crimen est 1°. illud quod in foro externo nec probari, nec condemnari potest; 2°. illud quod licet legitimis probationibus possit demonstrari, tamen id fieri non posset absque fidelium scandalo, et majori Clerici ipsius delinquentis detrimento.

Porro ex Tridentino pœna, quam potest Prælatus ex informata conscientia infligere Clericis duplex solummodo est nempe prohibitio ascensus ad superiores ordines, et suspensio in ministerio ordinum jam susceptorum.

19. Hæc vero suspensio adeo valet ut si Clericus suspensus eam spernens ministrat in ordine suo, incurrat irregularitatem. Quam quidem pœnam incurrit Clericus etiamsi videns decretum suspensionis laborare falso supposito recursum habuerit ad Apostolicam Sedem et interim ordinem exercuerit, quia recursus ipse non suspendit virtutem decreti Episcopalis.

20. At irregularitatem non incurreret clericus si ministraret in ordine suo post suspensionem datam ab Episcopo ex informata conscientia in crimine publico, quod tamen non subsistit. Ita respondit S. Congregatio Concilii in causa S. Agatæ Gothorum *'Suspen. irregular. et privat. Beneficii'* supra citata, Februar. et Majo 1853. Ratio est quia sententia ab Episcopo lata non solum est injusta ob crimen falso suppositum, sed etiam invalida quia contraria dispositioni Concilii Tridentini in *cap. 1. sess. 14. De Reform.*

21. Quæri posset quousque sese extendat potestas Episcopi in pœna suspensionis infligenda ex informata conscientia.

Concilium Tridentinum concedit Episcopo facultatem suspendendi Clericum delinquentem a suis ordinibus seu gradibus, vel dignitatibus ecclesiasticis. Ergo Clericus ab Episcopo suspendi potest non solum ab ordine sed etiam ab officio.

22. Poteritne suspendi Clericus ex informata conscientia etiam a beneficio?

Authenticam responsionem non habemus. Verum duplex ratio suppetit pro affirmativa sententia. 1°. Beneficium datur propter officium. Igitur si pœna afficere potest causam finalem, poterit etiam effectum attingere. 2°. Licet pœna sit strictæ interpretationis, tamen facultas concessa ad puniendum est res favorabilis, quia est liberalitas quædam superioris concessa inferiori ut magis expedite possit suo munere fungi.

Titulus II.

De calumniatoribus.

1. Quod magis in accusationibus vitandum est, crimen est *Calumniæ.* Quare post titulum de accusatoribus statim præsens subnectitur titulus.

Calumniator ille est 'qui innocentem per malitiam falso eidem impacto crimine in judicium trahit'.

2. Juxta dispositionem juris Romani in *l. 8. Codicis h. t.*, calumniatores præter expensas quas accusato reficere tenebantur, notabantur infamia et pœna talionis mulctabantur.

Hodiernis moribus adhuc pœna infamiæ in usu est, pœna autem talionis obsolevit, et in ejus locum successit pœna extraordinaria prudente arbitrio judicis infligenda. In capite 1. h. t. contra Clericos calumniatores statuta est pœna depositionis, et exilii, sed ex contraria consuetudine factum est, ut etiam pro Clericis pœna extraordinaria servaretur, arbitrio judicis ecclesiastici relicta juxta culpæ qualitatem.

3. Calumnia juxta Gloss. in cap. 2. h. t. verbo *'Calumniandi'* præsumitur eo ipso quod accusator vel denunciator crimen nullo modo probaverit. Verum hæc præsumptio est solummodo juris, et proinde admittit probationem in contrarium sensum, immo concur-

rentibus adjunctis, potest concedi accusatori vel denunciatori canonica purgatio. Cap. 2. h. t.

4. Ad tituli nostri materiam referenda est Constitutio '*Sacramentum Pœnitentiæ*' data die 1. Junii anni 1741. § '*Et quoniam*' in qua Benedictus XIV. reservavit Summo Pontifici absolutionem illius personæ, quæ vel per se, vel studuerit vel procuraverit ut alius accusaret ad Tribunal Ecclesiæ de falso crimine sollicitationis ad turpia innocentem Confessarium, quod quidem peccatum calumniosæ accusationis est reservatum Romano Pontifici, quamvis nullam censuram unitam habeat. Idest casus hic est reservatus de se, et non propter censuram. Et quidem licet facta fuerit a calumniatore retractatio, tamen casus perseverat adhuc reservatus.

Titulus III.
De simonia.

1. Primum crimen, quod in specie exponitur in libro V. est simonia, quæ a Simone Mago Samaritano nomen traxit, de quo in Actis Apostolorum sermo instituitur cap. 8.

Antiquitus in canonibus crimen hoc appellatum est *labes* simoniaca, vel etiam *hæresis* simoniaca, et sæculis IX. et X. qui hoc vitio maculabantur dicti sunt hæretici. Forsitan antiquitus simonia dicta est hæresis, licet per se reapse hæresis non esset, quia Simon Magus post receptum Baptisma, admiratus virtutem Apostolorum operandi prodigia, arbitratus est se posse ab Apostolis pecunia emere virtutem miraculorum patrandorum; in quo erravit dicente Scriptura 'Gratis accepistis, gratis date'. Quare Apostoli rejecerunt consilium Simonis magi, et Petrus ei respondit 'Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri'. Sæculo autem IX. et X. Simoniaci appellati sunt hæretici non quia revera hæretici erant, non enim theoretice propugnabatur posse res spirituales pretio temporali comparari, in quo notio hæreseos consistit, sed Simoniaci dicti sunt hæretici, quia adeo excreverunt abusus simoniæ et numerus simoniacorum, ut publica plurimorum agendi ratio quodammodo videretur insinuare depravatum sentiendi modum, circa notionem et naturam jurium et bonorum spiritualium. Ex eadem ratione propagatorum abusuum in societate Christiana Clerici concubinarii appellabantur hæretici, licet in theoria concubinatus execraretur a fidelibus.

2. Simonia a divo Thoma definitur 'studiosa voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale vel spirituali adnexum pretio temporali, vel re pretio æstimabili'.

'*Studiosa voluntas*' dicitur non solum quia *deliberate*, sed etiam quia vitium Simoniæ præcipue procedit *ex callida voluntate* et *ex dolosi animi consilio;* unde fit ut Simonia inter excepta crimina recenseatur, quæ multum quidem nocent, at difficile in foro externo patere et demonstrari possunt. '*Emendi vel vendendi*'. Hæc verba assumuntur in sensu lato, quatenus quemcumque contractum vel pactum onerosum, vel tacitum vel expressum comprehendunt. Immo comprehendunt etiam contractus innominatos do ut des, facio ut facias etc., quia in hisce omnibus contractibus vel conventionibus, res temporalis dari vel promitti potest ea lege ut alter obligetur ad concedendum rem vel jus spirituale, ideoque adest semper correspectivitas inter rem temporalem et rem spiritualem.

Dicitur '*aliquid spirituale*'. Per hoc intelligitur non solum id quod est prorsus incorporeum, uti est gratia sanctificans, vel alia dona Spiritus Sancti, sed etiam quidquid ordinatur ad salutem æternam animarum, uti sunt Sacramenta, Officia Ecclesiastica et Sacramentalia.

Dicitur '*vel spirituali adnexum*' idest quidquid licet per se sit temporale, tamen prout emitur vel venditur habet connexionem in concreto inseparabilem ab aliqua re spirituali, uti sunt vasa consecrata quæ vendantur uti talia, beneficia, jus patronatus.

Dicitur tandem '*pretio vel re pretio æstimabili*'. Hæc verba pressius explicant indolem Simoniæ, quæ consistit in comparatione rerum ordinis superioris idest spiritualis, cum rebus ordinis inferioris, nempe temporalis, ita ut temporale sit velut correspectivum rei spiritualis, vel rei quæ spirituali adnexa sit. Jamvero posita hac comparatione, res spiritualis vilescit, et ex dignitate sua decidit induitque naturam rerum communium.

3. Pretium temporale a Doctoribus tripliciter distinguitur, et nomine *muneris simoniaci* designatur. Can. 114. caus. 1. q. 1. Hinc aliud est '*munus a manu*' aliud '*munus a lingua*' aliud '*munus ab obsequi*'.

Munus a manu indicat non solum pecuniam, sed etiam quamcumque *rem temporalem* sive *mobilem* sive *immobilem*, immo et *jura* quæ in mundo possidentur et suo valore sunt æstimabilia.

Munus a lingua exprimit *laudes, preces, intercessiones*, quæ ab aliquo in favorem et in utilitatem alterius fiunt cum pacto ut hic alter primo conferat aliquid spirituale, vel aliquid spirituali adnexum. Simonia in hoc casu verificatur, quia laudes, preces, intercessiones, utiles esse possunt et pretio æstimabiles. Hinc Simonia non est si quis precibus vel officiosis actibus compulsus beneficium confert etiam minus digno, relicto digniori.

Munus ab obsequio designat quodcumque *obsequium* vel *servitium temporale* præstitum cum eo pacto, ut ob obsequium vel servitium pretio dignum, vel in ejus compensationem concedatur bonum spirituale, vel aliquid spirituali adnexum. Hinc si famulatus præstetur domino ut ab eo obtineatur beneficium est locus pacto Simoniaco.

4. Qua in re animadvertimus simoniam verificari etiamsi nulla sit proportio inter rem temporalem et spiritualem. Attenditur enim solummodo animus comparandi rem spiritualem cum re temporali, non autem quantitas pretii, dummodo res temporalis etiam minima sit loco pretii rei spiritualis, simonia verificatur. Hinc Doctores dicunt, in Simonia non dari parvitatem materiæ. Quod principium demonstratur ex conceptu Simoniæ necnon ex Cap. 20. h. t. ubi Clericus qui sex solida pro sua ordinatione solverat, pœna perpetuæ suspensionis plectitur.

5. At diligenter inquirendum est utrum res temporalis minoris momenti præstita fuerit animo Simoniaco, idest cum intentione assequendi rem spiritualem. Nam si secus sit omnis suspicio Simoniæ exulat. Immo parvitas materiæ, seu rei temporalis per se, aliis exclusis, potest esse sufficiens indicium seu argumentum ad excludendam penitus labem simoniacam. Et ita explicatur textus capitis 18. h. t. ubi Innocentius ex modicitate rei temporalis præsumit eam non fuisse datam loco pretii, ut alter obligaretur ad concedendam rem spiritualem, sed datam fuisse ex liberalitate. Cum enim Strigoniensis Archiepiscopus electus esset et confirmatus, petiit pallium a Romano Pontifice. Cardinalis missus est ad ferendum pallium, qui cum in equitatu suo indigeret uno equo, eidem Cardinali unum equum Archiepiscopi frater dono dedit. Ex hac oblatione timuit Archiepiscopus, ne esset labe simoniaca infectus. Pontifex respondit longe abesse prorsus maculam simoniacam, quia præsumi non poterat Archiepiscopi fratrem ceu pretium pallii dedisse equum.

De divisione simoniae.

6. Simonia alia est *juris naturalis* et *divini*, alia est solummodo *juris ecclesiastici*.

Ex jure naturali et divino positivo ceu vere simoniaca condemnata est comparatio rei *per se* spiritualis, vel adnexæ spirituali cum re temporali.

Juris ecclesiastici simonia est, quæ solummodo ab Ecclesia interdicitur. Ecclesia autem pœnis suis plectit quidem simoniam juris divini, sed etiam ultro procedit et jure suo positivo prohibet illos actus uti simoniacos, qui licet per se non importarent comparationem rei spiritualis cum temporali, tamen periculum est ne secum ferant eamdem comparationem. Hinc damnatio Ecclesiæ procedit ex periculo simoniæ juris divini. Hinc ex positiva lege Ecclesiæ nova species simoniæ agnoscenda est, quæ proprie dicitur simonia juris ecclesiastici.

7. Porro hujus simoniæ præcipue sequentes casus adsignantur. Primus verificatur in *permutatione Beneficiorum* facta auctoritate privata. Sane permutatio Beneficiorum per se non importat simoniam juris divini, etenim commutatur officium sacrum cum officio sacro, et jus temporale adnexum spirituali cum alio jure ejusdem generis. Attamen si fiat auctoritate privata, permutatio hæc ab Ecclesia uti actus simoniacus interdicitur. *Capp. 5. et 7. 'De rerum permut.'* Periculum enim esse potest ne interveniat pecunia vel alia res temporalis, et uni alterove permutanti constituatur correspectivum pretium cessionis beneficii sui. Secundus casus simoniæ juris ecclesiastici locum habet cum a duobus colligantibus circa aliquod Beneficium transactio ineatur auctoritate privata. *C. 4. 'De pactis'* et *cap. 4. 'De transactionibus'.* Etenim etiam in hoc casu periculum verificatur simoniæ juris divini.

Tertius casus est *renunciatio* Beneficii in favorem tertii. *Glossa in cap. 'Dilecto. De Præb.' Reiffenstuel. De Renunciat. § 5. n. 108.*

8. Secunda divisio simoniæ præsertim in ordine ad pœnas ecclesiasticas est ut alia sit *mentalis*, alia *conventionalis*, alia *realis*. Tria enim juxta Doctores considerari possunt in Simonia, nempe *interna voluntas*, *pactum* exterius initum, et vel verbis vel signis expressum, *adimplementum initi pacti*.

Mentalis simonia non consistit in solo animo simoniaco, idest in sola interiore intentione comparandi spiritualia cum temporalibus, nam canonicæ leges prohibentes et punientes simoniam, non diriguntur ad actus mere internos, sed ut habeatur simonia mentalis, requiritur exterior intentionis manifestatio, facta verbis vel signis, ita tamen ut altera pars vel non cognoscat intentionem simoniacam, vel saltem ratam non habeat. De hac specie simoniæ loquitur caput 34. h. t. ubi Innocentius III. ut indicet necessitatem manifestationis intentionis internæ invocat principium 'Nobis datum est de manifestis tantum judicare'. Hinc in cap. ult. h. t. Gregorius IX. de animo simoniaco exterius non manifestato ait 'in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori'. Igitur ut habeatur mentalis simonia, requiritur manifestatio externa interioris intentionis. Simplex autem sufficit manifestatio, nam si accederet ratihabitio, seu approbatio alterius partis, simonia mutaret speciem.

Ut autem simonia mentalis verificetur, requiritur ut tale sit obsequium, servitium, vel opus, quod revera influat in animum personæ quam quodammodo obligat ad concedendum jus vel bonum spirituale, vel aliquid adnexum spirituali. Unde Glossa in cap. 12. h. t. verbo *'promiserat'* ita scribit: 'Potest ergo licite quilibet servire Episcopo, vel alii spe futuræ remunerationis . . . . dummodo *principaliter* hac intentione non serviat, nec Episcopus *directe* pro hoc servitio ei providere in beneficio intendat, cum ex debito ei non teneatur.'

9. Hinc si intentio simoniaca ab uno manifestata ab altero acceptetur, fit locus simoniæ secundi generis idest simoniæ conventionali, quæ nihil aliud exprimit quam pactum inter duas personas positum et acceptatum, præstandi aliquid temporale pro re spirituali vel pro re adnexa spirituali concedenda.

De simonia conventionali tractat caput 12. h. t.

10. Tandem realis simonia locum habet, quando pactum simoniacum, utrinque receptum, fuerit etiam executioni mandatum, videlicet est ipsa solutio pecuniæ, vel præstatio rei temporalis pro re spirituali, aut spirituali adnexa. Re enim ipsa facta est comparatio inter spiritualia et temporalia.

11. Supra enunciatæ species simoniæ locum habere possunt in qualibet re vel jure spirituali. Datur autem et alia species simo-

niæ, quæ propria est et verificatur in solis beneficiis, quæque appellatur *simonia confidentialis*, vel *confidentia simoniæ in beneficiis.* Hæc simonia damnatur in Bulla *'Intolerabilis'* S. Pii V. edita d. 11. Junii et 14. Novembris 1569, quæ est n. 82. inter Constitutiones ejusdem Pontificis.

Jamvero locum habet hæc species simoniæ, cum quis alteri procurat beneficium ecclesiasticum quocumque modo a canonibus recognito, scilicet vel eligendo, vel præsentando, vel conferendo, vel resignando in ejus favorem beneficium, sub eo pacto vel lege confidentiæ expressa aut tacita, ut is qui obtinuit beneficium suo tempore cedat vel resignet in favorem procurantis ipsius, vel alterius personæ ei benevisæ, aut pensionem ex beneficii fructibus solvat. Diximus eo *pacto* vel *lege;* nam si quis alteri procuret beneficium solummodo sub spe non autem animo obligandi illum ad cedendum sibi vel alteri beneficium ipsum, aut ad pensionem præstandam, non est casus simoniæ confidentialis, nec est locus pœnis confidentialis simoniæ subeundis. Est tamen dispositio specialis in simonia confidentiali, quoad pœnas incurrendas; videlicet ad subeundas pœnas sufficit si conventio simoniaca sit impleta etiam ab una tantum parte. Idest non requiritur simonia realis, sed sufficit conventionalis mixta cum reali. Diximus *beneficium ecclesiasticum;* nam si eædem conditiones confidentialiter verificarentur in pensione vel alio jure ecclesiastico procurando, esset utique casus simoniæ communis, non autem confidentialis.

12. Porro confidentialis simonia in ecclesiasticis beneficiis speciali modo solet considerari in reservatione *accessus, ingressus,* vel *regressus* ad beneficium.

Et primo quidem quis accedit ad beneficium quando eligitur vel præsentatur ad beneficium. Quare simonia confidentialis committitur per reservationem *accessus,* quando quis alteri procurat beneficium, vel eligendo, vel præsentando cum pacto confidentiali, ut electus vel præsentatus suo tempore a beneficio recedat, et ipse procurans vel alia persona sibi benevisa eligi vel nominari possit ad illud beneficium. Ex. gr. Patronus, quia non potest hic et nunc præsentare filium suum, qui defectu ætatis laborat; nominat alium Clericum cum pacto secreto, ut quando filius idoneus erit, clericus ille beneficio renunciet et patroni filius ad beneficium præsentari possit.

13. Ingreditur quis beneficium quando illud assequitur per collationem liberam, vel per institutionem post nominationem patroni vel etiam per confirmationem electionis. Quapropter reservatur simoniace ingressus in beneficium, quando quis sive per liberam collationem, sive per institutionem, sive per confirmationem procurat alteri beneficium sub ea conditione confidentiali, ut provisus beneficio tempore suo renuntiet et ipse procurans, vel alia persona sibi benevisa beneficium ingredi possit. Ex. gr. Episcopus habet nepotem, qui nunc ob aliquem defectum beneficium nequit obtinere. Unde beneficium alteri clerico confert ea lege, ut hic alter beneficio renunciet, quando nepos ille idoneus factus fuerit ut eidem beneficium conferre possit.

Reservatur pariter simoniace ingressus, cum quis beneficium sibi collatum sed nondum possessum dimittit vel alteri resignat sub ea conditione et pacto, ut hic alter suo tempore a beneficio recedat, vel etiam si hic provisus demoriatur, aut beneficium quomodocumque vacet, ipse dimittens seu renuncians, aut persona sibi benevisa possit beneficium ingredi.

14. Reservatur regressus in beneficium, quando quis beneficium receptum et possessum dimittit vel resignat alteri, ita tamen ut qui beneficium obtinet suo tempore beneficio renunciare debeat, vel si beneficium quomodocumque vacet, beneficium ipsum redire debeat ad eundem dimittentem vel resignantem, aut de eodem beneficio provideri debeat persona sibi benevisa, hoc præmoriente, vel beneficium deserente remaneat sibi jus beneficium ipsum obtinendi et possidendi.

De pœnis statutis contra simoniam.

15. Crimen simoniæ sive ea sit realis sive mentalis, sive conventionalis damnatur a jure naturali et positivo-divino. Hinc sanctio propria utriusque juris ipsam etiam simoniam cujuscumque generis afficit. Insuper autem jus ecclesiasticum simoniam vehementer reprobans, adversus simoniacos pœnas canonicas constituit.

Si quæratur vero utrum contra singula genera simoniæ militent pœnæ canonicæ, dicimus contra simoniam mentalem, et contra conventionalem imo nec contra simoniam conventionalem mixtam, quando scilicet ab una parte conventio fuerit executioni mandata, pœnas canonicas non fuisse statutas.

Nam ecclesiasticæ leges statuentes pœnas in hac materia mentionem faciunt de solutione et receptione, quæ ex pactis simoniacis proveniunt (*cf. cap. 8.* necnon *Extravagg. 1. et 2. eod. tit. inter communes*).

Hinc inspectis sacris canonibus pœna ecclesiastica plectitur solummodo simonia realis, quæ considerata est proprie ceu crimen publicum revera nocens christianæ societati, dum binæ aliæ species simoniæ, licet in ratione simoniæ coram Deo, idest sub ratione culpæ completæ sint, potius uti conatus ad crimen consideratæ sunt.

16. Excipitur tamen negotium electionis Summi Pontificis, quod cum maximi momenti reputatum sit, in Ecclesia peculiaribus dispositionibus regitur. Hinc ex Constitutione Julii II. *'Cum tam divino'* in electione Romani Pontificis pœnis subjiciuntur promissiones et resignationes.

S. Pius V. ob abusus quotidie crescentes in collationibus beneficiorum suas pœnas statuit contra simoniam confidentialem, etiamsi ab una solum parte fuerit conventio observata.

Præstat vero animadvertere pœnas a legibus ecclesiasticis statutas, *ipso jure* plectere crimen simoniæ specifice in susceptione ordinum, in beneficiis ecclesiasticis et in ingressu in religionem. Etenim de hoc triplici simoniæ capite loquuntur Canones et præsertim Extravagantes citatæ necnon Bulla S. Pii V. *'Cum primum'*. Hinc simonia alia in materia punienda ab Ordinario loci dicitur in ead. Bulla S. Pii.

17. Et I°. *Relate ad ordines: suscipiens* ordines per realem simoniam *ipso facto* decernitur suspensus a suorum ordinum executione. Ita in Extravag. 2. h. t. inter communes; in qua renovantur contra simoniacos pœnæ veterum Canonum. Ex quo intelligitur quomodo ordinationes simoniacæ in antiquis Canonibus *vacuæ* dicantur. Ordinatio simoniaca utique valida est, nam substantialia ordinis verificantur, et uti talis revera agnita est in Ecclesia. Nam in ipsis Canonibus de simoniace ordinatis dicitur ipsos haberi uti valide ordinatos, dummodo obtineant absolutionem a censuris. Igitur factæ ordinationes valebant. Vacuæ autem ordinationes simoniacæ dictæ sunt, tum quia non concedebant ordinis exercitium, tum quia non concedebant jus ad assequendam ab Ecclesia stationem, et congruam portionem fructuum bonorum ecclesiasticorum. *Conferens* autem ordines simoniace, incurrit *ipso facto* suspen-

sionem a collatione cujuscumque ordinis etiam primæ tonsuræ ad triennium *cap. 45. h. t.* Accessit Constitutio Sixti V. *'Sanctum et salutare'* 5. Januarii 1588 in qua statuit Pontifex suspensionem hanc esse perpetuam, simulque contra collatorem ordinum simoniacum decernit interdictum ab ingressu in Ecclesiam, et utramque pœnam suspensionis scilicet et interdicti esse Papæ reservatam. Quod si simoniaci *collator* vel *suscipiens* ordines violaverint suspensionem, non solum contrahunt irregularitatem juxta capp. 1. et 20. *'De Sent. excommunicat.' in VI.,* sed etiam si sit Clericus sæcularis, ex præscriptione Sixti V. incurrit privationem officiorum et beneficiorum, quæ beneficia Papæ reservantur. Si vero Clericus sit regularis incurrit privationem vocis activæ et passivæ et inhabilitatem ad eam recuperandam absque Papæ dispensatione.

18. Quæritur utrum istæ pœnæ (contra simoniam in collatione Ordinum admissam) adhuc vigeant.

In Constitutione *'Apostolicæ Sedis'* Pii IX. expressa mentio istarum censurarum non habetur. Verum ipsa Constitutio declarat confirmari censuras latas a Concilio Tridentino. Jamvero in *sess. 21. cap. 1. De reformatione* prohibetur quominus in ordinationibus aliquid detur vel recipiatur etiam sponte oblatum, ita ut si quis contraiverit huic dispositioni, ipso facto incurrat pœnas a veteribus Canonibus inflictas contra simoniacos. Notandum autem est Tridentinum aliquando censuras expresse infligere, aliquando uti verbis generalibus invocando scilicet, seu commemorando et renovando pœnas ab antiquis canonibus constitutas.

Nullum dubium est per Constit. *'Apostolicæ Sedis'* confirmari censuras a Tridentino *expresse* et *directe* inflictas. At quid dicendum est de Censuris, quas idem Concilium verbis tantummodo generalibus, seu invocando veteres canones decernit?

Authentica responsio huic quæstioni data non est. Nos autem arbitramur istas censuras non comprehendi in Const. *Apostolicæ Sedis,* sequentibus ducti rationibus.

I. Scopus hujus Constitutionis fuit ut *determinaretur* numerus censurarum et obviaretur incommodis quæ ex incertitudine circa hanc materiam derivabant. Hoc patet ex verbis Pontificis 'Nos ejusmodi incommodis occurrere volentes, Nobis proponi jussimus'.

Hinc S. Pontifex plenam recensionem conficit censurarum, quas vult permanere in suo robore. Jamvero si adhuc vigerent

censuræ omnes ad quas verbis generalibus alludit Concilium Tridentinum adhuc haberentur eadem incommoda, nec certus et determinatus esset censurarum numerus.

19. Ad rei confirmationem animadvertere præstat, quod quæstio fieri potest et revera facta est, quasnam inter varias pœnas antiquiores et recentiores in usum revocaverit Tridentinum. Sic ex. gr. Concilium in casu clerici ordinati absque titulo renovat pœnas antiquorum canonum; sed juxta antiquissimos canones, et præsertim canonem *'Neminem' dist. 79.* ordinatus sine titulo erat ipso facto suspensus et ordinatio ejus vacua et irrita dicebatur. Innoc. III. autem in cap. *'Cum secundum'. De præbendis,* correxit rigorem canonum veterum et pœnas statuit potius contra Ordinantem decernens ipsum teneri ad Clericum sustentandum de suo, quoadusque non haberet aliunde ex quo viveret. Quæsitum igitur fuit quas ex istis pœnis, renovaverit Concilium Tridentinum, et S. Congregatio Concilii respondit renovatam fuisse dispositionem Innocentii III. *(Cf. Bened. XIV. Inst. eccl. 26.)*

Quod dictum est de ordinatis absque titulo, potest etiam repeti circa alios casus in quibus Concilium Tridentinum renovat antiquos canones. Quapropter si in Constit. *'Apostolicæ Sedis'* comprehendi deberent censuræ ad quas appellat Sacros. Concilium verbis generalibus, non haberetur illa determinata censurarum recensio, quam Pius IX. conficere sibi proposuit.

20. II. Constitutio citata ita loquitur ut confirmet censuras, quas decrevit Tridentinum Concilium. Jamvero quando Tridentinum renovat pœnas antiquorum canonum, non est ipsum quod pœnas decernit, sed potius canones antiqui sunt, qui pœnas decernunt; Tridentinum solummodo commemorat, renovat, approbat. Quapropter juxta modum loquendi in Romana Curia receptum, censuræ illæ, quas per verba generica exhibet Tridentinum, non dicuntur revera censuræ a Tridentino inflictæ, sed citantur tamquam censuræ veterum canonum, vel alicujus constitutionis Pontificiæ, quæ per prima ejus verba indicatur. Ergo per Const. *'Apostolicæ Sedis'* confirmantur solummodo Censuræ, quas Tridentinum directe et explicite constituit.

21. III. Concilium Tridentinum in *sess. 24. c. 14. De Reform.* contra simonias commissas in beneficiis renovat pœnas veterum canonum, et ideo si censuræ ab eodem Concilio per verba generalia expressæ, continerentur in Constit. *'Apostolicæ Sedis'.* dum

illa Constitutio confirmat censuras Tridentinas, jam necesse non fuisset in ipsa Constitutione specialem articulum ponere, quo censura excommunicationis contra simoniam realem decerneretur. Nam in *Extrav. 2. inter communes h. t.* contra simoniam realem decernitur excommunicatio et ceteroquin Tridentinum modo generali renovavit antiquas pœnas contra simoniam. Atqui inter excommunicationes latæ sententiæ R. Pontifici reservatas simpliciter in Constit. *'Apostolicæ Sedis'* n. 8. habetur censura contra reos simoniæ realis in beneficiis. Igitur ut censuræ veterum canonum ad quas generice Tridentinum alludit, vim habeant, necesse est, ut expresse referantur in ipsa Constitutione, ita ut silentium in hac re exhibeat argumentum abrogationis hujusmodi antiquarum censurarum.

Jamvero Constitutio *'Apostolicæ Sedis'* silet tum de censura suspensionis, tum de censura interdicti in hypothesi ordinationis simoniacæ. Ergo istæ censuræ amplius non vigent et per consequens immutatum est antiquum jus. Ratio immutatæ disciplinæ quoad sacram ordinationem hæc esse videtur, quia nempe hodiernis moribus cum sacra ordinatio per se non importet jus ad beneficium obtinendum, sed satis sit titulus sufficiens sacræ ordinationis, recessit generice periculum criminis simoniæ in ordinibus conferendis, et de facto non verificantur, saltem frequenter, casus simoniæ criminis admissi in collatione sacrorum ordinum.

22. *II. De simonia relate ad beneficia.* Quævis collatio beneficii *ipso jure* est nulla, si simoniace est facta. Ita in cit. *Extrav 2. h. t. et cap. Mattiacus 23. h. t.* Hæc provisio beneficii est nulla, licet simoniæ reus non fuerit ille, qui assequitur beneficium, sed extranea persona. Sane in cap. 23. h. t. species proponitur de Clerico electo a majori parte Capituli, contradicentibus nonnullis Capitularibus, cujus electio esset a Superiore confirmanda. Qui obstiterant electioni volebant etiam difficultatem objicere confirmationi. Electus nihil egit, sed ejus amicus principi discordiæ, sciente nec contradicente ipso electo, solvit quamdam pecuniæ summam, ut recederet ab oppositione facienda et reapse tacuit. Quare electus confirmationem obtinuit. Deinde vero conscientiæ stimulis agitatus interrogavit Romanum Pontificem quid sentiendum esset et faciendum in casu et Romanus Pontifex respondit optime eum facturum si renunciaret Episcopatui simoniace suscepto. Ex hujus capitis dispositione deducunt Auctores simoniam

ita afficere valorem provisionis beneficii ut carentia simoniæ induat quodammodo naturam conditionis sine qua non. Idest simonia nullam reddit provisionem beneficii licet non committatur a collatore beneficii, seu in genere ab eo, qui partem habet, sive directam sive indirectam in collatione, nec pariter committatur a persona provisa de beneficio, sed committatur a tertia persona.

23. Hac in re Doctores nonnulla principia statuunt. Videlicet simonia commissa a persona tertia invalidat provisionem 1°. quando ille in cujus favorem commissa est, ratam habet simoniam. *Cap. 33. h. t.;* 2°. quando idem cognoscens simoniam, nec eam admittit, nec eidem positive contradicit; *cit. cap. 23. h. t.* Hinc si quis aperte resistat solutioni pecuniæ et crimini simoniæ in sui favorem patrato, non subjicitur pœnæ nullitatis provisionis. 3°. Nocet simonia etiam ignorantibus, quando in eorum commodum fuit commissa; *cit. cap. 33.* quia attenditur factum simoniæ. At excipitur casus quo tertia persona simoniam admittat in fraudem provisi de beneficio. In hac enim hypothesi ne fraus et dolus alicui prosit, merito sustinetur provisio. Exemplum fraudis hoc est. Titius prævidet Cajum assecuturum fore aliquod beneficium, ut nullam reddat collationem pecuniam solvit. Hæc solutio pecuniæ non irritat collationem; *cap. 27. h. t.*

24. Secunda pœna est ut qui recipit simoniace beneficium non solum illud dimittere teneatur et fructus restituere, sed etiam fiat perpetuo inhabilis ad idem beneficium obtinendum. Hæc conclusio colligitur aperte ex cap. pen. *De elect. ex cap. 27. h. t.* Clare autem traditur in Constit. S. Pii V. *'Cum primum'* 3ª. in ordine Constitutionum ejusdem Pontificis.

25. Tertia pœna. Si attendatur tenor cit. Constit. simoniace provisus fit etiam inhabilis ad quælibet alia beneficia obtinenda. Sed doctores animadvertunt hanc pœnam juxta usum legitime præscriptum non observari neque urgeri posse in ipso foro conscientiæ. nisi præcesserit sententia judicis saltem declaratoria criminis simoniæ.

26. Quarta pœna simoniæ in beneficiis est ut simoniace provisus privetur per sententiam judicis quolibet alio beneficio, quod possideat. Ita Doctores juxta caput satis clarum *2. De confessis.*

Dixi 'per sententiam judicis' — nam locutio Pontificis indicat pœnam infligendam, non autem inflictam; sane ibi legitur *'beneficio et officio esse deponendum'.*

27. Quinta pœna est depositio a ministerio altaris, quæ tamen pœna non incurritur ipso jure, sed infligi potest ab auctoritate judicis. Ita in *cap. 11. h. t.* et in *can. 'Erga simoniacos' caus. 1. q. 1.*

28. Sexta pœna. In *Extrav. 'Cum detestabilis' h. t. 2. Inter comm.* tum contra collatorem, tum contra provisum simoniace de beneficio statuitur pœna excommunicationis latæ sententiæ. Pœna hæc renovata est in Const. *'Apostolicæ Sedis'* in qua inter excommunicationes latæ sententiæ Papæ simpliciter reservatas, sub n. 8. legitur inflicta excommunicatio contra *'reos simoniæ realis in beneficiis quibuscumque eorumque complices'.*

29. Septima pœna. Provisis de beneficio per ingressum simoniacum non prodest regula 36ª. Cancellariæ Apostolicæ de triennali possessione. Regula hæc ita se habet: 'Si quis beneficium ex titulo nullo ob vitium occultum obtinuerit, et per triennium continuum illud pacifice possederit, non poterit ex illo exturbari, sed habetur tamquam legitimus possessor beneficii, quia ipsa triennalis pacifica possessio tenet locum tituli canonici ad beneficium obtinendum. Verum si possessor beneficii illud obtinuerit per ingressum simoniacum, triennalis possessio non prodest ei'.

30. Quæritur utrum ad effectum triennalis possessionis idem sit dicendum de simonia admissa ab ipso possessore et de simonia admissa a tertia persona. Nonnulli auctores attendentes solum factum simoniæ, tradunt nocere etiam simoniam a tertia admissam persona. At magis veritati consona est sententia aliorum, qui tenent possessori haud nocere simoniam ab alio commissam, si ab ea ipse possessor fuerit extraneus. Nam in jure possessio non prodest, quando possessio vitiatur ex culpa possessoris ipsius. Hoc enim in casu præsumi nequit bona fides, sine qua legitima possessio non admittitur. Quare possessio absque personali debito possessori prodest. Allatum principium probatur ex Concilio Tridentino, quod alludens ad utilitatem derivantem ex possessione, tradit possessionem non suffragari Parochis et Canonicis, quoties distulerint emittere professionem fidei ultra bimestre, idest possessio non prodest, quando ex culpa possessoris illegitima reddatur. *Sess. 24. De Ref. cap. 12.* Hæc de pœnis contra simoniam in beneficiis dicta sint.

31. Quæritur utrum simonia eodem modo noceat quoad omnes pœnas expositas.

Profecto nullitas provisionis procedit ex simonia, sive ipsa committatur a recipiente beneficium, sive etiam ab alio. Duo solummodo casus excipiuntur. 1°. Si in fraudem provisi a tertia persona fuerit commissa; 2°. si provisus restiterit et impediverit eo modo, quo potuit, ne factum simoniacum poneretur. Hisce duobus seclusis casibus, provisio simoniaca de beneficio aliquo est semper nulla, quia intentio sacrorum canonum est ut prorsus arceatur a re beneficiali simonia et pro æstimanda validitate provisionis legislatio canonica non magis respicit personalem culpam in simonia committendam, quam ipsum factum simoniacum, quod debet abesse ut valeat provisio de beneficio. Hinc nullitas provisionis non est tantum pœna criminis simoniæ quantum potius necessaria consequentia defectus conditionis.

At si sermo sit de proprie dictis pœnis ut sunt excommunicatio, inhabilitas ad beneficium simoniace obtentum, et ad alia beneficia etc. pœnæ hujusmodi non infliguntur absque personali crimine simoniæ. Quapropter nullitas provisionis inducitur etiam contra ignorantes, juxta superius dicta, reliquæ autem pœnæ eos tantum afficiunt qui simoniæ aliquo modo participes fuere.

32. Quæritur utrum quoties in provisione beneficiorum aliquid temporale interveniat, semper provisio uti simoniaca haberi debeat, et supra expositæ pœnæ locum habeant.

Profecto si aliquid temporale promittatur, et præstetur tacito vel expresso pacto aut motivo ut beneficium conferatur, vel præsentatio fiat, aut electio ad beneficium, nemo non videt veram simoniam locum habere. *Capp. 27. et 23. h. t.*

33. Dixi 'aut motivo' — nam damnata est propositio contraria ab Innocentio XI., quæ inter alias propositiones damnatas refertur hisce verbis sub n. 45. 'Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed dumtaxat tamquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale'.

34. Simonia etiam verificatur quando præstatur aliquid temporale pro spirituali aut viceversa, ex titulo gratuitæ compensationis. Ita ex citata damnata propositione 45. quæ ita se habet in secunda parte 'Dare temporale pro spirituali non est simonia quando temporale sit solum gratuita compensatio aut e contra'.

35. Simonia autem non est si post acceptum beneficium ex grati animi sensu, aliquid temporale præstetur. Idem dicendum

viceversa, si post acceptum aliquid temporale, beneficium ex sola grati animi ratione conferatur, quia actus posterior non colligatur cum actu priori, media aliqua relatione pacti, conditionis, vel motivi, sed actus prior positus est pure et simpliciter absque ulla intentione procurandi actum posteriorem.

36. In resignatione autem beneficiorum simonia committitur 1°. quoties verificatur pactum, conditio vel motivum, uti supra; 2°. juris ecclesiastici saltem simonia committitur, si renunciatio fiat privata auctoritate et simul interponatur conditio, pactum vel modus. Ita ex tit. *De renunciatione.* Hinc simonia est si renunciatio fiat sub pacto, ut renunciatarius resignanti expensas reficiat, quæ factæ sint in provisione beneficii.

37. Quid si sermo sit de permutatione beneficii? Sciendum est in ipsa locum habere simoniam saltem juris ecclesiastici, quoties fiat privata auctoritate, et præsertim si addatur pactum aliquod, vel conditio, ex. gr. si permutatio fiat inæqualium beneficiorum, et majus beneficium compensetur per aliquam portionem fructuum seu pensionis solutionem.

38. Quæritur utrum quis possit absque periculo simoniæ pecuniam solvere ad redimendam vexationem, idest ad removenda impedimenta et obstacula, quæ ab aliis injuste ponantur ut impediant vel juris assecutionem, vel juris exercitium.

Distinguunt Doctores tres hypotheses. Agi enim potest, 1°. de redimenda vexatione contra exercitium juris plene habiti; 2°. de redemptione vexationis contra assecutionem juris plenam seu beneficii; 3°. de redimenda vexatione contra primam assecutionem juris seu beneficii.

39. Relate ad primam hypothesim, quando jus certo fuit acquisitum in beneficio, vel per electionem aut postulationem et confirmationem, vel per nominationem et institutionem, vel per liberam collationem, potest ad redimendam vexationem pecunia vel aliud temporale solvi, quin ulla suspicio simoniæ interveniat. Ita *cap. 28. h. t.* Quamvis enim solutio injusta sit, ita ut vexator injuste retineat sibi acceptam pecuniam, tamen Clericus, qui pecuniam solvit, revera simoniacus non est, quia per solutionem nihil aliud in jure suo acquisivit, hinc pecunia non solvitur pro jure spirituali, quod jam acquisitum supponitur, sed pecunia solvitur pro alia re temporali, nempe pro removendis obstaculis, quæ ex iniqua vexatione posita sunt.

40. Huc referri potest quæstio utrum Clerici possint persolvere actum obsequii erga auctoritatem civilem, ut ab eadem obtineant *'Regium placitum vel Regium exequatur'* in beneficiis, ex legitima concessione jam sibi pleno jure competentibus*). Sciendum enim est in aliquibus regionibus Gubernium expostulare ab Episcopis et Clericis diploma authenticum propriæ provisionis, ut illud muniant civili approbatione, antequam sacri muneris exercitium suscipiant, vel saltem antequam possessionem bonorum temporalium beneficii obtineant.

41. Procul dubio, qui exigunt hoc obsequium Clericorum injuste illud exigunt. Ipsi enim manus apponere nequeunt in re beneficiali, et in rebus spiritualibus, nec in dubium ponere possunt concessionem beneficii et jurisdictionis canonice datam. Quare hæc exigentia Gubernii sæcularis considerari potest ceu injusta vexatio contra exercitium juris ecclesiastici plene obtenti. Ob hanc rei notionem viderentur Episcopi et Clerici diploma canonicæ concessionis offerre civili auctoritati ad obtinendum 'Regium exequatur' omnimode posse; nam hæc oblatio induit indolem medii cujusdam ad redimendam injustam vexationem.

42. At nihilominus in genere non licet hoc obsequium submissionis præstare, quia per hoc obsequium ministri Ecclesiæ facto suo viderentur agnoscere dependentiam aliquam et subordinationem ipsius Ecclesiæ erga potestatem civilem in collatione beneficiorum et in exercitio jurisdictionis spiritualis. Quamvis ergo liceat pecuniam solvere aut aliud temporale ad redimendam vexam, non videtur in genere licere præstare obsequium petitionis *'regii exequatur'*.

43. Hoc dicendum est inspecta quæstione juris in genere. Nam calamitas temporum et agendi ratio civilis Gubernii potest ita revera statum in concreto immutare, ut nequeat Clericis prohiberi, quominus ad vitanda majora mala, obsequium cujusdam submissionis potestati laicæ exhibeant. Factum est enim ex agendi ratione alicujus præsertim Gubernii, ut nisi ab auctoritate ecclesiastica Clericis concederetur facultas petendi *'regium exequatur'* ordo et disciplina Ecclesiastica subverteretur. Nam Parœcia absque Plebano, chorus absque Canonicis remaneret, et Diœcesis facile

*) Vide Cavagnis Jus publicum Eccles. lib. III. cap. I, quo hujus abusus originem, vicissitudines et injustitiam fuse exponit.

Episcopo suo privaretur. Quare ob obstinatam voluntatem Gubernii subintrat ratio vitandi majus malum, ob quam rationem Pontifex concedit facultatem exposcendi *'regium exequatur'*. Et quidem si de minoribus Clericis et Beneficiis sermo sit, habemus praxim Apostolicæ Sedis, qua cautum est, istos Clericos non esse inquietandos, si a sæculari potestate postulent 'regium exequatur' pro pacifica possessione beneficii, sive illud sit simplex, sive sit duplex.

44. Relate ad Prælatos, seu Episcopos et Abbates nullius cum jurisdictione quasi Episcopali Sancta Sedes nullam dedit regulam, pro locis in quibus ratione Concordati non adsit speciale jus. Pro Italia autem in specie servatum est contrarium fere usque ad præsens tempus. Sed res immutata est per decisionem Supremæ Inquisitionis diei 2. Novemb. 1876, in qua dictum est 'Tolerari posse' ut etiam Episcopi aliique Prælati Ecclesiarum *'Regium exequatur'* expostulent a civili Gubernio. Hæc dicta sint de redimenda vexatione in exercitio juris jam plene acquisiti.

45. Nunc ad secundam *hypothesin*. De redimenda vexatione, quoad acquisitionem primam juris, ex. gr. per electionem, vel per nominationem, et quoad acquisitionem plenam juris, quæ fit per collationem, confirmationem, vel per institutionem canonicam.

46. Inprimis autem animadvertimus utramque assecutionem fieri posse per *actum collegialem*, vel per *suffragia personarum singillatim* sumpta. In secunda hypothesi simonia commissa cum una persona, non inficit ipsam assecutionem. Nam actus singularis simoniacus seipsum vitiat, non autem actum aliorum. At si actus sit collegialis simoniacum suffragium unius afficit actum integrum totius collegii, quia actus unius personæ non potest seorsim considerari, sed est pars solidalis totius. Quare vitium in uno suffragio inficit ipsam assecutionem, vel primam vel plenam juris, et per consequens simonia ab uno de gremio collegii commissa, reddit simoniacam ipsam resolutionem collegii.

47. Hisce positis dicimus non licere neque pro prima, neque pro plena assecutione juris aliquid temporale solvere ad redimendam vexationem. Nam, quoniam jus adhuc non possidetur, solutio per se inspecta dicit relationem ad obtinendum jus ipsum, et per consequens videtur subingredi comparatio inter jus spirituale assequendum, et rem temporalem. Cap. 23. h. t.

48. Ut autem magis specifica solutio detur, distinguunt doctores modum, quo ille, qui vexationis causa est, influere possit in actum.

Si quidem aliquis obesse potest et prodesse, aliquis solummodo obesse. Ille obesse potest simul et prodesse, qui est revera collator beneficii, vel patronus; vel si de actu collegiali sermo sit, potest suffragium suum dare, vel e contra negare suffragium suum, et alios impedire, ne Clericus ab aliis nominetur vel eligatur. Obesse autem tantum potest ille, qui facto suo impedire potest quominus Clericus a collatore beneficium obtineat, vel nominetur vel eligatur. Procul dubio simoniacum est pecuniam solvere, vel aliud temporale exhibere ad redimendam vexationem positam ab eo, qui obesse simul et prodesse potest, quoad primam vel plenam assecutionem beneficii, vel alterius juris, quod nondum obtentum erat.

Nam licet pecunia dirigatur ad redimendam vexam, tamen realis et verus scopus est flectendi voluntatem collatoris, vel alterius, qui partem directam habet in concessione juris simulque obtinendi jus spirituale, interveniente re temporali. Hinc in cap. 23. h. t. confirmatio vitio simoniaco infecta dicta est, quia pecunia data fuerat principi discordiæ ut taceret vel desisteret ab oppositione, qua in re poterat obesse resistendo electioni, et etiam prodesse poterat sese favorabilem exhibendo in processu, quem Metropolitanus conficere solebat antequam confirmationem concederet.

49. Quodsi quis posset solummodo obesse, non autem prodesse, tradunt Doctores injustam et irrationabilem vexam posse redimi facta solutione pecuniæ vel præstatione alicujus rei temporalis sive agatur de beneficii vel juris prima assecutione, sive agatur de plena acquisitione juris, aut beneficii. Ex. gr. si quis vi vel fraude detineret electorem ne suffragium daret, vel si calumnias in vulgo spargeret contra personam eligendam, poterit pecunia solvi, ut hic injustus vexator abstineat a vexatione facienda. Nam pecuniæ solutio vel præstatio rei temporalis, non dirigitur ad obtinendum jus spirituale, quia vexator positive nec conferre jus potest, nec disponere et præparare assecutionem juris, sed dirigitur proprie ad removendum obstaculum injuste oppositum. Quare comparatio fit inter impedimentum oppositum et rem temporalem. Et sane ex eo quod injusta vexatio illius, qui solummodo obesse potest tollatur, non inde sequitur positiva assecutio juris. Nam non erat vexator qui poterat conferre vel concurrere in collatione juris. Sublata etiam vexatione, qui jus habent vel eligendi, vel conferendi etc. adhuc possunt denegare proprium suffragium vel collationem etc. ei qui pecunia vexam redemit.

50. Accedit et alia ratio. Cuique præsto est et competit legitima facultas impediendi injusta molimina contra seipsum parata, suumque jus et bonum nomen protuendi, ab iniquis calumniis contra seipsum objectis vel objiciendis. Hic autem scopus obtineri potest vel invocando auctoritatem publicam, vel pecunia mulcendo adversarios. Nemo condemnabit eum, qui ut molestias et incertos judicii exitus devitet, ab iniquis machinationibus vel calumniis parandis adversarium pecunia removet.

De pœnis contra simoniam confidentialem.

51. Quæ hucusque dicta sunt de pœnis contra simoniacos respiciunt simoniam realem. Simonia confidentialis sequentibus pœnis plectitur, quæ in Constitutione *'Romanum Pontificem'* S. Pii V. statuuntur. 1°. Pœna excommunicationis ipso facto incurrenda. Porro hæc censura renovatur in Constit. *'Apostolicæ Sedis'* in qua inter excommunicationes latæ sententiæ Romano Pontifici simpliciter reservatas, sub n. 9. legitur excommunicatio contra 'Reos simoniæ confidentialis in beneficiis quibuslibet, cujuscumque sint dignitatis'.

52. 2°. Simonia confidentialis punitur pœna privationis beneficii, circa quod commissa est simonia, sed etiam aliorum beneficiorum vel pensionum legitime assecutarum. Conveniunt tamen Doctores pœnam privationis aliorum beneficiorum etc., non obligare ante sententiam declaratoriam judicis. Quia pœnæ etiam ab ipso jure latæ, sed requirentes externam executionem, non obligant neque in conscientia ante sententiam judicis, nisi aliter lex sufficienter caverit.

53. 3°. Simonia confidentialis punitur inhabilitate ad idem beneficium, et ad alia obtinenda.

54. 4°. Beneficium acceptum in confidentia est reservatum Romano Pontifici. — Hæ sunt præcipue pœnæ contra simoniam confidentialem statutæ, quæ tamen vim exercent et obligant, non solum in reali, sed etiam in conventionali mixta simonia, idest quoties etiam ex una solum parte conventio simoniaca impleta fuerit. Ex. gr. si Episcopus alicui contulerit beneficium et alius acceptaverit sub ea lege ut teneretur post quinquennium idem beneficium resignare consanguineo Episcopi ipsius, est locus simoniæ, licet resignatio nondum fuerit secuta. Nam S. Pius V. in

citata Constitutione ait pœnas statutas valere *'licet simonia alterius tantum partis conscientia sit completa'*.

De simonia in ingressu ordinis religiosi.

55. *Ex capp. 8. 19. 30. h. t.* nec non *ex Extravag. 1. h. t. inter communes,* deprehendimus simoniam committi, quoties promittatur, vel exigatur, vel præstetur aliquid temporale tamquam conditio ad receptionem personæ, vel ad emittendam professionem in ordine religioso. Etenim ingressus et professio religiosa consideratur ceu res spiritualis et proinde aliquid temporale exigendo fit comparatio inter rem temporalem et rem spiritualem. Hinc in cap. 30. h. t. intimatur Episcopis, ut pœnis canonicis procedant contra simoniace recipientes et ingredientes in religionem, non obstante multitudine delinquentium. Contraria autem consuetudo appellatur corruptela juris, *Extravag. 1. h. t. inter communes.* Verum vetitum non est religiosum posse *sponte* aliquid temporale donare familiæ religiosæ: quia in donatione non verificatur pactum simoniacum, nec ratio pretii temporalis pro re spirituali.

56. At nunquamne licebit monasterio exigere aliquid ab ingressuris religionem?

Conceptus juris ecclesiastici prohibentis præstationem rei temporalis in eo consistit ut evitetur comparatio inter temporale et spirituale. Quare si subintrat alius titulus potest utique exigi temporale aliquid ab ingredientibus religionem.

57. Titulus autem communis viris et mulieribus religiosis est sustentatio et vestes tempore Novitiatus, quo tempore Novitius nondum jus habet ut a religione vestibus et alimentis muniatur. Hunc titulum agnovit etiam Tridentina Synodus *in cap. 16. sess. 25. De regular.*

58. Hunc titulum honestæ sustentationis Doctores extendi posse dicunt etiam ad tempus subsequens professionem, ita ut liceat monasterio aliquid exigere, etiam ultra expensas pro victu et vestibus post Novitiatum. Nam sustentatio post Novitiatum pretio æstimari potest.

59. Si stemus vero stricto juri expresso in *cap. 40. h. t.* et *in Extravag. 1. h. t. inter communes* habemus interdictum esse monasteriis, quominus aliquid titulo paupertatis, idest titulo necessariæ sustentationis personæ religiosæ exigant. Censetur enim

religiosos sustentari debere bonis vel eleemosynis monasterii. Hinc plures recipi nequeunt quam possint sustentari reditibus monasterii vel consuetis eleemosynis. *Cap. un. 'De statu Regul.' in 6°.* § *'Sane', Trid. sess. 25. De Regular. cap. 3.* Verum hæc prohibitio est solum juris ecclesiastici, quæ proinde etiam contraria consuetudine corrigi potest atque limitari.

Sunt qui dicunt titulo sustentationis posse aliquid exigere monasteria paupertate laborantia, non autem locupletiora monasteria. Sed in genere videtur adhuc subsistere lex generalis prohibens aliquid recipi ultra expensas pro victu et vestibus tempore novitiatus.

60. Sed quoad sanctimoniales invectus est titulus dotis taxandæ ab Episcopo cum venia S. Congregationis Episcoporum et Regularium. Quæ quidem dos solvitur ut monasterium necessariis rebus instructum sit ad honeste sustentandas religiosas fœminas. Nec obstat conditio actualis florens religiosæ familiæ, scilicet si hic et nunc monasterium dives sit, nam si dotibus careret, posset sensim sine sensu viribus œconomicis deficere, et ob hoc periculum dos ab ingressuris fœminis exigitur. Quare quoad viros generali lege simoniacum est et a jure ecclesiastico prohibitum aliquid in ingressu religionis exigere, præter expensas novitiatus tempore, sive pro vestibus, sive pro alimentis necessariis; quoad vero fœminas religiosas præter hasce enunciatas expensas, potest dos conveniens exigi.

61. Pœnæ contra Simoniam realem commissam in ingressu religionis sunt sequentes. 1°. *Ex Extravag. 1. h. t. inter communes,* sive dantes sive accipientes si sint personæ singulares subjiciuntur pœnæ excommunicationis Summo Pontifici reservatæ. Quod si vero capitulum vel conventus in simoniam consensit, incurrit ipso facto suspensionem, et ipsam reservatam Romano Pontifici. Animadvertimus vero pœnam suspensionis latæ sententiæ non fuisse confirmatam in Constitutione *'Apostolicæ Sedis'* adeoque desiisse; pœnam vero excommunicationis, fuisse in eadem Constitutione renovatam sub n. 10. inter excommunicationes latæ sententiæ Romano Pontifici simpliciter reservatas, ubi legitur excommunicationem incurrere 'Reos simoniæ realis ob ingressum in religionem'.

2°. Qui simoniace recipiunt, et qui simoniace recipiuntur in religionem detrudi debent in arctioribus monasteriis ut ibi pera-

gant pœnitentiam. *Cap. 40. 'Quoniam' h. t.* Notant vero Doctores hanc pœnam tacite sublatam fuisse ex posteriori Constitutione *'Solet annuere'* quæ est 12. Innocentii IV. in qua nulla fit ejusdem pœnæ mentio.

3°. Ex citata Extravag. 1. eruitur contra simoniacos ex ingressu in religionem, statutam esse pœnam infamiæ.

Ut autem supra enunciatæ pœnæ incurrantur, necesse est ut secuta inde fuerit professio, perdurante adhuc simoniaca conditione. Si enim vel religiosus reliquerit castra religionis, vel ante professionem restituta fuerit res temporalis, seu pretium simoniacum cessant pœnæ ecclesiasticæ.

De simonia in administratione sacramentorum, sacramentalium et actuum muneris sacri, ex. gr. benedictionum, precum etc.

62. Si res temporalis præstetur et accipiatur tamquam pretium administrationis, absque dubio committitur simonia, et quidem juris divini. Adest enim proprie dicta comparatio rei spiritualis cum re temporali.

Sed videmus consuetudinem antiquam, qua revera occasione administrationis rei sacræ aliquid temporale præstatur a fidelibus, et recipitur a ministris. Estne hæc consuetudo legitima et admittine potest?

In genere potest verificari titulus honestus quo legitima reddatur præstatio et acceptatio rei temporalis absque periculo simoniæ; ex. gr. titulus stipendii et honestæ sustentationis clericorum. qui altari deserviunt, de altari participant *(1. Cor. 9.)*. Et quidem hic titulus stipendii ad honestam sustentationem adeo valet, ut non solum possint ministri Ecclesiæ recipere ea quæ sponte offeruntur a fidelibus, sed etiam exigere ea temporalia quæ ob aliquod officium ministerii persolvenda sunt, vel ex jure ecclesiastico, vel ex diœcesana dispositione vel ex consuetudine diœcesana legitime præscripta persolvi debent. Ita *arg. can. fin. caus. 1. q. 2.*

63. Et hoc quidem verificatur non solum quoad clericos egestate laborantes, sed etiam quoad clericos qui aliunde habent necessaria ad honestam sustentationem sive ex bonis patrimonialibus sive ex aliis provisionibus ecclesiasticis. Ratio est quia semper verificari potest titulus stipendii præstandi propter laborem et opus ministerii ecclesiastici.

64. Sed spiritus et intentio juris ecclesiastici hac in re optime intelligitur ex cap. 42. h. t. in quo bini casus possunt fingi. Penes plures regiones consueverat ut in administratione baptismatis, in benedictionibus, exequiis defunctorum peragendis etc. clerici exigerent emolumenta adnexa operibus juxta eumdem modum quo pacta mercede opera locantur. Hinc non administrabant baptismum, nec cetera pia opera perficiebant, nisi antea fuisset solutum stipendium vel emolumentum operi adnexum. Hanc consuetudinem reprobavit Lateranense Concilium, et voluit ut ministeria libere et absque intuitu ad emolumenta exercerentur. Merito autem reprobata est consuetudo, quia minister eo ipso quod ministerio fungitur, tenetur opera officii sui exhibere, nec potest præstationem operis subordinatam reddere et dependentem ab emolumento temporali, quasi esset opus mercenarium.

65. At alius inoleverat abusus in aliqua Diœcesi, quo laici, clericis operantibus, in sacro ministerio denegabant præstare aliquid temporale, quod præstari solebat ex legitima consuetudine. Concilium Lateranense inculcavit Episcopis, ut hasce consuetudines laudabiles conservarent compescentes abusus ex parte laicorum derivatos. Licet enim clerici ratione sacri ministerii teneantur administrare sacramenta et officia ministerii fideliter et libere exequi, tamen præstito opere spirituali jus habent exigendi stipendium respondens, quod statutum est a lege ecclesiastica, vel inductum est ex laudabili consuetudine; immo ut hoc stipendium consequantur clerici possunt etiam superioris auctoritatem invocare contra reluctantes.

66. Præter titulum stipendii in administratione sacramentorum, in aliisque piis et religiosis operibus invocari etiam potest titulus laboris extrinseci, ex quo aliquid temporale percipere liceat absque periculo simoniæ. Siquidem Doctores in operibus religiosis distinguunt *laborem intrinsecum et extrinsecum.*

Intrinsecus ille est, qui operi est essentialis, absque ulla relatione extranea ab opere. Ita in missa prolatio verborum et sacræ cæremoniæ ad sacrificium conficiendum juxta liturgicas normas intrinsecum laborem constituunt. Labor autem extrinsecus resultat ex variis relationibus operis ad tempus, locum, et ad specialem modum quo opus religiosum est præstandum Ex. gr. si missæ sacrificium hora determinata et tardiore, vel in loco ultra notabile spatium posito, vel cum cantu celebrandum sit. Labor hic extrin-

secus, separabilis ab ipso opere religioso est pretio æstimabilis, et ejus intuitu aliquid temporale juxta prudentem æstimationem exigi et percipi potest, dummodo non sit labor ex alio titulo debitus. Si enim sacer minister ex officio vel contractu illud incommodum extrinsecum sufferre obligetur, nihil poterit exigere ob extrinsecum laborem.

De restitutione facienda in materia simoniae.

67. 1°. Si restitutio consideretur relate ad spiritualia simoniace accepta, quisquis videt eam locum habere non posse, si res accepta fuerit *mere* spiritualis. Hinc restitutio in ordine ad recipientem rem sacram attingere potest solummodo beneficia, vel jura, quæ beneficia respiciunt ex. gr. jus patronatus, jus electionis activæ etc. Cum assecutio beneficii vel alterius juris, simonia interveniente, per se nulla sit, nemo non videt quemque teneri ad restituendum, seu dimittendum beneficium vel jus receptum etiam ante sententiam judicis. Immo si sermo sit de beneficio, etiam fructus percepti restituendi sunt. Diximus 'simonia interveniente' — loquimur autem de simonia quæ nullam reddit juris assecutionem. Talis est simonia communis si fuerit realis et completa, tum quoad actum concessionis rei spiritualis positum ex una parte, tum quoad præstationem rei temporalis factam ex altera. Talis est etiam simonia confidentialis, completa solummodo quoad concessionem beneficii, licet nondum ex altera parte impleta fuerit conditio seu pactum concessioni adnexum.

68. 2°. Quod si aliquid temporale receptum sit intuitu beneficii, sive ob collationem, sive ob nominationem, electionem etc. restitutio facienda est Ecclesiæ, in qua beneficium est erectum. Ita ex jure ecclesiastico in *cap. 11. h. t.* Et quidem hæc restitutio facienda est ex conscientiæ obligatione etiam ante sententiam judicis. Constitutio enim *2. h. t. inter Extr. comm.* prohibet quominus acquiratur dominium rerum simoniace receptarum in materia beneficiali.

69. 3°. Qui aliquid temporale simoniace recepit pro ingressu religionis, collatione ordinum, administratione sacramentorum etc., restituere tenetur ea quæ recepit, quia injuste recepta sunt. Christus Dominus enim de rebus spiritualibus dixit *(Matth. X.)* 'Gratis accepistis, gratis date'. — At in jure modus restitutionis definitus non

est; solummodo ex cap. 41. h. t. *'Audivimus'* videtur inferri, posse a judice imperari ut ea quæ ex contractu simoniaco recepta sunt, locis piis in quorum dispendium simonia commissa est, solvantur et applicentur in duplum. Sed seclusa injuria vel dispendio Ecclesiæ, vel loci pii, restitutio rerum simoniace receptarum juxta regulas generales restitutionis in praxi moderanda esse videtur. Unde si vere læsa sit justitia commutativa, restitutio facienda est favore illius personæ, cui damnum illatum est.

70. 4°. Ubi non intrat ratio justitiæ læsæ, et pretium receptum fuerit ex re sacra sub respectu quo est pretio æstimabilis, restitutionis obligatio non urget, quamvis prohibeatur ab Ecclesia rei ipsius alienatio. Quare si Rector Ecclesiæ accepto pretio contra Ecclesiæ prohibitionem, alienavit Chrisma, vel sacrum oleum, vel officium temporale Ecclesiæ, ex. gr. officium œconomi, procuratoris etc., vel jus patronatus, solummodo sub ratione commodi et utilitatis quam affert, aut afferre potest, vel etiam si monasterium pecuniam receperit pro ingressu religionis sub titulo honestæ sustentationis, restituere non tenetur, dummodo pretium receptum non fuerit excedens valorem materiæ alienatæ, vel temporalis utilitatis ex officio vel jure derivantis, quia prohibitio Ecclesiæ procedit ex motivo religionis, non autem justitiæ. Quare in hisce rebus restitutio facienda est solummodo in quantum pretium est majus valore vel utilitate rei pretio æstimabilis, quia hæc major quantitas pretii procedens ex qualitate sacra, injuste percepta fuit.

De judicio in materia simoniae.

71. Crimen simoniæ utpote facile latens et maxime christianæ societati perniciosum, inter excepta crimina numeratur. Hinc 1°. quisque catholicus etiam criminosus, immo et de ipsa simoniæ labe infectus, dummodo non sit capitalis inimicus, potest accusare simoniacos tum dantes, tum recipientes, tum etiam eos pro quibus scientibus nec resistentibus simonia commissa est. *Cap. 3. 7. 8. et 29. h. t.* 2°. In hoc crimine demonstrando non requiruntur plenissimæ et luce meridiana clariores probationes, sed simonia potest demonstrari argumentis etiam adminiculativis, et indiciis, quæ vehementem præsumptionem facientia, moralem certitudinem inducunt, reumque convincunt. *Arg. cap. 30. h. t.* Crimine autem simoniæ ita probato, pœnæ canonicæ reo infliguntur.

72. Quod si autem accusatus de simonia non plene convinci possit de crimine, non quidem positivis pœnis plectitur, et per consequens non amittit jura, quæ habet, sed suspectus de crimine impeditur, quominus nova jura in Ecclesia adipiscatur.

TITULUS IV.

Ne prælati vices suas seu Ecclesias sub annuo censu concedant.

1. Materiam simoniæ prosequitur B. Raymundus. In hoc titulo interdicitur Prælatis ne jurisdictionem suam committant alicui, qui vicarii nomine illam exerceat, et pretium temporale vel annuam præstationem Prælato rependat.

2. In *capp. 1. et 2. h. t.* pœna constituta legitur, ut Vicarius officio privetur, Prælatus vero amittat facultatem officium illud conferendi. Hinc utique Episcopus potest habere plures in gravi suo munere exercendo coadjutores majores et minores, at nequit iisdem committere officium exercendum cum pacto solvendi pretium temporale sibi, vel annuam præstationem.

In cap. autem *3. h. t.* Alexander III. modis omnibus prohibet quominus sub annuo pretio idest sub annua pensione concedatur quodcumque officium ecclesiasticum. Consonat dispositio Concilii Tridentini *cap. 11. sess. 25. De Reform.* Et merito. Namque est concessio simoniaca.

3. Verum si aliqua Ecclesia parochialis vel aliquod beneficium est incorporatum pleno jure alicui monasterio, Prælatus ejusdem potest Vicarium in beneficio vel parœcia constituere, et relicta Vicario congrua portione fructuum pro honesta ejus sustentatione, potest sibi reservare fructus qui supersunt.

4. Immo quia annui fructus possunt plus minus determinari, potest Prælatus absque periculo simoniæ contractum inire super hisce fructibus. Super fructibus enim beneficii, quia proprii sunt Clerici possidentis beneficium, contractus fieri potest, idest locari possunt pro annua pensione juxta *cap. ult. h. t.* Quæ tamen locatio post Extrav. *'Ambitiosæ', 'De rebus ecclesiasticis non alienand.'* fieri potest ad triennium tantum. Ultra triennium requiritur venia Sedis Apostolicæ.

5. Neque obstat *cap. 6. De relig. domib.* in quo traditur Episcopum posse remittere ordini religioso jurisdictionem quam habet

in aliqua Ecclesia, vel in aliquo Monasterio, cum onere tamen annuæ præstationis solvendæ mensæ episcopali. Nam præstatio annua non repræsentat jurisdictionem remissam, eo modo quo pretium repræsentat rem emptam, sed annua præstatio solvitur in recognitionem præteritæ jurisdictionis et libertatis concessæ. Ut nempe conservetur memoria jurisdictionis episcopalis in Ecclesia vel Monasterio, et permaneat aliquod signum subjectionis, præstatio solvitur.

TITULUS V.

De magistris et ne aliquid exigatur pro licentia docendi.*)

1. Quia in munere magisterii præsertim conferendo intervenire potest simonia juris ecclesiastici, præsens titulus post duos præcedentes ponitur. Sit

I. *De Magistris.* In *capp. 1. et 4. h. t.* sermo est de Magistro, idest de Magistro grammaticæ, nec non de Magistro Sacræ Theologiæ. Cum particularia Instituta non essent in quibus prima rudimenta studiorum adolescentes facile addiscerent, Concilium Lateranense III. sub Alexandro III. celebratum statuit ut in omnibus Cathedralibus Ecclesiis unus designaretur Magister, qui clericos et pauperes adolescentes gratis erudiret in studiis grammaticis, et pulcrarum literarum, cui magistro pro honesta sustentatione consuleretur ex reditibus Ecclesiæ, seu per consuetum beneficium. Inde factum est ut in Cathedralibus Ecclesiis officium *Scholastici* institueretur, quod appellatum etiam est *Primiceriatus.* Quoniam vero hæc præscriptio Concilii in omnibus Ecclesiis Cathedralibus non observabatur, Innocentius III. in Concilio Lateranensi IV. *(cap. 4. h. t.)* eamdem præscriptionem renovavit et extendit ad alias etiam Ecclesias insignes, in quibus sufficere potuissent facultates ad hoc munus magisterii constituendum.

2. Hæc quidem disciplina viguit usque ad Concilium Tridentinum. Hoc enim Concilium *sess. 23. cap. 18. De Reform.* Seminaria clericorum in Ecclesiis Cathedralibus erigi voluit, in quibus adolescentes bonis moribus instructi et bonæ spei reciperentur et in studiorum curriculo instituerentur sub oculis et directione Epi-

*) Quoad jus Ecclesiæ in scholas, vide Cavagnis, Jus publ. eccles. Lib. 4. num. 17—136.

scopi, necnon ad pietatem informarentur. In Seminario vult Tridentinum Concilium admittantur, qui ad minimum duodecim annorum ætatis sint, et nati ex legitimo matrimonio, præcipue autem ut eligantur pauperum filii ita tamen ut non excludantur filii ditiorum, dummodo tamen suis sumptibus alantur. — Ut autem administrationi rerum temporalium Seminarii et institutioni clericorum consuleretur statuit Tridentinum duos de Capitulo adsumendos esse, unum quidem eligendum ab Episcopo, alterum vero ab ipso Clero. Horum quatuor Seminarii deputatorum consilio uti debet Episcopus. Consilium horum canonicorum Episcopus debet in negotiis alicujus ponderis experiri, non autem tenetur consilium hoc prosequi. *S. Congregatio Concilii in 'Fundan.' 26. Martii 1689.* Nec ipsi deputati viri aliquid juris habent ad dirigendum Seminarium absque Episcopo. *Ita S. Congregatio Concilii in Arimin. 16. Febr. 1609.*

De magistro theologo.

3. In *cap. 4. h. t.* Concilium Lateranense IV. statuit Magistrum Theologum designandum et constituendum esse in qualibet Metropolitana Ecclesia, eique tribuendos esse reditus unius præbendæ canonicalis.

4. Concilium vero Tridentinum in *cap. 1. sess. 5. De Reform.* decernit ut absolute constituatur Magister Theologus in qualibet Metropolitana et Cathedrali Ecclesia. Destinari etiam potest in Collegialibus Ecclesiis oppidorum insignium. Ubi autem in Ecclesiis Metropolitanis, Cathedralibus etc. non inveniretur præbenda vel præstimonium aut stipendium assignatum pro Canonico Theologo, decernit Concilium huic scopo adsignandam et in perpetuo deputandam esse præbendam primo vacantem, dummodo adnexum non habeat aliud onus incompatibile. Episcopus vero per beneficium simplex, vel per contributionem beneficiorum, vel alio modo consulere poterit theologalis præbendæ augmento, quoties præbenda adsignata Theologo insufficiens esse videatur.

Ex hujusmodi Constitutione Tridentini Concilii factum est ut fere ubique in omnibus Cathedralibus Ecclesiis et insignibus Collegialibus deputata fuerit præbenda theologalis. Sacra autem Congregatio Concilii semper institit ut deputaretur præbenda hujusmodi, ubi nondum fuerit designata.

De modo electionis Canonici Theologi.

5. Concilium Tridentinum de hac re silet, sed pro Italia et insulis adjacentibus observanda est Constitutio Benedicti XIII. *'Pastoralis' 14. Kalend. Junii 1725.* In hac Constitutione Pontifex mandat primo loco ut ubi præbenda theologalis eousque instituta non fuerit, præbenda primo vacatura post Constitutionis publicationem, ipso jure et absque ulla declaratione censeretur constituta præbenda theologalis. Deinde determinat modum electionis Canonici Theologi, et statuit eligendum esse Doctorem in S. Theologia, vel eum qui intra annum lauream doctoralem suscipiat. Electionem vero faciendam esse per concursum coram Examinatoribus in eadem forma, qua Ecclesiæ parochiales conferuntur. Porro concursus fieri debet coram Episcopo et quatuor saltem Examinatoribus qui possunt esse etiam non Synodales, sed ab Episcopo actu electi et deputati ad examen Canonici Theologi excipiendum. *S. Congr. in 'Casertana' die 17. Decemb. 1729.*

Attendendum autem est ne Theologiæ moralis quæstiones resolvendæ proponantur, quemadmodum fieri solet in concursu ad Parochiales Ecclesias, sed potius quæstiones Theologiæ Dogmaticæ et S. Scripturæ resolvendæ proponantur.

De officio Canonici Theologi.

6. Juxta mentem Concilii Tridentini officium Theologi est ut lectiones habeat publicas, et quidem Canonicus Theologus tenetur hujusmodi munus adimplere, etiamsi antecessores ejus de facto huic obligationi non satisfecerint, et ideo quæcumque consuetudo contraria non excusat negligentem ut resolvit S. Congregatio Concilii in *'Bellund.' diei 27. Apr. 1630* et in *'Cavensi' diei 25. Aug. 1661* et in plurimis aliis causis.

7. Verum varia fuit practica interpretatio Decreti Concilii Tridentini, siquidem hujusmodi munus visum fuit fuisse præsertim a Sacrosancto Concilio introductum ut Clericorum Doctrinæ et instructioni consuleretur, quasi Canonicus Theologus repræsentet veterem magistrum Theologum Cathedralium Ecclesiarum. Quapropter factum est ut in aliquibus Diœcesibus Canonicus Theologus, quin in Ecclesia coram Capitulo publicas scripturales lectiones haberet, potius S. Theologiam sive Dogmaticam, sive moralem doceret in Seminario. Pariter in aliquibus Diœcesibus inductum est, ut Ca-

nonicus Theologus præesset Clericorum conventibus, in quibus resolvebantur casus conscientiæ, et ipse proponeret ipsas quæstiones easque magistrali oratione ultimo resolveret. Sancta Sedes obviare visa non est istis practicis applicationibus Concilii Tridentini, immo dici potest aliquando S. Congregationem Concilii etiam approbasse istas agendi rationes. Et sane Benedictus XIV. hanc practicam theoriam exponit et probat in opere *De Synod. Diœc. lib. XIII. c. IX. n. 17.* et in *Institut. Eccl. LVII.* Sacra autem Congregatio Concilii in *'Fulginatensi' 1744.* expresse confirmavit theoriam Benedicti XIV. et non dissimilis resolutio data est in *'Pacensi' 28. Sept. 1765.*

8. Attamen anno 1842. prodiit Encyclica sanctæ memor. Gregorii XVI. *'Inter præcipuas'* qua ob machinationes et calumnias societatum Biblicarum Protestantium contra Ecclesiam Catholicam Summus Pontifex excitavit vigilantiam Episcoporum et præsertim in paragrapho 3°. ipsis inculcavit, ut curarent, ne Canonici Theologi munere suo deficerent et prætermitterent scripturales lectiones in Ecclesia juxta decretum Concilii Tridentini.

9. Exinde autem factum est ut plures resolutiones Sacræ Congregationis Concilii, quasi uniformes prodirent, ex quibus deduci potest, in præsentibus circumstantiis, non amplius admitti posse ut Canonicus Theologus loco biblicarum lectionum in Ecclesia vel doceat S. Theologiam in Seminario, vel præsit resolutionibus casuum conscientiæ. Sane in *'Derthonen.' 26. Junii 1844.* proposito dubio: 'an et quomodo sit annuendum postulatis supra commutatione lectionis Sacræ Scripturæ in casuum conscientiæ explicationes' responsum est 'Non expedire ut Episcopus curet executionem nuperrimæ Encyclicæ Gregorii XVI.' In *'Casalensi' 26. Julii 1848. respondit S. Congr.* 'servetur lectio Biblica ad tramites Concilii Tridentini.' In causa autem *'Civit. Castel.' 2. Sept. 1876* respondit 'Canonicum Theologum teneri ad lectiones scripturales; attentis tamen peculiaribus circumstantiis, indulgendum ut abesse possit a Choro diebus quibus scholæ Dogmaticæ vacat'.

10. Accessit nuperrima resolutio ejusdem S. Congregationis Concilii in causa *Pampilonensi die 16. Decemb. 1882.* Exponebatur Canonicum Theologum juxta illius Ecclesiæ Cathedralis consuetudinem non habere públicas lectiones S. Scripturæ, sed in Seminario eandem S. Scripturam explicare. Episcopus autem referebat anno 1852 in Hispania de consensu Nuntii Apostolici editum fuisse

regium diploma, quo commendabatur ut Canonicis de *officio* nuncupatis onus edocendi seu legendi in Seminariis imponeretur. Quibus inspectis, S. Congr. dubiis propositis circa exemptionem Canonici Theologi a Choro et circa jus percipiendi distributiones quotidianas respondit: 'In casu, de quo agitur, Canonicum Theologum 'choro abesse ac distributiones quotidianas lucrari posse, pro iis tantum diei horis, quibus legit in Seminario, onerata conscientia'. Ex quibus omnibus patet modum adimplendi munus Canonici Theologi dum vigebat theoria supra exposita Benedicti XIV. in genere remissum fuisse prudenti arbitrio Episcopi Diœcesani, qui juxta temporis et loci circumstantias dirigere Canonicum Theologum poterat.

Hodiernis autem temporibus post encyclicas literas Greg. XVI. *'Inter præcipuas'* regulam esse, ut Theologus biblicas lectiones in Ecclesia habeat, adeoque sine judicio et venia S. Sedis, Canonicum Theologum non posse omittere publicas lectiones et earum loco in Seminario S. Scripturam vel Theologiam docere.

11. Quæritur utrum Canonicus Theologus debeat per se ipsum officio suo fungi, vel possit etiam substitutum adhibere.

Concilii Tridentini mens est in cit. *cap. 1. sess. 5. De Refor.* 'ut præbenda theologalis *nonnisi personis idoneis et quæ per se ipsas id munus explere possint, conferatur'*. Quod si vero qui obtinet hanc præbendam idoneus non fuerit, decernit Tridentinum, ut Ordinarius eum compellat etiam per subtractionem fructuum ad munus lectionum explendum per idoneum substitutum.

12. At quid si Canonicus Theologus ipse, etiamsi esset idoneus, vellet tamen per alium muneri suo satisfacere?

Profecto intentioni Patrum Tridentinorum hæc agendi ratio plene conformis non esset. At dici nequit, Tridentinum expresse eam interdixisse. Simpliciter enim tradidit Concilium munus interpretandi Sacram Scripturam esse personale. Plura autem sunt munera personalia, quæ nihilominus possunt per substitutum impleri. Quemadmodum est munus prædicandi Evangelium populo fideli, quod Episcoporum et Parochorum personale est, et tamen per alium impleri potest. Quare inspecto rigore juris, Canonicus Theologus poterit per alium implere munus suum interpretandi S. Scripturam.

13. Sed disciplina in hac re ex mente Concilii Tridentini subest prudenti arbitrio Episcopi, qui proinde poterit id impedire, et

Canonicum Theologum urgere, ut per se ipsum S. Scripturam interpretetur. Consonat huic theoriæ resolutio S. Congr. Conc. in *'Urgellensi' die 15. Decemb. 1725 et 28. Decemb. 1726* in responsione ad 3ᵐ dubium, ubi clare traditur posse Canonicum Theologum per alium concionare, obtenta tamen, quam petere debet, Capituli licentia et salvo recursu ad Episcopum.

De juribus Canonici Theologi.

14. Præbenda theologalis in Capitulo non constituit dignitatem neque personatum sed solummodo officium. Tridentinum enim nullam facit mentionem de aliqua prærogativa excellentiæ Magistri theologi. Nec juvat animadvertere juxta Constitutionem *'Pastoralis'* Benedicti XIII., requiri in Canonico Theologo lauream doctoralem, quemadmodum requiritur in Dignitatibus, nam laurea exigitur ceu argumentum idoneitatis. Hinc jus honoris et præcedentiæ nullum competit Canonico Theologo, sed aliis communibus canonicis accensetur, et prioritatem solummodo obtinet ratione temporis, idest jure ætatis.

15. At jus inest præbendæ theologali, ut Canonicus Theologus ea die qua legit interpretationem Sacræ Scripturæ, eximatur pro tota die ab onere adsistendi et præstandi suam operam in servitio chori, et tamen tamquam præsens lucretur fructus omnes beneficii sui, nec non distributiones quotidianas, quæ a præsentibus percipiantur.

16. Censentur exceptæ solummodo distributiones illæ, quæ ex voluntate testatorum expressa solvuntur tantummodo actu præsentibus. Ita Sacra Congr. Concilii in causa *Arboren. theologalis diei 7. Decemb. 1861.* Nec officit contraria consuetudo prædecessorum Canonicorum Theologorum, qui usi non fuerint privilegio vacandi ab officio chori tota die, in qua lectionem habuerint, nec officit paucitas canonicorum, vel parvus numerus lectionum in anno. Ita *S. Congr. in cit. 'Perusina' 30. Julii 1859.*

17. Hæc quidem dispositio de lucrandis fructibus præbendæ et quotidianis distributionibus, non solum Canonico Theologo favet, si publice in Ecclesia lectiones S. Scripturæ habeat, sed etiam si loco harum lectionum Theologiam vel S. Scripturam ex venia S. Sedis doceat in Scholis Episcopalibus, ita ut pro integra die a choro vacare possit, quando docet, licet doceat horis solummodo matutinis, vel vespertinis. Et hic quidem fuit casus propositus

S. Congr. in cit. causa *'Arborensi'* in qua agebatur de Canonico Theologo cui per literas Apostolicas impositum erat munus docendi Theologiam Dogmaticam loco lectionum S. Scripturæ. *Cf. Acta S. Sedis tom. 1. p. 484.* Quin immo interrogata S. Congregatio in eadem *Arborensi theologali* in dubio 3. 'An exemptus a choro declarandus pariter sit, (Canonicus Theologus) ad prædictum effectum distributiones et emolumenta incerta iis diebus, quibus licet non doceat, attamen ratione officii sui clericorum examini adsistit, in casu' respondit 'Affirmative, uti in secundo dubio'. 'Idest exceptis emolumentis, quæ ex voluntate testatoris, aut dantis, debentur tantum actu præsentibus.' Verum S. Sedes potest in casibus particularibus limitare jus canonici theologi, ad horas in quibus docet in scholis. Exemplum habemus in cit. *Pampilonensi 16. Decemb. 1882.*

18. Ecclesiastica legislatio præter Canonicum theologum, cujus titulum fixum et perpetuum voluit in Capitulis destinari, respexit etiam alios magistros docentes sacram theologiam, immo et ipsos discipulos ejusdem facultatis. In cap. 5. h. t. Honorius III. statuit ut lectores S. Theologiæ, quamdiu eam docent, et discipuli ad quinquennium de licentia S. Apostolicæ percipere possint fructus præbendarum suarum et beneficiorum, non obstante eorum absentia a choro.

19. Hanc dispositionem confirmavit Conc. Tridentinum *cap. 1. sess. V. De Reform.* nullam addens mentionem quinquennii quoad discipulos observandi.

20. Ex declarationibus autem S. Congr. Concilii in *'Iropiensi' 10. Novemb. 1592 et 'Perusina' 7. Maji 1707* indultum absentiæ a choro juvat etiam lectoribus juris canonici et civilis, etiamsi illud exponant in publica Universitate civitatis illius ubi præbendam et beneficium obtinent. Nec obstat, lectoribus stipendium assignatum esse in ipsa Universitate pro suis laboribus, nihilominus enim indulto frui possunt.

De secunda parte tituli.

21. *Ne aliquid exigatur pro licentia docendi.*

Abusus irrepserat in Universitatibus studiorum tempore Alexandri III., ut ingens pecuniæ summa exigeretur a discipulis pro licentia docendi. Ob hujusmodi abusum pauperes adolescentes, desti-

tuti facultatibus prohibebantur quominus studiis vacarent, et solummodo divites poterant gradus academicos assequi. Insuper magistri videbantur magis pecuniæ aviditate trahi, quam desiderio utiliorem scientiam tradendi. Abusus hujusmodi, fertur, præsertim in Parisiensi Universitate irrepsisse. Hinc tradunt Alexandri III. decretalem, quæ in cap. 3. h. t. legitur, emanasse contra Cancellariam Parisiensem.

22. Ad abusus vero omnes ubicumque reperirentur tollendos, legislatio ecclesiastica in capp. 1. 2. et 3. h. t. prohibuit ne aliquid exigeretur pro licentia docendi, et receptio pecuniæ condemnata est tamquam infecta labe simoniæ juris ecclesiastici invocatumque est principium 'Gratis accepistis, gratis date'.

23. Verum ex consuetudine inductum est ut modica lucra possent percipi in experimentis, quæ juvenes subeunt ad licentiam docendi assequendam, seu ad obtinendos gradus academicos. Et jam tempore Concilii Viennensis sub Clemente V. inceperant exigi nonnullæ expensæ a juvenibus in doctoralis laureæ assecutione, unde edita est Constitutio, quæ inter Clementinas cap. 2. h. t. legitur, in qua omnes expensæ discipulorum, sive pro vestibus, sive pro cibis, sive pro aliis titulis coarctantur ad tria millia turonensium argenteorum, idest circiter ad centum triginta scutata antiquæ monetæ Romanæ (Libell. 698. 75.).

24. Deinde autem pro qualibet academia seu Universitate studiorum sua taxa expensarum, juxta indigentias locorum constituta fuisse cernitur. Pro Universitate autem Romana et Bononiensi lata est Constitutio Julii III. *'Cum sicut' diei 6. Febr. 155[illegible]* in qua cautum ut a pauperibus adolescentibus cæteroquin idoneis nihil exigeretur ad concedendos eisdem gradus academicos. Quare virtute hujus Constitutionis iterum pro pauperibus confirmata fuit abolitio facta ab Alexandro III. immodicarum expensarum, ita ut in gradibus et honoribus academicis concedendis plus effulgeat pietas et scientia, quam cupiditas lucri et pecuniæ.

25. Pariter virtute hujus Constitutionis factum est, ut adolescentes excellentiores ingenio et studio non debeant ob defectum pecuniæ removeri ab honoribus et juribus studiorum, sed aliquo modo eisdem consulendum sit, ut possint studiis vacare, et licentiam docendi obtinere.

TITULUS VI.

De Judaeis et Saracenis et eorum servis.

1. Expleto tractatu de crimine simoniæ, quo præcipue Sanctus Spiritus offenditur cujus dona parvipenduntur, agitur in Decretalibus de illis, qui fidei et religioni Christianæ contradicentes Deum ac præcipue Jesum Christum filium ejus offendunt. Hi sunt infideles et hæretici. In præsenti titulo agitur de infidelibus.

Legislatio ecclesiastica in hac materia reducitur ad determinandam tolerantiam ab Ecclesia adhibitam erga Judæos et Saracenos, a quibus infidelibus ferme solis tempore Decretalium poterant præviderì mala in Ecclesia. Legislatio hæc prudentissima pro temporum ratione, informatur principio 'neminem vi cogendum esse ad fidem suscipiendam; errantes vero esse tolerandos, quia supponuntur in bona fide. *Cap. 9. h. t.* Ceterum conversos ad fidem privilegiis esse honestandos.' *Capp. 15. et ult. h. t.*

De Judaeis.

2. Impietas et blasphemiæ Judæorum in Christum et christianam religionem, necnon eorumdem invidia, usuræ, et injustitia erga christianos, odium maximum contra judaicam perfidiam excitarunt, ita ut a pluribus regnis christianis Hispaniarum, Belgii, Galliæ etc., expulsi fuerint. Jactati in medio mari judæi, præsertim ad litora temporalis ditionis Romanæ Sedis appulerunt, et misericordiam invocarunt. Pietas Christiana suasit Ecclesiæ ut exciperet et benigne tractaret miseros istos homines. Verum cum timeri possent damna in plebem christianam, immo et in ipsos hospites Judæos ex commixta habitatione, hinc quasdam leges Ecclesia statuit, ut damna præcaveret et legitima quodammodo redderetur Judæorum hospitalitas inter fideles in christianis regionibus.

3. Et 1°. prohibitum est ne in eadem domo simul christiani cum Judæis habitarent. *Can. 13. 28. q. 1.* Hinc factum est ut in quibusdam urbibus Judæis domicilia determinata adsignarentur. Immo juxta dispositionem cap. 15. h. t. in omni christianorum provincia Judæi utriusque sexus, qualitate habitus, omni tempore distinguantur oportet.

4. 2°. Quoniam vafri homines divexabant Judæos, et eorum sepulchra violabant, intuitu pecunias exigendi, hinc præsertim in

cap. 9. h. t. permissum est Judæis, ut suam religionem excolerent, Synagogas haberent, suasque consuetudines observarent, simulque gravibus pœnis prohibitum est ne aliquis auderet violentas manus Judæis inferre, neve turbarentur Judæi in celebratione festivitatum suarum, nec violaretur eorum cœmeterium, aut exigerentur nova et coacta servitia ab iisdem. Siquidem visum est melius permittere Judæis exercitium antiquæ religionis, quam eos nullam habere religionem, Deoque prorsus renunciare.

5. At hæ concessiones cedere non debebant in præjudicium christianæ reipublicæ, nec superare limites tolerantiæ et patientiæ, qua in christianis regnis excipiebantur Judæi. Hinc 3°. nonnulla servitia debuerunt societati christianæ exhibere, et nonnulla tributa solvere. 4°. Licet exercitium cultus permissum fuerit, tamen advigilavit Ecclesia ne Judæi contenderent cum christianis in splendore et numero templorum. Quare concessum utique est Judæis, ut retinerent veteres Synagogas, et dirutas reficerent, negatum autem est et novas ædificare, et veteres vel ampliare, vel magis splendidas et pretiosas reddere. *Capp. 2. et 7. h. t.* Periculum enim inde exoriri poterat in christianam religionem, quam injuriis et blasphemiis vituperabant, et fidem in plebe contaminare non dubitabant. 5°. Quoniam vehementiores contumeliæ tempore passionis Domini timeri poterant, et majus etiam erat periculum publicæ perturbationis in populo, hinc Alexander III. in cap. 3. h. t. prohibet quominus Judæi feria sexta in Parasceve ostia domorum vel fenestras apertas haberent. Innocentius III. vero in Concilio generali prohibuit eisdem ne in eadem die domo egrederentur, et ne in contumeliam creatoris prosilirent. Cap. 15. h. t. 6°. Quamvis permissa fuerint inter christianos et judæos negotia et commercia, tamen ne conversatio mutua periculum perversionis induceret, prohibitum est christianis quominus famulatum præstarent Judæis in domibus eorum, ita ut nec nutrices, nec obstetrices filiorum Judæorum esse possent christianæ mulieres. *Capp. 8. et 13. h. t.* 7°. Prohibentur Christiani quominus officia publica Judæis committant, ex quibus officiis Judæi acquirerent potestatem, seu jurisdictionem in Christianos. *Cap. 13. h. t.* ne sub prætextu potestatis Judæi Christianos molestiis afficiant.

6. 8°. Ceterum Judæi conversi ad fidem non possunt privari suis bonis; quod si priventur jus habent obtinendi restitutionem

in integrum. *Cap. 5. § Si quis h. t.* Nec possunt ab eorum parentibus exhæredes in testamento scribi; sed immo in sensu Canonum Judæi conversi ad fidem patriæ potestatis jugo soluti, libertatem plenam adipiscuntur, idest fiunt sui juris. Ita Glossa recepta in *can. 7. caus. 1. q. 4. et in can. 11. caus. 2. q. 1.*

De Saracenis.

7. Saraceni, qui se a Sara uxore Abrahæ progenitos jactitant, sunt omnes illi, qui Muhamedo addicti, dogmata in Alchorano expressa profitentur.

A prima hujus sectæ origine, idest a sæculo Ecclesiæ VII. ad nostra usque ferme tempora, bella exarsisse inter saracenos et christianos ex historia deprehendimus. Hostes christianæ religionis hæc bella inita ab Ecclesia fuisse dicunt ut vi et armis saracenos ad christianam fidem pertraheret. At falsum est Ecclesiam, quæ procul dubio promovit bella adversus saracenos, et principes christianos excitavit vehementer, hæc bella promovisse ut violenter saracenos castris christianis insereret. Ecclesia enim licet studuerit propagationi religionis, et apud principes institerit ut libere permitteretur prædicatio veritatis Evangelii; tamen religionem non imposuit, nec contra Ethnicos bella excitavit, ut Christo invitos lucrifaceret, sed persuasionibus utens eos solum suscepit, et fidelibus aggregavit, qui ex animo fidem poscerent. Contra autem saracenos bella inita sunt a Christianis, eo quod indoles specialis saracenorum erat ut ad arma ipsi provocarent. Si quidem Muhamedus docebat christianos vi et armis esse adducendos ad unicam religionem unius Dei, cujus se prophetam dicebat. Hinc etiam loca sacra et munitiones christianorum occupavit, cœpitque contra christianos acriter bellare. Huic adversario Ecclesia restitit mediis proportionatis excitans christianos Principes et plebem christianam temporalibus et spiritualibus auxiliis ad arma sumenda contra saracenos hostes infensissimos.

8. Ut autem facilius finem assequeretur Ecclesia, leges statuit temporum conditioni accommodatas. Scilicet 1°. sub pœna excommunicationis latæ sententiæ et Pontifici reservatæ aliisque pœnis prohibitum est, ne Christi-fideles subministrarent vel venderent saracenis arma, seu quæcumque instrumenta, vel materiei quodcumque genus, quæ bellis agendis inservire posset. *Cap. 6. et 17. h. t. Extravag. eod. inter comm. et Bulla Cœnæ.* 2°. Vetitum est

christianis tempore belli merces deferre in terras saracenorum. *Capp. 11. et 12. h. t.* Unde ex sensu contrario tempore pacis commercium inter christianos et saracenos prohibitum non erat. Ex iisdem capitibus infertur tempore belli christianos nec potuisse ingenio, consilio, vel aliis subsidiis præsto esse saracenis. Merito autem gravissimæ pœnæ contra transgressores statutæ sunt et observatæ in Ecclesia, quia christiani operam ferentes saracenis etiam solummodo sub spe lucri, proditores erant religionis. Immutatis vero temporibus saraceni considerantur tamquam reliqui pagani, quos Ecclesia ceu errantes patienter tolerat.

TITULUS VII.

De Haereticis.

1. Hæresis a Sancto Thoma definitur 'Error hominis baptizati, in intellectu voluntarius contra aliquem articulum fidei cum pertinacia conjunctus'. Dicitur hominis baptizati, quia consideramus hæresim ceu crimen ab Ecclesia puniendum. 'Quid autem mihi, ajebat Paulus, de iis qui foris sunt judicare?' Quare catechumeni et qui nondum baptisma susceperunt esse nequeunt proprie hæretici, qui ab Ecclesia puniantur.

Dicitur 'intellectu' quia actio externa, vel dictum per se hæresim non constituunt nisi in quantum revelant falsum judicium mentis.

Error autem debet esse 'voluntarius' seu deliberatus. Et quidem hæreticus est non solum qui contradicit alicui articulo fidei eum reputans falsum, sed etiam ille hæreticus est, qui dubitat positive de veritate articuli ab Ecclesia propositi. Hinc in cap. 1. h. t. dicitur absolute 'Dubius in fide infidelis est'. Consonat cap. 1. *'De Summa Trinit.' et Clem. 1. eod.* § *'Porro'.* Et merito, nam infallibile magisterium Ecclesiæ est principium certitudinis in Doctrina, quæ dicitur certitudo fidei. Jamvero certitudini non solum adversatur negatio, sed etiam dubitatio.

2. Tandem elementum hæresis et quidem principale est 'pertinacia' idest contumacia. Cap. 2. *'De Summa Trinit.'* Scilicet requiritur deliberata voluntas, qua quis licet sciat se aliter sentire ac sentit Ecclesia, nihilominus persistere vult in sua sententia, et suum judicium præfert Ecclesiæ. Quare ad hæresim constituendam non requiritur ut quis animi contentione et acriter errorem reti-

neat et propugnet; sed sufficit ut quis aliter sentiat quam sentire Ecclesiam sciat in articulo sibi sufficienter proposito. Hinc qui docet errorem paratus tamen sese subjicere judicio Ecclesiæ, hæreticus non est. *Can. 29. c. 14. q. 3.*

Quotuplex sit haeresis.

3. 1°. Alia est *materialis,* alia *formalis.* Materialiter hæreticus est, qui sentit alia ratione, quam sentiat Ecclesia; sed absque contumacia. Hinc error in hæresi materiali non procedit ex malo animo, sed vel ex simplicitate, vel ex deceptione et fraude alterius, aut ex defectu debitæ inquisitionis in rei veritate agnoscenda. Hujus generis sunt plerique, qui vivunt in sectis ab Ecclesia Romana separatis. Formalis autem hæreticus est, qui in pertinacia erroris versatur, sciens se veræ Christi Ecclesiæ adversari. Formalis autem dicitur, quia crimini hæreseos veram formam dat contumacia erroris.

4. Hæresis formalis alia est *interna,* alia est *externa.* Externa est, quæ vel verbis vel aliquo alio signo externo manifestatur sufficienter. Interna seu mentalis hæresis est, quæ animo continetur, nec verbis vel facto aliquo proditur. Interna hæresis non incidit sub pœnis ecclesiasticis, quia Ecclesia in foro externo, de internis non judicat. *Can. 14. 'De Pœnit.' Distinct. 1. et capp. 33. et 34. 'De simonia';* et proinde interna hæresis nec proprie dictum crimen constituit.

5. Externa hæresis, quæ vere crimen est et pœnis ecclesiasticis plectitur, subdividitur in *occultam,* et *publicam* seu *manifestam.* Hæresis occulta illa dicitur, quæ licet aliquo verbo, vel alio signo externo se prodat, tamen communitati non innotescit, et per consequens non potest in judicium pertrahi. Ex. gr. si quis uno solum teste, vel etiam nullo teste, errorem contra fidem cum pertinacia panderet, pœnas incurreret *(Reiffenst. h. t. n. 16. Pirrhing. h. t. n. 17.),* dummodo hæresis manifestetur verbis, vel signis, quæ suapte natura vel juxta communem sentiendi modum sufficiunt ad animi consilium pandendum; nam hæresis in hac hypothesi constituit crimen externum; quod autem ab aliis non audiatur vel non videatur, id contingit, ut dici solet, per accidens. — Manifesta est hæresis, quæ potest ad forum externum traduci et juridice probari. — Ecclesia potest punire hæresim etiam solum occultam, quia hæreticus occultus ponit factum externum, quod cadit sub

potestate Ecclesiæ, etsi desint testes legitimi, hoc est, uti diximus, per accidens; quia factum per se sufficiens est ut cognoscatur et probetur. Quoniam vero procedi non potest mediis et via ordinaria a Prælatis contra hæreticum occultum, hæresis occulta facta est crimen reservatum Romano Pontifici.

6. Ex agendi ratione societatis civilis alia divisio hæreticorum inducta est, ut aliæ essent hæreses *toleratæ,* aliæ autem *non toleratæ.* Hæreticis toleratis conceditur facultas habendi domicilium inter catholicos, et suæ Religionis exercitium. Non toleratis vel utrumque denegatur vel saltem secundum.

Hæc divisio hæresum primum cœpit fieri in Germania post exortam pseudo-reformationem Lutheri. Visum enim est quasdam hæreses propter absentiam timoris politicæ perturbationis, posse tolerari, non vero alias ob rationes contrarias. At coram Ecclesia omnes hæreses in earum conceptu sunt æquales.

De pœnis contra haereticos statutis.

7. Pœnæ ecclesiasticæ statutæ sunt contra hæresim externam et formalem. Hinc pœnæ ecclesiasticæ non afficiunt hæresim sive materialem, sive internam formalem. Porro ad impediendum incomparabile damnum ex hæresi derivans, Ecclesia alias personas subjici voluit pœnis, præter illos, qui formalem hæresim profiterentur. Ii sunt 1°. *credentes,* scilicet qui adhærent falsæ doctrinæ hæreticorum, quamvis ad sectam hæreticam non pertineant. 2°. *Receptores,* idest illi, qui hospitio hæreticos fugientes recipiunt, eosque in tuto ponere student, ne a judicibus comprehendantur et sententia subjiciantur. 3°. *Defensores,* nempe illi, qui hæreticorum errores, vel eorum personas in judicio ob causam hæresis, vel extra judicium tuentur, vel commendant et protegunt. 4°. *Fautores,* ii nempe, qui hæreticis qua talibus prosunt et favent vel positive aliquid faciendo, vel negative omittendo illud facere, quod ratione officii facere debuissent. Animadvertimus receptores, defensores et fautores hæreticorum, pœnis ecclesiasticis subjici licet non habeant formalem intentionem operam suam præstandi, vel ab officio abstinendi præcise propter hæresim, sed potius ob amicitiam, commiserationem, vel sanguinis propinquitatem. Nam non attenditur causa et motivum agentis, sed ipsa actio attenditur, quæ per se et scienter ab agente dirigitur ad protegendam hæresim et hæretici delinquentis personam.

8. Hisce positis pœnæ contra crimen hæresis statutæ aliæ sunt *spirituales*, aliæ *temporales*. Temporales quidem quia hæresis juridice et historice merito considerata fuit in publica legislatione anteactorum temporum ceu crimen politicum et civili societati maxime perniciosum. Juridice quidem quia antequam hæreticæ societates in media Europa catholica constituerentur, qui hæretici fiebant censebantur ex propria malitia errorem amplecti, et semina jacere discidiorum in materia religionis, quæ elementum est sane maximum publicæ tranquillitatis. Hinc malitia hæreseos anteactorum temporum diversa erat a malitia hodiernæ ætatis, in qua errantes nascuntur in hæresi, et possunt facile in bona fide versari. Hinc nil mirum si graviores pœnæ etiam afflictivæ fuerint contra hæreticos constitutæ. Historice etiam quia facta quibus publicus ordo ab hæreticis turbabatur non erant infrequentia. Hinc principes sæculares considerabant hæreticos ceu perturbatores societatis.

9. *I°. De pœnis spiritualibus.* 1°. Sive hæretici, sive ipsorum receptores, defensores et fautores, ipso facto incurrunt excommunicationem majorem Romano Pontifici reservatam. *Capp. 8. 9. et 13. h. t. et Bulla 'Cœnæ'.* Pœna hæc renovata est in Constit. *'Apostolicæ Sedis' sub n. 1.* excommunicationum latæ sententiæ et speciali modo Romano Pontifici reservatarum ubi legitur 'omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos hæreticos, quocumque nomine censeantur, et cujuscumque sectæ existant, eisque credentes, eorumque receptores, fautores ac generaliter quoscumque illorum defensores'.

10. 2°. Irregularitatis pœnam incurrunt notorii hæretici eorumque receptores etc.; qua nec novos ordines suscipere valeant, nec susceptos exercere possint. *Capp. 2. et 15. h. t. in VI.* Dixi 'notorii' quia irregularitas videtur contrahi ob infamiam adnexam hæresi, quam infamiam non subit occultus hæreticus.

11. 3°. Contra eosdem militat inhabilitas ad possidenda quæcumque beneficia, dignitates, et officia ecclesiastica, uti *capp. 2. et 15. h. t. in VI.* Utraque pœna irregularitatis et inhabilitatis afficit hæreticum etiam post conversionem et retractationem, quia irregularitas et inhabilitas semel ac contrahantur, semper personam ligant quoadusque non superveniat absolutio, seu relaxatio. Immo eædem pœnæ irregularitatis et inhabilitatis afficiunt etiam liberos hæreticorum, et credentium, receptorum, defensorum

et fautorum, si eorum parentes in contumacia demoriantur. Et quidem in linea paterna hisce pœnis afficiuntur, liberi usque ad secundum gradum, in materna linea usque ad primum tantum. Censentur enim filii referre maculam et suspicionem nequitiæ parentum suorum. *Cap. 2.* § *'Hæretici' h. t. in VI, et cap. 15. eod. in VI.*

12. 4°. Qui labuntur in hæresim et eorum receptores, defensores etc. beneficiis et officiis quæ actu possident privantur. *Cap. 9. h. t. et cap. 12. h. t. in VI.* Hinc privantur etiam jurisdictione spirituali.

13. 5°. Ipsos lapsos in hæresim eorumque receptores etc. afficit privatio sepulturæ ecclesiasticæ. *Cap. 8. h. t. et cap. 2. eod. in VI.* Qui vero hæreticum, aut receptorem, defensorem, vel fautorem scienter in loco sacro sepelierit, jure antiquo incurrebat excommunicationem, nec poterat absolvi nisi propriis manibus et publice cadaver exhumasset. *Cit. loc.* juris, et præsertim initio *cap. 2. h. t. in VI.* Verum hæc dispositio passa est correctionem in Constit. *'Apostolicæ Sedis'* in qua inter excommunicationes latæ sententiæ nemini reservatas sub n. 1. legitur excommunicari 'Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticæ sepulturæ hæreticos notorios, aut nominatim excommunicatos aut interdictos'.

14. *II°. De pœnis temporalibus.* Pœnæ temporales contra hæreticos, receptores, fautores et defensores plures sunt.

1°. Infamia ipso jure incurrenda post sententiam declaratoriam criminis.

2°. Privatio factionis testamenti activæ et passivæ.

3°. Inhabilitas ad actus legitimos ponendos. Hinc in judicio hæreticus, nec judex, nec testis esse posset.

4°. Publicatio bonorum.

5°. Amissio patriæ potestatis et cujuscumque privilegii in societate.

6°. Liberatio subditorum a vinculo et obligatione obedientiæ erga summum civilem imperantem.

7°. Etiam pœna capitis hæreticis infigi poterat. Cfr. possunt *capp. 9. 13. 10. 11. et ult. h. t.; et capp. 28. 14. et 19. eod. in VI.* in quibus canonica legislatio jus commune recognovit et roboravit, quod præsertim in jure civili romanorum continebatur. Ad rem faciunt etiam hac in re leges *4. 5. et 8. Cod. h. t.*

At ex communibus concessionibus factis hæreticis in variis regnis, necnon circumstantiis mutatis, pœnæ hæ civiles non amplius in usu sunt receptæ.

15. Quoniam inter pœnas contra hæreticos solutio a juramento fidelitatis et subjectionis de qua in *cap. 13. h. t.* § *'Moneantur'* præ aliis pœnis offendit aures aulicorum, qui totis viribus, propugnantes jura principum, agendi Ecclesiæ rationem incriminantur, hinc aliquid de ista pœna dicere juverit.*)

16. Circa agendi rationem Ecclesiæ media ætate erga principes hæreticos, vel suspectos de hæresi, vel hostes Ecclesiæ, ad eam defendendam duplex sententia a Doctoribus proposita est.

Sunt aliqui qui tuentur Ecclesiam jus habere *proprium* et *nativum* absolvendi fideles a vinculo obligationis erga principem sive hæreticum, sive schismaticum. Rationes autem hujus sententiæ hæ sunt.

1°. Relatio subjectionis inter subditum et christianum principem induit naturam jurisjurandi quo subditi christiani erga principem ligantur. Jamvero Ecclesia est, quæ cum res sacras moderetur, constituta est tamquam judex legitimus, qui videat utrum necne perseveret vis obligationis religionis subditorum erga principem. Ergo Ecclesia jure suo potest declarare obligationem subditorum cessasse.

17. 2°. Loquimur de societate christiana, hinc quæstio a nobis proposita juxta principia Evangelii est resolvenda. Jamvero juxta celebrem Christi sententiam: 'Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur' bonum spirituale prævalet natura sua bono temporali, et per consequens bonum temporale debet esse subordinatum bono spirituali. Quapropter Princeps laicus qui curat bonum temporale, qua christianus est nequit adversari bono fidei, et bono Ecclesiæ, et per consequens si fiat hæreticus princeps laicus qui antea erat christianus, per injuriam occupat potestatem, quæ subordinata esse debet potestati ecclesiasticæ, cujus objectum est nobilius et magis prævalens. Hinc princeps christianus qui fiat hæreticus vel schismaticus indignus prorsus censetur regio diademate christiano. Ecclesia autem est quæ judicat quandonam hæc indignitas verifi-

*) Speciatim quoad depositionem Imperatoris, vide Cavagnis, Jus publ. eccles. lib. III, n. 165 et sqq.

cetur. Non enim hoc judicium hujus rei remitti debet arbitrio singulorum.

18. Confirmatur hæc ratio ex dote infallibilitatis, qua Christus in doctrinis de rebus fidei et morum decernendis, munitam voluit Ecclesiam suam, ex qua dote Ecclesia absque periculo errandi decernit quodnam sit verum bonum temporale assequendum. Hinc Ecclesia est, quæ ex missione Christi Domini determinat inter christianos viam veritatis et justitiæ, et per consequens etiam in quæstionibus particularibus juridice Ecclesiæ judicium est præferendum cuicumque alteri humano judicio. Quare factum est ut in quæstionibus inter principes et subditos receptum fuerit tamquam *arbitratum*, cui nefas esset resistere, et per consequens Ecclesia solemniter resolvens obligationem juramenti inter subditos et principem dici non potest usurpasse alienam provinciam, bene vero secuta fuisse dicenda est viam veritatis et justitiæ, juxta ordinem subordinationis boni temporalis ad bonum spirituale.

19. Experientia seditionum, perturbationum, et tyrannidis, quæ omnia verificata sunt ex quo relicto judicio Ecclesiæ, solutio quæstionum commissa fuit incerto armorum eventui, rem apprime confirmat. Quod nempe in populo christiano opportunum maxime est ut si minores quæstiones resolvantur quoad qualitatem moralem a judicio Ecclesiæ, eo fortius quæstiones maximi momenti, ex quibus dependet tranquillitas Reipublicæ, ejusdem Ecclesiæ judicio committantur. Cum enim Ecclesia judicare possit ex munere suo de qualitate morali actionum, potest certe decernere de virtute et extensione moralis obligationis inter fideles. Igitur Doctores istius sententiæ concludunt, Ecclesiam, quæ est judex moralitatis, posse jure suo proprio et nativo de existentia vel cessatione obligationis dependentiæ et subjectionis subditorum erga principem decernere.

20. Secunda sententia magis respondet rationi historicæ legislationis Canonicæ, et proinde videtur etiam præferenda, saltem ad defendendam a quacumque labe usurpationis Romanorum Pontificum agendi rationem.

Sententia ista ita se habet. Ex bene intellecto ordine subordinationis finis reipublicæ socialis erga Ecclesiam omnium fidelium matrem et tutricem, necnon ex conditione rerum politica et religiosa in jure publico mediæ ætatis inductum est ut Ecclesia esset vindex ac custos relationum inter principes sæculares et

subditos fideles. Hinc constitutum est Sacrum Imperium. Hinc inducta etiam est et observata fideliter sacra unctio regum, seu consecratio. Summi autem principes laici in sui assumptione ad regimen publicum sub fide juramenti promittebant se curaturos, totis viribus, publicum bonum, et ad id faciendum sese obligabant coram Deo et Ecclesia. Pariter subditi christiani obstringebantur obligationibus erga principes, quos sciebant ex facta promissione futuros esse patres communes.

Quapropter inspecta conditione politica societatis illius temporis, censebatur inter principem et subditos quodammodo intercedere pactum, quo mutuæ relationes, mutua jura, mutuæ obligationes inter subditos christianos et principem christianum sanciebantur. Quoniam vero Religio erat, quæ principaliter, ut dici potest, pro illo tempore moderabatur hoc tanti momenti negotium, naturaliter Ecclesia erat, quæ habebatur uti custos et vindex pacti hujusmodi.

21. Hinc Ecclesia principes quos nomine Dei regere populos dicebat, protegebat contra populos ipsos, qui voluissent lædere jura ipsorum principum, i. e. protegebat principes contra effrenatam licentiam subditorum. Quod si autem princeps bonum publicum non curaret, et eo fortius si hæreticus fieret, vel contra Ecclesiam auderet insurgere, Ecclesia ipsa totis viribus adnitebatur ut principem ad bonam frugem reduceret, et ad officium suum revocaret. Hinc primum Ecclesia adhibebat admonitiones, præ oculis principum objiciendo datam fidem in sui assumptione, adhortationes etiam vehementissimas adhibebat, et tandem declarabat principem indignum esse diademate christiano, et ob fractam fidem, subditos non amplius teneri vinculo subjectionis et obedientia erga principem indignum.

22. Pariter in jure publico mediæ ætatis inductum est ut Romanus Pontifex esset judex in quæstionibus internationalibus, inter principem et principem christianum, quos Ecclesia uti filios habebat. Quare si unus ex contendentibus Ecclesiæ judicio non stetisset, uti rebellis habebatur et juxta gravitatem causæ Ecclesia contra ipsum sententiam dicebat, et tandem etiam solvebat subditos ab obligatione subjectionis et dependentiæ erga ipsum.*)

*) De jure Pontificis in ethnarchia christiana, vide cit. op. Cavagnis, lib. III. art. ultimo.

Praxis igitur Romanorum Pontificum de solvendis subditis ab obligatione subjectionis erga principem fundatur quidem in dignitate auctoritatis Ecclesiæ, in subordinatione finis reipublicæ sæcularis erga Ecclesiam, formaliter tamen repetenda est ex jure publico mediæ ætatis.

23. Quæritur quinam sit judex in crimine hæreseos.

Crimen hoc suam habet rationem formalem in oppositione ad fidem, unde ad tribunal Ecclesiæ pertinet decernere utrum aliquis homo baptizatus hæreticus sit vel non. Ad judicem autem laicum spectat applicare pœnas temporales. *Cap. 19. h. t. in VI.*

24. Quoniam vero in Diœcesi immediatus custos fidei est Episcopus, hinc Episcopus procedit contra hæreticum. *Cap. 13. h. t. § 'Adjicimus' et Clem. 1. § 'Propter quod' h. t.* Hinc Episcopus est inquisitor natus hæreticæ pravitatis. Si hæreticus est persona exempta, Episcopus potest contra ipsum procedere, tamquam Sedis Apostolicæ Delegatus. *Cap. 3. § ult. h. t.* Gravitas autem negotii suadet in causa hæreseos non posse citare et judicare Vicarium Generalem Episcopi, vi mandati Ordinarii. *Conc. Trid. sess. 24. De Reform. cap. 6.*

25. Poterit vero contra non exemptos in casu hæreseos procedere ipse Vicarius Capitularis, Sede vacante, quia Vicarius Capitularis succedit Episcopo in jurisdictione et administratione ordinaria diœceseos.

26. Quodsi instituta fuerit in loco S. Inquisitio, etiam inquisitores possunt facultate ordinaria procedere, idest procedere potest Episcopus et procedere eodem modo possunt inquisitores a Pontifice Romano in provincia deputati. At antequam sententia proferatur ab alterutro Tribunali, mutua actorum processualium comparticipatio facienda est. *Capp. 11. et 17. h. t. in VI.* Si autem in provincia instituta non fuerit S. Inquisitio, Episcopus poterit contra hæreticos procedere ex sese, ad sententiam definitivam, quin teneatur Inquisitoribus alienæ Provinciæ acta referre.

27. *De prohibitione librorum.* Inter prohibitiones in materia hæreseos ab Ecclesia factas, reperitur etiam ea, quæ hæreticorum libros respicit. Breviter de hac prohibitione est nobis agendum:

28. Tres sunt classes librorum quos Ecclesia prohibet. Prima est eorum librorum, qui in Bulla *'Cœnæ'* prohibentur, idest qui auctore hæretico homine prodierunt. Secunda classis est, quæ

auctores habet determinatas personas catholicorum, qui tamen contra fidem vel mores scripserunt. Tertia classis auctores habet anonymos, sed reprobandas doctrinas exhibet.

29. De prima classe librorum ita in Bulla '*Cœnæ*' statutum fuisse legimus 'Excommunicamus hæreticorum libros hæresim continentes, vel de religione tractantes, sine auctoritate nostra et Sedis Apostolicæ scienter legentes aut retinentes, imprimentes, seu quomodolibet defendentes ex quavis causa, publice vel occulte, quovis ingenio vel colore . . .'

Igitur 1°. sub pœna excommunicationis latæ sententiæ legi prohibebantur hæreticorum libri hæresim continentes, non solum, sed etiam libri eorundem hæreticorum, qui de religione tractant, licet hæresim non contineant. Ita deducitur ex particula disjunctiva '*vel*'. At correcta hæc dispositio est a Summo Pontifice Pio IX. in Const. '*Apostolicæ Sedis*' edita quarto idus Octobris 1869, in qua limitantur censuræ latæ sententiæ. Siquidem in eadem Constitutione inter excommunicationes latæ sententiæ speciali modo Summo Pontifici reservatas, sub n. 2. excommunicatio statuta legitur contra 'omnes et singulos scienter legentes sine auctoritate Sedis Apostolicæ libros eorumdem apostatarum, et hæreticorum hæresim propugnantes, nec non eosdem libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes'. Hinc libri hæreticorum tractantes simpliciter de religione, non autem propugnantes hæresim legi nequeunt absque peccato ob prohibitionem quæ describitur in secunda *regula indicis,* tamen non incurritur pœna excommunicationis si libri hujusmodi legantur.

30. Secundæ et tertiæ classis libri, si damnati fuerint ob hæresim, vel ob falsi dogmatis suspicionem, eorum lectio prohibebatur sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, non tamen Pontifici Romano reservatæ. *Reg. X. Indicis.* At hæc regula correcta esse videtur in cit. Const. '*Apostolicæ Sedis*'. Nam sub eodem n. 2. legitur excommunicatio contra 'legentes libros cujuscumque auctoris per apostolicas literas nominatim prohibitos, eosdem libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes.' Hinc prohibitio S. Congregationis Indicis quoad culpam perseverat, at excommunicatio urget tantum illos libros quos Apostolicæ litteræ condemnaverint.

31. Quoad imprimentes in § ejusdem Constitutionis quæ est de excommunicatione nulli reservata sub n. 4. circa finem legitur excommunicationi latæ sententiæ, nulli tamen reservatæ subjici

'illos qui libros de rebus sacris tractantes, sine Ordinarii approbatione imprimunt aut imprimi faciunt'. Hisce positis, quædam sunt explicanda. 1°. Dicuntur *'libri'*. Cum prohibitio sit res odiosa, sub prohibitione non cadunt breves scripturæ, vel concio, vel epistola, vel oratio typis vulgata. Nam juxta Doctores liber non constituitur minus decem foliis majoribus. Hinc non videntur comprehendi sub censura Ephemerides, seu diaria hæreticorum, vel aliorum propugnantia errores, quousque manent folia per se completa, ita ut unum sit ab alio distinctum. Quare comprehenduntur sub censura quoties folia dirigantur ad componendum volumen. Verum ubi intret periculum perversionis, lectio Ephemeridum a lege ipsa naturali prohibetur.

2°. Ut prohibitio urgeat requiritur scientia prohibitionis. Licet ergo quisque ex debito naturalis obligationis teneatur vitare periculum perversionis, quando etiam prudenter dubitet de periculo hujusmodi in lectione alicujus libri, tamen prohibitio positiva Ecclesiæ urget solummodo quando verificatur scientia prohibitionis ipsius. Hinc excusat a censura ignorantia etiam crassa, et probabiliter etiam affectata, dummodo conjuncta non sit cum magna temeritate, quæ temeritas revelat contumaciam, quæ in censuris attenditur.

32. 3°. *'Legentes'* incurrunt censuram. Sed lectio debet esse formalis. Hinc qui materialiter legit absque ulla cognitione sensus non incidit sub prohibitione Ecclesiæ. Immo a censura et a peccato excusat parvitas materiæ, quæ juxta alios est si decem lineæ in lectione non superentur, juxta alios si integra pagina in folio non legatur. Melius vero tradunt alii Doctores illum incidere sub Ecclesiæ prohibitionem, qui legat etiam paucas lineas, in quibus sensus hæreticus contineatur, propter quem liber damnatus est. Nam scopus prohibitionis est, ne errores perlegantur, ne fortasse proprii fiant. Hinc paucæ illæ lineæ non constituunt parvitatem materiæ.

33. 4°. In prohibitione Ecclesiæ comprehenduntur *'retinentes'*, idest qui in propria vel aliena domo etiam alieno nomine retineant vel custodiant prohibitos libros, licet non retineant hosce libros ut eos legant, sed ob aliam causam ex. gr. ut commercium industriamque in eis exerceant.

34. 5°. Etiam *'imprimentes'* prohibitioni Ecclesiæ subduntur, quia ipsorum opera librorum iniquorum exemplaria multiplicantur.

Nomine imprimentium veniunt *componentes*, *præparantes* et *alii cooperatores*, necnon *Dominus officinæ typographicæ*, immo etiam *qui expensas facit*, ut typis liber prohibitus mandetur. Hi omnes si scienter concurrant in publicatione libri alicujus, prohibitioni subjiciuntur.

35. 6°. *'Defendentes'* quomodolibet eadem prohibitione tenentur. Hoc nomine defendentium intelliguntur illi, qui librum hæreticum *occultant*, ne judicibus fidei tradatur, vel ne flammis comburendus committatur, necnon intelliguntur illi, qui *rationes excogitant* et *proponunt* ad librum defendendum ne comburatur, vel uti bonus et in fide integer retineatur.

36. 7°. Tandem animadvertimus ex Constitutione Clementis VIII. in *Indice* librorum prohibitorum libros eorum, qui de *hæresi sunt suspecti*, vel in quibus aliqui *errores sunt commixti bonis doctrinis* prohiberi sub clausula 'donec corrigantur et expurgentur ab erroribus'.

De communicatione et disputatione cum haereticis.

37. Olim nefas erat communicare cum hæreticis ob generalem regulam, qua interdicta erat communicatio quælibet cum excommunicatis. At post Extravag. *'Ad evitanda'* Martini V. prohibitum non est communicare cum hæreticis etiam notoriis et manifestis, dummodo removeatur periculum scandali et perversionis. Hinc licitum est Catholicis contractus et negotia civilia cum hæreticis peragere, inservire in domibus hæreticorum, adire eorumdem templa et ex justa causa audire etiam eorum publicas conciones ad notandos errores, dummodo arceatur periculum perversionis et scandali. Ita communiter Doctores. At hoc non prohibet quominus auctoritas ecclesiastica in aliquibus locis ob peculiares circumstantias, et præsertim ob periculum perversionis sub pœna censuræ interdicat fidelibus ne templa hæreticorum ingrediantur.

38. Romæ autem præ oculis habenda est Instructio Eminentissimi Cardinalis Vicarii directa Parochis die 12. Julii 1878, in qua de mandato Summi Pontificis hæc decernuntur:

1°. Excommunicationem incurrunt Pontifici reservatam inter specialissimas, omnes illi, qui etiam sine voluntate adhærendi hæresi et solummodo humani respectus gratia, sua dant nomina hæreticorum sectis, denominationis cujuslibet.

2°. A fortiori eamdem pœnam incurrunt, qui intersunt acatholicorum functionibus aut servitiis, uti dici solent, aut prædicantem audiunt eo consilio ut eidem sese dedant, quatenus, uti impie dicunt ab eo persuaderi possint.

3°. Ita etiam eamdem incurrunt excommunicationem qui alterius spiritualis ruinæ fautores effecti, inducunt quomodocumque et curant ut alii aut veniant ad aulas vel ad templa hæreticorum ad audiendas collationes.

4°. Tandem eadem innodantur pœna omnes qui typis publicant invitationes ad præfatas collationes et themata earundem, propter favorem quem tali actione præbent hæresis propagationi aut confirmationi. Strictissime vero vetatur ingredi mera curiositate et scienter aulas et templa Protestantium tempore collationum, et graviter peccant omnes, qui mera curiositate collationes Protestantium consultant et adsistunt, quamvis materialiter cæremoniis acatholicorum. *(Integra Instructio refertur in 'Acta S. Sedis' vol. XI. pagg. 168 et seqq.)*

39. Si autem sermo sit de disputatione, laicis etiam doctis sub pœna excommunicationis ferendæ sententiæ prohibitum est ne disputationes de fide ineant sive publice sive privatim cum hæreticis. *Cap. 2. h. t. in 6.* § *'Jubemus'.* Laici enim licet docti non præsumuntur sacras scientias callere ut fas est ad confutandos hæreticos. Ob hanc rationem prohibetur laicis prædicare hæreticis. *C. 12. h. t.* At in locis in quibus sunt constitutæ societates hæreticorum, et ubi hæretici permixti vivunt cum catholicis, lex de vetita disputatione laicorum cum hæreticis in usu non servatur, præsertim quia frequens necessitas verificatur audaciores redarguendi de erroribus, necnon veritatem propugnandi, ne pusilli in fide coram hæretico scandalum patiantur.

40. Quoad Clericos non est in jure prohibitio disputandi de fide cum hæreticis ad fidem ipsam propugnandam. Et si quæ prohibitio videatur esse hujus generis in *can. 36. in fin. caus. 24. q. 3.* ea, ut adnotat Glossa, respicit casum disputationis dubitativæ, qua nempe Clericus quin protuatur veritatem certam, potius quasi in dubium eamdem veritatem definitam revocare intendit. Cæterum in disputatione Clericus caute procedere debet, nec eam suscipiet nisi conscius de sufficienti notitia rerum: videns disputationem utilem fore, non autem cadere posse in præjudicium fidei et in scandalum aliorum.

41. Prædicare autem nequeunt hæreticis Clerici, nisi ad hoc specialiter deputati. *Cap. 13. h. t.* § *'Quia vero'*. Missio enim juxta Apostolum ad prædicandum requiritur, et in specie quando hostibus fidei verbum Evangelii sit nunciandum.

TITULUS VIII.

De Schismaticis et ordinatis ab eis.

1. Ecclesia catholica, quæ est societas in genere suo perfecta componitur ex pluribus particularibus ecclesiis, quæ ceu totidem membra in ordinata dependentia cum uno capite, unum quodammodo mysticum corpus constituunt. Ex hac mutua relatione et connexione membrorum cum capite exurgit illa mirabilis unitas, qua fideles ordinis inferioris subsunt aliis fidelibus ordinis superioris, atque ita ascendendo Universa Ecclesia subest Capiti suo visibili Romano Pontifici, ita ut unum ovile exhibeat sub uno pastore. Hæc admirabilis unitas rumpitur per *schisma* seu *scissuram*.

2. Schisma aliud *purum* dicitur, aliud *non purum*. Schisma purum illud est, quod *directe* opponitur *unitati Ecclesiæ* non autem *fidei*. Ille scilicet est schismaticus purus, qui omnes prorsus articulos fidei admittit et fatetur legitimæ auctoritati in Ecclesia obtemperandum esse, tamen ex malitia denegat obedientiam legitimæ ipsi auctoritati. Exemplum hujus schismatis frequens erat, quando auctoritate imperiali expulso legitimo Pontifice, Antipapa in Sede Petri ei sufficiebatur.

3. Schisma non purum est illud, quod cum hæresi conjungitur. Hinc si aliquis articulus fidei denegetur ex. gr. si denegetur Romanum Pontificem esse successorem B. Petri, vel Christi Vicarium cui sit obtemperandum, locus fit schismati non puro. Schisma purum diu non perdurat, sed facile in hæresim convertitur, qua credatur extra Christi Ecclesiam haberi posse salutem vel alia hujusmodi.

De pœnis contra Schismaticos.

4. Hæ pœnæ sunt:

1°. Excommunicatio major latæ sententiæ et Summo Pontifici reservata. Ita in Bulla *'Cœnæ'* et in Constitutione Pii IX. *'Apostolicæ Sedis' n. 3.* inter excommunicationes speciali modo Romano Pontifici reservatas.

2°. Secunda pœna est inhabilitas ad obtinenda beneficia ecclesiastica, dignitates ecclesiasticas, præsertim vero Episcopatum. Quæ inhabilitas probabiliter per se durat etiam post abjurationem schismatis, quia inhabilitas jam posita debet destrui per Decretum legitimæ auctoritatis. Hinc in cap. 5. *'De elect.'* dicitur post ejuratum schisma posse dispensari cum electo in Episcopum. Hæc autem inhabilitas non extenditur ad beneficia, quæ jam possidentur, ita ut schismaticus purus beneficio suo privandus sit. Licet enim hæc pœna a Bonifacio VIII. statuta fuisset *(cap. 11. h. t. in VI.)* tamen in hac parte Bonifacii Constitutio correcta est a Bened. XI. in Extravag. un. h. t.

3°. Tertia pœna est privatio jurisdictionis ecclesiasticæ *can. 16. caus. 7. q. 1. can. 31. caus. 24. q. 2. et can. 1. h. t.* Quare nulli sunt actus schismatici, qui jurisdictionem importent; ex. gr. uniones beneficiorum, sententiæ judiciales etc.

5. Si attendatur modus loquendi *cap. 1. h. t. et can. 'Ordinationes' caus. 9. q. 1.* ipsas ordinationes schismaticorum esse *nullas* deprehendimus et *vacuas* prorsus effectu. Hæc tamen locutio intelligenda est eo sensu ut ordinatus a schismatico eo ipso sit suspensus ab exercitio ordinis, quasi nullum ordinem recepisset. Huc facit sanctio Constitutionis *'Apostolicæ Sedis'* in titulo 'De suspensionibus latæ sententiæ Summo Pontifici reservatis'. Sub n. 6. legitur 'suspensionem ab ordine suscepto ipso jure incurrunt, qui eumdem ordinem recipere præsumpserunt ab excommunicato vel suspenso, vel interdicto nominatim denunciatis, aut ab hæretico vel schismatico notorio; eum vero qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus'. Animadvertimus vero sanctam Sedem non solere dispensare a censura suspensionis cum illis qui præsumpserunt ordinem recipere ab hæretico vel schismatico notorio.

4°. Quarta pœna est civilis, nempe confiscatio bonorum. *Cap. un. h. t. in VI.*

6. Si autem schisma sit non purum idest commixtum cum hæresi, hoc in casu punitur eisdem pœnis, quas contra hæresim superius adnotavimus.

TITULUS IX.

De Apostatis et reiterantibus Baptisma.

1. I°. *De Apostatis.* Ad genus criminum de quibus hucusque locuti sumus pertinet *Apostasia.* A divo Thoma *in 2. 2. q. 12. art. 1.* Apostosia definitur '*defectio seu recessus a Deo*'.

2. In sacris canonibus triplex præsertim hujus temerariæ defectionis species consideratur: 1°. *Apostasia a fide* quæ appellatur etiam *perfidia.* Apostata a fide ille est, qui non unum vel plures articulos catholicæ doctrinæ rejicit, aut etiam castra ingreditur alicujus sectæ hæreticorum, sed proprie Apostata a fide ille est, qui christianam religionem deserens, inter infideles vel incredulos adscribitur. 2ª. Apostasia est *defectio a religione idest a statu religioso.* Apostata a religione ille est, qui absque debita venia Superioris legitimi et sine intentione ingrediendi alium ordinem, deserit proprium ordinem religiosum, cui per professionem sese obligavit, absque animo redeundi, licet fortasse habitum ejusdem ordinis adhuc retineat. Si religiosus desereret quidem monasterium absque licentia Superioris, sed animum gereret ad illud redeundi, non apostata esset sed fugitivus, nec pœnis contra apostatas statutis subjici posset. Insuper adnotamus in sensu canonum et ad subeundas pœnas, apostatas esse solummodo illos, qui religionem deserant, in qua ex approbatione Sanctæ Sedis vota solemnia nuncupentur. 3ª. Species apostasiæ est *defectio ab ordine sacro.* Deficit ab ordine qui pòst susceptum ordinem sacrum, laicalem conditionem iniens, privata auctoritate habitum et ecclesiasticam tonsuram dimittit vel matrimonium attentat.

De pœnis contra Apostatas.

3. Apostasia a fide quamvis malitiam aliquam particularem præseferat, tamen reducitur ad genus defectionis circa doctrinam religionis, idest ad hæresim. Temeritas enim qua Deo revelanti denegatur assensus in uno articulo, substantialiter non differt ab alia temeritate, qua Deo revelanti prorsus assensus denegatur. Hinc in sacris Canonibus pœnæ contra Apostatas a fide sunt eædem ac pœnæ contra hæreticos statutæ.

In Constitutione '*Apostolicæ Sedis*' sub n. 1. inter excommunicationes speciali modo reservatas Romano Pontifici est excommunicatio contra 'omnes a christiana fide apostatas'.

4. Pœnæ contra apostatas a religione sunt: 1°. Excommunicatio ferendæ sententiæ, quoadusque habitus retineatur ab apostata; quæ tamen excommunicatio illico fiebat latæ sententiæ, cum habitus religiosus dimittebatur. Cap. 2. '*Ne Clerici vel Monachi*'. De hac vero pœna tacet Constit. '*Apostolicæ Sedis*'. Religiosi autem Societatis Jesu apostatæ etiamsi vota simplicia solum emiserint, illico tamen subjiciuntur excommunicationi latæ sententiæ, licet habitum non dimiserint. Constitutio Gregorii XIII. '*Ascendente Domino*'. 2°. Secunda pœna erat suspensio ab ordinibus sacris in apostasia receptis, ita ut etiam restaurata conciliatione cum Superiore, religiosus adhuc indigeat dispensatione Sedis Apostolicæ. *Cap. 6. h. t.* Hæc tamen pœna non est in Constit. '*Apostolicæ Sedis*' renovata, sed solum pro ejectis religiosis censura suspensionis statuta est sub n. 5. per hæc verba: 'Suspensionem perpetuam ab exercitio ordinum ipso jure incurrunt religiosi ejecti, extra religionem degentes'. 3°. Integro apostasiæ tempore religiosus, privatur omnibus religionis suæ privilegiis. *Conc. Trid. sess. 25. De Reg. c. 19.* et *Const. Pii IX. 'Postquam relata'*. 4°. Carceris custodia detineri potest religiosus apostata. *C. 5. h. t.*

5. Pœnæ contra Apostatas ab ordine sunt. 1°. Censura ecclesiastica ferendæ sententiæ. Cap. 3. h. t. 2°. Infamia ipso facto incurrenda. *Eod. cap. 3. h. t.* 3°. Amissio privilegii Canonis post trinam eamque frustraneam Episcopi admonitionem. *Cap. 25. 'De sentent. excomm.'* Clericis majoribus apostatis a nonnullis applicatur etiam sanctio cap. 5. h. t. in quo conceditur Episcopo facultas mancipandi eos carceri durissimo quoadusque non resipuerint. Verum inspecta decretali in suo originali prout ea refertur a Gonzalez, sanctio cap. 5. h. t. solummodo apostatas religiosos afficit; legitur enim ibi 'abjectum habitum monachalem'.

6. *II. 'De reiterantibus Baptisma.'* Adeo in Ecclesia fuit recepta et definita doctrina de prohibitione iterandi Baptisma, ut qui aliter facere præsumpserit reus gravissimi criminis habeatur; et de hæresi merito suspectus. Hinc contra reiterantes baptisma ecclesiasticæ pœnæ statutæ sunt.

Pœnæ autem sunt: 1°. Irregularitas tum baptizantis, tum suscipientis. Cap. 2. h. t. In hac irregularitate si crimen sit publicum solus Papa dispensat; si vero crimen sit occultum etiam Episcopus potest dispensare juxta generalem regulam datam a

Conc. Trid. *sess. 24. 'De Refor. c. 6.'* 2°. Pro clericis depositio, pro laicis vero excommunicatio ferendæ sententiæ.

7. Porro ut pœnæ hujusmodi incurrantur binæ conditiones requiruntur, scilicet ut scienter et absolute post validum baptisma iterum conferatur vel suscipiatur. Hinc ignorantia quæ removit crimen, excusat etiam a pœna. Quæ ratio valet etiam pro irregularitate. Quia irregularitas hic consideratur ceu pœna ob delictum imposita. Hinc pariter si iteratio fiat non quidem absolute, sed sub conditione, licet fiat cum temeritate, et absque prævia debita inquisitione, pœnæ non ligant. Ratio est; quia qui sub conditione baptizat, non habet animum rebaptizandi baptizatum. *Conf. Reiffenstuel h. t. n. 37.*

Titulus X.

De his, qui filios occiderunt.

1. Post crimina, quæ Deum ejusque religionem lædunt, tractat B. Raymundus de criminibus, quæ contra proximum perpetrantur.

In titulo agitur de parricidio et de procuratione abortus.

I. De Parricidio. Parricidii nomine intelligitur 'injusta occisio alicujus etiam illegitimi adscendentis, vel descendentis in linea recta usque in infinitum'.

2. Contra Parricidam jure antiquo statuta erat *publica pœnitentia* rigide observanda, de qua in *can. 15. caus. 33. q. 2.* In specie autem contra matrem quæ filium occidisset constituta erat *pœna detrusionis* in monasterio ad pœnitentiam sui criminis peragendam, et si hæc pœna applicari non potuisset, mater prohibebatur matrimonium contrahere absque Episcopi dispensatione. Ita in cap. 1. h. t. Hodie utraque pœna cessavit. Hinc si parricida sit laicus, in foro externo Ecclesiæ nec judicatur nec punitur, si vero sit clericus, ex sensu cap. 10. *'De Judiciis'* et 6. *'De Pœnis'* degradatur, et curiæ sæculari tradendus est ut congrua pœna mulctetur.

3. *II. 'De procuratione abortus.'* Amor illegitimus in damnato commercio carnali, malos exitus habere solet. Siquidem ne proles genita in societate compareat, non raro vel impeditur quominus in lucem prodeat, vel egressa ex utero occiditur, vel turpiter exponitur. Casus secundus, de quo agit cap. 2. h. t., compre-

henditur sub prima quæstione jam tractata, nempe in quæstione de Parricidio; de tertio casu agemus in titulo sequenti. Nunc agendum nobis est de primo casu, qui revera est procuratio abortus.

4. Contra hoc crimen lata est Constitutio Sixti V. *'Ad effrenatam' Kal. Nov. 1588.* Quæ Constitutio visa est nimis rigida tum quia pœnis gravissimis puniebat procurationem abortus fœtus etiam inanimati, tum quia absolutionem ab excommunicatione, qua procurantes abortum innodabantur, soli Romano Pontifici reservabat.

5. Quare a Gregorio XIV. correcta est dispositio Sixtina edita Constitutione *'Sedes Apost.' prid. Kal. Junii 1591.* Ex hisce Constitutionibus simul compositis inferre possumus 1°. Pœnas contra procurantes abortum fœtus inanimati speciales non esse, sed ad normam juris communis hoc crimen puniri arbitrio prudentis judicis, vel juxta regulas particulares locorum. 2°. Omnes, qui directe vel indirecte, per se vel per alium, vel per consilium aut auxilium quomodocumque procurant cum effectu abortum fœtus animati subjici sequentibus pœnis. a) Subjiciuntur omnibus pœnis ab utroque jure contra homicidas statutis. b) Contrahunt irregularitatem. c) Ipso facto excommunicationem incurrunt.

6. d) Si clerici sint privantur omni privilegio clericali, privantur ipso facto quolibet officio et beneficio quod jam habeant, et inhabiles fiunt ad quodlibet officium vel beneficium ecclesiasticum assequendum. e) Insuper contra Clericos statuta est pœna degradationis, qua peracta, clericus delinquens traditur Curiæ sæculari, ut juxta leges divinas et humanas puniatur. f) Præter hujusmodi pœnas, procurantes abortum fœtus animati, privantur jure immunitatis ecclesiasticæ, seu sacri asyli, eodem modo, quo privantur hoc privilegio rei homicidii proditorii, ex Constitut. Gregorii XIV. *'Cum alias nonnulli'.* Ita S. Congr. Conc. 3. Dec. 1832.

7. Circa istas pœnas animadvertimus irregularitatem, excommunicationem et inhabilitatem ante omnem sententiam judicis in foro interno obligare, non ita vero dicendum est de pœna privationis beneficii, quæ cum importet externam executionem non obligat ullo modo ante sententiam judicis saltem criminis declaratoriam. Animadvertimus insuper vi cit. Constit. Gregorii XIV. ab excommunicationis pœna posse absolvere Episcopum vel alium

quempiam ab eo deputatum; in pœnis autem irregularitatis, privationis et inhabilitatis dispensare solummodo Romanum Pontificem.

8. Immutatio facta est in Constit. *'Apostolicæ Sedis'* quoad pœnam excommunicationis. Nam inter excommunicationes latæ sententiæ Episcopo seu Ordinario reservatas sub n. II°. legitur excommunicatio contra 'procurantes abortum effectu sequuto'. Unde dummodo sequatur abortus, sive fœtus sit animatus, sive sit inanimatus censura excommunicationis incurritur. In reliquis servatur jus antiquum quoad conditionem fœtus animati.

9. In cap. ult. h. t. agitur de parentibus qui cubantes in lecto cum teneris filiis absque repagulo et debita diligentia, et proinde ex facto culpabili eosdem filios suffocarunt. Contra istos *in cit. cap. ult. h. t. et in can. 20. caus. 2. q. 5.* statuitur triennalis pœnitentia, et simul præcipitur ut maxima diligentia adhibeatur. Verum pœnitentia triennalis ob disciplinam mutatam obsolevit, nec alia canonica pœna in ejus locum suffecta est. Remanet præceptum etiam Ecclesiasticum de observanda debita diligentia a parentibus, ut periculum suffocationis filiorum removeatur.

Immo inter casus Episcopo reservatos in nonnullis Diœcesibus accensetur etiam factum culpabile suffocationis filiorum.

Titulus XI.

De infantibus et languidis expositis.

1. Nomine *infantium expositorum* veniunt 'liberi saltem minores septennio, qui contra officium pietatis deseruntur, et nisi ab alieno auxilio suscipiantur et sustententur, necessario misere pereunt'.

Languidi dicuntur illi 'qui gravi et perpetuo vel saltem diuturno morbo laborantes nequeunt sibi quæ vitæ necessaria sunt procurare'. Tales sunt etiam senes.

2. In genere expositio infantium et languidorum est graviter peccaminosa; at potest etiam culpa carere si fiat gravi et legitima causa quemadmodum esset extrema indigentia, qua parentes filios, et Domini servos alere non possent.

3. Quodsi vero expositio fiat ex delicto, idest absque legitima causa 1°. Parentes amittunt patriam potestatem, Dominus vero dominicam, utrique vero solummodo in quantum potestas est one-

rosa filio et servo, et utilis parentibus vel dominis non autem viceversa. Cap. un. h. t. 2°. Si expositus demoriatur mors expositoribus tribuenda est, et ipsi de ea tenentur respondere.

Expositi suscipiendi et alendi sunt in piis domibus seu in brephotropheis vel aliis locis a pietate christiana erectis; quæ si desint Ecclesia ipsa debet eos suscipere et educare. Si Ecclesia hoc opus præstare non possit tenebitur Communitas loci, idest omnes concurrere tenentur sive ecclesiasticæ sive laicales personæ. Ita communiter Doctores. Nec deinde ab exposito expensæ repeti possunt, quia pietatis causa factæ fuisse censentur. *Cap. un. h. t.*

4. Conditio juridica infantium expositorum est, ut si nesciatur locus originis sortiantur proprium Episcopum et proprium Parochum in loco expositionis. Præsumuntur vero legitimi nisi probetur genitos fuisse ex illegitimo concubinatu. Argumento enim ex capp. 5. et 11. '*Qui filii sint legitimi*' opponenti illegitimitatem onus probandi incumbit. Verum hæc regula non videtur applicari posse expositis relate ad Ordines, et relate ad beneficia ecclesiastica. Nam ex disciplina Ecclesiæ debet positive constare de legitima nativitate personæ promovendæ.

TITULUS XII.

De homicidio voluntario et casuali.

1. Homicidium in hoc titulo consideratur in relatione ad censuras ecclesiasticas. Porro eo nomine intelligitur occisio hominis facta ab alio homine, siquidem si a bruto fiat appellatur '*pauperies*' Jur. Rom. ff. h. t. '*Si quadrupes pauperiem*'.

2. Homicidium aliud est *voluntarium*, aliud *involuntarium* seu *casuale*. Voluntarium est homicidium quando procedit ex intentione directa occidendi aliquem hominem, vel saltem indirecta, et proinde imputatur agenti. Voluntarium aliud dicitur *necessarium* idest electum tamquam medium ad vitæ defensionem, aliud dicitur *dolosum* quia procedit ex fraude, idest ex intentione directa et injusta perdendi hominem; aliud *culposum* quod non intenditur ab agente, sed procedit ex sola ejus culpa, ex defectu debitæ diligentiæ. Casuale vel fortuitum illud est quod ex casu procedit, neque directe aut indirecte nobis tribui potest. Rursus homicidium aliud est *publicum*, aliud *privatum*. Publicum illud est quod a

legitima auctoritate permittitur quemadmodum contingit in bello, et in executione ultionis publicæ contra delinquentes. Privatum homicidium illud est, quod privata auctoritate patratur.

De homicidio publico.

3. *'De homicidio publico quod in bello gerendo potest perpetrari'. In bello injusto* si unus ex hostibus occidatur vel mutiletur, omnes qui ad illud processerunt vel cooperati sunt, irregulares fiunt, omnes enim sunt complices in criminosa occisione. *Can. 4. dist. 51. et cap. 6. h. t. § fin. et arg. cap. 5. 'De pœnis'.* Injustitia autem debet esse *evidens* nec sufficit *opinabilis.* Evidens autem injustitia ex indole causæ belli, et melius ex communi proborum hominum sententia determinatur. Requiritur vero evidens injustitia, quia bellum inferentes et cooperatores constitui debent in mala fide, ita ut a crimine excusari nequeant. Hinc qui solummodo bello injusto adsistant ut spiritualibus auxiliis militibus præsto sint, nec ullo modo milites ad pugnandum adhortantur, irregularitatem non contrahunt.

4. Quod si *bellum* fuerit *justum* iterum distinguendum est inter bellum *aggressivum* et *defensivum.* In bello aggressivo seu offensivo fiunt irregulares illi omnes et soli, qui adversarios vel occidant vel mutilent non quidem ob delictum, sed ob defectum mansuetudinis et lenitatis, quæ in suis ministris ab Ecclesia exigitur, ut Christi Domini imaginem referant. *Arg. c. 24. h. t.*

5. Si bellum fuerit justum defensivum, cum quodammodo quis adversarium occidat ad propriam defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ neque ipsi qui occidunt milites hostes incurrunt irregularitatem. *Clem. un. h. t.*

6. *'De homicidio publico, quod in expiatione criminum ex publica auctoritate completur.'* Omnes qui concurrunt in hoc homicidio ex defectu lenitatis fiunt irregulares. Hinc judex, accusator, aut denunciator, adsessor, advocatus accusatoris, notarius scribens sententiam capitalem, testes contra reum deponentes, saltem si sponte sese obtulerint ad ferendum testimonium, omnes deferentes reum ad supplicium, et in genere quicumque partem habent activam et publicam, vel saltem notabiliter proximam contrahunt irregularitatem, effectu tamen secuto. Si enim mors ob quamlibet rationem secuta non fuerit, irregularitas non incurritur.

Conf. sunt capp. 5. et 9. 'Ne Clerici vel Monachi' 10. 'De excessu Præl.' necnon canones 1. Dist. 50. et 29. causa 23. q. 8.

7. Relate ad accusatorem vel denunciatorem animadvertimus incurri solummodo irregularitatem, quando accusatio seu denunciatio rei fit *criminaliter*, idest ad vindictam. Hinc si laicus vel clericus reum accusent ad obtinendam damnorum reparationem et protestentur se nolle criminaliter agere, nullo modo fiunt irregulares. *Cap. 21. h. t. et cap. 2. h. t. in VI.*

8. Pariter animadvertendum est ab irregularitate immunes esse eos qui in pœnam sanguinis auctoritate privata et non publica, nec propinque sed valde remote, et potius accidentaliter concurrunt. Tales sunt opifices qui instrumenta mortis inferendæ conficiunt, confessarius, qui reum admonet ut procedat in via, vel ascendat scalas patibuli, eumque adjuvat. Sic etiam immunes sunt legislatores, qui ferunt leges cum pœna capitali, quia leges et statuta non ordinantur ad hunc vel illum in specie civem perdendum, idest certam personam occidendam non respiciunt, sed potius ad publicam pacem et rectum societatis regimen obtinendum diriguntur.

De homicidio voluntario.

9. Si homicidium sit necessarium, idest si patratum fuerit pro defensione vitæ, vel omnium bonorum, vel saltem maximæ partis eorumdem bonorum cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, homicidium honestum et licitum est, neque ex eo oritur irregularitas. *Arg. Clem. un. h. t.* Qui tamen excedunt moderamen inculpatæ tutelæ irregularitatem incurrunt. *Can. 6. et 8. Dist. 50. et cap. 28. h. t. necnon Trid. sess. 14. cap. 7. 'De Refor.'*

Diximus *'pro defensione omnium bonorum vel saltem maximæ partis eorumdem'*. Hinc ex cap. 10. h. t. qui occidit latronem furantem vestes vel aliud simile irregularis dicitur.

10. Si homicidium sit dolosum vel graviter culpabile plures sunt pœnæ a Jure Romano statutæ. Nos solum adnotamus pœnas quoad clericos, et in relatione ad statum Clericalem. Hinc si clericus sit auctor criminis fit inhabilis ad beneficia obtinenda. *Trid. sess. 14. cap. 7. De Ref.*, immo est deponendus *can. 12. dist. 81. et cap. 10. De judiciis.* Quicumque tandem sive clericus sive laicus auctor sit homicidii dolosi aut graviter culpabilis ex defectu debitæ diligentiæ, et quicumque proxime cooperantur in

cædem vel mutilationem injustam, mandans, mandatarius, consulens, consentiens efficaciter et illi qui impedire homicidium poterant et ratione officii debebant, non tamen impediverunt, omnes incurrunt irregularitatem. *Capp. 7. et 8. h. t. et fin. eod. in VI.*

11. Immo posito facto homicidii vel mutilationis, qui dubitant an cooperati fuerint in crimen vel debitam diligentiam omiserint ceu irregulares habendi sunt. Unde dubium facti non excusat ab irregularitate. *Capp. 12. et 18. h. t.*

12. Diximus irregularitatem contrahi ex homicidio vel mutilatione graviter culpabili. Nam si quis operam dederit rei licitæ, et ex ejus facto leviter culpabili mors vel mutilatio alterius sequatur, locus non est irregularitati ex delicto. Ex sensu enim *capp. 22. h. t. et 7. 'De Pœnitent. et Remission.'* culpa lata requiritur.

13. In homicidio casuali distinguendum est utrum quis dederit operam rei licitæ vel illicitæ. Si homicidium fortuito contigerit, dum quis omnem adhibens diligentiam rei licitæ vacaret, nulla contrahitur irregularitas; quia agens in casu neque criminis reus ullo modo est nec mansuetudinem offendisse dici potest. Hinc variæ propositæ species *in capp. 9. 13. 14. 15. 16. 22. 23. et 24. h. t.* contra existentiam irregularitatis sunt resolutæ.

14. Quod si homicidium vel mutilatio contigerit casu, quo quis operi illicito vacaret, iterum videndum est utrum actio illicita de se inducere possit periculum mortis vel mutilationis, vel cum iisdem nullam habeat connexionem. Sunt qui tenent etiam in hac secunda hypothesi homicidium prorsus casuale inducere irregularitatem et innituntur sensui contrario capitum citatorum in quibus excluditur irregularitas eo quod dabatur opera rei licitæ. — At dicendum in hoc secundo casu, si adhibita fuerit debita diligentia, irregularitatem non contrahi, quia quamvis agens sit reus ob actionem illicitam, tamen de homicidio non tenetur, nec sub respectu criminis, nec sub ratione defectus lenitatis.

15. At si actio illicita natura sua inducit periculum mortis, et si præsertim ob hoc periculum fuerit vetita, homicidium etiam fortuitum generat irregularitatem. Unde Clericus exercens artem medicam, vel chirurgicam sibi vetitam fit irregularis si mors sequatur. *Cap. 19. h. t. et 9. 'Ne clerici vel monachi.'* Ratio est quia ob prohibitionem fundatam in connexione actionis cum morte homicidium imputari potest agenti. Nec excusat debita diligentia

quia jus præsumit diligentiam insufficienter adhiberi a personis quibus actio prohibetur. Igitur concludendum est ex homicidio et ex mutilatione, positis supra enunciatis conditionibus, contrahi irregularitatem.

16. Dicimus 1°. 'ex *homicidio*'. Hinc non ex vulnere inflicto; licet magna inde effluxerit sanguinis copia. Quod si autem vulnus fuerit lethale contrahitur irregularitas et reliquæ pœnæ applicandæ sunt homicidis, sive mors illico, sive etiam post intervallum temporis inde sequatur. Quia vulnus hujusmodi fuit vera causa mortis. *Arg. cap. 18. h. t.* Medici autem et chirurgi judicabunt an vulnus fuerit lethale necne.

17. Dicimus 2°. 'ex mutilatione'. Mutilatio enim æquiparatur homicidio, quia dirigitur ad lædendam integritatem personæ, seu ad perdendam personam in membris suis, et in aliquo genere actuum. *Arg. Clem. un. h. t., capp. 4. et 5. 'Ne Clerici vel Monachi.'* Mutilatio autem definiri solet communiter a Doctoribus: 'Abscissio seu amputatio partis principalis corporis, seu membri, quod proprium actum distinctum, seu functionem habet.' Talia sunt manus, pes, oculus, aures, virilia, mamillæ in femina, non autem digitus, cartilago, nasus, dens.

18. Circa dispensationem ab irregularitate orta ex homicidio servandum est jus novissimum Concilii Trid. *In cap. 7. sess. 14. 'De Refor.'* statuit homicidium ex proposito patratum, etiamsi occultum fuerit inducere inhabilitatem ad ordines et ad officia vel beneficia Ecclesiastica, ita ut nullo modo ab Ordinariis locorum possit dispensatio concedi auctori hujus criminis. Si vero narretur homicidium fuisse commissum non ex proposito, sed ad vim vi repellendam, ait Concilium ab Ordinario posse causam videri, et concedi dispensationem quomodocumque ea debeatur. In cap. autem *6. sess. 24. De Refor.* ita statuit. 'Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta quæ oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare.' Unde sive voluntarium homicidium publicum sit, sive occultum, dummodo non sit ad propriam defensionem initum, irregularitas ex eo proveniens a solo Romano Pontifice dimittitur.

19. Quoniam vero mutilatio licet comparetur homicidio, tamen stricto sensu homicidium non est, hinc poterit Episcopus dispensare

ab irregularitate ex mutilatione occulta, quia Tridentinum Concilium homicidium occultum excepit. Ceterum licet dispensatio sit strictæ interpretationis, tamen facultas dispensandi concessa Episcopis a Concilio Tridentino, est latæ interpretationis, quia est favor eisdem Episcopis concessus.

TITULUS XIII.

De torneamentis.

1. *Torneamenta* seu *hastiludia* erant 'feriæ seu ludi publici in quibus equites circumeuntes et regredientes armis congredi solebant, ad ostendendas proprias vires et peritiam in armis tractandis'. Ob frequentes casus occisionis, qui evenire solebant, Ecclesia prohibuit torneamenta et in capp. 1. et 2. h. t. privavit sepultura ecclesiastica eum qui licet pœnitens in ludo decertans occubuisset.

2. Joannes 22. in Extrav. un. h. t. ut milites instruerentur in bello gerendo, et præsertim contra Turcas, permisit fieri torneamenta, eo tamen facto exercitio armorum ex quo removeretur periculum mortis. Sic etiam remoto periculo vitæ et adhibitis necessariis cautelis, torneamenta permissa sunt in signum lætitiæ, ex. gr. ex occasione nuptiarum Principum.

3. Ob eamdem rationem torneamentorum, prohibitæ sunt *agitationes taurorum* et *ferarum bestiarum* in quibus pugnæ instituebantur ludendi gratia inter personas ludentes et bestias ipsas. Hæc prohibitio facta est a Pio V. in Const. *'De salute' 1. Novemb. 1567.* Et quidem decernit S. Pontifex pœnam excommunicationis contra Principes sæculares et alias auctoritates civiles permittentes istos ludos, et contra Clericos sive sæculares sive regulares hujusmodi ludis adsistentes.

4. Rigorem hujus Constitutionis pro solis Hispaniarum regnis temperavit Gregorius XIII. in Constit. *'Exponi nobis' 25. Augusti 1575* sustulitque pœnam excommunicationis, interdicti, et alias pœnas quoad laicos ac fratres milites, dummodo iidem fratres milites non essent in majoribus ordinibus constituti.

5. Tandem a Clemente VIII. Constitutione edita die 13. Jan. anni 1596, sublata est prohibitio pœnalis contra spectatores horum ludorum, etiamsi fuerint Clerici sæculares; non autem si fuerint regulares, quia quoad istos jus pristinum integrum relictum est.

6. Verum de pœna excommunicationis Pianæ Constitutionis '*De salute*' silet Constitutio '*Apostolicæ Sedis*' adeoque ea excommunicatio cessavit etiam quoad regulares.

TITULUS XIV.

De Clericis pugnantibus in duello.

1. Duellum seu monomachia est 'singulare certamen ex utraque parte sponte et ex condicto susceptum'.

Duellum ab Ecclesia ob frequentes humanas victimas, uti res detestabilis habita est. Hinc in cap. 1. h. t. contra Clericum duellantem, statuitur pœna depositionis, et si aliquis sive per se, sive per alium occiderit adversarium ex cap. 2. h. t. irregularis redditur.

2. Aliæ deinde accesserunt leges Ecclesiæ in hac re. Prima est tridentina lex in *sess. 25. De Ref. c. 19.* ubi sequentes pœnæ statuuntur: 1ª. Sæculares principes, qui in suis terris inter christianos locum concesserint ad monomachiam complendam eo ipso excommunicationi subjiciuntur. Et si terras ab Ecclesia in feudum acceperint, eo ipso privantur omni jurisdictione. 2°. Duellantes et eorum patrini incurrunt pœnam excommunicationis, proscriptionis bonorum, et perpetuæ infamiæ, et ut homicidæ juxta sacros canones puniri debent. Quodsi in conflictu decesserint, christiana sepultura perpetuo privantur. 3ª. Consilium dantes, suasores et spectatores, qui tamen ex industria quasi approbantes duellum excommunicationis et perpetuo maledictionis vinculo subjiciuntur.

3. Accessit Constitutio Gregorii XIII. '*Ad tollendam*' 5. Dec. 1582 qui videns eludi posse sanctionem Tridentinam, pœnas ejusdem sanctionis extendi declaravit ad duellum privatum et minus solemne, et absque patrinis, absque securitate loci, et absque aliis solemnitatibus initum.

4. Clemens VIII. deinde in Constitutione '*Illius vices*' *17. Augusti 1592.* 1°. easdem pœnas extendit ad ipsam provocationem et ad cooperationem ad duellum etiam certamine non secuto; 2°. ipsos etiam provocantes et cooperantes excommunicationi Papæ reservatæ subjicit, nec non pœnæ infamiæ juris et privationis sepulturæ eccle-

siasticæ; 3°. decrevit loca certaminis eo ipso supponi interdicto reservato Romano Pontifici.

5. Insuper edita est Constitutio *'Detestabilem' IV. Idus Nov. 1752* in qua Benedictus XIV. statuit 1°. eum qui decertans in duello hominem occiderit, sive in loco conflictus, sive extra locum mortuus fuerit ex vulnere accepto in duello, privari jure asyli sacri; 2°. statuit pœnam sepulturæ a Tridentino inflictam incurri etiam ante sententiam judicis; 3°. hanc pœnam incurri etiam ab eo, qui ex vulnere accepto in duello demoritur extra locum conflictus, etiamsi ipse vulneratus indubia dederit signa pœnitentiæ et obtinuerit ab Ecclesia absolutionem a peccatis et a censuris.

6. Tandem in Constitutione *'Apostolicæ Sedis'* inter excommunicationes latæ sententiæ Romano Pontifici simpliciter reservatas sub n. III. legitur excommunicatio contra 'Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, et quoslibet complices, vel qualemcumque operam vel favorem præbentes, necnon de industria spectantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est non prohibentes, cujuscumque dignitatis sint etiam regalis vel imperialis.'

Titulus XV.

De sagittariis.

1. *Sagittarii* vel *ballistarii* erant illi, 'qui arte callebant arcubus vel ballistis longius projiciendi saxa etiam magni ponderis, aut globos ferreos vel plumbeos'. Hæc ars erat præsertim in usu in bellis sacris contra Turchas. Hinc in *cap. un. h. t.* sub anathematis pœna prohibetur exercitium hujus artis adversus christianos. Ex paritate rationum prohibitum esse censetur idem exercitium in bello hæreticorum contra christianos.

2. Huic arti successit *peritia moderandi actionem tormenti bellici, ignitosque globos vel ferreas pilas data directione projiciendi in hostes.* In bello prorsus civili etiam inter catholicos, nemo est qui hanc peritiam militaris actus reprehendat. Etenim juxta *can. 2. caus. 23. q. 2.* 'cum quis justum bellum susceperit, utrum aperta pugna, utrum insidiis veniat nihil ad justitiam refert.' Attamen Doctores cum Glossa in cap. ult h. t. non approbant usum hujus peritiæ in bello injusto, ob generalem rationem quia nunquam licet pugnare in bello evidenter injusto.

TITULUS XVI.

De adulteriis et stupro.

1. I°. *De adulterio.* In *can. 2. caus. 36. q. 1.* adulterium dicitur *'violatio fidei et tori conjugalis'.* Scilicet verificatur adulterium quoties unus conjux copulam carnalem habeat cum tertia persona. Ut vero perpetretur adulterium formale ad subeundas pœnas duo requiruntur 1°. *dolus* seu animus violandi fidem conjugalem; 2°. *actualis copula carnalis.* Quare ignorantia facti excusat, nec adulterium constituunt simplices delectationes, et actus impudici, qui absque copula ponantur. Si alteruter ex coeuntibus solummodo sit matrimonio ligatus, adulterium dicitur *simplex*; *duplex* vero si uterque ex coeuntibus ligetur matrimonio cum distincta persona.

2. Jure divino-positivo Veteris Testamenti *(Lev. 20.* et *Deuter. 22.)* pœna adulterii erat mors mœchi et adulteræ. Quam pœnam Constantinus Imperator renovavit in jure civili *l. 30.* § 1. *Cod. h. t.* Ante enim Constantinum statuta fuerat pœna exilii; *l. 5. ff. 'De quæstionibus'.* Jure canonico contra laicos adulteros statuta fuit excommunicatio ferendæ sententiæ. *Cap. 6. h. t.* Mulieres adulteræ consentiente marito, poterant detrudi in monasteria sub rigida custodia ut ibi agerent perpetuam pœnitentiam. *Cap. 19. 'De conversione conjugatorum'.* Clerici adulteri juxta *can. 11. dist. 81.* deponi debebant ab officio et beneficio, et detrudi in monasteria ad pœnitentiam agendam.

Pœnæ hujusmodi ob contrariam consuetudinem obsoleverunt, et successit alia pœna juxta locorum mores, vel arbitrio prudentis judicis infligenda.

Inter pœnas quæ sequuntur ex adulterio est etiam illa divortii quoad torum et cohabitationem institutendi ad petitionem conjugis innocentis.

3. Quæritur quinam possint agere contra adulterum conjugem ex titulo adulterii.

Si sermo sit de actione civili ad sarcienda damna orta ex adulterio, quilibet potest contra adulterum conjugem judicialiter agere, qui ex adulterio damnum passus fuerit. Quoad divortium obtinendum vir potest agere contra uxorem adulteram, quemadmodum etiam viceversa uxor contra virum adulterum, quia divor-

tium procedit ex rupta fide juxta illud principium: 'Frangenti fidem fides frangatur et ipsi'. Ad accusandum vero criminaliter conjugem adulterum, admittitur 1°. conjux innocens. Jure quidem romano vir poterat criminaliter agere contra uxorem *l. 1. Cod. ad legem Juliani;* non autem viceversa. Jure autem canonico mulier æquiparata est viro, ita ut uxor etiam possit criminaliter agere contra virum. Ita in *cap. ult. et pen. caus. 32. q. 2.* 2°. Admittuntur pater et proximi consanguinei conjugis innocentis, qui justo dolore tacti ob crimen præsumuntur. Jure Romano hisce deficientibus admittebantur etiam extranei, sed hodie ne domesticæ maculæ revelentur in præjudicium pacis et honoris familiarum, nisi adulterium sit publicum et causa scandali, non tam facile extranei admittuntur ad denunciandum vel accusandum adulterium, sed attenditur querela conjugis innocentis.

4. Judex autem in causa adulterii potest esse ecclesiasticus vel sæcularis. Si vero quæstio fiat de sola separatione tori et cohabitationis ex capite adulterii solus judex ecclesiasticus est competens, quia judex ecclesiasticus est, qui videre debet, an obligationes ex vinculo matrimoniali ortæ perseverent vel non. *Capp. 3. et 4. 'De Divortiis'.*

Si de causa adulterii agitur, simulque agitur de causa sanguinis, solus judex laicus de adulterio videt, quia Clerici prohibentur *capp. 5. et pen. 'Ne clerici vel monachi'.*

Tandem si de adulterio agatur criminaliter idest solummodo ad vindictam publicam, adulterium est crimen mixti fori, ecclesiastici nempe et laicalis, ita nempe ut detur locus præventioni. *Cap. 8. 'De foro competen.' cap. 1. 'De off. Jud. ordin.' et cap. 3. 'De procurator.'*

5. Relate ad probationes animadvertimus non requiri *directas* per testes et documenta, quæ juridicam existentiam facti ostendant. Si enim hæc requirerentur, nullum vel fere nullum adulterium puniretur. Quare in defectu testium, præsumptiones vehementes et violentæ conjecturæ, et adminicula admittuntur, quæ viro prudenti rationalem præbeant persuasionem et moralem certitudinem de existentia delicti. *Capp. 2. et 12. 'De præsumptionibus'.* Notandum vero est, ad virum damnandum non esse sufficientem mulieris juratam confessionem, qua dicat se ab illo fuisse corruptam, si vir factum deneget *cap. 5. h. t.* Immo potius viro neganti creditur, quia asserenti incumbit onus probandi.

6. II°. *De stupro.* Stuprum communiter dicitur *'illicita virginis defloratio'.* At ad notionem stupri rite determinandam videtur attendenda esse mulieris voluntas. Scilicet si virgo explendæ libidinis causa consenserit in copulam carnalem, absque violentia viri vel seductione, habebitur simplex defloratio. Quod si puella vel oppressa vi, aut territa minis, aut seducta blanditiis et promissionibus passa fuerit deflorationem habebitur stuprum in sensu juris. Hinc stuprum aliud *simplex* est, aliud *violentum.* Simplex est defloratio virginis seductæ, violentum est illud quo per vim invita virgo oppressa vel minis territa defloretur. Quoniam vero puella non verecunda nec modesta, sed potius adsueta liberioribus conversationibus, et suspectæ consuetudini addicta non præsumitur honestis moribus decorari; quare nec præsumitur seducta, sed potius præsumitur in copulam consensisse ad explendam libidinem, hinc quando non constat de præcedenti vera honestate puellæ, sed potius indubia signa habeantur licentiæ et vitæ minus honestæ et custoditæ, stuprum intervenisse non præsumitur, sed simplex defloratio.

Cum seductio vel violentia possit adhiberi etiam contra honestam viduam, hinc doctores etiam in honesta vidua stupri notionem et juris dispositionem, quæ proprie de virginibus est agnoscunt et tuentur.

7. Hisce positis, ex simplici defloratione non descendit ulla obligatio viri, sive in matrimonium ducendi sive dotandi puellam defloratam. Defloratio enim in casu reducitur ad peccatum contra castitatem, nec ulla mulieri consentienti injuria est illata, quæ compensationem exigat. 'Scienti enim et consentienti non fit injuria neque dolus'. *Reg. 27. Jur. in VI°.*

8. At in stupro præter peccatum deflorationis reperitur etiam læsio justitiæ ob injuriam illatam honestæ puellæ quæ jacturam passa est honoris sui, et spem forsitan amisit nuptiarum conditioni suæ convenientium. Quare hæc injuria est reparanda. Ex sensu *capp. 1. et 2. h. t.* reparatio injuriæ ita facienda præscribitur: 'Scilicet stuprator ducere in uxorem tenetur mulierem violatam; si id facere recuset tenetur eam convenienter dotare, quod si non possit dotem congruam solvere, subire debet pœnas corporales detrusionis in monasterio seu potius in carceribus publicis'. Notandum est in capite 1°. locutionem esse copulativam, ex qua videretur stuprator teneri ad dotandam simul et ducendam uxorem

puellam stupro violatam. At constans interpretatio capitis semper illud accepit in sensu disjunctivo, ita ut vir teneatur vel ducere, vel dotare puellam.

Si stuprator est Clericus, præter dotem, quam juxta cap. 1. h. t. mulieri solvet, ex *cann. 12. et 13. Distinct. 81.* deponendus est. At forsitan in praxi tenenda est sententia eorum, qui tenent Clericum stupri auctorem puniendum esse arbitrio judicis.

9. Auctores in hoc titulo communiter agunt de variis speciebus criminum contra sextum Decalogi præceptum præsertim prout habent relationem ad forum externum.

Breviter sit sermo de fornicatione, concubinatu, incestu, sacrilegio et de delictis contra naturam.

10. I°. *De fornicatione.* Fornicatio specifice sumpta est 'concubitus personæ solutæ cum muliere soluta absque stupri qualitate'. Fornicatio si deducatur ad forum externum plectitur pœna extraordinaria et juxta prudens judicis arbitrium. Vir non tenetur mulierem ducere vel dotare, sed prolem alere tenetur quæ ex fornicatione nascatur. *Cap. 5. 'De eo qui duxit'.* Quod si plures commercium habuerint cum eadem muliere, onus alendi prolem vel uni vel omnibus imponendum est, prout proportio temporis inter epocam commercii et partus, physiognomia prolis et alia adminicula, unum vel plures auctores criminosæ conceptionis fuisse insinuant. Præ primis autem favor prolis est attendendus, quæ absque alimentis relinqui nullatenus debet. Cæterum ubi publica caritatis hospitia pro excipiendis expositis infantibus instituta sunt, filii ex illegitimo concubitu relinquendi facile non sunt parentibus ob scandali periculum.

11. II°. *De concubinatu.* Concubinatus jure Romano verificabatur 'cum quis domi mulierem solutam loco uxoris retinebat'. In ordine autem ad pœnam concubinatus locum habet 'cum quis sive domi sive extra illicitum commercium carnale assidue exerceat'. De Clericis concubinariis in specie agitur in *lib. 3. tit. 2.*

Ad exstirpandum vero concubinatum etiam laicorum Concilium Tridentinum in *sess. 24. De Ref. matr. c. 8.* statuit concubinarios quoscumque, si postquam ab Ordinario etiam ex *officio* ter moniti, concubinam non dimiserint, non absolvendos esse, sed excommunicatione ligari, quoadusque admonitioni non obtemperaverint. Relate autem ad mulieres statuit Concilium Tridentinum eas ab

Ordinariis graviter puniendas esse, et si videbitur Ordinariis easdem expellendas esse extra oppidum vel Diœcesim invocato etiam brachio sæculari.

12. III°. *'De incestu'.* Incestus stricto sensu sumptus est 'illicitus concubitus inter consanguineos vel affines in gradu vetito ad contrahendum matrimonium existentes'. Incestus lato sensu sumptus comprehendit 'illicitum concubitum inter personas habitum, quæ impedimento dirimente detinentur ad contrahendum inter se matrimonium'. Potest esse *simplex* vel cum *attentato matrimonio.*

Reus incestus simplicis si est laicus punitur excommunicatione ferendæ sententiæ. *Can. 'De iis' caus. 35. q. 2.* — Clericus vero incestuosus deponendus est, et beneficio privandus, *arg. cann. 10. et seqq. Dist. 81.* in quibus hæc pœna adulteris Clericis assignatur. Jamvero incestus non adulterii crimine inferior, immo majus crimen dicitur *can. 11. caus. 32. q. 7.*

Nuptiæ incestuosæ puniuntur excommunicatione latæ sententiæ. *Clem. un. 'De consang. et affin.'*

At hæc censura cessasse dicenda est, quia non enunciatur in Constit. Pii IX. *'Apostolicæ Sedis'.*

13. IV°. *De sacrilegio.* Quamvis sacrilegium locum habeat quoties concubitus locum habeat cum persona speciali voto, vel ordine majori Deo consecrata, tamen in foro externo in ordine ad pœnas canonicas sacrilegium est 'copula carnalis cum moniali.' Pœnæ sunt: Laicus excommunicatur. Clericus autem privatur beneficio, deponitur ab Ordine et in Monasterio detruditur ad pœnitentiam. *Can. 6. et 28. caus. 27. q. 1.* et *Doctores ibid.* Monialis vero, si libere consenserit, detruditur in arctius monasterium vel in carceribus monasterii sui, ad perpetuam pœnitentiam agendam. *Cann. 11., 28. et 30. caus. 27. q. 1.* Huc referenda est dispositio Constitutionis *'Apostolicæ Sedis'* Pii IX. in qua sub § 1. de excommunicationibus latæ sententiæ Ordinario reservatis, huic excommunicationi subjici decernitur 'omnes in sacris ordinibus constitutos, vel regulares aut moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere præsumentes, necnon omnes cum aliqua ex prædictis personis matrimonium contrahere præsumentes'.

14. V°. *De criminibus contra naturam.* Crimina contra naturam in materia sexti præcepti sunt *sodomia, bestialitas, mollities et inordinatus congressus carnalis cum muliere ad evitan-*

dam prolis generationem. De priori solum crimine Canones in specie tractant. Hinc contra reliqua si ad forum externum uti crimina deducantur, puniri poterunt pœna extraordinaria juxta malitiæ et scandali qualitatem. Breviter igitur

De sodomia. Hoc crimen horrendum appellatum nil aliud est 'quam coitus carnalis non servata debita diversitate sexus'.

A jure ipso civili inflictæ fuisse leguntur gravissimæ pœnæ sodomitis. In jure canonico laicus de sodomia convictus præcipitur excommunicari. *Cap. 4. 'De excess. Prælat.'* Clericus vero privatur beneficio et a statu clericali dejicitur; *eod. cap.*

Accessit vero Constitutio S. Pii V. *'Horrendum'* III. Kal. Sept. 1568 in qua ita decernit: 'omnes et quoscumque presbyteros et alios clericos sæculares et regulares cujuscumque gradus et dignitatis tam dirum nefas exercentes omni privilegio clericali omnique officio, dignitate, beneficio ecclesiastico auctoritate ipsius Constitutionis, idest ipso facto privari, ita ut per judicem ecclesiasticum degradari et potestati laicæ tradi debeant, et eisdem applicetur poena, quæ pro laicis de hoc crimine convictis statuta est'.

TITULUS XVII.

De raptoribus et incendiariis et violatoribus ecclesiarum.

1. I°. *De raptoribus.* Raptus duplex in titulo consideratur, *personarum* et *rerum.* Raptus personarum consideratus in ordine ad explendam libidinem, definiri potest 'violenta virginis vel alterius cujuscumque honestæ feminæ de loco in locum abductio libidinis explendæ causa'.

Raptus juxta Romanorum jus pœna mortis puniebatur. *L. un. Cod. 'De raptu Virginis'.* Ex jure canonico pœnæ sunt ut laicus raptor excommunicetur, clericus vero ab ordine clericali degradetur. *Cann. 1. et seqq. caus. 36. q. 1. et cap. 4. 'De purg. canonica'.*

2. Raptus rerum seu crimen rapinæ definitur 'Rei alienæ mobilis vel semoventis injusta et violenta ablatio'.

Contra raptorem rerum statuta est pœna excommunicationis ferendæ sententiæ ab Episcopo loci ubi rapina patrata est: Eidem

porro Episcopo reservata est absolutio ab hac pœna excommunicationis, licet lata sit in subditum alienæ diœcesis. *C. 1. h. t.*

Insuper raptor si decedat in contumacia in proposito manens non præstandi congruam satisfactionem, privatur honore sepulturæ ecclesiasticæ. *Cap. 2. h. t. et cap. 2. 'De furtis'.* Publici autem latrones non gaudent jure sacri asyli seu immunitatis.

3. II°. *De incendiariis.* Incendiarii dicuntur 'qui dolo malo, ob causam odii vel lucri, incendium excitant vel mandant, aut consilium præbent, ut incendium excitetur in ædibus, in segete, in silva vel in rerum combustibilium acervis'. Incendiarii jure canonico triennali pœnitentia mancipabantur. *Cap. 6. 'De injuriis et damno dato'.* Juxta autem *cann. 31. 32. caus. 23. q. 8.* incendiarii sunt excommunicandi, nec absolvendi antequam damna reparaverint, et si impœnitentes decesserint privantur sepultura ecclesiastica. Reparatio autem damnorum non facta ab incendiariis ipsis, facienda est ab eorum hæredibus. *Cap. 5. h. t.* Licet vero excommunicatio incendiariis inflicta possit ab Episcopo absolvi, tamen si incendiarii fuerint per sententiam ecclesiæ publice denunciati, absolutio a censuris reservata est Romano Pontifici. *Cap. 19. 'De sentent. excomm.'*

Notandum est contra incendiarios Ecclesiarum, Cœmeterii, et locorum ad triginta passus eis contiguorum statutam fuisse excommunicationem latæ sententiæ. *Can. 31. caus. 33. q. 8.; can. 106. caus. 11. q. 3.* Verum cessasse hanc pœnam dicendum est, quia non legitur renovata in Constitut. Pii IX. *'Apostolicæ Sedis'.*

4. III°. *De violatoribus Ecclesiarum.* Violatores Ecclesiarum illi dicuntur 'qui ecclesias vel loca religiosa ingrediuntur, violenter sibi aditum aperientes, simulque spoliant'.

Violatores hujusmodi puniebantur excommunicatione latæ sententiæ. *Cap. 22. 'De sentent. excomm.'* et *can. 5. caus. 17. q. 4.* De hac vero censura explicita mentio non fit in citata Constit. *'Apostolicæ Sedis'.*

Quod si alterutrum elementum violationis Ecclesiæ desit, idest si desit vel infractio loci, vel spoliatio, excommunicatio latæ sententiæ in aliam ferendæ sententiæ convertebatur. *Arg. cap. 16. 'De foro compet.'* et Glossa recepta in *cap. 22. 'De Sentent. Excomm.'* Mentione digna est dispositio cap. 4. h. t. ubi statuit Pontifex Raptorem et Violatorem ecclesiarum manifestum non

posse admitti ad pœnitentiam ante reparationem sufficientem damnorum, aut saltem ante cautionem præstitam. In articulo autem mortis si pœniteat quidem sed nequeat reparationem spondere, reconciliabitur utique, sed Clerici prohibentur quominus sepulturæ ejus præsentes adsistant.

Titulus XVIII.

De furtis.

1. Furtum definitur 'Ablatio rei alienæ invito rationabiliter domino'.

Domini irrationabilitas præsertim verificaretur si ipse nollet rem suam subripi ab eo etiam qui versatur in extrema necessitate.

Qui propter necessitatem furatus est juxta cap. 3. h. t. subditur pœnitentiæ per tres hebdomadas. At hæc pœnitentia est ad cautelam ob dubium quod potest oriri circa qualitatem necessitatis et ad ingerendum in fidelibus, quo fieri possit, odium in furtum. Canon hic cum ceteris pœnitentialibus ab usu recessit.

2. Pœna furti in jure Canonico contra laicos non designatur. Utique in cap. 1. h. t. qui furatur hominem et vendit dignus morte dicitur. At hæc dispositio sumpta ab Exodo cap. 21. non indicat Ecclesiam quæ abhorret a sanguine, infligere pœnam mortis, sed docet, quæ sit pœna reis tanti criminis a laicis judicibus infligenda.

3. Clerici autem rei furti notabilis, et præsertim iterati sæpius, ob infamiam quam incurrunt, suspenduntur a suis ordinibus jam susceptis, et ad majores promoveri prohibentur. *Can. 12. dist. VI.* et *cap. 10. 'Cum non ab homine' 'De Judiciis'.*

4. Mentione digna est dispositio cap. 2. h. t. quæ deprompta est ex cap. 31. Concilii Triburiensis ann. 895, quæque ita legitur: 'Fures et latrones si in furando vel deprædando occidantur, visum est pro eis non esse orandum. Sed si comprehensi aut vulnerati presbytero vel Diacono confessi fuerint communionem eis non negamus.' Prima pars hujus capitis statuit orandum non esse pro furibus demortuis in flagranti crimine, quia in peccato mortui præsumuntur. Secunda pars videtur insinuare confessionem fieri posse etiam Diacono.

Non pauci Doctores afferentes Canonem originalem Triburiensem ex spicilegio Theodori Cantuariensis, in quo ne verbum quidem

reperitur de Diacono, dicunt errorem incœpisse a Burcardo, quem secuti sunt Gratianus, et Collector Decretalium. Siquidem Burcardus secutus codicem Reginonis Prumiensis, in quo vox *Deo*, vel *Domino* breviata exhibebatur, ceu solebat in Codicibus fieri, illud *Deo* vel *Domino* legit pro *Diacono*.

5. Ceterum sumpto etiam Canone prout inest in corpore juris, difficultas contra Ministrum Sacramenti Pœnitentiæ disparet, si animadvertatur aliquando in defectu sacerdotis Diaconos fuisse delegatos ad lapsorum confessionem excipiendam, et non quidem uti ministri sacramenti delegabantur, sed ut cognosceretur verus status decedentis et sincera conversio ad Deum.

Pœnæ, quas jus canonicum statuit contra crimina, quæ communia dicuntur et civilia demonstrant curam Ecclesiæ ipsius advigilandi circa moralitatem publicam, et per suas sanctiones efficiendi bonos cives; eosque a criminibus quam maxime deterrendi. Hinc pœnæ istæ nec inutiles sunt, nec Ecclesia in illis statuendis provinciam suam ullo modo egressa esse dici potest.

Titulus XIX.

De usuris.

1. Usura *lato sensu* sumpta criminis conceptum excludit, significat enim id quod ob usum rei alicujus exigitur: ex. gr. usura dici potest pensio quæ in locatione et conductione statuitur a conductore solvenda. *Stricto* autem *sensu* sumpta usura definitur 'pretium vel res pretio æstimabilis, quæ in mutuo exigitur'. Aliis verbis est: 'Lucrum immediate ex mutuo derivans.' Verificatur autem quando creditor a debitore recipiat aliquid præter sortem debitam.

2. Quæritur: an, et quo jure usuræ prohibeantur. Distinguendum est utrum usuræ percipiantur solummodo eo quod res fungibilis alteri in usum data, restituenda est in eodem genere, quantitate et qualitate, idest vi mutui; vel utrum percipiantur ex *titulo extrinseco* qui contractui mutui accedat. Si primum verificetur prohibitæ sunt usuræ; si secundum usurarum perceptio licita et rationabilis est; quia usuræ percipiuntur non vi mutui, sed vi tituli extrinseci qui pretio æstimabilis est.

Quibus positis quæritur, quo jure prohibitæ sunt usuræ quæ vi mutui exiguntur?

3. Jure Romanorum mutuum consideratum est ceu contractus stricti juris, quo nullo jure cogente, res quæ usu consumitur, et præsertim pecunia alteri traditur cum obligatione restituendi rem in eodem genere, qualitate et quantitate. Hinc ratio mutui posita est in beneficio mutuantis erga mutuatarium. Scilicet mutuans, nullo jure cogente rem suam tradit mutuatario, qui eam facit suam, et ea tamquam sua utitur, illamque consumat; tenetur solummodo sortem reddere creditori suo, idest mutuanti.

Quod si vero mutuans sibi stipulatus fuisset usuras, idest si stipulatio et pactum adjectum fuisset contractui mutui de solvendis usuris, dummodo immodicæ non essent, creditor jure Romano poterat usuras exigere vi pacti adjecti. Quare licet mutuum retineat per se indolem beneficii, seu contractus gratuiti, tamen invectum est medium juridicum, quo creditor aliquid exigere poterat et assequi ultra restitutionem sortis. At pactum non immutabat naturam contractus. Hinc semper vi mutui lucrum ultra sortem percipiebatur.

4. Quid dicendum de jure naturali?

Conformis non est Doctorum sententia. Aliqui dicunt moderatas usuras in mutuo non prohiberi ex stricto et rigoroso jure naturali. Nam licet mutuans nec damnum positivum experiatur, nec lucrum amittat ex traditione rei suæ alteri facta, tamen verum est ipsum semper facere beneficium mutuatario, quod posset non facere. Nullo enim jure cogi supponitur mutuans.

Jamvero præstatio beneficii est pretio æstimabilis. Ergo aliquid exigi poterit.

5. Alii auctores tenent juri naturali usuras adversari, quia mutuum est contractus natura sua gratuitus, ita ut quis posset suam rem utique non dare, quia dominus est, at si dederit, ob ipsam solam concessionem rei nihil possit exigere ultra restitutionem sortis. Et sane: creditor lucrum non potest percipere sive pro ipsa sorte, sive pro usu illius. Non pro sorte quia in contractibus sequimur justitiam commutativam, quæ jubet servandam esse æqualitatem inter id quod datur et id quod accipitur, ex. gr. in contractu emptionis et venditionis pretium repræsentat et adæquat valorem rei venditæ. Ergo si pro sorte dantur centum, centum etiam restituenda sunt titulo sortis. Non pro usu exigi potest lucrum. Nam res fungibilis tradita, transit in dominium mutuatarii, qui ceu dominus rei ejus periculum in se suscipit et

re accepta utitur tamquam sua et solummodo adstringitur obligatione restituendi genus, quantitatem et qualitatem rei acceptæ. Nemo autem ignorat usum rei pertinere ad dominium ejus. Hinc explicatur quomodo in locatione et conductione locator pro usu exigat pensionem, quia scilicet ipse manet dominus locatæ rei, et ejus periculum apud se retinet.

6. Quid vero dicendum de jure positivo divino?

Plures afferuntur textus veteris Testamenti. Ex. gr. Deut. 23. 19. 'Non fœneraberis fratri tuo'. Inter conditiones habitationis obtinendæ in tabernaculo Domini in Psal. 14. ea est ut quis 'pecuniam suam non dederit ad usuram'. Ex novo Testamento affertur illud Lucæ VI. 35. 'benefacite et mutuum date nihil inde sperantes'. Hisce autem textibus non una objicitur oppositio et animadversio; non una datur eorumdem interpretatio. Et sane in textu Deut. post objecta verba sequitur *'sed alieno'* idest hebræis interdicta erat usura cum fratribus at non cum extraneis. Ergo absolute non fuit prohibitum exigere et percipere usuras. In aliis autem textibus, juxta aliquos interpretes, vel prohibetur abusus usurarum, vel non deprehenditur verum præceptum prohibens usurarum perceptionem, sed potius consilium et perfectio. Quod præsertim insinuatur in textu Lucæ VI. ubi Christus Dominus videtur alludere non ad justitiam sed ad charitatem, ait enim 'benefacite', idest conjungit exclusionem usurarum cum animo benefaciendi.

Verum ecclesiastica traditio accepit et explicavit textus scripturales de vera usurarum prohibitione. Alexander III. Panormitano Episcopo dicere in cap. 4. h. t. non dubitavit usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detestari.

7. Quidquid vero sit de jure positivo-divino, certum autem est, jure ecclesiastico expresse sub gravissimis pœnis, de quibus inferius, prohiberi usuras. *Can. 2. Dist. 37. et tot. h. t.* in Decretalibus Gregorii IX., in VI. Decretalium, necnon in Clementinis. Immo in Clem. un. h. t. traditur uti hæreticum esse puniendum, qui pertinaciter asserat peccatum non esse exercere usuras.

At quemadmodum superius innuebamus, illæ prohibentur usuræ, quæ vi mutui, vel pacti adjecti percipiantur. En autem notio exemplaris et explicativa usurarum prohibitarum.

Aliquis habet rem fungibilem ex. gr. pecuniam apud se custoditam, ita ut ea nullo modo indigeat, nec ea utatur ad aliquod

negotium exercendum unde utilitatem honeste percipiat, requisitus eamdem pecuniam dat mutuam alteri, a quo possit, quando placeat, repetere, et sine ulla difficultate, periculo, incommodo assequi. Quisquis videt merito in hypothesi usuram damnari. Nam mutuanti pecunia nullam afferebat utilitatem, pecunia enim per se est infructifera, nec ullum titulum mutuans habet ad exigendos fructus pecuniæ mutuatæ a mutuatario.

8. At fructus pecuniæ seu usuræ exigi et percipi in contractu mutui possunt, si aliquis titulus a mutuo extrinsecus verificetur. Titulus autem hic triplex esse potest. Idest, *lucrum cessans, damnum emergens, et periculum sortis.* Invocari enim merito potest principium juris 'Iniquum est, damnosum cuique esse officium suum'. *L. Sed si quis ff. 'Quemadmod. Test. aperiantur.'*

9. Titulus *lucri cessantis* locum habet quando quis rem fungibilem et præsertim pecuniam posset impendere in aliis contractibus honestis, et in illis referre honestum lucrum, simulque hoc lucrum non assequitur eo quod pecuniam dat alteri mutuam. Ex. gr. occasio esset exercendæ honestæ negotiationis probabiliter fructuosæ etc. Pecunia mutuo data impedit hujusmodi probabilem utilitatem. Aequum non est ut mutuatarius qui sentit commodum ex mutuo accepto, nullam compensationem faciat mutuanti, pro amisso lucro.

10. Titulus *damni emergentis* locum habet, cum dominus patitur damnum ex concessione in mutuum, quia poterat eum impendere in ædibus suis reficiendis, in solvendo ære alieno, et alia hujusmodi. Posita veritate lucri cessantis vel damni emergentis, compensatio exigi potest quæ respondeat æstimationi boni viri.

11. Tertius titulus est *periculum sortis amittendæ.* Hunc titulum præsertim agnoverunt Romani, qui maximas usuras pro pecunia trajectitia constituerunt, et titulum specialem in legibus posuerunt *'De nautico fœnore'.* Ut autem verificetur hic titulus non sufficit ratio *periculi generalis,* quod nempe semper esse potest ut creditor amittat res suas, quas alteri mutuas dedit; bene vero requiritur periculum peculiare, quod scilicet resultat ex conditione speciali mutuatarii. Verificatur simile quando mutuans ob conditionem specialem in qua versatur persona cui rem suam tradit, prudenter dubitat, utrum rem ipsam vel in toto, vel saltem pro parte amittat. Aequum autem non est ut quis gratis prorsus

rem suam quam tuto possidet probabili periculo exponat. Hinc facta æqua æstimatione periculi, mutuator potest aliquid ultra sortem exigere.

12. At videtur obstare caput ult. h. t. ubi Gregorius IX. tradit ad normam principii generalis 'naviganti, vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem pro eo quod suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus'.

Variæ afferuntur explicationes. Mihi videtur ita posse explicari mens Gregorii. Eo quod quis suscipiat in se periculum sortis, non potest aliquid exigere ultra sortem, quia si revera juxta conditionem ordinariam et communem agendi rationem rerum, periculum amittendæ sortis absit, frustra invocatur periculum tamquam titulus specialis ad exigendum aliquid ultra sortem datam. Hoc in casu loquebatur Pontifex. At si revera in facto constet de existentia periculi, profecto qui rem suam periculo exponit, aliquid intuitu periculi ejusdem poterit exigere, cum præsertim doceat hodierna experientia, quando periculum hoc verificatur, non raro jacturam fieri saltem partialem pecuniæ mutuo datæ. Siquidem præsertim ob defectum bonæ fidei, quæ in negotiis ab hominibus ferme exulasse dicenda est, et ob conditionem actualis commercii, quod opinione potius quam realitate virium regitur, sæpe sæpius debitores se bonis abdicant, et non solvendo fiunt.

Hinc non raro creditores versantur in periculo amittendi vel in toto vel saltem in parte notabili res suas. Quare Gregorius IX. eos uti usurarios reprobat qui ad exercendam palliatam usuram, nec aliter mutuam dare volebant pecuniam, quam sub prætextu suscipiendi periculum sortis, et intuitu periculi ejusdem aliqua exigerent a mutuatario ultra sortem datam, non autem condemnat eos, qui ob probabile periculum sortis amittendæ, aliquid exigant ultra sortem ipsam.

13. Præter istos titulos auctores addunt titulum *pœnæ conventionalis*, quæ solvi debeat ex notabili mora restitutionis sortis. Profecto si pœna sit moderata, et proportionata culpabili moræ, necnon excludat animum usurarium, idest si imposita sit ad frangendam contumaciam debitoris, ejusque excitandam diligentiam, constituere potest titulum percipiendi aliquid ultra sortem.

De titulo legis civilis.

14. In pluribus locis partim legibus, partim consuetudine inductum erat ut ex pecunia mutua certum lucrum reciperetur. De Germania testatur *Reiffenstuel h. t.* § *3.* Verum initio sæculi præsentis, præsertim in imperio Gallico lege diei 3. Septemb. 1807 constitutum est lucrum pro mutuo percipiendo excedere non debere quinque pro centum in re civili, et sex pro centum in re commerciali, ita ut mutuator posset hanc quantitatem lucri apud tribunal persequi; teneretur vero restituere excessum si convinceretur plus recepisse. In variis cultis nationibus hæc dispositio recepta est, ita ut novus titulus exigendi lucrum ex mutuo inductus diceretur, qui cum præfiniret taxam lucri in mutuo, dictus est titulus *taxæ civilis,* vel etiam legis civilis. Unde post hanc dispositionem, quis non amplius vi mutui recipere lucrum seu pretium pecuniæ dici posset, sed hoc lucrum exigere vi tituli legis civilis, quia nempe lex adsistit.

15. Quæritur utrum taxa civilis sit titulus legitimus ad exigendum lucrum ex mutuo ita ut tuta conscientia quis possit retinere receptum lucrum quin teneatur illud restituere.

Qui sententiam negativam tenent ac tuentur animadvertunt taxam lucri a Gubernio statutam reduci ad lucrum mutui vi mutui, nam nullus ex expositis extrinsecis titulis eidem adstipulatur, aut saltem potest non adstipulari. Ex. gr. Titius habebat summam pecuniæ infructiferam apud se, eamdem dat mutuam absque ullo damno et periculo, tamen lex eidem concedit jus exposcendi quinque vel sex pro centum. Ergo tota ratio lucri est civilis legis dispositio. Civilis autem potestas nequit ipsa constituere titulum lucri, nam quamvis altum habeat dominium, non potest tamen proprietatem privatorum auferre absque compensatione. Insuper civilis legislator non potest licitum reddere quod illicitum est ex jure naturali et divino-positivo. Hinc invocare titulum legis idem est ac eludere juris naturalis et divino-positivi dispositionem.

16. Verum sententia affirmans non minoribus rationum momentis fulcitur, nam certum est posse civilem potestatem ob bonum publicum disponere de bonis privatorum. Exemplum præclarum habemus in præscriptione. Licet enim jure naturali res clamet ad dominum, tamen ratio publici boni, ne dominia scilicet incerta remaneant, exigit ut auctoritas disponat de juribus privatorum, et

rem alienam præscriptam transferat in possessorem. Hanc translationem dominii ipsa etiam Ecclesia agnovit in jure canonico, ita ut possessor etiam in conscientia tutus esse possit de proprietate acquisita rei quæ aliena fuerat. Igitur ratio boni publici potuit Guberniis civilibus suadere, ut cognoscerent tamquam legitime acquisitum lucrum ex mutua pecunia acceptum.

17. Ratio hæc præcipue duplex fuit: 1ª. Necessitas promovendi commercia, quibus promovendis maxime juvat multiplicatio contractuum mutui. 2ª. Immutata conditio societatis et publici ærarii. Siquidem inductum systema adsociationum pro majoribus operibus perficiendis, et ob necessitatem publici ærarii, quod indiget sæpe sæpius auxiliis extraordinariis et temporaneis civium, pecunia quoties placeat impendi potest in utilibus et honestis negotiis. Immo si vera loqui velimus, pecunia hodiernis temporibus naturam mercis fructiferæ induisse quodammodo videtur. Nemo enim in societate tenet amplius pecuniam apud se custoditam et mortuam. In promptu enim sunt parataque media et occasiones, pecunias in licitis negotiis investiendi. Insuper pecunia numeraria venditur ita ut modo majus, modo minus pretium habeat. Quare titulus saltem lucri cessantis derivat ex ipsa indole societatis, et est veluti titulus permanens. Quare legitime potuit recognosci taxa civilis in mutuo. Hæc insuper recognitio non solum bonum publicum favet, sed etiam ipsorum privatorum civium bono juvat, nam ab usurariis ultra civilem taxam gravari non possunt. Hinc cessat ratio adversæ sententiæ ex læsione juris privatorum civium.

18. Sed quod maximum est Sancta Sedes pluries interrogata utrum esset deneganda absolutio illis, qui percepissent lucrum ex mutuo juxta legem civilem, et quidem sine ullo titulo, respondit 'non esse inquietandos, dummodo parati sint obtemperare mandatis ejus, si aliquando prolata erit aliqua hac in re definitio'. In hoc sensu respondit Sacra Pœnitentiaria die 17. Sept. 1830, et Sacra Congregatio Supremæ Inquisitionis interrogata 'an pœnitentes, qui moderatum lucrum solo legis titulo ex mutuo, dubia vel mala fide perceperunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam vel malam fidem, peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint stare mandatis Sanctæ Sedis' die 17. Januarii 1838 respondit 'affirmative dummodo parati sint stare mandatis S. Sedis'.

19. Hæc quidem responsio primo intuitu videtur solvisse quæstionem solummodo practice. Sed intimius inspecta videtur ipsam theoriam determinasse. Nam responsio hæc data est non solum pro negotiis gestis, sed etiam pro gerendis. Idest hæc responsio constituit normam ordinariam nostrorum temporum qua fideles tuti sunt in conscientia se non teneri ex justitia ad restituendum lucrum perceptum ex mutuo ob titulum legis. Porro hæc tuta conscientia in vim decisionis Sanctæ Sedis, vel procedit ex eo quod læsio justitiæ, inspectis circumstantiis ævi nostri, nullatenus verificetur, vel procedit saltem ex eo quod validissima argumenta reflexum dictamen de non læsa justitia gignere possint. Hinc Doctores probatissimi dicunt, circumstantiis præsentibus perdurantibus, numquam Sanctam Sedem prolaturam fore responsiones contrarias responsionibus jam datis.

20. At quæstio in aliam provinciam transferenda est. Siquidem taxa civilis in mutuo inducta est ex principio, quia auctoritati publicæ spectat temperare pacta privatorum, ne ordo justitiæ turbetur, et ne inferiores classes civium, gravaminibus arbitrariis civium locupletiorum vexentur. At ob conditionem commercii et pecuniæ, quæ mercis naturam induisse quodammodo videtur, visum est non amplius posse retineri principium et regulam de limitanda taxa civili in mutuo. Etenim pro majori vel minori copia pecuniæ in commercio, aliquando pretium minus aliquando majus esse debet. Hæc enim diversa qualitas pecuniæ secumfert majorem vel minorem difficultatem eamdem obtinendi, necnon diversam rationem lucri cessantis, vel damni emergentis. Hinc hujusmodi major vel minor difficultas pecuniæ est pretio æstimabilis, nec a Gubernio negligenda. Quare vel variabilis quotidie esse deberet lex civilis, vel potius posita mutabili conditione commercii et pecuniæ, magis opportunum videri poterat, relinquere prudentiæ et vigilantiæ civium, ut per conventionem determinarent, juxta temporis circumstantias pretium mutui in singulis negotiis quæ gererent. Hoc alterum medium electum est, et sublata taxa civili communiter receptum est, ut cives mutuum contrahentes convenirent de lucro solvendo ultra sortem, idest de usura solvenda. Hisce positis,

21. Quæritur quid sentiendum sit de hac mutatione.

Varietas opinionum natura sua hac in re erumpit. Una opinio docet exulasse prorsus titulum civilem lucri in mutuo. Nam idcirco sustinebatur hic titulus, quia rationabiliter lex civilis, ob temporum

opportunitatem taxam præfinierat in lucro, et viam præcluserat vexationibus usurariorum. Hinc sublata taxa, res in pristinum statum redivit, quo privati etiam in fraudem legis pactis usurariis abutebantur. Siquidem vi legis hodiernæ poterit fieri stipulatio de solvendis etiam maximis usuris.

22. Attamen cum alia opinione potest animadverti: 1°. Legem civilem de percipiendis usuris adhuc permanere, mutationem vero circa modum earum percipiendarum ob rationes non censurabiles introductam fuisse. 2°. Easdem perseverare causas et circumstantias, ob quas taxa legalis fuerat statuta, et adhuc, immo potiora esse publica loca et associationes, quæ pecunia indigent, lucrumque ex indole suæ institutionis concedunt. Scilicet actiones suas seu obligationes cum participatione fructuum qui ex negotio proveniunt alienant, quæ in publico commercio exhibentur modo pro majori, modo pro minori pretio acquirendæ. Ergo adhuc titulus civilis perseverat.

Accedit consuetudo piarum et honestarum personarum, quæ paciscuntur in mutuo moderatas usuras. Consuetudo autem supponit persuasionem licitæ exactionis usurarum, et affert eamdem plane rationem quam Sancta Sedes respexit in fidelibus non inquietandis.

Quibus positis Sacra Pœnitentiaria sæpius interrogata respondit 'fideles non esse inquietandos si moderatas usuras paciscantur et percipiant in ea quantitate in qua solent pacisci et percipere religiosæ et honestæ personæ, et dummodo parati sint stare mandatis Sanctæ Sedis'. Hæc est actualis regula, quæ in praxi servatur in locis in quibus legislatio civilis non determinat quantitatem seu taxam lucri ex mutuo percipiendi.

De pœnis contra usurarios statutis.

23. Duo sunt in genere animadvertenda. 1. Pœnas positas esse contra illos, qui absque titulo usuras percipiant, vel eos qui cum titulo exigant usuras immodicas. 2°. Pœnas statutas percellere usurarios manifestos et notorios, illos nempe quorum crimen nulla tergiversatione celari potest, necnon illos, qui per sententiam judicis de usuris exactis convicti sunt.

24. Pœnæ autem sunt: 1°. Infamia qua fiunt inhabiles ad officia et beneficia ecclesiastica. *Can. 2. §. 'Porro' caus. 3. q. 7. cap. 11. 'De excessibus Prælatorum'.* 2°. Si usurarius est Clericus

deponitur vel saltem suspenditur. Si laicus est excommunicandus. *Cap. 7. h. t.* 3°. Excluduntur ab oblationibus quæ fieri soleant in Ecclesia, ne Ecclesia videatur frui pauperum substantiis, et rebus injustitia acquisitis, neve usurarii fiant impotentes ad restituendum quod ex injustitia acceperunt. Quodsi clerici usurariorum oblationes recipiant pœna suspensionis plectuntur. *Cap. 3. h. t.* Hæc porro pœna non incurritur a clericis si ab usurariis recipiant decimas, quas solvere debent, vel etiam parvas eleemosynas. *Eod. cap. 3. h. t.* repelluntur 4°. usurarii a communione altaris. 5°. Si in pertinacia peccati decedant privantur jure sepulturæ ecclesiasticæ, ita ut qui eos sepeliant ipso facto excommunicationem latæ sententiæ incurrant. *Cap. 3. h. t. cap. 4. eod. in VI°.* et *Clem. 1. 'De sepulturis'.* Verum hæc pœna post Const. Pii IX. *'Apostolicæ Sedis'* cessasse dicenda est. De ea enim tacet hæc Constitutio. 6°. Usurariorum testamentum vel aliam quamcumque ultimam voluntatem irritam esse, nisi restituerint usuras male perceptas, vel saltem nisi cautionem sufficientem dederint de complenda ab hæredibus satisfactione. *Cap. 2. h. t. in VI°.*

Titulus XX.

De crimine falsi.

1. *Crimen falsi* definitur 'immutatio veritatis *dolo malo*, seu animo decipiendi facta in fraudem injustam alterius'. Quare B. Raymundus in titulo præsenti prosequitur materiam læsionis proximi. Si desit aliquod ex elementis indicatis in definitione puniri juridice nequit falsitas.

Communiter tradunt Doctores crimen falsi committi, *dicto, scripto, facto et usu.*

2. Dicto crimen falsi committunt testes, qui in judicio depositionem faciunt non consonam veritati, sive mendacium proferant, sive veritatem debitam occultent. *Cap. 1. h. t.* Ex jure canonico testis falsarius est infamis. *Can. 9. c. 3. q. 5.* Si vero clericus fuerit falsarius jus nostrum constituit pœnam depositionis et reclusionis in Monasterio ad *vitam* eique conceditur solummodo laicalis communio. *Can. 7. Distinct. 50.* Dicto insuper est falsarius et uti falsarius punitur judex qui pecunia corruptus injustam protulerit sententiam. Quodsi judex falsarius sit ecclesiasticus, punitur pœna

suspensionis a *divinis*, illatumque damnum reparare tenetur. *Cap. 1. De sent. et re jud. in VI.*

3. Scripto falsarius est notarius vel alius quicumque falsum testamentum vel aliud publicum aut privatum documentum scripserit, signaverit, aut immutaverit in parte aliqua substantiali, vel etiam suppresserit in alterius præjudicium. Pœna ordinaria contra istos præfinita non est in jure nostro. Hinc pœna extraordinaria falsarius scripto puniendus est. Jure romano statuta erat pœna deportationis, publicationis bonorum cum infamia.

4. Falsum in specie committi potest contra litteras apostolicas, et quidem pluribus modis juxta *cap. 5. h. t.* et *cap. 'Quam grave' eod. in VI°.* qui quidem reducuntur ad sequentes. Ut scilicet vel prorsus falsæ confingantur Bullæ, vel genuinæ corrumpantur in parte substantiali, vel sigillum adimatur vel addatur, vel abrupto filo nova folia inserantur. Corruptarum et falsarum Litterarum Apostolicarum indicia summat *Glossa in cap. 5. h. t.* ad verbum *'Falsitatis': 'forma, stylus, filum, membrana, litura, sigillum. Hæc sex falsata dant scripta valere pusillum'.* Pœnæ hujus criminis sunt excommunicatio latæ sententiæ Pontifici Romano reservata. *Cap. 7. h. t.* et *'Bulla Cœnæ'* § *6.* In Constitutione *'Apostolicæ Sedis'* articulus hac de re reperitur inter excommunicationes latæ sententiæ speciali modo Romano Pontifici reservatas; sub n. 9. legitur excommunicatio contra 'omnes falsarios Litterarum Apostolicarum etiam in forma *Brevis,* ac supplicationum gratiam vel justitiam concernentium, per Romanum Pontificem, vel per S. R. E. Vice-Cancellarios seu gerentes vices illorum, aut de mandato ejusdem Rom. Pont. signatarum, necnon falso publicantes Litteras Apostolicas etiam in forma *Brevis;* et etiam falso signantes supplicationes hujusmodi sub nomine Rom. Pontificis seu Vice-Cancellarii, aut gerentes vices prædictorum'. 2°. Clericus falsarius Litterarum Apostolicarum privatur ipso facto omnibus officiis et beneficiis ecclesiasticis, et si ipse per se falsificaverit Litteras Apostolicas degradatur et traditur Curiæ sæculari puniendus. *Cap. 7. h. t.*

5. *Facto* falsarii sunt qui nummos seu monetas publicas vel cudant auctoritate sua, vel fingant prorsus, vel justæ monetæ pondus imminuant. Antiquitus Alchimistæ hujus falsitatis rei erant. Hinc contra ipsos in Extravag. un. h. t. statuitur ut tantumdem

de bono auro vel argento pauperibus erogare teneantur. Quod si impares sint pœna extraordinaria arbitrio judicis sunt puniendi, simulque declarantur infames. Clerici autem in hac materia falsarii privantur beneficiis jam obtentis et inhabiles declarantur ad alia obtinenda.

Falsariis hujus tertiæ classis adnumerandi sunt venditores, qui utuntur falsis ponderibus et mensuris, necnon qui dolose terminos agrorum immutant.

6. *Usu* seu melius *abusu* falsarii sunt, qui falsitate ab aliis posita et fabricata utantur. Ii præter restitutionem puniuntur vel pœna ordinaria falsi vel extraordinaria juxta criminis gravitatem. Qui vero utantur falsis Litteris Apostolicis si Clerici sunt privandi sunt officiis et beneficiis ecclesiasticis, si laici excommunicationi latæ sententiæ subjiciuntur, quoadusque congrue satisfecerint. Insuper in cap. 4. h. t. iis, qui cognoscant se habere falsas Litteras Apostolicas, præcipitur sub pœna excommunicationis, ut infra viginti dies vel Litteras illas destruant, vel resignent. Verum de hac pœna tacet Const. '*Apostolicæ Sedis*'. Circa usum vero falsarum Litterarum, inter excommunicationes latæ sententiæ Ordinario reservatas sub n. 3°. legitur excommunicatio contra 'Litteris Apostolicis falsis scienter utentes, vel crimini ea in re cooperantes'.

Titulus XXI.

De sortilegiis.

1. Usus sortis antiquus est inter homines. Sortilegium est 'tentamen quo mediis sortibus conatur aliquis vel determinare quod incertum est, vel detegere quod est occultum'. Sortes dividuntur in *divisorias, consultorias* et *divinatorias.*

2. *Divisoriæ* sortes locum habent quando in rerum partitione determinari vult per sortes quid cuique vel uni, alterive competit. Nil mali sortilegium hujusmodi secumfert. Hinc in hæreditate vel in communi dividendo etc., optime potest adhiberi, nisi tamen circumstantia aliqua superstitiosa accedat. Usus autem sortis adhiberi non potest in distribuendis officiis et præsertim in electione ad beneficia ecclesiastica. *Cap. 3. h. t. fin.* Digniores enim sunt præponendi.

3. *Consultoriæ* locum habent cum per sortes inquiritur divina voluntas. Sortes hujusmodi in genere illicitæ sunt, quia nulla promissio est Dei, qua sciamus ipsum sortes dirigere. Hinc prætensio cognoscendi divinam voluntatem per sortem est genus tentationis Dei. Verum licite fieri possunt si humanum consilium nullo modo haberi possit, simulque non superstitio aliqua sed humilis oratio adhibeatur. Licitæ etiam sunt sortes istæ si fiant ex divina inspiratione juxta exemplum Apostolorum in electione sancti Mathiæ.

4. *Divinatoriæ* sortes locum habent quando ipsæ sortes adhibentur ad cognoscendum aliquod futurum vel occultum, quod naturaliter cognosci et determinari nequit. Quoniam in hujusmodi sortilegii usu adhibentur media natura sua prorsus improportionata ad scopum obtinendum, idest ad occultum aliquod vel futurum cognoscendum, hinc sortes hujusmodi illicitæ sunt. *Cap. 1. h. t.* et *cann. 28. et 9. caus. 26. q. 5.* Ipsæ enim superstitionem redolent. In rerum enim natura effectus sunt proportionati causis suis. Quare si quis intendat per causam insufficientem obtinere aliquem effectum improportionatum, eo ipso recurrere dicendus est ad causam supernaturalem. Quoniam vero non præsumitur Deus opem suam præstare, quia Deus non obsequitur voluntati hominis insipienter agentis, hinc qui sortes divinatorias experitur, censetur provocare concursum dæmonis.

Titulus XXII.

De collusione detegenda.

1. Collusio est 'fraudulenta conventio inter actorem et reum in præjudicium justitiæ, vel inter defensores seu patronos causæ'.

Hisce præmissis 1°. Si collusio fiat in quæstione beneficii ex. gr. si conveniant privata auctoritate collitigantes ut unus beneficium obtineat, alter pensionem obtineat in fructibus ejusdem uterque beneficio privatur. *Cap. 3. h. t.*

2. 2°. Facta accusatione si accusator ex collusione desistit a petitione rei, nihilominus judex procedere debet in inquisitione et processu. *Cap. 1. et 2. h. t.*

3. 3°. Absolutio a crimine, interveniente collusione facta, non impedit quominus de crimine inquisitio renovetur. *Cap. 4. h. t.*

TITULUS XXIII.

De delictis puerorum.

1. Pueri iidem sunt ac impuberes, idest qui septennio majores, nondum expleverunt annum decimum quartum si masculi, et decimum secundum si feminæ. Hinc distinguuntur ab infantibus, qui sunt minores septennio completo, et a minoribus, qui adepti quidem pubertatem, nondum tamen annum vigesimum quintum, vel melius juxta recentiorem computandi modum annum vigesimum primum expleverint.

2. Infantes criminis incapaces præsumuntur, quia censentur doli capaces non esse. Hinc contra eos criminaliter ad pœnam infligendam procedi nequit *L. 'Sed et si quis' ad legem Aquil.* et *Clem. un. 'De homicid.'* Pueri autem censentur esse doli capaces, ac proinde si crimen committant poterit contra eos procedi criminaliter; at mitius sunt tractandi, quam ætate majores. Hinc non potest pueris delinquentibus eadem pœna applicari, quæ sive ex lege scripta sive ex consuetudine contra majores ætate constituta et recepta deprehenditur. *Cap. 2. h. t.*

3. Immo ex legum intentione neque eodem gradu pœnæ plectendi sunt pueri ætate minores, quo majores ætate, idest post completum annum vigesimum primum puniuntur.

TITULUS XXIV.

De Clerico venatore.

1. Juxta *cap. 1. h. t.* desumptum ex Concilio Agathensi (an. 506); non autem ex Concilio Aurelianensi prout legitur in Decretalibus Gregorii IX., venatio frequens interdicitur sub pœna suspensionis ferendæ sententiæ, Episcopo quidem per tres menses, presbytero per duos menses, diacono autem ab omni officio. In *cap. autem 2. h. t.* et in *cap. 15.* Concilii Lateranensis IV. interdictio venationis ad omnes clericos extensa est.

2. Quidam contendunt titulum *'de Clerico venatore'* ex contrario usu fuisse abrogatum, expungendumque a corpore juris ecclesiastici. At male quidem. Sciendum est a Doctoribus distingui venationem *clamorosam* et venationem *quietam*. Clamorosa vel saltuosa venatio est, quæ fit magno armorum et canum apparatu, et quidem cum strepitu ad majores feras capiendas. Quieta est

ea, quæ fit absque strepitu, cum laqueis vel cum moderato armorum et canum usu, ordinato ad capiendas volucres vel minores feras.

Jamvero duo statui possunt puncta. 1°. Ex sensu Tridentini *cap. 12. sess. 24. De Reform.* ubi illicitas prohibet venationes, inferri potest Clericis interdici solummodo clamorosas venationes, præsertim si frequenter fiant. Tum quia Clericus mancipatus divino servitio non debet silvaticas vagationes frequenter inire, *cap. 2. h. t.* et scandalum fidelibus præbere, tum quia in clamorosis venationibus periculum adesse posset occisionis et mutilationis.

3. 2°. Pœna veterum canonum videtur abrogata, et relicta arbitrio Episcopi congrua punitio contra Clericum venatorem. Ita demonstrat Benedictus XIV. *De Syn. Diœc. lib. XI. cap. 10. nn. 8. 9.* Episcopus autem caveat a nimio rigore, præsertim pro prima vice, nec contra venatores Clericos statuat excommunicationem latæ sententiæ, aut privationem clericalis privilegii. Ita respondit S. Cong. Conc. in *'Asisiens.' 16. Mart. 1622.* in *'Eugubina' 16. Jan. 1596* et in aliis non paucis quæstionibus relatis a Lucio Ferraris. *Bibl. Can. v. 'Clericus' art. 6. n. 35.*

4. Cæterum quieta venatio honestæ recreationis gratia, corporalis exercitationis intuitu inita, si scandali periculum removeatur, licita clericis est, et in nostris etiam forsitan usus derogavit antiquis canonibus.

Titulus XXV.

De Clerico percussore.

1. In genere Clericis præsertim majoribus interdictum est a sacris canonibus, quominus propriis manibus aliquem delinquentem sive fidelem, sive infidelem percutiant. *Cann. 1. et 7. Dist. 45. Can. 25. Dist. 86.* et *cap. 1. h. t.* Clericus enim Christi imaginem maxime referre debet, qui cum percuteretur non percutiebat, cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. *Cit. cap. 7. Dist. 45.*

2. Tamen Clerici possunt inferiores et sibi subditos etiam Clericos correctionis gratia moderate percutere. Verum Episcopis prorsus interdictum est per seipsos percutere, ita ut si videat adhibendam esse verberationem debet per alium et quidem per Cle-

ricum non autem per laicum eam exequi. *Can. 23. Dist. 86.* et *cap. 24. 'De sent. excomm.'*

3. Pœna contra Clericos percussores est, ut pro qualitate criminis debeant corrigi et puniri juxta arbitrium judicis. *Cap. h. t.* Quod si una etiam percussio a Clerico facta lethalis sit vel saltem enormis deponendus est. Ita Glossa in *cap. 1. h. t.* et Doctores *arg. can. ult. Dist. 25. et cap. 2. h. t.* Indignus est enim statu clericali qui mansuetudine et modestia non decoratur.

Titulus XXVI.

De maledicis.

1. Maledicus ille dicitur qui 'absque justa causa de aliquo male loquitur'. Et quidem si mala locutio dirigatur contra Deum ejusque Sanctos appellatur blasphemia; si contra hominem absentem dirigatur dicitur *detractio*, dicitur autem *contumelia* si præsentem hominem afficiat.

2. In cap. 1. h. t. sermo est de Clerico, qui coram aliis Clericis verba injuriosa protulerat contra Romanum Pontificem, et quidem in depressionem officii et dignitatis ejusdem. Romanus Pontifex jussit illum severe puniri, quin tamen pœnam ipse designaret. Ex hoc cap. inferunt Doctores, eum qui contra Pontificem, Episcopum, Prælatum regularem ac principem maledicat, offendens dignitatem, qua persona decoratur, puniendum esse pœna arbitraria juxta qualitatem delicti. Quod si vero injuria afficiat solummodo personam, magis convenit si hæc injuria remittatur, imitando Christi mansuetudinem. *Can. 27. c. 3. q. 4.*

3. Antiquitus Clericus maledicus contra privatam personam cogebatur veniam exposcere, secus usque ad satisfactionem suspendebatur. *Can. 5. Dist. 6.* At abrogata per consuetudinem hac pœna, inductum est ut quicumque maledici tenerentur juxta *leg. 15. § 27. ff. De jurejur.* actione injuriarum et palinodiæ seu retractationis. Hæc vero actio personarum varia est, pro variis legislationibus et usibus locorum.

4. Huc referri debet in specie prohibitio *libelli famosi*, cujus antiqua pœna erat ut ejus auctores excommunicarentur, et verberibus cæderentur. *Can. 1. et can. 2. c. 5. q. 1.* Accesserunt Constitutiones Sancti Pii V. quæ incipit *'Romani Pontificis' 17. Mart.*

1572 et *Greg. XIII. 'Ea est rerum' 1. Sept. 1572.* in quibus auctores libelli famosi gravissimis pœnis subjiciuntur, et præsertim pœnæ infamiæ ipso facto incurrendæ. Verum hæ Constitutiones respiciebant directe, et proprie ditionem temporalem Sanctæ Sedis, nec undequaque observantur.

5. In cap. 2. h. t. agitur de blasphemia, et contra blasphemos statuitur 1°. pœnitentia publica per septem hebdomadas. 2°. Si noluerint hanc pœnitentiam suscipere interdicuntur ab ingressu Ecclesiæ et privantur ecclesiastica sepultura. 3°. Puniuntur etiam mulcta pecuniaria. Clerici autem blasphemi juxta *can. X. caus. 22. q. 1.* deponebantur. At pœnæ hujusmodi obsolevere. Accessit inde Constitutio *'Supernæ Dispositionis' Leonis XI. in Conc. Lat. V. 5. Maji 1514* quæ graves et crescentes juxta pertinaciam in crimine statuit pœnas contra blasphemos. Hanc Constitutionem temperavit Julius III. sua Constitutione *'Multis' 1. Febr. 1554.* cui deinde accessit Constitutio Sancti Pii V. *'Cum primum' 1. April. 1566.* quæ regulam practicam contra blasphemos diu constituit. At inde in Tribunali Supremæ Inquisitionis in usu veteres pœnæ non amplius fuere, sed pœnæ sunt arbitrariæ pro qualitate blasphemiarum et personarum.

TITULUS XXVII.

De Clerico excommunicato, deposito vel interdicto ministrante.

1. Clericus qui non obstante depositione audeat exercere ordinem a quo dejectus est, excommunicatione plectendus est. *Cap. h. t.* Quodsi neque inde resipiscat, invocato brachio sæculari pœnis temporalibus et præsertim exilio puniendus est. *Cap. 2. h. t.* et *cap. 1. 'De off. jud. ord.'* et *can. 19. caus. 11. q. 1.*

2. 2°. Clericus violans censuram ecclesiasticam, idest si innodatus excommunicatione vel suspensione, aut interdicto, exerceat actum ordinis sui incurrit *a)* pœnam depositionis ab officio ex judicis sententia inferendam. *Cap. 3. h. t. b)* Incurrit pœnam privationis omnium beneficiorum. *Cap. 6. h. t. c)* Ipso facto contrahit irregularitatem. *Cap. 9. h. t. Cap. 1. § fin. 'De sent. et re jud.* et *cap. 1. § fin. 'De sentent. excomm.' in VI. cap. 20. eod. in VI. et capp. ult. et penult. h. t.*

3. Quærunt Canonistæ utrum etiam irregularitatem contrahat, qui est constitutus in minoribus ordinibus, et censura ligatus actum ordinis sui exerceat.

Nonnulli cum Navarro, Avila et aliis tenebant sententiam negativam, quia *cap. 1. h. t. et cap. 20. 'De Sent. Excomm. in VI.* videntur loqui de Clericis in sacris ordinibus constitutis. At Pirhing et Reiffenstuel h. t. et Fagnanus comm. *in cap. 'Si quis Presbyter' h. t.* affirmativam sententiam defendunt, et hic ultimus asserit talem etiam esse sententiam S. Pœnitentiariæ, et S. Congr. Concilii. Quidquid vero sit de veteribus canonibus, hodie dicendum est, etiam ipsos Clericos minores violantes censuram contrahere irregularitatem. Nam id patet non solum ex stylo S. Pœnitentiariæ et S. Congreg. Concilii, sed etiam ex Epistola Encyclica Benedicti XIV. ad Pœnitentiarios et confessarios urbis pro Anno Sancto, scripta die 3. Decembris 1749 § IV. ubi hæc habet 'Quibus data est facultas dispensandi cum sacerdotibus, aut in sacris ordinibus constitutis super occulta irregularitate ob violationem censurarum contracta (nequaquam vetitum est) quominus eadem facultate utantur cum clericis, qui in minoribus ordinibus sunt constituti'.

4. Ceterum ut pœna irregularitatis incurratur necesse est 1°. ut clericus exerceat actum ordinis jam suscepti. Hinc si clericus ordinem quem non habet suscipiat, non fit irregularis si eum exerceat. Hinc etiam si exerceat actum solius jurisdictionis ex. gr. assistat matrimonio, non contrahit irregularitatem. 2°. Temere agere debet clericus et quidem ea temeritate, quæ peccatum lethale secumferat. Quare irregularis non fit si ex ignorantia invincibili agat, vel ex externa necessitate proximi, vel si sequeretur grave scandalum et infamia clerici, vel maxime si ex omissione actus ordinis sui manifestaretur crimen occultum ob quod censura ligatus est. Ratio est quia irregularitas procedit ex lege humana, et lex humana in hisce circumstantiis non obligat.

5. Tandem juxta cap. 7. h. t. qui celebrant officia divina in loco interdicto, si clerici sunt privantur suis beneficiis, si religiosi detruduntur in arctius monasterium. In Constitutione '*Apostolicæ Sedis*' inter interdicta latæ sententiæ reservata sub n. 2. legitur 'scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel a delegato Judice, vel a jure interdictis . . . inter-

dictum ab ingressu Ecclesiæ ipso jure incurrunt, donec ad arbitrium ejus cujus sententiam contempserunt competenter satisfecerint.

TITULUS XXVIII.

De Clerico non ordinato ministrante.

1. Si clericus exerceat actum ordinis, quem nondum susceperit, aut invalide susceperit pluribus pœnis punitur. 1°. Pœna excommunicationis ferendæ sententiæ. *Cap. 1. h. t.*

2. 2°. Contrahit irregularitatem limitatam ad ordinem quem administrat et ad ordines superiores; nec non per biennium aut triennium, non autem ultra suspendi potest ab Episcopo in ordine immediate inferiori illo in quo temere ministraverit. *C. 2. h. t.* Hinc non suspenditur ab aliis inferioribus ordinibus.

3. In specie autem in Constitutionibus Pauli IV., Sixti V., Clem. VIII. et Urbani VIII. quas refert Benedictus XIV. in sua Constitutione *'Sacerdos in æternum' diei 20. Aprilis 1744.* pœna statuta est contra clericos non presbyteros missam celebrantes aut excipientes sacramentalem confessionem; ut nempe clericus taliter delinquens rite degradetur ab ordinibus ecclesiasticis, statimque tradatur curiæ sæculari debite puniendus. Neque huic clerico suffragatur privilegium ætatis minoris 25 annorum, dummodo 20 annum expleverit. Ob abusus forsitan crescentes Benedictus XIV. in cit. Const. *'Sacerdos in æternum' 23. April. 1744.* prædictarum Constitutionum rigorem auxit statuitque: 1°. Extrajudiciales Epistolas Episcopi admitti ad probandum reum non fuisse ad sacerdotium promotum. 2°. Sub sua et sub prædictis Constitutionibus comprehendi etiam illos, qui absque gradu sacerdotali ausi fuerint celebrare etiam partem missæ, dummodo peregerint elevationem hostiæ et calicis. Quoad vero Clericum non sacerdotem ministrantem Sacramentum Pœnitentiæ, ait, nulla exceptione excusari, solumque ad pœnam mitigandam juvari, si nempe sufficienter probetur absolutionem non dedisse. In Constitutione autem *'Divinarum' 2. Augusti 1757.*, idem Pontifex statuit reis prædictis non amplius suffragari, quemadmodum antiquitus suffragabatur, confessionem Judici factam de crimine patrato.

4. Quod si laici attentent ministrare in ordine non recepto 1°. fiunt irregulares juxta dispositionem cap. 1. h. t. quæ generalis est. 2°. Pœna arbitraria etiam gravissima puniuntur.

Titulus XXIX.

De Clerico per saltum promoto.

1. Collatio ordinis superioris non suscepto ordine inferiore valet, quia quælibet ordinatio tum ratione ritus, tum ratione deputationis personæ ad aliquod ministerium integra est et per se sufficiens. *Can. un. Dist. 32. et cap. un. h. t.* Excipitur autem Episcopatus, qui cum sit complementum et perfectio sacerdotii, essentialiter supponit presbyteratum. *Arg. cap. 10. 'De excessibus Prælatorum' in fin. et Glossa in cap. un. h. t. v. 'De misericordia'.*

2. Clericus promotus per saltum est ipso facto suspensus ab ordine suscepto. Ipse enim contra regulam statui ecclesiastico debitam, conditionem superiorem invasit. Potest vero dispensare in hoc defectu Episcopus licet culpabili et notorio, postquam clericus per saltum promotus suscepit ordinem omissum et dummodo idem Clericus in eodem ordine per saltum suscepto non ministraverit. *Conc. Trid. sess. 23. De Refor. c. 14.* ubi Patres concedunt Episcopis facultatem dispensandi cum clericis promotis per saltum. Si enim clericus ordinem per saltum susceptum exercuerit ante dispensationem, fit irregularis ob violatam censuram suspensionis. *Cap. 1. De sent. et re jud. in VI.* Unde si casus sit publicus solus Papa dispensat. Si vero casus sit occultus potest etiam Episcopus dispensare. *Trid. sess. 24. De Refor. cap. 6.*

Titulus XXX.

De eo qui furtive ordinem suscepit.

1. Furtive ordinatus dicitur ille qui sine licentia proprii Episcopi, et sine prævio examine temere se fecit ordinare, vel simul eodem die duos ordines majores suscepit. Ordinatio valida est quia elementis essentialibus non caret, at furtive ordinatus, est suspensus ab exercitio ordinis furtive suscepti, non autem ab exercitio ordinis inferioris, legitime suscepti, nec potest promoveri ad altiorem ordinem. Episcopus autem potest super utroque defectu dispensare. *Cap. 12. et 3. h. t.*

2. Diximus validam esse ordinationem furtive receptam. Quid vero si Episcopus vel per edictum, vel per allocutionem

quam ejus nomine habet archidiaconus, vel alio modo declaravit se intentionem non habere ordinandi Clericos, aliquo impedimento ligatos, vel furtive sese immiscentes inter alios?

Animadvertimus Episcopis interdictam esse intentionem hanc conditionalem in sacra ordinatione conferenda. Sequi enim debet Episcopus formam simplicem Pontificalis Romani. *Sac. Congreg. Concilii 13. Febr. 1682.* Sed si constat de hac intentione non ordinandi impedimento ligatos, vel furtive se immiscentes, ordinatio vacua est effectu. *Ita S. Congreg. Concilii in ead. cit. Resolut. Cf. Benedictus XIV. 'De sacrificio Missæ lib. 3. cap. 10. n. 6.* Si vero dubia est intentio, interrogandus est Episcopus, et quoties dubium perseveret, iteranda est ordinatio sub conditione. *S. Congreg. Conc. in 'Aprutina Ordinum' 11. Febr. 1710; in 'Ugentina Ordinum' 3. Augusti 1743.*

TITULUS XXXI.

De excessibus Prælatorum et Subditorum.

1. Pluribus modis Prælati possunt excedere limites potestatis suæ in præjudicium aliorum et agere contra leges. Præcipuos juxta scopum tituli assignabimus. 1°. Juxta caput 1. h. t. Episcopi excessum committunt si novas indebitas exactiones imponant, vel censuras injustas contra subditos infligant, vel clericos ita deprimant ut laicis aspernabiles reddantur ceu viles et indignæ personæ. Contra istos Prælatos, Pontifex comminatur justam sed sane gravem pœnam. Ait enim 'vos taliter puniemus, quod timore pœnæ vestræ ceteri a similibus abstineant'. Huc facit can. 7. dist. 95. qui ita se habet 'Esto subjectus Pontifici tuo, quasi animæ parentem suscipe, sed Episcopi sacerdotes se esse noverint non dominos, honorent clericos, quasi clericos, ut et ipsis a clericis quasi Episcopis honor deferatur'.

2. 2°. Secundus excessus Episcopi est si Ecclesiam prælato inferiori subjectam ab ejus subjectione tamen eximat, vel prælati inferioris lædat immunitatem, et privilegia acquisita sive concessione Pontificis, sive ex consuetudine, sive alio titulo legitimo. *Cap. 2. h. t.* Vel etiam si in genere privilegia impediat etiam in suis subditis. Quo in casu subditi etiam sub comminatione censuræ obedire non tenentur. *Capp. 5. et 7. h. t.*

3. 3°. Tertius excessus Episcopi est si beneficia suæ liberæ collationis sibi ipsi Episcopus conferat, vel sibi retineat. *C. 3. h. t.*

4. 4°. Quartus excessus si beneficia conferat indignis. *Cap. 11. h. t.*

5. 5°. Si Prælatus præsumat Regularibus et aliis exemptis aliquid præcipere, interdicere aut prohibere contra tenorem privilegiorum, excedit limites potestatis suæ. Modi quibus Episcopi et alii Prælati possint in religiosos excedere numerantur in *capp. 16. et 17. h. t. In Clem. un. h. t.* gravioribus verbis injungitur Prælatis ne invadant provinciam Religiosorum exemptorum.

6. Etiam Prælati inferiores excedere possunt limites suæ potestatis. Excedunt vero 1°. Si absque consensu Episcopi vel uniunt Ecclesias sibi subjectas, *cap. 8. h. t.* vel nova ædificent monasteria. *Conc. Trid. sess. 25. De Regul. c. 3.* ubi traditur non posse erigi nova monasteria in Diœcesi absque licentia Episcopi; vel etiam si ædificent nova monasteria contra formam in suis Constitutionibus descriptam. 2°. Si concedant indulgentias, vel publicas imponant pœnitentias, absque peculiari privilegio, hæc enim ad Episcopum pertinent. 3°. Si videant causas matrimoniales, quæ videri possunt a solo Episcopo vel Prælato Nullius, qui jurisdictione plena et quasi Episcopali gaudeat.

7. Subditi autem et privati homines non possunt sese in collegium et publicam societatem constituere, et sigillum, seu publica insigna assumere collegii absque licentia superioris. *Cap. 14. h. t.* 2°. Vicarius qui vindicat sibi personam et titulum rectoris principalis ceu infamis a suo officio removendus est. *Cap. 6. h. t.* 3°. Si privati negent Prælatum vel Episcopum esse dominum suum aut trahunt ad judicem sæcularem, excessum committunt, et si clerici fuerint sunt deponendi. *Cap. 15. h. t.* 4°. Rei sunt excessus homines privati, quoties rident censuras ab Episcopo proprio latas, vel non observent dies festos ab eodem indictos. *Cap. fin. h. t.*

Titulus XXXII.

De novi operis nunciatione.

1. In cap. 1. h. t. Pontifex scribit 'sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita sacrorum canonum statuta Principum constitutionibus adjuvantur'. Unde canonistæ inferunt prin-

cipium 'jus canonicum et civile sibi ipsis opitulantur invicem, ita ut quod in uno jure desideratur, debeat per aliud suppleri'.

2. Quare nil mirum si legislatio canonica in re ecclesiastica titulum retulerit de *nunciatione novi operis,* qui est proprie civilis. In re nostra nunciatio novi operis nil aliud est quam inhibitio ædificandi aliquam Ecclesiam in præjudicium alterius præexistentis. Præjudicium hoc multiplex esse potest. Siquidem Ecclesia existens potest ab alia quæ vult ædificari præjudicium timere sive ob propinquitatem ædificii, sive quia nova Ecclesia occupat fundum alterius, sive quia jurisdictio prioris intervertitur, sive quia pati potest prior Ecclesia imminutionem in oblationibus fidelium. *Cap. 1. et 2. h. t.* Effectus nunciationis est ut qui novum opus aggreditur, debeat desistere, secus probata justitia nunciationis, suis expensis, tenetur demolire quod inde constructum est.

TITULUS XXXIII.

De privilegiis et excessibus privilegiatorum.

1. Privilegium est 'jus vel indultum singulare et stabile in alicujus personæ vel causæ gratiam a Superiore constitutum'. Additur in definitione adjectivum *stabile.* Privilegium enim natura sua permanens est, et distinguitur a *facultate* quæ datur ad unum alterumve actum exercendum.

2. *Divisio privilegiorum.* Præcipua divisio privilegiorum est duplex. 1°. Privilegia alia sunt *clausa in corpore juris,* alia procedunt ex *speciali rescripto Principis.* Prioris generis privilegia ad modum legis concipiuntur. Hinc judex ea non debet ignorare, et si aliquid contra privilegia injungat vel decernat nullum est et privilegiatus non tenetur parere. *Capp. 5. et 7. 'De excess. Prælat.'* Hinc etiam sortiuntur ordinarie benignam interpretationem ad casus similes. Privilegia vero ex speciali rescripto principis concessa, a judice præsumuntur ignorari, quia considerantur tamquam facta particularia; hinc primo nisi monstrentur ea non tenetur judex revereri. *Cap. 7. h. t. in VI.* Secundo strictam ordinarie subeunt interpretationem, nec extenduntur ad casus vel personas non expressas.

3. 2ª. *Divisio.* Privilegia dividuntur in *realia, personalia* et *mixta.* *Reale* privilegium est illud quod concessum est contem-

platione *rei*, *officii*, *dignitatis*, ita ut successores in officio, re, dignitate eo ipso privilegium obtineant. *Personale* privilegium est illud quod personæ conceditur intuitu personæ, ita ut deficiente persona, et ipsum deficiat privilegium. *Reg. 7. Jur. in VI.* *Mixtum* privilegium de utroque participans, illud est, quod morali corpori aut collegio personarum seu communitati conceditur, quod proinde non cessat deficientibus membris, sed successoribus etiam competit.

4. Quæritur quibus modis privilegia acquirantur.

Acquiruntur privilegia *concessione*, *communicatione* et *consuetudine* seu *præscriptione.*

5. 1°. *Concessione* acquiruntur privilegia cum primum ab ipso Superiore concedantur. Concessio etiam oretenus facta privilegii per se subsistit. Nam nullibi coarctatur potestas Pontificis ut per scripturam debeat absolute suas concessiones facere. Immo in jure expresse fit mentio vivæ vocis. Sane in Extrav. *'Etsi' De Pœnit. et Remiss.* legitur 'considerans quod *plerumque contingit*, Suam Sanctitatem hujusmodi facultatem etiam *oraculo vivæ vocis concedere'* etc. Hinc certum est privilegia ex vivæ vocis oraculo concessa pro *foro interno* valere.

6. Verum quoad *forum externum* requiritur documentum scriptum, authenticum ad privilegium probandum. Ad probandum vero privilegium vivæ vocis oraculo concessum, admittitur testimonium authenticum officialium Curiæ, qui vi officii sui ista negotia tractant. Ita in Constitutione *'Alias felicis'* Urbani VIII. quæ est 141 in Bullario Cherubini.

7. At ex stylo Curiæ Romanæ, gratiæ Pontificiæ licet fuerint concessæ et signatæ a Pontifice per *'Fiat'* tamen ante expeditionem per analogas Litteras Apostolicas dicuntur *informes.* Hinc Reg. 27. Cancell. inscribitur *'De non judicando juxta formam supplicationis, sed Litterarum expeditarum'*. Immo in Reg. 52. dicitur *'ut nulli suffragetur dispensatio, nisi Litteris confectis'*.

8. 2°. *Communicatione* acquiruntur privilegia dupliciter. a) Quando Superior extendit ad alias personas vel causas, privilegia alicui personæ vel causæ concessa. b) Cum privilegia uni corpori morali concessa, eo ipso censeantur etiam aliis quibusdam corporibus moralibus concessa, eo quod inter hæc corpora moralia existit juridica communicatio privilegiorum. Citant Doctores Bullam

Leonis X qua instituitur universalis privilegiorum communicatio inter mendicantes religiosos, quæ deinde ex aliis Bullis pontificiis instituta est etiam cum religiosis non mendicantibus. Hæc vero communio valet, dummodo privilegium uni ordini concessum cum aliorum ordinum regulari disciplina componi possit, et dummodo concessum non sit uni, cum expressa exclusione quoad alios ordines.

9. 3°. *Consuetudine* acquiruntur privilegia, seu melius præscriptione immemorabili. *Cap. 13. 'De Judiciis'* Sed et temporali *præscriptione.* Scilicet contra privatos 30 annorum et contra Ecclesiam 40 annorum spatio. *Capp. 4. et 18. 'De Præscriptionibus'.*

10. Quæritur quomodo cessent privilegia.

1°. Interitu personæ si privilegium sit personale, vel interitu rei, si sit reale. Non autem quilibet interitus rei privilegium extinguit, sed solum *finalis;* si nempe vel superior rem destruat, vel alioquin res destruatur ita ut spes restitutionis non adsit. Ceterum *morte concedentis* non extinguitur privilegium nisi illud dederit ad suum beneplacitum.

11. 2°. Amittitur privilegium *renunciatione expressa* dummodo sit in favorem particularem personæ, non autem si sit in favorem publicum, vel determinati cœtus personarum. *Cap. 12. 'De foro compet.' et 36. 'De Sent. Excomm.'*

12. 3°. Amittitur privilegium *renunciatione tacita* id est nonusu, aut usu contrario. Qua in re duo sunt in jure capita. *In cap. 6. h. t.* Alexander III. tradit Monachos Cistercienses amisisse privilegium non solvendi decimas per contrarium usum 30 annorum. In cap. autem *14. eod. tit.* Innocentius III. tradit Templarios idem privilegium amisisse per continuam solutionem decimarum spatio 40 annorum. In utroque autem capite Alexander et Innocentius præsumunt renunciationem tacitam. Unde videretur incohærentia juris existere quoad tempus præsumendæ renunciationis privilegii. Plures in hac re sunt sententiæ. Verius cum *Glossa in cap. 14. v. per 40 ann.* videtur esse, si dicatur spatium temporis 30 vel 40 ann. non constituere dispositionem juris circa tempus necessarium, sed referri ad partem narrativam. Scilicet in cap. 6. expositum erat Alexandro Monachos per 30 annos solvisse decimas; in cap. 14. autem expositum erat Innocentio Templarios per 40 annos solvisse decimas. Pontifices reposuerunt

'si ita res se habeant, merito præsumitur renunciatio'. Quare uterque Pontifex non ingreditur quæstionem de tempore definito ad præsumendam renunciationem privilegii.

Igitur quod tempus requiritur ad amittendum privilegium per *non-usum* vel *usum contrarium?*

13. Sciendum est quædam privilegia esse mere facultativa, quæ absque ullo onere et præjudicio tertii exercentur: ex. gr. facultas celebrandi Missam ante auroram; dispensandi in aliquo impedimento etc. In istis privilegiis solus non-usus, aut etiam contrarius usus non inducit præsumptionem tacitæ renunciationis; quare nisi adsint alia adminicula, quæ significent renunciandi voluntatem, hæc privilegia aut non-usu, aut usu contrario non amittuntur.

14. Alia autem privilegia tertii gravamen important ex. gr. privilegium exemptionis ab onere solvendi decimas. Hæc sine dubio legitima 30 vel 40 annorum præscriptione contraria amittuntur de qua supra. Sed probabili ratione ducti cum Glossa *in cap. 15. h. t. v. per 40 ann.* dicimus privilegia hæc amitti posse per non-usum, aut usum contrarium, eo spatio temporis, quod requiritur ad præscribendum contra jus commune, idest spatio 10 annorum. Ratio est quia privilegium est quodammodo privata lex, immo magis odiosa quam ipsa lex communis. Igitur cessabit privilegium, hac lege privata cessante.

15. Animadverti autem debet 1°. principium expositum non verificari quoties occasio non extiterit utendi privilegio; 2°. nec verificari quoties privilegiatus fuerit impeditus quominus privilegio uteretur.

16. Cessat privilegium si *eo abutatur* privilegiatus. *Cap. ult. 'De Immun. Eccl.'* vel si *incipiat secumferre grave detrimentum communitati. Cap. 9. 'De Decimis'* et *cap. ult. 'De Clericis non Resident.'*

17. Privilegium cessat cessante *causa finali*, seu melius immutata causa finali in contrariam, ita ut usus privilegii illicitus evadat. *Cap. 60. 'De Appellat.'* Si autem causa finalis simpliciter deficiat, non inde cessat privilegium. Nam privilegium utique pendet a causa finali in concessione, non vero pendet in conservatione. Factum enim legitimum retractari non debet, licet casus postea evenerit, a quo non potest inchoari. *Ita in Reg. 73. Jur. in VI.*

18. Cessant tandem privilegia *revocatione* facta a concedente, vel ab ejus successore. Privilegia enim censentur concessa sub tacita conditione '*donec, vel dummodo non revocentur*' *Glossa recepta in cap. 13. 'De Judiciis et ad Reg. 16. Jur. in VI.*

Tituli XXXIV. et XXXV.

De purgatione canonica et vulgari.

1. Purgatio est 'modus a jure inventus quo homo infamatus et notabiliter suspectus de crimine, quod nequit probari, cogitur demonstrare suam innocentiam'.

2. Hæc purgatio alia est *canonica*, quia nempe recepta est ab Ecclesia, alia autem dicitur *vulgaris* quia nempe ex vulgi falsis opinionibus, immo ex superstitione populari, non autem legitimo titulo inducta fuit.

3. Purgatio canonica considerata est ceu medium juridicum quo scandalum ex imputatione alicujus honestæ personæ natum tolleretur, et honor debitus restitueretur. *Capp. 12. et 15. h. t. et 21. 'De accusat.'* Unde a judice competente poterat unice indici. Quod si reus defecisset in purgatione, judex poterat considerare reum, ceu auctorem criminis impacti, eumque pœnis ordinariis plectere. *Cap. 7. h. t. et Cap. 11. 'De simonia'.*

Forma purgationis canonicæ antiquæ multiplex erat. Ex. gr. juxta *cann. 23. et ult. caus. 2. q. 4.* Sacerdos infamatus Missam legens, et laicus infamatus participans de Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento si hæc verba protulissent 'Corpus Domini sit mihi probatione hodie' probata censebatur et manifesta eorum innocentia.

4. Deinde autem inducta est et communiter recepta forma seu solemnitas, qua infamatus præstet juramentum de propria innocentia, et insuper adducat honestas personas, plures vel minores numero juxta arbitrium judicis, quæ juramento deponant de credulitate, et testentur tuto fidem haberi posse depositioni infamati hominis. *Capp. 5. et 7. h. t.*

5. Purgatio vulgaris pluribus modis fiebat. Præsertim vero infamatus de crimine cogebatur tangere ferrum candens vel accensos carbones, vel inire duellum cum accusatore, ita ut exitus duelli haberetur ceu probatio vel culpæ vel innocentiæ. Hanc

purgationem reprobarunt canones, vel ut tentationem Dei, vel ut superstitione et cultu dæmonis infectam eam judicantes. *Can. 7. cap. 2. q. 4. et toto titulo præsente.*

TITULUS XXXVI.

De injuriis et damno dato.

1. I°. *De injuriis.* Injuria in genere significat id quod non jure fit, idest contra justitiam. In sensu autem tituli injuria idem est ac contumelia qua dolo malo vilipenditur honor et fama alterius.

2. Præcipua divisio injuriæ est ut alia sit *verbalis,* alia *realis.* Verbalis injuria verificatur, quando per verba contumeliosa alienus honor læditur. Ad verbalem injuriam reducitur etiam *libellus* seu *carmen famosum.* Injuria realis dicitur ea, quæ aliquo facto infertur, quemadmodum si quis personam aggrederetur vel percuteret alapis aut verberibus, vel violenter alienam domum introiret, vel aliud ageret in contumeliam, et in contemptum alienum.

3. Ad sarciendam injuriam datur *actio injuriarum* quæ civiliter instituitur, si injuriam passus exposcat summam pecuniæ ad suum privatum commodum, præcise ex titulo toleratæ injuriæ; criminaliter autem instituitur si invocetur judicis auctoritas ad reum debita pœna mulctandum.

4. Cessat actio injuriarum 1°. *condonatione* vel *expressa* vel saltem *tacita.* Ex. gr. si injuriam passus redeat in pristinam familiaritatem cum adversario suo. 2°. Morte *alterutrius* vel *inferentis* injuriam ante litem contestatam, vel *patientis.* Quia actio injuriarum considerata est ceu actio ex delicto, idest pœnalis, quæ ordinarie ad hæredes non transit. 3°. Actio injuriarum criminalis perimitur ex *præscriptione unius anni. L. 5. Cod. 'De injuriis'* recepta a Doctoribus. Interest enim Reipublicæ ne odia civium diu perseverent. 4°. Cessat actio injuriarum *retorsione,* idest si eædem injuriæ retorqueantur. — Quoad cessationem actionis injuriarum ex condonatione, animadvertimus eam non verificari si injuriatus alterius potestati subjectus ipse solus injuriam condonet, sed requiri etiam condonationem superioris.

5. II°. *De damno dato.* In titulo nomine damni intelligitur illud damnum, quod quis alteri infert absque proprio commodo et utilitate. Ex. gr. si quis domum alienam incendat, vestes laceret etc. Hoc damnum jure romano sarciebatur actione legis Aquiliæ.

6. Relinquentes civiles dispositiones hac in re, ea quæ sunt juris nostri breviter exponemus. Juxta *cap. ult. h. t.* non solum ille qui dolo alteri damnum intulit, sed etiam qui ex sola culpa tenetur satisfactionem congruam præstare damnificato. Concordant *capp. 6. et 7. h. t.* Quod si aliquis omnem diligentiam adhibuerit ne damnum inferretur, vel saltem absque sua injuria, et negligentia damnum sequutum est, non potest obligari ad sarciendum damnum. Damnum enim in hypothesi ex infortunio potius repetendum est. Nemo autem de infortunio tenetur, quod vel prævideri non potuit, vel prævisum non potuit removeri.

TITULUS XXXVII.

De poenis.

1. In titulo præsenti agitur de pœnis, in sequenti titulo de pœnitentiis et in titulo 39. de censuris ecclesiasticis. Profecto hæc tria differunt inter se. Nam 1°. relate ad illos quibus fit applicatio, differentia adest. Siquidem pœna applicatur ordinarie etiam invitis. Pœnitentia applicatur volentibus. Censuræ autem statutæ sunt contra contumaces et temerarios ad frangendam contumaciam. 2°. Effectus proprius pœnæ est reintegratio ordinis læsi. Effectus autem proprius pœnitentiæ est correctio fidelis, qui ut reconciliationem obtineat libens sese subjicit operibus satisfactoriis. Censuræ autem diriguntur ad frangendam contumaciam illius, qui deliquit, nec reparare vult scandalum, aut etiam in crimine insordescit.

2. Hisce positis pœna definitur 'Vindicta criminis ad disciplinæ publicæ emendationem inducta'. Nam propria indoles pœnæ est reparatio ordinis læsi ob crimen. Hinc natura sua pœna dirigitur contra delinquentem, qui disciplinam publicam offendit. At indirecte etiam tertias personas pœna afficere potest, quemadmodum est pœna, quæ bona delinquentis percutit, quo in casu etiam alii, nempe hæredes delinquentis effectum pœnæ sustinent. Ita etiam interdictum locale, quod est utique censura, sed induere potest indolem pœnæ. Siquidem ob aliquod delictum commissum in loco interdicitur locus, et personæ ibi commorantes effectum interdicti sustinere debent, licet non omnes deliquerint.

3. Pœnæ canonicæ proprie dictæ in specie sunt.

1°. Inhabilitas ad beneficia, dignitates et officia ecclesiastica. 2°. Privatio beneficiorum. 3°. Depositio. 4°. Degradatio. 5°. Infamia. 6°. Irregularitas. De singulis breviter.

1°. *Inhabilitas* est pœna qua quis fit ineptus ad assequenda beneficia vel officia ecclesiastica. Unde ipsa collatio beneficii si fiat inhabili, nulla est ipso jure ante omnem sententiam judicis. Subjectum enim ipsum collationis censetur abesse, eo quia incapax.

4. 2°. Secunda pœna est *privatio beneficiorum* vel *subtractio fructuum*. Hæc potest infligi ab ipso jure; aliquando autem inferenda præcipitur per judicis sententiam. Procul dubio si pœna hæc inferenda dicitur per sententiam judicis, non obligat neque in conscientia ante sententiam. Hinc quis potest et beneficium retinere, et fructus percipere, quin teneatur resignare beneficium, vel tradere teneatur superiori, aut in pias causas erogare fructus, donec sententia sequatur. Sed etiam in priori casu obligatio in conscientia ordinarie non urget saltem ante sententiam judicis declaratoriam facti, qua scilicet judex declaret Clericum reum esse determinati criminis cui adnexa est pœna privationis beneficii vel subtractionis fructuum. *Cap. 2. 'De Hæreticis' in VI.* Pœna enim, quæ requirit externam executionem non obligat ordinarie ante sententiam saltem declaratoriam, quia prudenti judici possent fortasse præsto esse circumstantiæ, quæ æquam et favorabilem interpretationem suaderent. Dixi *'ordinarie'*. Nam si Canon in aliqua causa in specie dixerit pœnam esse incurrendam ipso facto etiam ante quamlibet sententiam judicis declaratoriam, procul dubio obligatio in conscientia illico exurgeret. Exempla in re nostra habemus in *Extravag. 'Ambitiosæ' 'De rebus Eccl. non alien.'* et *in Trid. sess. 23. cap. 1. De Ref. v. 'Si quis autem'* ubi agitur de pœna privationis fructuum contra Episcopos et Parochos non observantes legem Residentiæ, et Concilium decernit, delinquentes amittere beneficii fructus in conscientia ipso facto, et ante omnem sententiam judicis.

5. 3°. Tertia pœna est *depositio*, quæ est pœna qua Clericus in perpetuum privatur ordine, idest exercitio ordinis et munere clericali. Depositio semper secumfert privationem beneficii. At non ejicit personam e statu clericali. Quare depositus remanet clericus, licet depositio natura sua sit perpetua, tamen Episcopus potest dispensare si crimen fuerit adulterium, vel aliud crimen minus, ob quod fuit depositio inflicta. *Cap. 4. 'At si Clerici'*

'De Judiciis.' Animadvertimus vero depositionem non esse intelligendam, nisi crimen commissum fuerit enorme, et causa gravis scandali. Ex. gr. homicidium voluntarium, adulterium, stuprum violentum, furtum sacrilegum, vel fornicatio continuata. *Arg. cap. 6. De cohab. Cler. et Mulier. et sess. 22. Trident. in Decreto de observand. in Sacr. Miss.*

6. 4°. Quarta pœna est *degradatio*, quæ est pœna ecclesiastica, qua Clericus ob criminis atrocitatem, vel incorrigibilitatem, per sententiam judicis authentice et solemnitate adhibita privatur ordine, idest exercitio (non autem charactere), beneficio, officio et statu ipso clericali seu omnibus privilegiis, ita ut Clericus reddatur ad statum laicalem, et ad instar laici puniatur a laica potestate secundum suas leges. Degradatio est vel *verbalis,* vel *realis, verbalis,* qua sententia degradationis edicitur, *realis,* qua perficitur ipsa degradatio per ritum statutum. *Cap. Degradatio h. t. in VI.* Juxta autem *cap. 'Novimus' 27. 'De verb. signif.'* Ecclesia adprecari debet auctoritatem civilem præsentem in reali degradatione Clerici, ut eum mitiori ratione pertractet. Hæc degradatio realis nonnisi ab Episcopo fieri debet. *Conc. Trid. sess. 23. c. 4.* Fit autem ob crimina in jure expressa. Præcipue sunt crimina hæreseos, falsificationis Litterarum Apostolicarum, insidiarum contra proprii Episcopi vitam.

7. 5°. Quinta pœna est *infamia.* Infamia alia est *facti,* alia est *juris.* Facti est, quæ oritur in populo ex delicto scienter admisso, vel alio defectu manifesto, ita ut nulla-tenus quis possit sese excusare; quin apud honestas personas contrahat notam et patiatur boni nominis imminutionem. Infamia juris est quæ auctoritate legis ob certa crimina infertur. Hæc autem duplici modo infertur et decernitur a lege a) ut ipso jure et ipso facto incurratur, hæc porro infamia incurritur solummodo quando crimen est notorium, b) ut pœna infamiæ incurratur solum per sententiam judicis.

8. Inter infamiam juris et infamiam facti duplex est præcipua differentia. 1ª. ut infamia juris proprie sit pœna criminis, non autem infamia facti. 2ª. ut infamia facti redimi possit per bonam opinionem, quæ oritur ex publica et notabili emendatione. Infamia autem juris per se redimi non potest, scilicet perpetua est. *Can. 7. cap. 3. q. 3.* Tolli vero potest auctoritate principis, aut ex contraria sententia judicis, quæ vel innocentiam personæ pronunciat, vel

saltem in relatione ad infamiam irrogatam, primam sententiam modificat et corrigit.

9. 6°. Sexta pœna est *irregularitas*, quæ contrahitur ex delicto, et est 'impedimentum juris ecclesiastici ad susceptionem ordinum, et ad executionem actuum ordinis jam suscepti.' Contrahitur vero ex reiteratione absoluta baptismi, ex violatione censuræ ecclesiasticæ, ex indebita susceptione ordinum, ex crimine hæresis, et aliis criminibus, ex quibus oritur infamia juris, ex homicidio, vel mutilatione voluntaria. Animadverti autem debet irregularitatem ex crimine pœnam esse solummodo improprie et indirecte.

TITULUS XXXVIII.

De pœnitentiis et remissionibus.

1. Pœnitentia definiri potest 'Alicujus laboriosi operis frequentatio ab Ecclesia imposita illis, qui post delictum vel culpam admissam, volunt iterum assequi jura quæ amiserant'.

2. Pœnitentia alia est *sacramentalis* et privata, quæ in foro interno imponitur, alia est publica, quæ in foro externo imponitur præsertim ad reparandum scandalum ortum ex crimine.

3. Licet antiqua pœnitentia canonica jamdudum cessaverit, tamen dici nequit omnem prorsus pœnitentiam publicam cessavisse. Trid. enim in *sess. 24. cap. 8. De Refor.* mandat ut peccatoribus publicis et cum scandalo, publica etiam et pro qualitate culpæ pœnitentia infligatur. Episcopus autem videre debet utrum expediat pœnas publicas in specie irrogare.

4. Relate ad pœnitentiam sacramentalem duo animadvertimus. 1°. In *cap. 12. h. t.* præcipi annualem confessionem et communionem Sanctissimæ Eucharistiæ saltem tempore paschali. Qui autem temere et sine rationabili causa, ac proprii Parochi consilio seu licentia alterutrum omittunt, vivi ab ingressu Ecclesiæ arceantur, defuncti privantur ecclesiastica sepultura.

5. 2°. Commemoratione digna est Constit. *cap. 13. h. t.* In hac Constitutione animadvertens Innocentius corporales infirmitates non raro ex peccato provenire, sub pœna interdicti ab ingressu Ecclesiæ jubet medicos admonere debere infirmos ut Sacramentum Pœnitentiæ suscipiant.

6. Accessit Bulla S. Pii V. *'Super gregem' 8. Mart. 1568.* in qua S. Pontifex renovat constitutionem Innoc. III. relatam in cap. 13. cit., et statuit ut medici vocati ad infirmos jacentes in lecto eosdem admoneant, ut Confessario peccata sua confiteantur, neque tertio die ulterius visitent, nisi longius tempus confessarius concesserit; aut nisi constiterit de peracta confessione ex fide Confessarii in scriptis relicta. Contra medicos transgressores vero decernitur pœna statuta in *cap. 13. h. t.* 2°. Infamia. 3°. Privatio gradus medicæ facultatis. Hanc Constit. ajunt DD. etiam juxta inductam consuetudinem, esse intelligendam de morbo periculoso. *Ita Hengel. h. t. n. 10.*

7. Verum accessit deinde Decretum Benedicti XIII. in Conc. Romano sub *tit. 32. c. 1.* et subsequens declaratio secretarii ejusdem Concilii impressa in Append. Concilii sub n. 28. Porro in Decreto Concilii 1°. renovatur dispositio Piana. 2°. excludi videtur necessitas periculi ut Medicus vel Chirurgus teneatur admonere infirmum de confessione sacramentali peragenda. Etenim pro quovis morbo præcipitur servanda dispositio Piana, exceptis solum morbis arctritis. 3°. Medicis vel Chirurgis transgressoribus imponitur pœna excommunicationis, latæ sententiæ. 4°. Confessariis sub pœna suspensionis ipso facto incurrendæ ab excipiendis confessionibus præcipitur ut post exceptam ab infirmis confessionem fidem de eadem faciant scripto, et documentum domi relinquant. Porro in pagellis pro confessionibus audiendis solet ab Ordinariis hæc pœna suspensionis infligi. Duo in hac re animadvertimus 1°. interdictum ab ingressu Ecclesiæ medicis comminatum *cap. 13. h. t.* esse ferendæ sententiæ. Non enim apposita est Clausula *'ipso facto'*. 2°. Juxta Benedictum XIV. *Inst. Ecc. 22. n. 17.* decreta Pontificia superius descripta de infirmo relinquendo non obligant quando morbus est ita gravis ut sine ope medici periculum adsit.

Titulus XXXIX.

De sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti.

1. Titulus præsens agit de censuris. Censura, ita dicta ad exemplum pœnarum quas ad emendationem civium censores populi Romani infligere solebant, definitur 'Pœna spiritualis et medicinalis, per quam homini baptizato, delinquenti, et contumaci per

potestatem ecclesiasticam aufertur usus bonorum spiritualium'. Aliquo sub respectu censura est pœna quia ob delictum vel culpam inflictam secumfert aliquam malitiam propter privationem jurium seu bonorum spiritualium. Non infligitur autem censura ad publicam vindictam criminis, sed potius ad correctionem rei; hinc dicitur pœna medicinalis.

2. Per auctoritatem ecclesiasticam fertur censura, idest nedum infligitur a Romano Pontifice, Episcopis et Abbatibus nullius, *Cap. 1. et 16. 'De Offic. Ord. Concil. Trid. sess. 6. cap. 3. De Ref.* sed etiam ab aliis judicibus. Uno verbo infligi potest censura ab illis, qui in foro externo et contentioso habent jurisdictionem vel ordinariam, vel delegatam. Tales sunt Legati Sedis Apostolicæ. *Cap. 'Noviter 'De Offic. Legati'* et *cap. 2. eod. in VI°.'* Superiores regulares quoad suos subditos regulares. *Cap. 10. 'De Majorit. et Obed.' cap. ult. 'De statu monach. et cap. 33. De simonia'.* Vicarius Generalis Episcopi et Vicarius Capitularis. *Cap. 7. h. t. in VI.* Judices delegati. Tandem Concilia et Capitula regularium. Et ratio est quia potestas ferendi censuras pertinet ad potestatem jurisdictionis in foro externo. Censura enim est privatio usus bonorum publicæ societatis christianæ. Hinc Parochus ferre censuras non potest. Infligitur autem censura in solos subditos.

3. Ut autem excommunicatio major, plena suspensio et interdictum infligantur, requiritur delictum externum, quia Ecclesia de internis non judicat. *Cap. 33. 'De simonia'.* Scilicet tale facinus requirit quod secumfert culpam gravem. *Arg. can. 39. caus. 11. q. 3. et Conc. Trid. sess. 25. De Ref. c. 3.* Hoc vero intelligi debet de excommunicatione majori, de suspensione ab officio et a beneficio vel ab alterutro et de interdicto. Nam excommunicatio minor incurritur seu incurrebatur etiam ex culpa levi, quemadmodum etiam potest infligi suspensio ab aliquo actu officii. Ita DD. Necesse autem non est ut sit publicum et notorium. Hinc datur etiam censura ex informata conscientia.

4. Requiritur etiam contumacia, quæ consistit in contemptu auctoritatis ecclesiasticæ, quæque verificatur sive quando quis Superiori legitime imperanti resistit, sive quando quis sciat aliquid prohiberi ab Ecclesia sub censuris, et nihilominus non dubitat illud agere.

5. Quare a censura incurrenda excusat 1°. ignoratio tum juris tum facti. Hinc licet quis sciat actum prohibitum ab Ecclesia,

ignoret autem prohibitioni adjectam esse censuram, ignorantia hæc excusat a censura, nisi ignorantia fuerit supina et crassa, et eo magis si fuerit affectata qua nempe quis dubitans cuidam actioni censuram esse adnexam nolit investigare, ne cognoscat. *Cap. 2. 'De Const.' in VI.*

6. Quin immo si censura inflicta fuerit contra illos, qui ex consulto scienter vel temerario ausu egerint, vel qui agere præsumpserint, vel sub simili modo loquendi, etiam crassa et supina ignorantia excusat. Quia positiva scientia censuræ necessaria videtur ad ipsam incurrendam.

7. Quid vero si ignorantia hac hypothesi fuerit affectata?

Magnæ notæ Doctores dicunt, ignorantiam hanc excusare a censura, tum quia positiva scientia non verificatur, tum quia qui vult ignorare legem aut censuram, adhuc aliquam reverentiam conservat erga auctoritatem, cujus voluntatem ideo non vult inquirere, ne eam violet. Certe rationes istæ suo non carent pondere. At communior est aliorum sententia qui docent non excusare, quia hæc ignorantia in jure dolo æquiparatur. Ideo enim ignorans non vult rite cognoscere legem et pœnam eidem adjectam, quia vult pro libitu agere, idest contra id, quod prævidet cum fundato dubio a lege sub censura prohiberi. Quoniam vero quisquis diligens esse debet in negotio animæ suæ, quod a lege regitur, hinc affectans ignorantiam legis vel censuræ proprie legem non reveretur, sed potius eam despicit, et ex fraude sua vult eam ignorare. Dixi tamen *'quod prævidet cum fundato seu vere probabili dubio'* quia dubium hoc constituit agentem in mala fide. Hinc non versaretur in ignorantia affectata ille, qui solum de existentia legis vel pœnæ dubitaret.

8. Excusat 2°. a censura metus gravis juxta Reg. 4. Juris. Non enim præsumitur Ecclesia prohibitione sua positiva velle adstringere fideles qui tali necessitate premantur, nec contumaces videntur esse qui agunt morali eaque gravi coactione impulsi. Excipiunt autem DD. casum quo violatio legis etiam sub metu cederet in contemptum fidei, vel in dedecus auctoritatis Ecclesiæ. Ratio est quia in hisce casibus lex Ecclesiæ obligat etiam sub metu. *Cap. 5. De his quæ vis vetusque causa fiunt.'* Idem dic si de actione ageretur quæ posita in publici boni præjudicium cederet.

9. 3°. In foro conscientiæ excusat persuasio propriæ innocentiæ, quamvis in foro externo crimen juridicis probationibus constet. Quo tamen in casu saltem ad scandalum vitandum, fidelis tenetur sese gerere coram societate ceu censura ligatum.

10. Hoc vero dicendum non est quando censura etiam in foro externo nulla sit et prorsus invalida. Nam censura isthæc nullum parit effectum. Invalida autem est censura a) si Prælatus, qui eam infligit caret jurisdictione necessaria relate ad personam, sive quia absolute censuras ferre nequit, sive quia post sententiam censuræ omnino notoriam, appellatio legitima interposita fuerit. *Cap. 20. h. t. in VI°.* b) Si causa ob quam censura lata est notorie sit falsa et injusta. Ex. gr. si ob actum revera et notorie licitum fuerit inflicta.

11. c) Si forma substantialis neglecta fuerit in judicio. Porro substantialis forma potest esse duplex. 1°. Forma potest esse specifice substantialis, quando nempe in lege, quæ pœnam censuræ decernit, designetur modus servandus in eadem pœna infligenda. 2°. Forma generice esse potest substantialis.

12. Quod ut intelligatur sciendum est censuram aliam esse a *jure,* aliam ab *homine.* Ab homine quidem fertur censura quando Prælatus vel judex contra contumacem censuram decernit, vi suæ auctoritatis, quin aliquo in canone contra hujusmodi contumacem, mentio specialis fiat de aliqua pœna censuræ. Exemplum reperitur in *cap. 'Odoardus' 'De solutionibus'.* Si autem de censura in canone vel Constitutione caveatur, a lege procedere dicitur.

13. Rursus censura hæc alia est *ferendæ sententiæ,* alia *latæ sententiæ.* Ferendæ quidem sententiæ est, quando lex vel præcipiat, vel facultatem tribuat Episcopis, Prælatis, ut censuram decernant. Latæ sententiæ vero est censura, quando ipsa lex censuram infligat, et ipsa lex quodammodo ministerium judicis punientis exerceat. Hinc posito facto criminoso cum contumacia conjuncto, delinquens censura ligatur.

14. Hisce positis si censura excommunicationis procedat a jure, et sit latæ sententiæ, ipso facto incurritur, nec ulla monitio necessaria est. Utique locum habere potest in ista censura sententia judicis declaratoria, at sententia hæc profertur solummodo contra reum ut ab aliis videatur, quia reus jam ligatus fuerat

vinculo censuræ ab ipsa lege. *Cf. Fagn. in cap. 'Non potest' De sent. et re jud. n. 18. et seqq.* Hinc prævia monitio non requiritur, sed solum requiritur citatio rei, si factum non fuerit notorium, quia causa est discutienda. *Clem. 3. de censuris et Clem. 2. de Pœnis.* Secus vero si factum fuerit notorium; nam juxta communia principia juris, citandus non est ille, cui notorie non competit defensio. Notorium enim pro certo habetur, nec ulla indiget probatione. Quod si censura procedat a lege, sed sit ferendæ sententiæ, vel ab homine feratur, requiritur prævia monitio, quæ etiam dicitur comminatio censuræ. *Capp. 26. De appell. 24. h. t. capp. 5. 9. et 13. h. t. in VI°.* Etenim in judicio constare debet de contumacia delinquentis, qui si congrue satisfecerit, censura ligandus non est. Porro hæc monitio saltem ad inferendam censuram excommunicationis absolute requiritur. *Cf. cit. cap. præsertim 9. h. t. in VI°.*

15. Monitio hæc triplex esse debet cum competente intervallo dierum, aut saltem debet esse una, quæ tres monitiones complectatur. Fieri autem debet scripto, et intimari delinquentibus coram testibus, si possit. Quod si delinquens delitescat vel fugiat monitio triplex vel una tribus æquivalens fieri debet in domo ejus, vel ad valvas Ecclesiæ, vel in aliquo publico loco est affigenda. *Cap. 5. § 'Porro' ut lite non contest. 'Clem. 3. De electione etc.'*

Hisce positis si sententia excommunicationis feratur absque trina monitione, vel una saltem tribus æquivalente; sententia nulla est et despici potest.

16. Excipiunt Doctores casum quo crimen non solum, sed etiam contumacia delinquentis sit notoria. Quando enim excessus delinquentis est notorius, novis probationibus non indiget. *Cap. 9. 'De electione etc. et cap. 23. eod.*

17. Quæritur quibus infligi potest censura. Censura est actus potestatis seu jurisdictionis Ecclesiasticæ. Hinc infligi potest solummodo in homines *baptizatos, doli capaces* et *subditos.* Solet etiam addi *viatores,* quia excommunicatio contra mortuos, vel absolutio ab excommunicatione non excommunicatio proprie est, vel absolutio, sed declaratio de eo quod fieri debuisset, si in vivis agerent, et solummodo adhibentur pro effectu sepulturæ ecclesiasticæ, et pro precibus, vel suffragiis publicis peragendis vel non. Quoniam vero juxta concretam formulam regiminis ecclesiastici, potestas et

relativa subjectio respiciunt territorium et personas, hinc censuræ participant simul de qualitate pœnæ localis vel personalis. Quare 1°. si censura sit lata contra aliquod crimen in una Diœcesi, si subditus idem crimen patraverit in alia Diœcesi non contrahit censuram. Immo si censura sit ferendæ sententiæ, et subditus patraverit factum criminosum in Diœcesi, ac deinde ad aliam transierit Diœcesim, Episcopus non potest sententiam excommunicationis ferre contra delinquentem. Nam extra territorium jus dicenti impune non paretur. *Cap. 2. De Constit. in VI°.* Verum si subditus absens a Diœcesi, eo ipso quod absens delinquat ex. gr. quia non residet, nec muneri suo satisfaciat, si vocatus renuat redire, et contumax constituatur, subjici potest censuris, quas in eum ferat Episcopus.

18. 2°. Peregrinus, qui legibus locorum per quæ transit non obligatur, non subjacet censuræ, quæ per legem generalem in Diœcesi contra aliquod crimen lata est. Dixi per *legem generalem.* Etenim quoniam quis ratione criminis sortiri potest forum proprium in loco criminis, hinc Episcopus contra peregrinum in sua Diœcesi delinquentem procedere potest, eique congruas pœnas infligere, non exceptis censuris.

19. Tradunt communiter DD. saltem ex usu et consuetudine introducta, non posse Episcopum censuram infligere contra Imperatorem, Regem ob horum excellentiam et dignitatem. Tandem notandum sub generali dispositione legis censuram inferentis, non venire Episcopos, nisi specialiter de illis mentio fiat. *Cap. 4. h. t. in VI°.*

20. Quinam absolvere possint a censuris?

Absolutio a censuris concedi potest nedum ex potestate ordinaria, sed etiam ex delegata. Est enim actus jurisdictionis, qui per se delegari potest. Hoc posito si censura lata fuerit ab homine, absolvere potest 1°. Rom. Pont., quicumque fuerit, qui eam inflixerit, sive censura ab alio lata, inflicta fuerit ex auctoritate et motu proprio, vel applicatione dispositionis legis decernentis censuram ferendæ sententiæ, 2°. potest absolvere, qui eam tulit, et ejus successor, necnon ejus superior, si ad eum causa censuræ in gradu appellationis fuerit delata, vel si sermo sit de Archiepiscopo, potest hic in actu visitationis Diœcesis suffraganei sui, absolvere ligatos censura a suo suffraganeo. 3°. Quilibet sacerdos in articulo

mortis potest ab omnibus censuris absolvere. Quod si tamen infirmus convaluerit, tenetur superiorem adire, non quidem ut absolutionem iterum recipiat, sed ut obedientiam præstet, et congruam præstet satisfactionem, si superior illi imponat.

21. Quid vero si a lege, generali constitutione feratur censura?

Si censura nemini fuerit reservata in foro interno potest ab ea absolvere, quicumque potest delinquentem absolvere a peccato lethali.

22. Si autem fuerit reservata 1°. in articulo mortis quilibet sacerdos potest absolutionem dare, ita tamen ut si infirmus bonam valetudinem iterum acquisierit debeat adire superiorem ut supra. 2°. Romanus Pontifex pro sua in tota Ecclesia potestatis amplitudine. 3°. Auctor legis vel ejus successor. Hinc in censura reservata Pontifici Maximo virtute potestatis propriæ nullus Episcopus potest absolvere. Verum circa censuras reservatas Romano Pontifici plura sunt animadvertenda.

23. 1°. In Constit. '*Apostolicæ Sedis*' distinguitur inter excommunicationes latæ sententiæ, *speciali modo* Summo Pontifici reservatas et alias eidem *simpliciter* reservatas. Jamvero vis hujus distinctionis secumfert ut in censuris primi generis solummodo illi possint absolutionem concedere, qui specialem facultatem ab iisdem absolvendi acceperint a Romano Pontifice. Quare sub mandato vel indulto generali absolvendi a censuris papalibus non venit facultas absolvendi a censuris speciali modo Summo Pontifici reservatis.

24. 2°. Si censura sit occulta, nec ad forum contentiosum deducta, Episcopi possunt in ea absolvere in foro conscientiæ sive per se, sive per Vicarium specialiter deputatum suos subditos in propria Diœcesi, excepta tantum hæresi, a qua per seipsos absolvere possunt *(ita cap. 6. sess. 24. Refor. in Trid. 'Liceat Episcopis in irregularitatibus etc.')*. Verum hæc dispositio aliquatenus immutata est a Constit. '*Apostolicæ Sedis*' in qua circa finem legitur 'Firmam tamen esse volumus absolvendi facultatem a Tridentina Synodo Episcopis concessam *(sess. 24. De Reform. c. 6.)* in quibuscumque censuris Apostolicæ Sedi hac nostra Constitutione servatis, iis tantum exceptis, quas eidem Apostolicæ Sedi speciali modo declaravimus reservatas'.

25. 3°. Episcopi absolvere possunt a censura Papæ reservata, quando necessitas et impedimentum adsit, quominus Summus Pontifex adiri queat. Ita Doctores, ex præsumpta delegatione S. Pontificis, cui potestas data est in ædificationem et non in destructionem. Unde adagium *'Casus Papalis fit casus Episcopalis'*. Circa hanc opinionem advertimus eam neque probatam neque rejectam fuisse a S. Pœnitentiaria. Eam fundari præsertim in ratione difficultatis itineris suscipiendi, ut persona ad S. Sedem accederet, et præsens absolutionem reciperet. In more enim positum est S. Sedis, ut recursus per Epistolam recipiantur, et vel detur absolutio ab ipsa S. Sede in forma gratiosa, vel facultas absolvendi delegetur Ordinario loci, vel Confessario ipsius personæ, quæ censura ligatur. Ceterum accessus ad Sanctam Sedem per Epistolam facilis hodie admodum est.

26. Tandem duo sunt præ oculis habenda 1°. absolutionem a censuris esse actum jurisdictionis. Hinc concedi potest sive ex potestate ordinaria, sive ex delegata. 2°. Absolutionem pro foro sive externo sive interno dandam esse juxta formam in Rituali Romano descriptam. Et quidem pro absolutione ab excommunicatione in foro interno sufficit ipsa formula absolutionis in Sacramento Pœnitentiæ adhibenda. *'Misereatur' 'Indulgentiam' 'Dom. Nost. Jesus Christ.' etc.*

27. Breviter de censuris in specie.

I°. *De Excommunicatione.* Excommunicatio est 'censura ecclesiastica, qua homo Christianus a communione fidelium, et bonis spiritualibus quæ fideles inter se communicant excluditur'. Alia est *major* alia *minor.* Major est qua homo Christianus totaliter a communione fidelium excluditur. Hæc, si solemnitatibus adhibitis, infligatur ad terrorem aliorum, et præsertim quando rei emendationis spes non affulgeat solet appellari anathema. Dum hoc infligitur 12 Presbyteri debent adsistere Episcopo et lucernas ardentes in manibus tenere, quas post pronunciatam decreti formulam, seu sententiam projiciunt et pedibus proculcant simulque maledictiones pronunciantur ad indicandam execrationem personæ in delictis suis inique contumacis.

28. Quæritur quinam sint effectus excommunicationis majoris.

Resp. alios esse remotos, alios proximos. Remoti sunt 1°. Irregularitas, si violetur, exercendo ordines.

2°. Suspicio de hæresi, si quis per annum insorduerit in ea, idest non curaverit absolvi.

3°. Privatio beneficiorum post triennium ex sententia judicis condemnatoria.

Effectus proximi sunt 1. privatio sacramentorum, active et passive; 2. divinorum officiorum; 3. suffragiorum Ecclesiæ; 4. sepulturæ ecclesiasticæ; 5. inhabilitas ad beneficia; 6. privatio jurisdictionis ecclesiasticæ; 7. communionis forensis; 8. societatis civilis, quæ solos vitandos respicit.

Quoad privationem sacramentorum activam, nota in casu extremæ necessitatis peti posse etiam a vitando, baptisma, pœnitentiam, eucharistiam et extremam unctionem.

Quoad privationem jurisdictionis, nota quod actus excommunicati tolerati sustinentur nisi ei objiciatur exceptio excommunicationis; idem est de actibus forensibus.

29. Minor est qua homo christianus separatur a communione ceterorum fidelium solummodo quoad usum passivum sacramentorum et privatur voce passiva in electione.

30. Contrahitur vero ob communicationem illicitam cum excommunicatis nominatim, vel cum notoriis percussoribus clericorum. *Const. Mart. V. 'Ad evitanda'.* Hæc excommunicatio in foro interno absolvi potest a quolibet sacerdote approbato ad confessiones excipiendas. In foro autem externo absolutio concedenda est ab eo qui facultatem habet. Porro cum vitandis communicare non licet per verba, litteras, salutationem, convivia, contractus, neque orationibus in sacrificio Missæ, in sacramentis.

31. Extra divina licet communicare cum excommunicatis vitandis, si una ex rationibus verificetur in versiculo expressis *'utile, lex, humilis, res ignorata, necesse'*. *Utilitas* temporalis et spiritualis, tum excommunicati tum communicantis. *Lex* matrimonialis vinculi vi cujus conjux innocens potest cum excommunicato vitando omnem habere communicationem, quemadmodum ante excommunicationem habebat, debita obedientia filiorum erga parentes, subditorum erga Superiorem et viceversa. *Ignorantia* sive juris sive facti. *Necessitas* quæcumque sive animæ, sive corporis, sive famæ, sive fortunæ, sive excommunicati, sive communicantis, sive etiam tertii.

32. An adhuc vigeat excommunicatio minor.

Affirmativa sententia ab aliquibus tenebatur sed negativa prævaluit quæ eo innititur quod Bulla *'Apostolicæ Sedis'* simpliciter asserat se recensere omnes censuras latæ sententiæ, ideoque cum nullam mentionem faciat excommunicationis minoris, censenda est per præteritionem abrogata. Et hæc sententia recepta est apud Supremum Tribunal S. O. Romanæ et Universalis inquisitionis. Nam die 10. Dec. 1883 proposito dubio 'An hæc sententia (docens excommunicationem minorem vi Const. *'Apostolicæ Sedis'* abolitam esse) tuto doceri possit in Seminario', responsum est affirmative. Ideoque in praxi tenendum est excommunicationem minorem esse abolitam. Vide *Acta S. Sedis vol. XVII. fasc. XI. pag. 556.*

33. II°. *De suspensione.* Suspensio est 'censura Clericum privans usu potestatis, vel juris ecclesiastici'. Alia est ab *officio,* seu *ordine* et *ministerio,* alia est a *beneficio,* alia est ab *utroque.* Potest vero una ab alia separari, ita ut una non secumferat necessario aliam. Si suspensio feratur a judice per modum censuræ, contra contumacem, requiritur monitio. *Arg. cap. 'Reprehensibilis' De Appell. et Abbas. ibid. n. 5.*

34. III°. *De interdicto.* Interdictum est 'censura privans usu omnium divinorum officiorum, aliquorum sacramentorum, ac sepulturæ ecclesiasticæ'. Dixi aliquorum sacramentorum. Nam tempore interdicti administrari possunt Sacramenta Baptismi, Confirmationis et Pœnitentiæ. Prohibetur etiam benedictio nuptialis, licet matrimonium contrahi possit. Administratur etiam Eucharistia ægrotis et extrema unctio infirmis. *Cap. 11. 'Quod in re' 'De Pœnitentiis'.* Interdictum est aliud *locale,* quod scilicet directe locum afficit, aliud est *personale,* quod scilicet directe afficit personas, aliud *mixtum,* quod scilicet personas et loca afficit. Aliud est *generale locale,* quod nempe vel integram civitatem, vel integrum regnum respicit; aliud *locale speciale* quod nempe unum locum ex. gr. templum respicit; aliud *personale generale,* quod afficit omnes personas unius communitatis; aliud *personale speciale* quod afficit unam vel aliquas determinatas personas; aliud *totale* quo interdicitur usus omnium bonorum spiritualium de quibus in definitione, aliud *partiale* quo prohibetur usus tantum unius vel alterius rei, ex. gr. ingressus in Ecclesiam.

35. A lege generalis interdicti excipiuntur Dies Natalis Domini, Paschatis, Pentecostis, Assumptionis B. M. Virginis. *Cap. 'Alma mater' h. t. in VI.* Et hæc suspensio interdicti a Martino V. et Eugenio IV. concessa est etiam quoad totam Octavam Corporis Christi.

36. Interdicto affinis est cessatio a divinis, quæ tamen non est censura, sed prohibitio facta Clericis ut abstineant ab officiis divinis, ab administratione sacramentorum, et ab ecclesiastica sepultura in loco determinato.

Alia est a jure, alia ab homine; prima existit ipso facto cum Ecclesia polluitur vel execratur, altera fertur ab habente jurisdictionem in foro externo.

Imprimatur

pro IV. et V. Decret.

Fr. Augustinus Bausa Ord. Praed.

S. P. A. Magister.

Index rerum.

Titulus III.

De simonia. pag. 13—38.

Titulus VIII.

De Schismaticis et ordinatis ab eis.

Titulus IX.

De Apostatis et reiterantibus Baptisma.

Titulus X.

De his qui filios occiderunt.

Titulus XI.

De infantibus et languidis expositis.

Titulus XII.

De homicidio voluntario et casuali.

Titulus XIII.

De torneamentis.

Titulus XIV.

De Clericis pugnantibus in duello.

Index titulorum.

Index alphabeticus.

Primus numerus romanus indicat librum Decretalium; secundus romanus, titulum; tertius, arabicus, est numerus marginalis. Liber et titulus subintelliguntur iidem, si alias non notatur.

Editions diversae **Fr. Pustet Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnati:**

Alberti Magni, B., de adhaerendo Deo libellus juxta editionem Lugdunensem denuo excusus. 1880. 16°. 64 p.

Balan, P., Praelatus Domesticus S. S., **Documenta Reformationis Lutheri ejusque Reformationis historiam illustrantia.** Ex tabulariis S. Sedis secretis collegit, ordinavit, edidit. 1884. 8°. 616 p.

Ballerini, Ant., S. J., Jus et Officium Episcoporum in ferendo Suffragio pro Infallibilitate Romani Pontificis etc. Editio altera ab auctore correcta et aucta. 1870. 8°. 84 p.

Bartolini, Dom., S. R. E. Card., **di S. Zaccaria Papa** e degli anni del suo Pontificato. Commentarii storico-critici. 1879. 8°. 774 p.

Biblia sacra nunc novissime ad exemplar Vaticanum expressa cura **Dr. Jos. Franc. Allioli.** Cum Approb. Editio sexta stereotypa. (Apposita est versio germanica.) 3 vol. 1883. 8°. (I. 1388 p. II. 1348 p. III. 932 p.)

Decreta authentica S. Congregationis Indulgentiis sacrisque Reliquiis praepositae ab anno 1668 ad annum 1882 edita. Jussu et auctoritate Leonis XIII., Pont. Max. 1882. 8°. 620 p.

Decreta authentica SS. Rituum Congreg. cum notis Al. Gardellini et **Instructio Clementina** cum Commentariis W. Mühlbauer, Caeremoniarii etc. 3 vol. 1865—1867. 8°. (I. 960 p. II. 976 p. III. 1. 752 p. III. 2. 1042 p.)

— — **Supplementum. Tom. I.—III.** 1875/1885.

Deharbe, P. S. J., Examen ad usum Cleri in gratiam praecipue sacerdotum sacra exercitia obeuntium. Editio quinta, ab **P. J. Schneider,** S. J., correcta et aucta. 1883. VIII u. 260 p.

Jungmann, B., Ph. et S. Th. Doct. ac Profess. ord. in S. Fac. Theol. Universitat. cath. Lovaniensis, **Dissertationes selectae in historiam ecclesiasticam.** Vol. I—V. 1880/85. 8°. (I. 466 p. II. 466 p. III. 454 p. IV. 408 p. V. 512 p.) (Volumen VI et ultimum sub prelo.)

— — **Tractatus de Gratia.** Editio V. 1882. 8°. 320 p.

— — **Tractatus de Deo uno et trino.** Editio IV. 1882. 8°. 388 p.

— — „ „ „ „ „ „ Brevis Analysis. 1874. 8°. 56 p.

— — **Tractatus de Deo Creatore.** Editio IV. 1883. 8°. 404 p.

— — **Tractatus de Novissimis.** Editio III. 1885. 8°. 348 p.

— — **Tractatus de Vera Religione.** Editio II. 1879. 8°. 260 p.

— — **Tractatus de Verbo incarnato.** Editio IV. 1884. 8°. 408 p.

Kleutgen, A. Jos., P. S. J., **De ipso Deo — Institutiones theologicae in usum scholarum.** 1881. 8°. 760 p.

Liguori, S. Alph. M. de, Liber de Caeremoniis Missae etc. opportunis notis ac novissimis S. R. C. decretis illustratus, necnon appendicibus auctus opera G. Schober, Congr. Ss. Redempt. 1882. 16°. 376 p.

Rescripta authentica S. Congr. Indulg. sacrisque Reliquiis praepositae necnon Summaria Indulgentiarum a Summis Pontificibus concessarum. 1885. 8°. 736 p.

Schneider, Jos., P. S. J., **Lectiones quotidianae** de Vita, Honestate et Officiis Sacerdotum et Clericorum etc. 1870. 8°. 768 p.

— — **Manuale Clericorum** in quo habentur Instructiones asceticae liturgicaeque, ac variarum precum formulae, ad usum eorum, qui in Seminariis clericorum versantur. Editio II. emendata. 1877. 16° 766 pag.

Stentrup, F. A., S. J., **Praelectiones Dogmaticae de Deo uno.** (Liber Manuscriptus). (Oeniponti.) 1879. 8°. 772 p.

— — **Praelectiones Dogmaticae de Verbo incarnato.** Pars prior. **Christologica.** 2 vol. (Oeniponti.) 1882. 1328 p.

Thesaurus Resolutionum S. Congregat. Concilii quae consentanee ad Tridentinorum PP. Decreta aliasque Canonici Juris sanctiones prodierunt usque ad annum 1874 cum omnibus constitutionibus et aliis novissimis declarationibus Ss. Pontificum ad causas respicientibus. 1875/83. 4°. (Vol. I. 1168 p. Vol. II. 1142 p. Vol. III. 1462 p. Vol. IV. 1650 p.)

